AKADEMIA
OBRONY NARODOWEJ

AON wewn. 4974/97

MIĘDZYNARODOWE KONFLIKTY ZBROJNE A USTALENIA HASKIEJ KONWENCJI O OCHRONIE DÓBR KULTURY

Studia i materiały

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Nr ewid.
II
Akademii Obrony Narodowej
50228

WARSZAWA 1997

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY

KATEDRA PRAWA I BEZPIECZEŃSTWA MIĘDZYNARODOWEGO

AON wewn. 4974/97

MIĘDZYNARODOWE KONFLIKTY ZBROJNE A USTALENIA HASKIEJ KONWENCJI O OCHRONIE DÓBR KULTURY

Studia i materiały

WARSZAWA 1997

Pod redakcją naukową:
Leonarda ŁUKASZUKA, Wiesława ŚMIAŁKA
Dariusza DREWNIACKIEGO

SPIS TREŚCI

Od redaktorów 7

Część pierwsza
Materiały z konferencji zorganizowanej
przez Zarząd Oświatowo-Wychowawczy SG WP
i Katedrę Prawa i Bezpieczeństwa Międzynarodowego AON
w dniu 25 września 1995 roku

Gen. broni prof. dr inż. Tadeusz Jemioło:
Słowo wstępne 11

Wystąpienie Pani Marty Kuśmierskiej z Ośrodka Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Zarządu Głównego PCK 14

REFERATY

Prof. dr hab. Roman Jasica:
Ochrona dóbr kultury zgodnie z postanowieniami Konwencji Haskiej 1954 r. 15

Kmdr w st. sp. dr Władysław Białek:
Ochrona dóbr kultury w czasie działań zbrojnych 22

Kpt. dypl. pil. inż. Jerzy Gruszczyński:
Ochrona dóbr kultury w działaniach wojsk lotniczych 34

Kpt. mgr inż. Wiesław Czajka:
Oznakowanie dóbr kultury w wydawnictwach kartograficznych używanych w Wojsku Polskim 44

Ppłk dr Wiesław Śmiałek:
Konwencja o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego w programach studiów wyższego szkolnictwa wojskowego 46

Ppłk dr Andrzej Ciupiński:
Rozwój prawnomiędzynarodowych instrumentów ochrony dóbr kultury w warunkach konfliktów zbrojnych po 1954 r. 56

DYSKUSJA

Prof. dr hab. Leonard Łukaszuk:
Wkład ONZ w ochronę dóbr kultury 65

Płk dypl. Mirosław Gradecki:
Udział Obrony Cywilnej w ochronie dóbr kultury 67

Ppłk mgr Henryk Binkowski:
Niektóre aspekty szczególnego znaczenia Konwencji Haskiej w warunkach polskich..... 71

Gen. broni prof. dr inż. Tadeusz Jemioło:
Słowo końcowe 74

Część druga
Nowe problemy ochrony dóbr kultury z europejskiej i polskiej perspektywy

Ppłk dr Andrzej Ciupiński:
Kultura pokoju i ochrona dóbr kultury podczas konfliktów zbrojnych 79

Mjr mgr Dariusz Drewniacki:
Rola UNESCO w realizacji postanowień Konwencji Haskiej z 1954 roku 85

Mjr mgr Krzysztof Sałaciński:
Stan organizacyjno-prawny ochrony dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego 91

Mjr mgr Dariusz Drewniacki:
Z zagadnień ochrony dóbr kultury w siłach zbrojnych 104

Część trzecia
Dokumenty i bibliografia

DOKUMENTY

Założenie polskiej polityki bezpieczeństwa. Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej 115

Akt końcowy konferencji międzynarodowej w sprawie ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego 135

Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego 139

Regulamin wykonawczy do konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego 155

Protokół 169

Rezolucje 175

Zarządzenie nr 23 ministra kultury i sztuki z dnia 25 kwietnia 1995 roku w sprawie ochrony dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego 177

Polityka kulturalna państwa. Dokument przyjęty przez Radę Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej 10 sierpnia 1993 r. 198

Uchwała nr 54/96 Rady Ministrów z dnia 14 maja 1996 r. w sprawie powołania Polskiego Komitetu Doradczego do Spraw Ochrony Dóbr Kultury w razie konfliktu zbrojnego 219

Stanowisko Komitetu w sprawie realizacji wniosków wynikających z komunikatu końcowego konferencji międzynarodowej poświęconej ochronie dóbr kultury na wypadek zagrożeń czasu wojny i pokoju, przyjęte na posiedzeniu w dniu 28 stycznia 1997 r. 222

Regulamin Polskiego Komitetu Doradczego do Spraw Ochrony Dóbr Kultury w razie konfliktu zbrojnego 225

Sprawozdanie końcowe ze spotkania ekspertów w sprawie zastosowania i skuteczności konwencji o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego (Haga 5-7 lipca 1993 r.) 229

BIBLIOGRAFIA (wybór) 237

INTERNATIONAL ARMED CONFLICTS AND THE PROTECTION OF CULTURAL PROPERTY UPON THE 1954 HAGUE CONVENTION

Edited by Leonard Łukaszuk[*], *Wiesław Śmiałek*[**] *and Dariusz Drewniacki*[***]

CONTENTS

Editorial 7

Part one
Proceedings of the conference held in Warsaw, 1995

Tadeusz Jemioło, Gen. Ph.D.
Introduction 11

Marta Kuśnierska
Dissemination of International Humanitarian Law by the Polish Red Cross Centre..... 14

PAPERS

Roman Jasica, Ph. D.
Protection of cultural property upon the 1954 Hague Convention 15

Władysław Białek, Ph.D.
Protection of the cultural objects during the conduct of operations 22

Jerzy Gruszczyński, Ing.
Protection of cultural objects during the conduct of operation by the Air Force 34

Wiesław Czajka, M.Ing.
Cultural objects as marked in the cartographical publications used by the Polish Armed Forces..... 44

Wiesław Śmiałek, Ph.D.
The 1954 Convention for protection of the cultural property as in curricula of the military schools in Poland 46

Andrzej Ciupiński, Ph.D.
Development of the international legal instrumenst in the field of cultural property protection in the event of armed conflicts after 1954 56

[*] Leonard Łukaszuk, LL.D., Ph.D., Professor - in ordinary and Head, Chair of International Law and Security at the National Defence University, Warsaw, Poland, Professor of International Law at th University of Warsaw.

[**] Wiesław Śmiałek, Ph.D., Assistant Professor, Chair of International Law and Security at the National Defence University, Warsaw, Poland; visiting lecturer at the University of Warsaw.

[***] Dariusz Drewniacki, M.A., Chair of International Law and Security at the National Defence University, Warsaw, Poland (preparign doctoral thesis on the subjects as above).

DISCUSSION

Leonard Łukaszuk, Ph.D.
United Nations adn the cultural property protecion 65

Mirosław Gradecki, Col.
The Civil Defence role in the field od cultural property protection 67

Henryk Binkowski, M.A.
Some aspects of particular meaning of the Hague Convention in the condicions of Poland 71

Tadeusz Jemioło, Gen. Ph.D.
Summing up 74

Part two
New issues of cultural values' protection viewed from European and Polish perspective

Andrzej Ciupiński, Ph.D.
Culture of peace times and protection of cultural values during armed conflict 79

Dariusz Drewniacki, M.A.
The role of the UNESCO in the implementation of the Hague Convention's resolutions of 1954 85

Krzysztof Sałaciński, M.A.
The organisational and legal status of cultural values' protection in the event of endengered security of the state and armed conflict 91

Dariusz Drewniacki, M.A.
Issues in the subiect of cultural property in armed forces 104

Part three
Documents and bibliography

Documents 113

Bibliography (Andrzej Ciupiński, Ph.D., Dariusz Drewniacki, M.A.) .....

OD REDAKTORÓW

Intensywność ogólnospołecznej dyskusji na temat bezpieczeństwa państwa nie słabnie. Akademia Obrony Narodowej bierze w niej aktywny udział również w tej części, która odnosi się do nowych pozamilitarnych jego wymiarów. Jedną z form tej aktywności jest działalność publicystyczna Wydziału Strategiczno-Obronnego.

Publikacja, którą oddajemy do rąk Czytelników zawiera: materiały z konferencji na temat *Międzynarodowe konflikty zbrojne a ustalenia Haskiej Konwencji o ochronie dóbr kultury* zorganizowanej przez Zarząd Oświatowo-Wychowawczy SGWP i Katedrę Prawa i Bezpieczeństwa Międzynarodowego AON w dniu 25 września 1995 roku oraz nowe przemyślenia i dokumenty dopełniające i rozwijające główne wątki przedmiotu rozważań.

Mimo upływu czasu referaty, jakie zostały przedstawione na konferencji nie straciły na aktualności.

Sądzimy, że zasługują one na wydanie przynajmniej z trzech ważnych powodów:

- po pierwsze: wszystkie niemal konwencje i zalecenia UNESCO kładą duży nacisk na znaczenie środków wychowawczych i propagandowych. Konwencja Haska z 1954 roku zobowiązuje umawiające się strony do rozpowszechniania w swych krajach tekstów Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego i włączenia ich do programów szkolenia wojskowego, a o ile to możliwe także cywilnego;
- po wtóre: dotyczą doniosłej zarówno z teoretycznego, jak i praktycznego punktu widzenia problematyki roli i znaczenia ochrony dóbr kultury w czasie konfliktów zbrojnych;
- po trzecie: ze względu na wagę problemu mogą one być naszym zdaniem przydatne w procesie dydaktycznym.

Zamieszczone w części I i II wystąpienia i nowe studia przybliżają problematykę ochrony dóbr kultury, zarówno z polskiej, jak i europejskiej perspektywy. Część III zawiera podstawowe dokumenty stanowiące podstawę dla realizacji w warunkach Polski postanowień Konwencji Haskiej z 1954 roku.

Prezentując Czytelnikowi tak ujętą publikację pragniemy zwrócić większą uwagę środowiska wojskowego na aktualność problemu ochrony dóbr kultury, a tym samym tożsa-

mości kulturowej. Staje się to szczególnie istotne właśnie teraz, gdy kultura i problemy jej ochrony zajmują szczególne miejsce, w procesie jednoczenia Europy i budowy nowej architektury bezpieczeństwa. Wszystko bowiem co nas otacza jest częścią spuścizny historycznej Europy. Wcześniej w okresie bipolarnego podziału naszego kontynentu wszelkie działania były skupione na ochronie własnej kultury.

Dzisiaj nawet najtrudniejsze problemy dotyczące prawno-międzynarodowych aspektów ochrony współczesnego dziedzictwa kulturowego będą musiały być rozwiązane. Z drugiej strony, zniszczenia dokonane w czasie ostatnich konfliktów zbrojnych wskazują, że akty prawa międzynarodowego o ochronie dóbr kultury nie stanowią wystarczającej przeszkody dla uniknięcia strat w dobrach kultury. Przyczyn jest oczywiście wiele, ale jedną z nich jest również niewystarczający stan wiedzy na ten temat zarówno w środowisku wojskowym, jak i cywilnym.

Publikację tę kierujemy również do tych wszystkich, którzy obecnie stawiają czoła problemom ochrony dóbr kultury, które mogą wystąpić w razie konfliktów zbrojnych.

L.Ł., W.Ś., D.D.

Warszawa, lipiec 1997 r.

Część pierwsza

Materiały z konferencji zorganizowanej
przez Zarząd Oświatowo-Wychowawczy SG WP
i Katedrę Prawa i Bezpieczeństwa Międzynarodowego AON
w dniu 25 września 1995 roku

Gen. broni prof. dr inż. Tadeusz Jemioło

SŁOWO WSTĘPNE

Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych, zwane też tradycyjnie prawem wojennym, obejmuje normy dotyczące wszczynania i kończenia konfliktów zbrojnych, określa wymogi stawiane członkom sił zbrojnych, ich sytuację prawną, reguluje doniosłe kwestie związane z okupacją, o postępowaniu z rannymi i chorymi, o jeńcach wojennych. Istotne w nim miejsce zajmuje ochrona dóbr kultury w czasie konfliktów zbrojnych.

Ochrona dóbr kultury wynika z naturalnych procesów warunkujących ich istnienie jako podstawy narodowej tradycji. Podyktowana jest zarówno interesem narodowym, jak i świadomością wartości ogólnoludzkich. Szkody wyrządzone dobrom kultury jakiegokolwiek narodu stanowią uszczerbek w dziedzictwie kulturalnym całej ludzkości. Dlatego ochrona dóbr kultury przed zniszczeniem i utratą bezpowrotną na skutek konfliktu zbrojnego, wojny należy do podstawowych obowiązków państwa i społeczeństwa.

Zniszczenia w dobrach kultury państw i narodów na skutek działań zbrojnych towarzyszyły wszystkim epokom. Istota działania powodującego straty w sferze kultury na skutek grabieży, zniszczenia lub uszkodzenia nie uległa zasadniczym zmianom. Istotnym przeobrażeniom rzutującym na skalę, zakres zniszczeń uległy zaś środki walki, broń i sposoby ich wykorzystania.

Dotkliwe skutki wojen zapoczątkowały działania zmierzające do ochrony dziedzictwa kulturalnego. Prawo zwyczajowe, jako mało skuteczne zastąpiła kodyfikacja konwencyjna.

Podczas konferencji międzynarodowej w Hadze w 1907 r. zostały podpisane dwie konwencje, których postanowienia dotyczyły dóbr kultury. Były to:

- konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej,
- konwencja dotycząca bombardowania przez siły morskie w czasie wojny.

Obie konwencje wąsko traktowały ochronę dóbr kultury, były jednak pierwszą międzynarodową kodyfikacją i zostały ratyfikowane przez większość państw świata.

Nowego impulsu do prawnego unormowania ochrony dóbr kultury dostarczyła pierwsza wojna światowa i konflikty zbrojne okresu międzywojennego.

Druga wojna światowa przerwała działania nad nową próbą konwencyjnego uregulowania kwestii ochrony dóbr kultury w czasie konfliktu zbrojnego. Ogrom zniszczeń wyrządzonych w nieruchomych i grabież ruchomych dóbr kultury były prowadzone na skalę niespotykaną w dziejach ludzkości podczas drugiej wojny.

Po niszczycielskiej wojnie, państwa bogatsze o jej doświadczenia powróciły do kodyfikacji ochrony dóbr kultury. Pojawiły się dwa równoległe dążenia. Pierwszym była próba likwidacji skutków wojny przez działania restytucyjne, odszkodowawcze za utracone i zniszczone dobra kultury, a drugim - rozbudowanie przepisów tak, aby w przyszłości lepiej zabezpieczyć się przed zniszczeniem i grabieżą dóbr.

W 1954 roku do Hagi zwołano specjalną konferencję, która zakończyła się podpisaniem konwencji o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego, regulaminu wykonawczego oraz protokołu. Uzgodniono także nowy znak rozpoznawczy.

Komisja haska z 1954 roku zdefiniowała pojęcie dóbr kultury objętych ochroną. Wprowadziła potrzebę przygotowania przez organy państwowe - już w okresie pokoju - planów zabezpieczenia dóbr kultury znajdujących się na własnym terytorium i ich realizację na wypadek konfliktu zbrojnego. Określiła warunki jakim powinna odpowiadać ochrona dóbr kultury. Zakazała dokonywania na dobrach kultury aktów kradzieży, rabunku, bezprawnego przywłaszczania, wandalizmu i stosowanie rekwizycji oraz środków odwetu. Zobowiązała państwa do wprowadzenia już w czasie pokoju - do regulaminów, instrukcji i zarządzeń własnych wojsk takich postanowień, które umożliwią im przestrzeganie konwencji podczas działań zbrojnych, jak również powołania w siłach zbrojnych komórki organizacyjnej składającej się z osób o specjalnych kwalifikacjach do nadzorowania realizacji konwencji i współpracy z władzami cywilnymi.

Konwencja zobowiązała państwa do szkolenia personelu wojskowego i cywilnego w zakresie jej postanowień oraz wpajania żołnierzom szacunku do dziedzictwa kulturalnego każdego narodu.

Ważna rola w tym zakresie przypada szkolnictwu wojskowemu, Akademii Obrony Narodowej - kształcącej kadry dowódcze i sztabowe wyższych szczebli - w szczególności.

Konwencja haska opracowana przed ponad czterdziestu laty nie utraciła swej wartości. Odegrała ona - jako akt prawa międzynarodowego - znaczącą rolę w podnoszeniu świadomości społeczeństw i ich armii o potrzebie ochrony dóbr kultury. Jednak w obecnej chwili, kiedy uzbrojenie i środki rażenia używane w czasie konfliktów zbrojnych przeszły

od czasów II wojny światowej już kilka mutacji, brakuje wielu regulacji prawnych, a te które istnieją, nie odpowiadają współczesnemu polu walki.

Konwencja haska mająca głównie na celu skodyfikowanie problemów ochrony dóbr kultury na wypadek konfliktu zbrojnego, nie zamknie nigdy do końca tej kwestii i będzie wymagać ciągłych uzupełnień na miarę zmieniającego się pola walki i wprowadzanych do uzbrojenia nowych środków rażenia. Jest wprawdzie wydarzeniem epokowym w międzynarodowym prawie ochrony dóbr kultury, a jednocześnie wymaga ciągłych modyfikacji i nowych ustaleń wynikających z postępu cywilizacji.

Konferencja organizowana wspólnie przez Akademię Obrony Narodowej - Inspektorat Szkolenia Sztabu Generalnego Wojska Polskiego ma na celu prezentację aktualnego stanu realizacji zapisów konwencji w siłach zbrojnych, w warunkach potencjalnego i realnego konfliktu zbrojnego oraz wskazać najistotniejsze kierunki zmian kodyfikujących i strukturalnych zwiększających skuteczność ochrony dóbr kultury.

Marta Kuśmierska

Pragnę wyrazić gorące i serdeczne podziękowanie przedstawicielom Sztabu Generalnego Wojska Polskiego i Akademii Obrony Narodowej w Rembertowie za zorganizowanie konferencji poświęconej ochronie dóbr kultury. Zarząd Główny Polskiego Czerwonego Krzyża z radością wita takie inicjatywy. Cieszę się, że poszerza się grono znawców i popularyzatorów prawa humanitarnego i idei czerwonokrzyskich. Stając wobec okropności wojny pragniemy uchronić przynajmniej najważniejsze wartości cywilizacji ludzkiej. Taka idea przyświecała twórcy Międzynarodowego Czerwonego Krzyża Henriemu Dunantowi. Pozwolę go sobie zacytować:

„Wojna, ta sztuka zamieszania, która pochodzi z odgórnej anarchii, nie zabija tylko ciała, ale, zbyt często, również zabija duszę. Upokarza, demoralizuje, niszczy, upadla. Pod płaszczykiem najbardziej mylącym, jest ona przyczyną tysięcy rzeczy poniżających, okrutnych, bestialskich. Jej brutalność pożera i staje się dziką nienawiścią: jej wybuch staje się ciemnością. Zaciemnia inteligencję, gnie i krzywi umysły; uzależnia dusze, o ile ich nie gubi. Wobec niej, wobec jej wymogów, nie może być wolności, braterstwa, rodziny, przyjaciela, sąsiada ani nawet sumienia. Czyimi więc synami są ci ludzie, niezdolni do przywrócenia życia, a mimo wszystko zdolni do jego zniszczenia, którzy w ten sposób wykorzystują swoje zdolności i sławę do destrukcji i mordów?"

Mam nadzieję, że ta konferencja stanowi zapowiedź dalszej współpracy między Wojskiem Polskim a Polskim Zarządem Czerwonego Krzyża w dziedzinie dalszej popularyzacji i przestrzegania prawa humanitarnego.

Prof. dr hab. Roman Jasica

OCHRONA DÓBR KULTURY ZGODNIE Z POSTANOWIENIAMI KONWENCJI HASKIEJ 1954 R.

Kultura ponosiła zawsze straty w konfliktach zbrojnych, ale w czasie II wojny światowej straty te były szczególnie ciężkie. Były one przede wszystkim wynikiem zniszczeń, ale także grabieży dokonywanej przez państwa uczestniczące w tej wojnie, jak i przez poszczególne osoby należące do sił zbrojnych lub władz okupacyjnych.

Wiele zabytków architektonicznych udało się odbudować lub zrekonstruować, są to jednak tylko atrapy wzbudzające podziw dla włożonego w odbudowę wysiłku oraz smutek wynikający z poczucia nieautentyczności oglądanych obiektów. Wiele dzieł malarskich i rzeźbiarskich uległo bezpowrotnemu zniszczeniu, wiele nie powróciło do swych prawowitych właścicieli.

Źródła prawa

Źródłami współczesnego międzynarodowego prawa humanitarnego w zakresie ochrony dóbr kulturalnych w konfliktach zbrojnych są:

1) art. 27 i 56 Regulaminu Praw i Zwyczajów Wojny Lądowej, stanowiącego załącznik do IV Konwencji Haskiej z 1907 roku dotyczącej praw i zwyczajów wojny lądowej;

2) art. 5 IX Konwencji Haskiej z 1907 roku o bombardowaniu przez siły morskie w czasie wojny;

3) Konwencja Haska z 14 maja 1954 roku o ochronie dóbr kulturalnych w czasie konfliktu zbrojnego wraz z załączonym do niej regulaminem i protokołem;

4) art. 53 i 85 ustęp 4 litera d) protokołu dodatkowego z 12 sierpnia 1977 roku do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 roku dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I) oraz

5) art. 16 protokołu dodatkowego z 12 sierpnia 1977 roku do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 roku dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych.

Wspomnieć tu trzeba także o art. 25 i 26 reguł wojny powietrznej opracowanej przez komisję prawników w Hadze w latach 1922-1923 oraz o dwóch konwencjach UNESCO: z 1970 roku dotyczącej zakazu i zapobiegania nielegalnemu importowi, eksportowi i transferowi własności dóbr kulturalnych oraz z 1972 roku o ochronie światowego dziedzictwa kulturalnego.

Tematem naszych rozważań będzie przede wszystkim Konwencja Haska 1954 r. oraz porównanie jej postanowień z Protokołem I.

Definicja dóbr kulturalnych

Przez dobra kulturalne Konwencja Haska 1954 r. rozumie:

a) dobra ruchome lub nieruchome, które posiadają wielką wagę dla dziedzictwa kulturalnego narodu, np. zabytki architektury, sztuki lub historii - religijne i świeckie; stanowiska archeologiczne; zespoły budowlane; dzieła sztuki, rękopisy, książki i inne przedmioty o znaczeniu artystycznym, historycznym lub archeologicznym; zbiory naukowe i poważne zbiory książek archiwaliów lub reprodukcji wymienionych wyżej dóbr;

b) gmachy przeznaczone do przechowywania lub wystawiania wymienionych wyżej ruchomych dóbr kulturalnych, np. muzea, biblioteki, składy archiwalne oraz schrony służące przechowywaniu wymienionych wyżej dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego;

c) ośrodki zabytkowe, to znaczy ośrodki obejmujące znaczną ilość dóbr kulturalnych.

Art. 53 Protokołu I definiuje dobra kulturalne jako budowle historyczne, dzieła sztuki lub miejsca kultu religijnego, które stanowią dziedzictwo kulturalne narodów. Odwołuje się on jednak wyraźnie do postanowień Konwencji Haskiej 1954 r., tak więc dla stron Protokołu I będących jednocześnie stroną Konwencji Haskiej 1954 r. miarodajna jest definicja zawarta w Konwencji Haskiej.

Mimo różnic w sformułowaniach obu dokumentów podstawowa koncepcja jest ta sama: dziedzictwo kulturalne narodów obejmuje obiekty, których wartość przekracza granice geograficzne i które są wyjątkowe w swoim charakterze oraz są nierozerwalnie związane z historią i kulturą danego narodu. Mimo iż państwa posiadają swobodę określania, co ma wielką wagę dla dziedzictwa kulturalnego narodu lub do tego dziedzictwa należy, to trudno sobie wyobrazić, żeby zdobyły się one na zaliczenie do takiego dziedzictwa np. budowli, które bywają wyburzane w czasie pokoju, aby stworzyć miejsce dla wznoszenia nowych budowli.

Ochrona dóbr kulturalnych

Konwencja Haska 1954 r. zobowiązuje strony do szanowania dóbr kulturalnych położonych zarówno na ich terytorium, jak i na terytorium innych stron. Poszanowanie oznacza powstrzymanie się od jakichkolwiek ataków. Strony zobowiązane są ponadto do powstrzymywania się od używania dóbr kulturalnych i ich bezpośredniego otoczenia oraz środków przeznaczonych do ich ochrony dla celów, które mogłyby wystawić je w razie konfliktu zbrojnego na zniszczenie lub uszkodzenie.

Strony zobowiązują się także do zakazania wszelkich aktów kradzieży, rabunku lub bezprawnego przywłaszczania oraz aktów wandalizmu wobec dóbr kulturalnych i do zapobiegania takim aktom, do niestosowania rekwizycji wobec tych dóbr, jak również do niestosowania wobec nich aktów odwetu (represaliów).

Konwencja Haska 1954 r. przyznaje dobrom kulturalnym dwa rodzaje ochrony: ochronę, którą można by nazwać „ochroną ogólną" i „ochronę specjalną". Z ochrony ogólnej korzystają wszystkie dobra kulturalne posiadające wielką wagę dla dziedzictwa kulturalnego narodu, natomiast z ochrony specjalnej - jedynie te spośród nich, które zostały wpisane do Międzynarodowego Rejestru Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną prowadzonego przez Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO); procedurę umieszczania dóbr kulturalnych w Międzynarodowym Rejestrze reguluje Regulamin Wykonawczy do Konwencji Haskiej 1954 r.

Obok dóbr kulturalnych *sensu stricto* ochronę specjalną można także przyznać ograniczonej ilości schronów przeznaczonych do przechowywania ruchomych dóbr kulturalnych w czasie konfliktu zbrojnego oraz ośrodkom zabytkowym i innym dobrom kulturalnym nieruchomym o bardzo wielkim znaczeniu, pod warunkiem, że znajdują się w dostatecznej odległości od wielkich ośrodków przemysłowych oraz ważnych celów wojskowych stanowiących punkty wrażliwe, jak np. lotniska, stacje kolejowe, radiowe stacje nadawcze lub ważne linie komunikacyjne. Można przyznać ochronę specjalną dobru kulturalnemu położonemu w pobliżu obiektu wojskowego lub linii komunikacyjnej, jednak pod warunkiem, że państwo składające wniosek o przyznanie takiej ochrony zobowiąże się, iż w razie konfliktu zbrojnego zaniecha wszelkiego użytkowania takiego obiektu i wyłączy taką linię komunikacyjną z użytkowania; takie wyłączenie powinno być przygotowane już w czasie pokoju.

Ochroną specjalną można także objąć transport dóbr kulturalnych w obrębie terytorium jednego państwa lub kilku państw, jednak taki transport musi się odbywać na warunkach przewidzianych w Regulaminie Wykonawczym i pod kontrolą międzynarodową.

Co się tyczy represaliów, to są one niedopuszczalne tak na podstawie Konwencji Haskiej 1954 r., jak i Protokołu I.

Odpowiedzialność za naruszenia norm prawnych dotyczących ochrony dóbr kulturalnych

Konwencja Haska 1954 r. w art. 28 nakłada na strony obowiązek wprowadzenia do swego ustawodawstwa karnego przepisów dotyczących ścigania i karania osób, które dopuściły się naruszenia jej postanowień. Zawiera ona ponadto w art. 22 przepisy dotyczące procedury koncyliacyjnej na wypadek różnicy zdań między stronami konfliktu co do stosowania lub wykładni jej postanowień oraz postanowień Regulaminu Wykonawczego. Natomiast Protokół I idzie dalej i stwierdza wyraźnie w art. 85 ustęp 4 litera d), że kierowanie ataków przeciwko dobrom kulturalnym jest ciężkim naruszeniem Protokołu I, jeżeli jest popełnione z winy umyślnej, gdy spowodowane zostało zniszczenie na dużą skalę, gdy brak jest dowodu na to, że dane dobro było użyte dla wsparcia wysiłku wojskowego i gdy nie było ono położone w bezpośredniej bliskości celów wojskowych. We wszystkich innych przypadkach naruszenie art. 53 Protokołu I jest zwykłym jego naruszeniem.

Zakres stosowania

Z wyjątkiem postanowień, które powinny być wykonywane już w czasie pokoju. Konwencja Haska 1954 r. ma zastosowanie w czasie konfliktu zbrojnego między dwoma lub więcej państwami będącymi stronami Konwencji, niezależnie od tego, czy stan wojny został przez którąkolwiek ze stron uznany, bądź w przypadku okupacji całości lub części terytorium jednej ze stron Konwencji przez inną stronę Konwencji, nawet jeżeli okupacja nie napotyka na żaden opór. Jeżeli w konflikcie zbrojnym uczestniczy większa ilość państw, z których jedno lub kilka nie jest stroną Konwencji, wówczas wiąże ona tylko strony Konwencji w ich wzajemnych stosunkach; będą one związane z Konwencją w stosunku do stron konfliktu nie będących stroną Konwencji, jeżeli oświadczy ona, że przyjmuje postanowienia Konwencji i jeżeli je stosuje. W chwili obecnej Konwencją związane są 82 państwa.

Protokół I zawiera identyczne postanowienia odnośnie jego zastosowania. W chwili obecnej Protokołem I związanych jest 138 państw, dzięki czemu groźba dla ochrony dóbr kulturalnych w czasie konfliktu zbrojnego poważnie zmalała. Wśród państw nie związanych Protokołem I znajdują się między innymi Francja, Indie, Indonezja, Irak, Iran, Irlandia, Izrael, Kenia, Litwa, Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej i Stany Zjednoczone Ameryki, jednak niektóre z nich są stronami Konwencji Haskiej 1954 r. (np. Francja, Indie, Indonezja, Iran i Irak). Należy też liczyć się z tym, że wszystkich 45 państw będących stronami Konwencji Genewskich z 1949 roku i nie będących stronami Protokołu I w niedalekiej przyszłości do niego przystąpi oraz że wzrośnie też liczba państw związanych Konwencją Haską 1954 r.

Należy także pamiętać, że w przypadku konfliktu między państwami, z których żadne nie jest związane ani Konwencją Haską 1954 r., ani Protokołem I, wiążą je postanowienia art. 27 Regulaminu Praw i Zwyczajów Wojny Lądowej stanowiącego załącznik do IV Konwencji Haskiej z 1907 roku, który nakazuje zastosowanie wszelkich niezbędnych środków ostrożności, aby oszczędzić w miarę możności świątynie, gmachy służące celom nauki i sztuki oraz pomniki historyczne.

Ochrona dóbr kulturalnych w niemiędzynarodowych konfliktach zbrojnych

Zgodnie z art. 19 Konwencji Haskiej 1954 r. strony niemiędzynarodowego konfliktu zbrojnego obowiązane są stosować co najmniej jej postanowienia dotyczące poszanowania dóbr kulturalnych; innymi słowy obowiązuje te strony zakaz ich atakowania i używania do celów wojskowych. Strony te mogą jednak zawierać układy o wprowadzeniu w życie całej Konwencji lub tylko pewnych jej postanowień.

Dobra kulturalne powinny być zaopatrzone w znak rozpoznawczy w postaci tarczy herbowej podzielonej na dwa pola białe i dwa pola błękitne. Dla identyfikacji dóbr objętych ochroną ogólną używa się znaku rozpoznawczego w układzie pojedynczym, a dóbr objętych ochroną specjalną - w układzie potrójnym.

Różnica między dwoma rodzajami ochrony ustanowionymi w Konwencji Haskiej 1954 r. polega na tym, że dobra kulturalne nie wpisane do Międzynarodowego Rejestru mogą być atakowane, jeżeli wymaga tego kategoryczna konieczność wojskowa, natomiast dobra wpisane do Międzynarodowego Rejestru - gdy dane dobro kulturalne lub jego otocz-

nie zostało użyte do celów wojskowych, ale tylko na czas trwania takiego używania i po wezwaniu - jeżeli to możliwe - do zaprzestania takiego używania.

W chwili obecnej do Międzynarodowego Rejestru wpisane są tylko cztery pozycje: całe Państwo Watykańskie, schron w Alt Aussee w Górnej Austrii, sześć schronów w Holandii i centralny schron mikrofilmów zasobów archiwalnych Republiki Federalnej Niemiec w kopalni Oberrieder Stollen.

Przez użytkowanie dla celów wojskowych rozumie się używanie dobra kulturalnego dla przemieszczania - nawet tranzytowego - członków sił zbrojnych oraz materiału wojskowego, dla kwaterowania sił zbrojnych lub produkcji materiałów wojennych lub dla jakichkolwiek czynności związanych z działaniami wojskowymi. Dopuszczalne jest jednak strzeżenie dóbr kulturalnych przez uzbrojonych strażników specjalnie do tego wyznaczonych.

Ochrona specjalna może także być uchylona w wyjątkowym przypadku zaistnienia nie dającej się uniknąć konieczności wojskowej i tylko na czas jej trwania; zaistnienie nie dającej się uniknąć konieczności wojskowej może stwierdzić jedynie dowódca dywizji lub jednostki wyższego szczebla.

W kwestii ochrony dóbr kulturalnych art. 53 Protokołu I różni się od postanowień Konwencji Haskiej 1954 r. tak pod względem języka, jak i pod względem treści. Zakazuje on dokonywania jakichkolwiek wrogich aktów skierowanych przeciwko budowlom historycznym, dziełom sztuki lub miejscom kultu religijnego, które stanowią dziedzictwo kulturalne narodów, używania ich dla wsparcia wysiłku wojskowego oraz czynienia z nich przedmiotu represaliów. Mimo różnych sformułowań, język użyty w Protokole I oznacza to samo, co język Konwencji Haskiej 1954 r. Jednak zobowiązanie nałożone na strony Protokołu I jest o wiele ściślejsze, aniżeli zobowiązanie ciążące na stronach Konwencji Haskiej 1954 r., ponieważ Protokół I nie przewiduje żadnej możliwości uchylenia ochrony, nawet „w wyjątkowych przypadkach nie dającej się uniknąć konieczności wojskowej'. Tak więc dopóki dany obiekt nie zostanie zamieniony w cel wojskowy, jakikolwiek atak na ten obiekt jest niedozwolony.

Różnica między treścią obu dokumentów jest poważna i powstaje pytanie, który z nich powinien być zastosowany, jeżeli obie strony konfliktu są stronami obu tych dokumentów lub jeżeli jedna ze stron konfliktu jest stroną Protokołu I, ale nie jest stroną Konwencji Haskiej 1954 r.

W pierwszym przypadku strony mogą uchylić przywilej nietykalności danego dobra kulturalnego, jednak w żadnym przypadku nie mogą zaatakować go, jeżeli nie stał się on celem wojskowym w rozumieniu art. 52 ustęp 2 Protokołu I. Art. 52 dotyczący dóbr o

charakterze cywilnym - a dobra kulturalne są szczególną postacią dobra cywilnego - stwierdza bowiem w ust. 2, że celami wojskowymi są tylko takie cele, które z powodu swej natury, swego rozmieszczenia, swego przeznaczenia lub wykorzystania wnoszą istotny wkład do działalności wojskowej i których całkowite lub częściowe zniszczenie, zajęcie lub zneutralizowanie daje określoną korzyść w określonej sytuacji.

W drugim przypadku zastosowanie ma tylko Protokół I i żadne uchylenie przywileju nietykalności nie jest możliwe.

Protokół II zawiera identyczne postanowienia, odwołując się przy tym wyraźnie do Konwencji Haskiej 1954 r.

Zarówno Konwencja Haska 1954 r., jak i Protokół II obowiązują obie strony konfliktu niemiędzynarodowego, a więc siły zbrojne rządu i grup rozłamowych, jeżeli państwo, w którym taki konflikt się toczy, jest stroną tych dokumentów. Jeżeli państwo w chwili wybuchu konfliktu na jego terytorium nie było stroną żadnego z wymienionych dokumentów, to każdy z nich lub oba mogą obowiązywać, jeżeli obie strony konfliktu niemiędzynarodowego zawrą umowę o wprowadzeniu ich w życie.

Uwagi końcowe

Wyznaczone mi przez organizatorów Konferencji ramy czasowe zmusiły mnie do przedstawienia najistotniejszych zagadnień związanych z ochroną dóbr kulturalnych w czasie konfliktu zbrojnego. Z programu Konferencji wynika, że wiele zagadnień omówionych zostanie przez innych referentów.

Jako przewodniczący Komisji Upowszechniania znajomości międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych Polskiego Czerwonego Krzyża pragnę wyrazić zadowolenie z faktu, że organizatorzy Konferencji - Inspektorat Szkolenia Sztabu Generalnego Wojska Polskiego i Akademia Obrony Narodowej - zwołały tę Konferencję i zadeklarowały swoją i Komisji Upowszechniania gotowość do współpracy także w innych dziedzinach międzynarodowego prawa humanitarnego.

Kmdr w st. sp. dr Władysław Białek

OCHRONA DÓBR KULTURY W CZASIE DZIAŁAŃ ZBROJNYCH

Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z aktami towarzyszącymi podpisana przez Polskę w Hadze w dniu 14 maja 1954 r. zdefiniowała pojęcie dóbr kultury objętych ochroną. Wprowadziła potrzebę przygotowania przez organy państwowe - już w okresie pokoju - planów zabezpieczenia dóbr kultury znajdujących się na własnym terytorium i ich realizację na wypadek konfliktu zbrojnego. Zakazywała dokonywania na dobrach kultury aktów kradzieży, rabunku, bezprawnego przywłaszczania, wandalizmu i stosowania rekwizycji oraz środków odwetu. Wprowadziła potrzebę zabezpieczenia dóbr kultury na terenach okupowanych. Zobowiązywała państwa do wprowadzenia - już w czasie pokoju - do regulaminów, instrukcji i zarządzeń własnych wojsk takich postanowień, które umożliwią im przestrzeganie konwencji podczas działań zbrojnych, jak również powołanie w siłach zbrojnych komórki organizacyjnej składającej się z osób o specjalnych kwalifikacjach do nadzorowania realizacji konwencji i współpracy z władzami cywilnymi. Konwencja Haska zobowiązała państwa do szkolenia personelu wojskowego i cywilnego w zakresie jej postanowień oraz wpajania żołnierzom szacunku do dziedzictwa kulturalnego każdego narodu, a także wprowadzenie do własnego prawa karnego sankcji karnych i dyscyplinarnych w stosunku do personelu wojskowego i cywilnego, jak również do osób naruszających jej postanowienia.

Tak więc w Konwencji Haskiej nakreślone zostały powinności dla administracji publicznej, która miała wykonywać określone zadania w celu zabezpieczenia dóbr kultury przed skutkami działań zbrojnych, jak również dla sił zbrojnych poszczególnych państw będących Stroną Konwencji, do wypracowania instrumentów realizacyjnych i ich stosowania podczas działań zbrojnych.

Polska była czynnym uczestnikiem przy opracowywaniu Konwencji Haskiej i podpisała ją w raz z dokumentami towarzyszącymi. Na podstawie przyznanych w Konstytucji PRL uprawnień, Rada Państwa w dniu 16 lipca 1956 r. ogłosiła akt ratyfikacji Konwencji Ha-

skiej wraz z regulaminem wykonawczym oraz protokołem, stwierdzając w nim, że „Po zaznajomieniu się z powyższymi układami Rada Państwa uznała je i uznaje za słuszne zarówno w całości, jak i każe z postanowień w nich zawartych; oświadcza, że wymienione układy są przyjęte, ratyfikowane i potwierdzone oraz przyrzeka, że będą niezmiennie zachowywane"[1]. W dniu 6 sierpnia 1956 r. rząd polski przedłożył polski dokument ratyfikacyjny tych układów Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury[2]. Od tej pory Konwencja Haska stała się dokumentem wiążącym dla polskiej polityki wewnętrznej, zagranicznej i obronnej.

Uwzględniając wymogi Konwencji Haskiej opracowano nową ustawę o ochronie dóbr kultury i o muzeach, uchwaloną przez Sejm Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w dniu 15 lutego 1962 r. Ustawa stwarzała podstawę prawną do zabezpieczenia dóbr kultury na wypadek zagrożeń wynikających z klęsk żywiołowych, zagrożenia bezpieczeństwa państwa lub konfliktu zbrojnego. Na jej podstawie podjęto prace studyjne, zmierzające do opracowania planów zabezpieczenia dóbr kultury, wynikających z postanowień Konwencji Haskiej o ich ochronie przed skutkami konfliktu zbrojnego.

Wydanie aktów normatywnych umożliwiło administracji publicznej opracowanie w 1974 r. planów ochrony dóbr kultury przed skutkami działań zbrojnych. Wynika z tego, że na wypracowanie w drodze prac studyjnych koncepcji ochrony dóbr kultury, sprawdzenia tej koncepcji podczas kolejnych ćwiczeń i opracowanie planów możliwych do praktycznej realizacji potrzeba było w warunkach polskich 20 lat, od czasu podpisania Konwencji Haskiej. Był to jednak ewidentny dorobek ówczesnej administracji publicznej w dążeniu do zapewnienia bezpieczeństwa dobrom kultury narodowej przed skutkami szczególnego zagrożenia jakie przynosi wojna.

Zachodzące od 1989 r. zmiany w Polsce sięgają głęboko podstaw ustrojowych państwa. Ich wyrazem są zmieniające się stosunki własnościowe, przejście do gospodarki rynkowej, reforma naczelnych oraz terenowych organów władzy państwowej i samorządowej. W procesie tych przeobrażeń została zmieniona polityka obronna państwa, został rozwiązany Układ Warszawski, kształtuje się nowy układ stosunków geopolitycznych i sojuszów obronnych. Proces ten nie został dokończony, lecz z dotychczasowych obserwacji wynika, że niezależnie od tego, jakie siły polityczne przejmują ster nawy państwowej, zmierzają konsekwentnie do ukształtowania w Polsce nowych podstaw ustroju politycznego, gospodarczego i społecznego.

---

[1] Dziennik Urzędowy Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, nr 46 z 1957 r., poz. 212.
[2] Tamże, poz. 215.

Odbiciem zmian politycznych jest nowelizacja Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz podstaw prawnych zawartych w ustawach Sejmu RP, rozporządzeniach Rady Ministrów i aktach wykonawczych poszczególnych resortów. Znowelizowana w 1990 r. ustawa o ochronie dóbr kultury i o muzeach powołała Państwową Służbę Ochrony Zabytków, kierowaną przez generalnego konserwatora zabytków, który jest odpowiedzialny za ochronę dóbr kultury przed skutkami zagrożeń na wypadek konfliktu zbrojnego. W ramach decentralizacji struktur zarządzania administracji państwowej, zadania dotyczące nadzoru i kierowania sprawami związanymi z zabezpieczeniem dóbr kultury przed skutkami konfliktu zbrojnego przejął z uprawnienia ministra kultury i sztuki generalny konserwator zabytków i z tytułu swych uprawnień nadzoruje i egzekwuje ich realizację.

Ochrona dóbr kultury przed skutkami konfliktu zbrojnego w świetle postanowień Konwencji Haskiej jest problemem o wiele szerszym, aniżeli opracowanie planów ochrony dóbr kultury i zapewnienie niezbędnych instrumentów dla ich realizacji. Zarówno w okresie pokojowym, jak i w warunkach zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego, wiele resortów, instytucji centralnych oraz terenowych organów władzy państwowej i samorządowej zostanie zaangażowana do rozwiązywania spraw związanych z ochroną dóbr kultury. Instytucjom tym w okresie pokojowym, jak i w przypadku zagrożenia państwa konfliktem zbrojnym przypadnie realizować następujące zadania:

I. Ministerstwo Kultury i Sztuki

1. Wydawanie przepisów wykonawczych do ustaw Sejmu RP i rozporządzeń Rady Ministrów dotyczących organizacji i nadzoru ochrony dóbr kultury przed skutkami konfliktu zbrojnego.

2. Zabezpieczenie wydzielonego zespołu ruchomych dóbr kultury (ewakuacja poza granice kraju lub głębokie ukrycie na terenie własnego kraju).

3. Nawiązanie przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych stałych kontaktów z sekretarzem generalnym UNESCO w sprawie naruszania postanowień Konwencji Haskiej przez siły zbrojne przeciwnika.

4. Współdziałanie z Ministerstwem Obrony Narodowej w zakresie przestrzegania postanowień Konwencji Haskiej przez siły zbrojnej RP podczas działań zbrojnych.

5. Współdziałanie z szefem obrony cywilnej kraju przy zabezpieczaniu dóbr kultury na terenie kraju podczas klęsk żywiołowych lub przed skutkami konfliktu zbrojnego.

6. Ochrona dóbr kultury znajdujących się poza granicami kraju przy współpracy z Ministerstwem Spraw Zagranicznych.

II. Ministerstwo Obrony Narodowej

1. Zabezpieczenie dóbr kultury będących w użytkowaniu sił zbrojnych RP.

2. Ochrona dóbr kultury podczas działań zbrojnych oraz przestrzeganie postanowień Konwencji Haskiej i Konwencji Paryskiej.

III. Ministerstwo Spraw Zagranicznych

1. Współudział w organizacji ewakuacji wydzielonego zespołu ruchomych dóbr kultury poza granice kraju.

2. Ochrona dóbr kultury, przy współpracy z Ministerstwem Kultury i Sztuki, które w czasie wybuchu wojny znalazły się poza granicami kraju.

3. Zgłaszanie do instytucji międzynarodowych Organizacji Narodów Zjednoczonych wszelkich przypadków nieprzestrzegania przez przeciwnika postanowień Konwencji Haskiej o ochronie dób kultury podczas konfliktu zbrojnego.

IV. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

1. Nadzór nad organizacją ochrony w miejscach ukrycia i rozśrodkowania ruchomych dóbr kultury podczas działań zbrojnych (Komenda Główna Policji).

2. Współudział w organizowaniu ukrycia ruchomych dóbr kultury na terenie kraju (głębokie ukrycie) lub ewakuacji za granicę (Urząd Ochrony Państwa).

V. Sztab Obrony Cywilnej Kraju

1. Nadzór organizacyjny nad opracowaniem, nowelizacją i realizacją planów ochrony dóbr kultury na wypadek klęsk żywiołowych lub konfliktu zbrojnego jako części składowej terenowych planów obronnych.

2. Współdziałanie z Ministerstwem Kultury i Sztuki oraz Państwową Służbą Ochrony Zabytków przy opracowaniu normatywów zapewniających środki rzeczowe i osobowe na realizację planów ochrony dóbr kultury przed skutkami klęsk żywiołowych lub konfliktu zbrojnego.

3. Współdziałanie z Państwową Służbą Ochrony Zabytków przy opracowywaniu, nowelizacji i realizacji krajowego planu ochrony dóbr kultury oraz terenowych planów obronnych przed skutkami klęsk żywiołowych lub konfliktu zbrojnego.

VI. Państwowa Służba Ochrony Zabytków

1. Nadzór nad opracowaniem i realizacją planów ochrony dóbr kultury przed skutkami konfliktu zbrojnego.

2. Uzgadnianie potrzeb rzeczowych i osobowych, wynikających z planów ochrony dóbr kultury, w porozumieniu z terenową administrację państwową i samorządową.

3. Specjalistyczny nadzór nad zabezpieczeniem dóbr kultury przed skutkami konfliktu zbrojnego przez formacje obrony cywilnej.

4. Prowadzenie wojewódzkiego i krajowego rejestru zniszczonych i zaginionych oraz uszkodzonych dóbr kultury.

VII. Terenowa administracja państwowa i samorządowa

1. Opracowanie i aktualizacja planów ochrony dóbr kultury przed skutkami konfliktu zbrojnego, jako części składowej terenowych planów obronnych.

2. Zapewnienie środków rzeczowych i osobowych do ochrony dóbr kultury przed skutkami konfliktu zbrojnego.

3. Nadzór nad realizacją planów ochrony dóbr kultury przed skutkami konfliktu zbrojnego.

VIII. Podstawowe jednostki organizacyjne

1. Upowszechnianie wiedzy i kształtowanie świadomości społecznej o potrzebie ochrony dóbr kultury przed skutkami wynikającymi z klęsk żywiołowych oraz zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego.

2. Opracowanie planów ochrony dóbr kultury przed skutkami konfliktu zbrojnego oraz ich aktualizacja i realizacja.

3. Organizacja i szkolenie specjalistyczne formacji obrony cywilnej.

4. Uzgadnianie potrzeb rzeczowych i osobowych z administracją gminną do planów ochrony dóbr kultury przed skutkami konfliktu zbrojnego.

5. Rejestracja zniszczonych, zaginionych oraz uszkodzonych dóbr kultury.

6. Zapewnienie opieki konserwatorskiej w miejscach ukrycia i rozśrodkowania ruchomych dóbr kultury oraz zabezpieczenie ich przed kradzieżą.

7. Zapewnienie opieki konserwatorskiej nieruchomym dobrom kultury oraz zabezpieczenie ich przed pożarem, zniszczeniem i dewastacją.

Udział tak wielu instytucji, zarówno centralnej jak i terenowej władzy państwowej, organów samorządu terytorialnego, państwowej administracji specjalnej, związków wyznaniowych, sił zbrojnych i innych jednostek organizacyjnych, które są odpowiedzialne za ochronę dóbr kultury przed skutkami konfliktu zbrojnego lub mają wpływ na wypełnianie przez Polskę zobowiązań wynikających z międzynarodowych konwencji, powinien być odpowiednio koordynowany.

Zgodnie z zaleceniem drugiej rezolucji przyjętej wraz z Konwencją Haską został utworzony zarządzeniem nr 238 prezesa Rady Ministrów z dnia 13 października 1957 r. Polski Komitet Doradczy do Spraw Ochrony Dóbr Kultury w razie konfliktu zbrojnego. Komitet został powołany przy Ministerstwie Kultury i Sztuki pod przewodnictwem ministra kultury i sztuki z udziałem przedstawicieli zainteresowanych ministrów oraz kierowników instytucji statutowo zajmujących się ochroną dóbr kultury.

Komitety takie działają w wielu państwach Europy i świata. Wymieniają między sobą doświadczenia, opracowują lub opiniują projekty aktów normatywnych, udzielają pomocy organom państwowym, siłom zbrojnym, instytucjom i organizacjom w sprawach związanych z ochroną dóbr kultury przed skutkami konfliktu zbrojnego. Działający w Polsce komitet został rozwiązany zarządzeniem nr 34 prezesa Rady Ministrów z dnia 14 maja 1980 r. Powstała luka w strukturach organizacyjnych, która opóźnia międzyresortowe uzgodnienia podejmowanych decyzji w zakresie zabezpieczenia dóbr kultury na wypadek konfliktu zbrojnego, utrudnia realizację zobowiązań wynikających z Konwencji Haskiej i korzystanie z uprawnień przewidzianych w tej Konwencji.

Z inicjatywy Ośrodka Ochrony Zbiorów Publicznych, popartej przez generalnego konserwatora zabytków, został złożony w 1993 r. przez Wydział Spraw Obronnych Ministerstwa Kultury i Sztuki do Komitetu Spraw Obronnych Rady Ministrów wniosek w sprawie ponownego powołania Polskiego Komitetu Doradczego do Spraw Ochrony Dóbr Kultury. Do zadań tego komitetu należałoby przedstawianie rządowi opinii o działaniach legislacyjnych, technicznych lub wojskowych, jakie trzeba byłoby podjąć zarówno w czasie pokoju, jak i zagrożenia bezpieczeństwa państwa, w celu zapewnienia realizacji postanowień Konwencji Haskiej. Komitet mógłby występować z wnioskami do rządu i resortów, mających na celu zapewnienie znajomości, poszanowania i ochrony przez siły zbrojne RP podczas działań zbrojnych, będących zarówno na własnym terytorium, jak i innych krajów, kiedy tym siłom zbrojnym przyjdzie uczestniczyć w ramach mandatu Organizacji Narodów Zjednoczonych lub innych układów sojuszniczych na wypadek konfliktu zbrojnego.

W zakresie działania komitetu byłyby również sprawy zapewnienia, w porozumieniu z organami rządowymi, łączności i współpracy z komitetami narodowymi innych państw o podobnym charakterze oraz właściwymi organizacjami międzynarodowymi, jak również udzielanie wykładni dotyczącej Konwencji Haskiej instytucjom i organom państwowym, samorządu terytorialnego i organizacjom społecznym. Utworzenie tego komitetu umożliwi właściwe umiejscowienie w systemie obronnym kraju spraw związanych z organizacją, planowaniem i realizacją ochrony dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego. Jednak dotychczas projekt powołania Polskiego Komitetu Doradczego do Spraw Ochrony Dóbr Kultury nie może doczekać się rozpatrzenia.

Konwencja Haska opracowana przed czterdziestu laty na podstawie doświadczeń drugiej wojny światowej i w oparciu o istniejącymi układ stosunków międzynarodowych tamtego okresu, nie utraciła swej wartości. Odegrała ona - jako akt prawa międzynarodowego - znaczącą rolę w podnoszeniu świadomości społeczeństw i ich armii o potrzebie ochrony dóbr kultury. Była hamulcem w bezwzględnym i brutalnym prowadzeniu działań zbroj-

nych, bez liczenia się z międzynarodową opinią publiczną i konsekwencjami za naruszanie jej postanowień. Stała się narzędziem w rękach międzynarodowych organizacji do wywierania nacisku na strony państw walczących, aby zachowały umiar w sposobie prowadzenia działań zbrojnych i oszczędzały dobra kultury przed konsekwencjami wojny.

Z drugiej strony, zniszczenia dokonane podczas międzynarodowych konfliktów zbrojnych, czy wojen wewnętrznych wskazują, że ten akt prawa międzynarodowego nie stanowi wystarczającej przeszkody dla uniknięcia strat w dobrach kultury. Przyczyn jest wiele, ale dwie z nich, niezmiernie istotne, to przede wszystkim niewystarczająca ilość instrumentów, przy pomocy których siły zbrojne mogłyby realizować słuszne postanowienia Konwencji Haskiej oraz możliwość międzynarodowego egzekwowania zawartych w niej postanowień.

Główną ideą Konwencji Haskiej jest podjęcie przez państwa określonych czynności dotyczących ochrony dóbr kultury jeszcze w okresie pokoju, zarówno przez administrację publiczną, jak i siły zbrojne, w celu stworzenia warunków do realizacji tej ochrony w wypadku konfliktu zbrojnego. W myśl Konwencji, na państwach które ją podpisały, spoczywa obowiązek opieki „nad dobrami kulturalnymi położonymi na ich własnym terytorium wobec dających się przewidzieć następstw konfliktu zbrojnego, podejmując w tym celu kroki, jakie uzna za stosowne"[3].

Przekazanie spraw ochrony dóbr kultury przed skutkami działań zbrojnych do unormowań wewnętrznych, zgodnie z warunkami poszczególnych państw jest właściwe i przynosi rezultaty. Natomiast uregulowania wewnętrzne w poszczególnych armiach dotyczące ochrony dób kultury podczas działań zbrojnych nie zdało dotychczas egzaminu. Jednostronne wprowadzenie instrumentów realizacyjnych w siłach zbrojnych ogranicza swobodę działania każdej armii i występują obiektywne tendencje do uniknięcia tych ograniczeń. Opracowanie zbliżonych instrumentów realizacji postanowień Konwencji Haskiej w siłach zbrojnych wymaga również międzynarodowych porozumień w ramach bloków militarno-politycznych lub porozumień regionalnych czy kontynentalnych, względnie na forum UNESCO, aby nakazy i zakazy regulujące w armiach zasady postępowania wobec dóbr kultury podczas działań zbrojnych obowiązywały wszystkie strony.

Konwencja Haska wprowadziła jedynie zespół obowiązków do wykonania wewnątrz każdego państwa bez określenia sposobu ich realizacji. Należą do nich następujące regulacje:

[3] Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, Haga 1954, art. 3.

a) wprowadzenie do regulaminów lub instrukcji wojskowych postanowień, które by zapewniły przestrzeganie konwencji podczas działań zbrojnych[4];

b) wpojenie członkom sił zbrojnych poczucia szacunku dla kultury i dóbr kulturalnych wszystkich narodów[5];

c) utworzenie w składzie sił zbrojnych komórek organizacyjnych, bądź zespołu osób, które będą czuwać nad poszanowaniem dóbr kultury oraz współpracować z odpowiednimi władzami cywilnymi[6];

d) rozpowszechnienie tekstu konwencji, aby jej treść była znana siłom zbrojnym[7];

e) ustanowienie podstawy prawnej do ścigania osób naruszających konwencję[8].

Ten zespół regulacji jest dowolnie stosowany w różnych państwach. Większość państw przystąpiła do realizacji obowiązku polegającego na wprowadzeniu do regulaminów i instrukcji wojskowych odpowiednich postanowień, mających na celu poszanowanie dóbr kultury w czasie działań zbrojnych lub przebywania wojsk na obcym terytorium. Problematyka przestrzegania Konwencji jest włączona w większości państw do programów kształcenia kadry oficerskiej. W niektórych państwach powołano specjalne służby wojskowe do spraw ochrony dóbr kultury w czasie konfliktu zbrojnego.

Pomimo, że minęło już czterdzieści lat od podpisania przez rząd polski Konwencji Haskiej, nie dopracowano się do czasów obecnych instrumentów realizacyjnych, przy pomocy których siły zbrojne RP mogłyby posługiwać się nimi w czasie ćwiczeń wojskowych, a jeśli zajdzie taka potrzeba, także podczas działań zbrojnych. Stan wiedzy o postanowieniach Konwencji Haskiej, zdobywany przez kadrę w uczelniach wojskowych jest zadowalający. Możliwości spożytkowania tej wiedzy, ze względu na niewypracowane instrumenty realizacyjne może budzić wątpliwości.

Istnieje wprawdzie zapis w regulaminie działań taktycznych wojsk lądowych mówiący, że: „Stosownie do postanowień konwencji międzynarodowych obowiązkiem walczących stron jest również zapewnienie właściwej ochrony specjalnie oznaczonych dóbr, stanowiących dziedzictwo kulturalne narodu.

Zalicza się do nich zabytki architektury, sztuki i historii dzieła sztuki i inne przedmioty o znaczeniu artystycznym, historycznym lub archeologicznym, a także zbiory naukowe,

---

[4] Tamże, art. 7, ust. 1.
[5] Tamże.
[6] Tamże, art. 7, ust. 2.
[7] Tamże, art. 25.
[8] Tamże, art. 28; Rezolucja II.

książek i archiwaliów oraz gmachy, których przeznaczeniem jest przechowywanie lub wystawianie"[9].

Zapis ten, jak najbardziej słuszny i potrzebny, nie może być jedynym przepisem wykonawczym do przestrzegania postanowień konwencyjnych, dotyczących ochrony dóbr kultury podczas działań zbrojnych i nie powinien dotyczyć tylko jednego rodzaju wojsk. Dla sił zbrojnych RP wskazana jest jasno wyartykułowana decyzja władz państwowych dotycząca ich powinności wynikających z międzynarodowych konwencji, którą należy przestrzegać podczas działań zbrojnych. Dopiero taka decyzja może stać się podstawą do badań i studiów nad wypracowaniem organizacyjnych i kadrowych przedsięwzięć oraz przygotowania operacyjnych instrumentów realizacyjnych w siłach zbrojnych RP. Obecnie są warunki do odrobienia utraconego czasu, spożytkowania doświadczeń armii innych państw i podjęcia próby uregulowania tego problemu w wojskowych przepisach wykonawczych. Potrzeba rozwiązania tego problemu wynika ze złożoności obecnej sytuacji. Polska czyni usilne starania o wejście do Unii Europejskiej i sojuszu obronnego państw NATO. Opóźnienia naszych sił zbrojnych w dostosowaniu ich do działania z równoczesnym respektowaniem w praktyce postanowień międzynarodowych konwencji może zostać wykorzystane do opóźnienia tego procesu. Respektowanie postanowień Konwencji Haskiej w siłach zbrojnych RP nie wymaga nakładów finansowych, tak istotnych w obecnych warunkach, jedynie odrobinę dobrej woli i chęci oraz wiedzy z tym związanej, jak również jasnego programu docelowego. Na taki stan rzeczy znacząco rzutuje w ostatnim okresie nieprecyzyjnie uregulowana sytuacja dotycząca konstytucyjnych uprawnień rządu i prezydenta wobec tzw. „resortów prezydenckich". Dualizm w kierowaniu sprawami obronnymi oraz polityką zagraniczną, rozmydla odpowiedzialność naczelnych organów państwowych za realizację zobowiązań wynikających z międzynarodowych konwencji, w tym także Konwencji Haskiej. Wydaje się celowe, aby obie strony w zgodny sposób przedyskutowały ten problem na Komitecie Obrony Kraju i podjęły niezbędne uchwały wytyczające kierunek działania.

W siłach zbrojnych RP nie powołano dotychczas komórki organizacyjnej do nadzorowania działań związanych z ochroną dóbr kultury, a w szerszym horyzoncie, nadzorowanie realizacji wszystkich konwencji międzynarodowych podczas konfliktu zbrojnego. Konieczność powołania takiej komórki lub zespołu nie wynika tylko z faktu, że Polska ratyfikowała konwencję haską i przyjęła na siebie określone zobowiązania. Funkcjonowanie takiej komórki miałoby znaczący wpływ na rozwiązywanie wielu spraw związanych z realizacją postanowień Konwencji Haskiej w siłach zbrojnych RP, a szczególnie:

[9] Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych, Cz. I, S.G., Warszawa 1994, s. 15.

a) opracowywanie przepisów regulujących przestrzeganie Konwencji Haskiej;

b) kierowanie wypracowywaniem instrumentów realizacyjnych;

c) inspirowanie programów do szkolenia wszystkich rodzajów wojsk w zakresie postanowień Konwencji Haskiej i sposobów ich realizacji;

d) publikowanie materiałów i pomocy szkoleniowych, materiałów źródłowych oraz przygotowywanie materiałów dla potrzeb operacyjnych;

e) doskonalenie instrumentów realizacyjnych podczas ćwiczeń wojskowych;

f) inicjowanie kierunków pracy wychowawczej z zakresu wpajania członkom sił zbrojnym poczucia szacunku dla kultury i dóbr kulturalnych wszystkich narodów;

g) organizowanie współpracy i współdziałania z instytucjami cywilnymi w sprawie ochrony dóbr kultury podczas działań zbrojnych;

h) wymiany doświadczeń przy współpracy z armiami innych państw;

i) prowadzenie nadzoru nad przygotowaniem i przeszkoleniem kadry specjalistycznej służby czynnej i rezerwy.

Utworzenie takiej komórki organizacyjnej, czy nawet w początkowym etapie tylko stanowiska, wpłynęłoby korzystnie na lepszą koordynację działań w zakresie przygotowania sił zbrojnych RP do realizacji postanowień wynikających z Konwencji Haskiej.

Należy również mieć na uwadze, że w płaszczyznach nie unormowanych Konwencją Haską z 1954 r., bądź unormowanych tylko fragmentarycznie, obowiązują nadal normy wcześniejsze. Spośród norm międzynarodowych poprzedniej kodyfikacji haskiej z 1907 r. nadal obowiązują zasady, że pogwałcenie praw i zwyczajów wojennych pociąga za sobą obowiązek odszkodowawczy oraz że grabież, niszczenie i bezczeszczenie obiektów zabytkowych podlega sankcji karnej. Spośród norm zwyczajowych i honorowanych przez większość państw, w dalszym ciągu obowiązuje zasada restytucji, czyli zwrotu zagrabionego mienia w postaci dóbr kultury[10]. Te przepisy prawa międzynarodowego powinny być czytelne dla sił zbrojnych, a szczególnie dowódców wszystkich szczebli dowodzenia.

W dyskusjach ekspertów prawa międzynarodowego UNESCO przed zbliżającą się sesją w sprawie nowelizacji Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego podkreślano, że ataki zbrojne na dobra kultury zostały już zdefiniowane w pierwszym Protokole z 1977 r. do Konwencji Genewskich z 1949 r. i domagano się aby do Konwencji Haskiej z 1954 r. wprowadzić również zapis i zakwalifikować je jako zbrodnie wojenne. Sugerowano, aby była odpowiedzialność państwa za pogwałcenie Konwencji Haskiej

[10] K. Okrasiński, Ochrona zabytków i dóbr kultury w czazie konfliktów zbrojnych, WAP, Warszawa 1986, s. 42-46.

oraz indywidualna odpowiedzialność karna, która umożliwiałaby ściganie osób winnych przez trybunał międzynarodowy lub trybunały państwowe[11]. Z tych dyskusji, a następnie ze zmian, jakie w wyniku nowelizacji zostaną wprowadzone do Konwencji Haskiej, należałoby wyciągnąć odpowiednie wnioski. Wskazują one, że do polskich kodeksów karnych oraz wojskowych regulaminów dyscyplinarnych należałoby wprowadzić odpowiednie zapisy o ściganiu przestępstw za naruszenie postanowień Konwencji Haskiej, w celu uniknięcia rozstrzygania tych spraw przez trybunał międzynarodowy.

Konwencja Haska podtrzymując doktrynę „konieczności wojskowej" usprawiedliwia sytuację, w której dobra kulturalne korzystające nawet z immunitetu „nietykalności", opartego na ochronie specjalnej, mogą ulec zagładzie na podstawie decyzji dowódcy wojskowego od szczebla dywizji. Wyjątek ten wydaje się dyskusyjny, gdyż może być nadużywany przez siły zbrojne obu walczących stron. Jeżeli przepis ten nie zostanie zmieniony przy nowelizacji Konwencji Haskiej, wydaje się celowe wypracować na użytek wewnętrzny wojska pojęcie „konieczności wojskowej', w jakich sytuacjach bojowych może wystąpić taka „konieczność" i jakimi warunkami powinna być obwarowana.

W dobie obecnej, kiedy uzbrojenie i środki rażenia używane w czasie konfliktów zbrojnych przeszły od czasów drugiej wojny światowej już kilka mutacji, niektóre regulacje konwencji haskiej nie odpowiadają współczesnemu polu walki.

*

Do ochrony i zabezpieczenia dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego są zobligowane ustawowo wszystkie struktury władzy państwowej i samorządowej, właściciele i użytkownicy dóbr kultury, organy władzy publicznej i sił zbrojnych, związki wyznaniowe i podmioty gospodarcze, bez względu na to, jaki jest status prawny dóbr kultury. Organizacja ochrony dóbr kultury powinna uwzględniać zmieniające się uwarunkowania ustrojowe, gospodarcze, polityczne i militarne, aby w każdej sytuacji dobra te były właściwie chronione. Plany zabezpieczenia powinny być dostosowywane do polskich warunków ekonomicznych oraz możliwości wykonawczych systemu obronnego państwa.

Obecne militarno-polityczne położenie Europy, jakkolwiek targane wewnętrznymi sprzecznościami, oddaliło widmo wojny nuklearnej od Polski i naszego kontynentu. Daje

[11] Spotkanie ekspertów w sprawie stosowania i skuteczności konwencji o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego, Haga, 5-7 lipca 1993 r. [W:] W. Białek, Ochrona dóbr kultury w czasie zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny, AON, Warszawa 1995, Aneks 10, s. 162.

to możliwość rezygnacji z potrzeby ewakuacji dóbr kultury na dalekie odległości od ośrodków szczególnie zagrożonych na uderzenia broni jądrowej. Dziś trudno jeszcze jest ostatecznie przewidzieć, jak ukształtuje się sytuacja geostrategiczna półkuli północnej i świata, a szczególnie między państwami dysponującymi bronią nuklearną. Nie uformowała się jeszcze stała na dłuższą perspektywę architektura geopolityczna między głównymi państwami, które mają decydujący wpływ na losy świata. Ta architektura jest zbyt płynna i może uformować się w różnej konfiguracji politycznej, a w związku z tym oddalenie widma wojny jądrowej może mieć charakter pozorny lub krótkotrwały.

Plany zabezpieczenia dóbr kultury powinny jednak uwzględniać skalę i kierunek zagrożenia oraz tkwiące w nim potencjalne niebezpieczeństwo dla polskiego dziedzictwa kulturalnego. Istnieje zatem potrzeba pełnego wykorzystania dorobku i doświadczeń poprzednich pokoleń oraz innych państw, aby zdobyta wiedza najskuteczniej chroniła dobra kultury polskiej. Występuje również konieczność uwzględnienia skali potencjalnego zagrożenia i charakteru złożoności teatru działań zbrojnych, podczas wypracowywania instrumentów realizacyjnych, wynikających z postanowień Konwencji Haskiej dla sił zbrojnych.

Konwencja Haska mająca głównie na celu skodyfikowanie problemów ochrony dóbr kultury na wypadek konfliktu zbrojnego, nie zamknie nigdy do końca wypracowywania nowych instrumentów realizacyjnych, gdyż ciągle zmienia się współczesne pole walki na skutek wprowadzanych na uzbrojenie nowych środków rażenia. Jest wprawdzie wydarzeniem epokowym w międzynarodowym prawie służącym ochronie dóbr kultury, ale jednocześnie wymaga ciągłych modyfikacji i nowych ustaleń wynikających z postępu cywilizacji.

Kpt. dypl. pil. inż. Jerzy Gruszczyński

OCHRONA DÓBR KULTURY W DZIAŁANIACH WOJSK LOTNICZYCH

Dobra kultury stanowią materialne i duchowe świadectwo dziejów każdego narodu. Są dorobkiem myśli i pracy wielu pokoleń. Świadczą o ciągłości narodu, państwa i tradycji. Dziedzictwo kulturalne jest skutecznym środkiem przyspieszenia integracji społecznej, wzmacniania więzi narodowej, pogłębiania świadomości historycznej oraz upowszechniania wiedzy i kultury.

Ochrona dóbr kultury wynika z naturalnych procesów warunkujących ich istnienie jako podstawy narodowej tradycji. Podyktowana jest zarówno interesem narodowym, jak i świadomością wartości ogólnoludzkich. Szkody wyrządzone dobrom kultury jakiegokolwiek narodu stanowią uszczerbek w dziedzictwie kulturalnym całej ludzkości. Dlatego też ochrona dóbr kultury przed utratą i zniszczeniem na skutek konfliktów zbrojnych należy do podstawowych obowiązków każdego cywilizowanego państwa i jego społeczeństwa.

Ochrona dóbr kultury w czasie wojny stanowi jedno z istotnych zadań międzynarodowego prawa wojennego. Doświadczenia minionych wojen wskazują, że działania wojenne wyrządzają olbrzymie szkody w dziedzinie kultury. Ulegają zniszczeniu bezcenne zabytki architektury, niszczone są inne dzieła sztuki, pustoszone nagromadzone zbiory naukowe, przekształcane w zgliszcza bogate zbiory biblioteczne i archiwalne. Są to niepowetowane straty dla całej ludzkości - straty, które nie dadzą się odtworzyć.

Zakres wykorzystania lotnictwa w działaniach wojennych dzięki nieustannemu i szybkiemu postępowi technicznemu stale rośnie. Aktualnie lotnictwo wykonuje szereg zadań, które kiedyś były wyłączną domeną innych rodzajów wojsk i służb.

W Regulaminie Haskim z roku 1907 dotyczącym praw i zwyczajów wojny lądowej zamieszczono ogólne postanowienia zabraniające „atakowania lub bombardowania w jaki bądź sposób bezbronnych wsi, domów mieszkalnych i budowli" (art. 25). Ponadto dowódca wojsk napadających zobowiązany został „zanim przystąpi do bombardowania z wyjąt-

kiem szturmu, do uczynienia wszystkiego, co jest w jego mocy, aby uprzedzić o tym władze" (art. 26) oraz do zastosowania „wszystkich niezbędnych środków ażeby w miarę możliwości oszczędzone zostały świątynie, gmachy służące celom nauki, sztuki i dobroczynności, pomniki historyczne, szpitale oraz miejsca, gdzie zgromadzeni są chorzy i ranni, pod warunkiem, że te gmachy i miejsca nie służą jednocześnie celom wojennym" (art. 27).

Warto przypomnieć, że w okresie przyjmowania regulaminu haskiego, bombardowanie jakiejś miejscowości miało na celu zajęcie tej miejscowości, było bombardowaniem „taktycznym", dlatego uważano za bezsensowne bombardowanie miejscowości nie bronionych, czyli „miast otwartych", skoro mogły być zajęte bez bombardowania i niszczenia domów i urządzeń, które wkrótce miały być zajęte bez walki. Rozwój lotnictwa od czasu I wojny światowej doprowadził jednak do upowszechnienia innego rodzaju bombardowania, a mianowicie bombardowania niszczącego (strategicznego), które stanowi cel sam w sobie i zmierza do zniszczenia celów o znaczeniu wojskowym na tyłach od linii frontu w miejscowościach nie bronionych. Praktyka międzynarodowa nie poszła w kierunku traktowania nie bronionych miejscowości tego rodzaju jako pozostających pod opieką art. 25 regulaminu haskiego. Wpłynęły na to trzy czynniki: trudności odróżnienia kombatantów od ludności cywilnej, istnienie wielu obiektów wojskowych, które można zbombardować i trudności techniczne (mam tu na myśli przede wszystkim proste i niedoskonałe urządzenia celownicze), by ograniczyć bombardowanie do celów wojskowych. Wbrew art. 25 regulaminu haskiego, ale zgodnie z praktyką jaka wykształcała się w wojnie lądowej i morskiej, wojna powietrzna nie czyni różnicy między miejscowościami bronionymi a miejscowościami nie bronionymi, istotną kwestią jest to, czy atak jest czy nie jest skierowany przeciwko celom wojskowym.

W okresie I wojny światowej zawarte w Konwencjach Haskich normy prawa wojennego były często naruszane, aczkolwiek należy stwierdzić, że przyczyniły się wielokrotnie do podjęcia decyzji, które w konsekwencji przyczyniły się do zminimalizowania strat wojennych.

Tym niemniej I wojna światowa wykazała, że ogólne przepisy zawarte w regulaminie haskim nie są skuteczne. Dlatego na Konferencji Waszyngtońskiej (1922-1923 roku) powołano Komisję Prawników w celu opracowania projektu reguł wojny powietrznej. W rezultacie opracowano projekt wojny powietrznej znany jako „haskie reguły wojny powietrznej". Został on przyjęty przez Komisję Prawników 19 lutego 1923 roku. Haskie reguły wojny powietrznej nie mają jednak mocy wiążącej, gdyż nie zostały ratyfikowane przez wymaganą liczbę państw - są więc projektowaną legislacją międzynarodową. Nie-

mniej jednak jest on często powoływany, zwłaszcza że w odniesieniu do wojny powietrznej brak jest szczegółowych przepisów obowiązującego prawa wojennego. Stwierdza się niekiedy, że nie ma on mocy obowiązującej, ale tylko moc przekonywująca.

W pierwszym artykule dotyczącym problematyki bombardowań lotniczych (art. XXII) zabroniono bombardowania lotniczego w celu sterroryzowania ludności cywilnej, niszczenia czy uszkadzania własności prywatnej nie mającej charakteru wojskowego bądź ranienia osób nie walczących.

Bombardowanie lotnicze jest dozwolone tylko wtedy, gdy kieruje się przeciwko obiektowi wojskowemu, którego całkowite lub częściowe zniszczenie będzie stanowiło dla wojującego wyraźną korzyść wojskową.

Środki konieczne dla szczególnej ochrony niektórych obiektów przed bombardowaniami lotniczymi przewidziano w art. XXV. Stwierdza się tu, że dowódca musi przedsięwziąć wszelkie środki konieczne dla oszczędzenia, w miarę możliwości budynków poświęconych kultowi, sztuce, nauce i dobroczynności, pomników historycznych, okrętów szpitalnych i szpitali oraz innych miejsc, gdzie zgromadzeni są ranni pod warunkiem, że te budynki, obiekty i miejsca nie są jednocześnie wykorzystywane do celów wojskowych. Wszystkie te obiekty i miejsca muszą być w dzień oznaczone widocznymi ze statków powietrznych znakami.

Przyjęto, że używać się będzie, w wypadku dóbr kulturalnych znaku w postaci dużej prostokątnej płaszczyzny podzielonej wzdłuż jednej z przekątnych na dwa trójkąty, jeden biały, a drugi czarny.

Jeżeli wojujący pragnie zapewnić w nocy ich ochronę powinien przedsięwziąć konieczne środki, aby znaki specjalne były wyraźnie widoczne.

O ile w regulaminie haskim z roku 1907 tylko wspomina się o pomnikach historycznych o tyle art. XXVI haskich reguł wojny powietrznej proponuje (z zastrzeżeniem, że te pomniki i otaczające je strefy nie będą wykorzystane w celach wojskowych i państwa zgodzą się na przeprowadzenie ich inspekcji) między innymi następujące zasady:

1. Każde państwo w przypadku konieczności upoważnione będzie do utworzenia wokół chronionych pomników stref ochronnych, które w czasie wojny będą wolne od bombardowań.

2. Ustawienie takich stref ogłasza się wszystkim państwom kanałami dyplomatycznymi.

3. Strefa ochronna może obejmować nie tylko przestrzeń zajętą przez pomnik lub zespół pomników, ale także teren przylegający do nich, o szerokości do 500 m, licząc od obwodu zasadniczej strefy ochronnej, na terenie której znajduje się pomnik lub zespół pomników.

4. W czasie dnia i nocy wskazane strefy ochronne powinny mieć znaki rozpoznawcze dobrze widoczne (dla identyfikacji) z samolotu.

5. Jako znaki rozpoznawcze na pomnikach instalować się będzie przewidziane w art. XXV, a znaki do wyznaczania granic stref ochronnych będą określone przez samo państwo i ogłoszone innym państwom równocześnie z ustanowieniem stref.

II wojna światowa przyniosła straty w kulturze w skali nie notowanej w dziejach. Często straty w dobrach kultury były wynikami bombardowań lotniczych. Obciążają one lotników i ich władze zwierzchnie - tak hitlerowskie (np. zbombardowanie Zamku Królewskiego w Warszawie, Roterdamu czy Coventry), jak i alianckie (np. bombardowanie Drezna, Hamburga, Kolonii czy Królewca). Straty też w dużej mierze wynikały z niecelowości zrzucanych bomb. Bomby wobec silnej obrony przeciwlotniczej - z reguły zrzucane były z wysokości kilku kilometrów, często przy słabej widzialności, a ponadto prądy powietrzne zmieniały kierunek spadających bomb.

Przyczyniło się to do zmiany techniki ataków aliantów, postanowili oni przejść z bombardowań „precyzyjnych" na „powierzchniowe". Uzyskiwane bowiem dowody nieskuteczności ataków zmuszały dowództwo brytyjskiego lotnictwa bombowego (a w ślad za tym i amerykańskiego) do rozszerzenia pojęcia celów punktowych na rejony ataków, dla stworzenia większego prawdopodobieństwa zidentyfikowania i trafienia. Ponieważ jednak ataki rejonów także nie dały oczekiwanych efektów lotnictwo przeszło ostatecznie do otwartych bombardowań miast.

Praktykę bombardowań powierzchniowych realizowanych nierzadko przez grupy 1000 i więcej samolotów, uzasadniano tym, że nie ma innej możliwości zniszczenia ośrodków produkcji broni i amunicji oraz przerwania dowozu materiałów wojennych na linię frontu.

Amerykańskie ataki atomowe na japońskie miasto Hiroszima i Nagasaki w sierpniu 1945 roku wykazały niszczycielskie skutki nowej broni wykraczające daleko poza potrzeby wojenne, pustosząc całe połacie kraju.

W tej sytuacji po II wojnie światowej (od lat pięćdziesiątych) rozpoczęte zostały intensywne prace zmierzające do zapewnienia dobrom kultury i zabytkom szczególnej ochrony w razie konfliktu zbrojnego. W ich wyniku 14 maja 1954 roku w Hadze została podpisana konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego. Konwencja akcentuje, iż szkody wyrządzone dobrom kultury, do jakiegokolwiek należałyby one narodu, stanowią uszczerbek w dziedzinie całej ludzkości, gdyż każdy naród ma swój udział w kształtowaniu i pomnażaniu kultury światowej. Ochrona dóbr kultury obejmuje opiekę nad nimi oraz ich poszanowanie.

Opieka nad dobrami kulturalnymi polega na tym, że państwa - strony konwencji zobowiązały się podjąć na swoim terytorium kroki jakie uznają za zasadne w celu zabezpieczenia tych dóbr na wypadek konfliktu zbrojnego.

Poszanowanie dóbr kulturalnych oznacza natomiast zobowiązanie stron, że:

1. Powstrzymają się od używania tych dóbr i ich bezpośredniego otoczenia oraz środków przeznaczonych do ich ochrony do celów, które mogłyby wystawić te dobra na zniszczenie lub uszkodzenie.

2. Powstrzymają się wobec nich od wszelkich ataków nieprzyjacielskich.

Zobowiązania te dotyczą dóbr położonych zarówno na własnym terytorium jak i na terytoriach innych umawiających się stron i mogą być uchylone jedynie w wypadku zaistnienia kategorycznej konieczności wojskowej.

Zgodnie z konwencją haską państwa - strony zobowiązały się wprowadzić w czasie pokoju w swoich regulaminach i instrukcjach wojskowych postanowienia, które mają zapewnić przestrzeganie omawianych postanowień i wpoić członkom swoich sił zbrojnych poczucie szacunku dla dóbr kulturalnych i kultury innych narodów. Ponadto zobowiązały się przygotować i utworzyć w czasie pokoju w łonie swoich sił zbrojnych komórki organizacyjne lub zespoły specjalistów z zadaniem czuwania nad poszanowaniem dóbr kultury i współpracy z właściwymi władzami cywilnymi.

Rozdział II Konwencji Haskiej określa sprawę ochrony specjalnej. Polega ona na tym, że państwa - strony zobowiązały się powstrzymywać od wszelkich ataków nieprzyjacielskich przeciw dobrom nią objętym oraz od wszelkiego użytkowania tych dóbr i ich otoczenia do celów wojskowych.

Ochroną specjalną może być objęta ograniczona liczba schronów przeznaczonych do przechowywania dóbr kulturalnych ruchomych w razie konfliktu zbrojnego oraz środków zabytkowych i innych dóbr kultury nieruchomych o bardzo wielkim znaczeniu. Obiekt objęty ochroną specjalną zostaje wpisany do „Międzynarodowego Rejestru Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną".

Również transport mający na celu przewiezienie dóbr kulturalnych w obrębie danego terytorium bądź na inne terytorium, może odbywać się pod ochroną specjalną.

Znakiem rozpoznawczym konwencji - o którym mówi art. 16 - jest tarcza skierowana w dół, podzielona wzdłuż przekątnych na cztery pola, dwa błękitne i dwa białe. Znak ten może być używany pojedynczo bądź potrójnie w układzie trójkątnym.

Znak w układzie potrójnym zgodnie z art. 17 może być używany jedynie do:

1. Dóbr kultury korzystających z ochrony specjalnej.

2. Transportu dóbr kulturalnych objętych ochroną specjalną.

3. Schronów zaimprowizowanych w warunkach określonych w Regulaminie Wykonawczym.

Pojedynczy znak rozpoznawczy może być zastosowany jedynie do identyfikacji:

1. Dóbr kulturalnych nie korzystających z ochrony specjalnej.

2. Osób sprawujących czynności kontrolne.

3. Personelu przydzielonego do ochrony dóbr kulturalnych.

4. Kart tożsamości określonych w Regulaminie Wykonawczym.

Znak ten może być wymalowany na samym obiekcie lub w inny odpowiedni sposób. Znak ten powinien być widoczny za dnia tak z powietrza jak i z ziemi. Znak naturalnej wielkości (wysokość 1,5 m, szerokość 1 m) umieszcza się przy wejściu na nieruchomość, na której znajduje się obiekt zabytkowy. Dolna krawędź znaku powinna znajdować się 2 m powyżej poziomu ziemi. Pełną widoczność znaku za dnia zapewnia się poprzez odpowiednie jego rozmieszczenie na:

1. Dachach obiektu:

a) pojedynczego obiektu:

- dachu płaskim - jeden komplet znaku;

- dachu o wysokiej kalenicy - po jednym zestawie po jednej i drugie stronie kalenicy;

b) kilku obiektach na nieruchomości:

- o dachach płaskich - po jednym zestawie znaku na każdym obiekcie;

- o dachach o wysokiej kalenicy - po jednym zestawie znaku na przemian z jednej i z drugiej strony kalenicy.

2. Zewnętrznych ścianach obiektu:

a) pojedynczego obiektu - na ścianie frontowej i tylnej;

b) kilku obiektach na nieruchomości - na zewnętrznych ścianach poszczególnych budynków wytyczających zarysy posesji.

3. Placach nieruchomości, na których rozmieszczonych jest kilka obiektów zabytkowych- jeden zestaw znaku o podwójnych wymiarach.

Zestawy znaków mogą być wykonane na:

1. Dachu obiektu poprzez:

- malowanie farbą olejną bezpośrednio na dachu obiektu;

- rozciągnięcie płótna z namalowanym zestawem znaku;

- przymocowanie dykty (deski) z namalowanym zestawem znaku.

2. Ścianach obiektu zawieszone plansze z dykty (desek) z namalowanym zestawem znaku.

3. Na placu nieruchomości - rozciągnięcie płótna z namalowanym zestawem znaku lub kolorowego kruszywa (materiałów trwałych).

Zasady rozmieszczania znaku w układzie potrójnym na obiektach zabytkowych objętych ochroną specjalną są takie same jak dla obiektów zabytkowych objętych ochroną ogólną.

Mimo ratyfikowania przez wiele państw Konwencji Haskiej z 1954 roku toczone w ostatnich latach konflikty zbrojne z udziałem lotnictwa dostarczyły kolejnych negatywnych doświadczeń związanych z ochroną dóbr kultury w działaniach wojennych. Za przykład niech posłuży wojna pomiędzy Irakiem i Iranem (1980-1988 rok), która w swej końcowej fazie przerodziła się w tzw. „wojnę miast". W tej specyficznej wojnie cierpiały głównie stolice obu państw i rejony związane z kultem religijnym, które ostrzeliwane były rakietami typu „ziemia-ziemia", „powietrze-ziemia" i bombardowane przez lotnictwo. Celami obustronnej wymiany ciosów stały się głównie; ludność i obiekty cywilne (domy mieszkalne, szkoły, obiekty sakralne). Działania te można rozpatrywać nie tyle może w świetle szeroko rozumianego prawa wojennego, które zostało w oczywisty sposób złamane, co z punktu widzenia dobrej lub złej woli walczących stron. W działaniach swych oba te kraje świadomie odrzucały bowiem podstawową normę międzynarodową - zasadę humanitaryzmu.

Diametralnie inna sytuacja wystąpiła w trakcie wojny w Zatoce Perskiej (1990-1991 rok). Koalicja antyiracka zdecydowała zniweczyć realne możliwości militarne Saddama Husseina przez precyzyjne zbombardowanie starannie dobranych celów, tak by pozostała infrastruktura kraju została nienaruszona. Stałą troską planistów przy tym było zminimalizowanie strat w ludności cywilnej i zniszczeń ubocznych, w tym po raz pierwszy w historii w tak dużym zakresie bardzo dużą wagę przywiązywano do ochrony dóbr kulturalnych. Jeśli w trakcie planowania uderzeń na obiekty wojskowe zachodziła możliwość porażenia zabytków rezygnowano z takiego zadania. Przyjęte przez koalicję antyiracką zasady zobowiązywały bezpośrednio pilotów do wstrzymywania się od użycia broni, jeśli nie można pozytywnie zidentyfikować celu lub jeśli inne czynniki mogły zaszkodzić celności broni (np. niska podstawa chmur, zamglenie - zmętnienie powietrza, powstałe po pamiętnym podpaleniu kuwejckich szybów naftowych przez Irak). Ze względu na te restrykcyjne zasady, tylko użycie precyzyjnie naprowadzanej broni umożliwiło zniszczenie kluczowych celów w środku Bagdadu przy równoczesnym pozostawieniu sąsiadujących cywilnych budynków w stanie zasadniczo nietkniętym.

Należy tu podkreślić fakt, że Irak nagminnie łamał postanowienia Konwencji Haskiej rozmieszczając np. wyrzutnie rakiet „ziemia-ziemia" (osławione Seudy), którymi syste-

matycznie ostrzeliwał Izrael i Arabię Saudyjską w pobliżu świątyń i zabytkowych budowli. Mimo to koalicjanci kierując się wspomnianą już zasadą humanitaryzmu nie zdecydowali się na ich zwalczanie w tych miejscach.

Oczywiście na takie, a nie inne podejście do ochrony dóbr kulturalnych w trakcie prowadzonych działań wojennych niewątpliwie bezpośredni wpływ miały przodujące w świecie zaawansowane technologie militarne i związane z tym wyrafinowane systemy broni, którymi dysponowała koalicja antyiracka.

Precyzyjne systemy rozpoznawcze bez przerwy dostarczały w czasie realnym aktualnych i w pełni wiarygodnych danych o sytuacji co powodowało, że załogi miały praktycznie zawsze pełną informację o obiektach uderzenia, ograniczało to do minimum możliwość pomylenia obiektu w fazie ataku i to pomimo wykonywania wielu ataków w nocy oraz ze średnich wysokości (ponad 5 km) i zwiększonych odległości rzędu kilkunastu-kilkudziesięciu kilometrów, tj. w warunkach uniemożliwiających dokładne wzrokowe rozpoznanie celu, w tym np. określenie czy są na nim wymalowane lub rozmieszczone znaki rozpoznawcze, określone dla dóbr kulturalnych przez konwencję haską.

Jest to problem bardzo ważny na dzień dzisiejszy. Niewątpliwie wyniki osiągnięte w ochronie dóbr kulturalnych przez Koalicję budzą podziw, ale należy sobie zdawać sprawę, że jeszcze przez wiele lat ten wynik działań zbrojnych będzie dla wielu nieosiągalny. Wystarczy tu wymienić liczne konflikty zbrojne na południowej granicy byłego imperium radzieckiego, w tym ostatnie krwawe zmagania w Czeczenii, czy konflikt jugosłowiański. We wszystkich tych działaniach intensywnie jest wykorzystywane lotnictwo stosujące bombardowania nieobronionych miast, gdzie jakże często rażonymi celami okazują się dobra kulturalne. Nie zawsze są to działania świadome. Składa się na to wiele przyczyn, w tym te związane z możliwościami techniki lotniczej i przeciwdziałaniem nieprzyjaciela jak i te związane z niedoskonałością samego znaku rozpoznawczego Konwencji Haskiej.

Pilot współczesnego samolotu odrzutowego posiada w miarę pełną możliwość rozpoznania wspomnianego znaku tylko przy bardzo dobrej pogodzie w dzień, wykonując przy tym lot bez przeciwdziałania nieprzyjaciela czyli ostrzału na wysokości kilkuset metrów w bezpośrednim przelocie nad oznaczonym obiektem lub obok niego w odległości 1,5-2 km max 3 km. Znak musi być przy tym silnie kontrastowy w stosunku do tła na którym jest prezentowany. Jak łatwo zauważyć warunki takie w realnych działaniach bojowych występują rzadko. Najczęściej lot wykonywany jest na bardzo małej wysokości rzędu kilkudziesięciu metrów z dużą prędkością. Dopiero w rejonie obiektu ataku pilot (grupa samolotów) chwilowo zwiększa wysokość lotu energicznie manewrując w powietrzu, by móc łatwiej odnaleźć cel, po czym po jego zaobserwowaniu odchyla się w jego kierunku i rozpoczyna

celowanie. Jest to w tym momencie w przypadku strzelania z działek lub rakiet niekierowanych bądź bombardowania odległość rzędu 4-6 km. W tych warunkach choćby ze względu na ograniczone rozmiary znaku rozpoznanie znaku na obiekcie ataku jest mało prawdopodobne. Dodatkowo sytuację może pogarszać zamglenie - zmętnienie powietrza często np. występujące w Europie, lub mała kontrastowość znaku szczególnie w porze świtu lub zmroku. Nie bez znaczenia jest też tu kierunek i sposób ataku. Np. w ataku samolotu z lotu poziomego z małej wysokości (do 100 m) z określonego kierunku znak może być zupełnie niewidoczny.

Oddzielnym problemem jest atak kierowanym pociskiem rakietowym ze zwiększonej odległości rzędu 6-10 km i wysokości 2,5-5 km (są to obecnie typowe warunki odpalenia broni precyzyjnej większości państw świata) praktycznie nie ma szans na rozpoznanie znaku. Podobnie praktycznie niemożliwe jest rozpoznanie tego znaku - w dotychczasowej formie - nocą, a już na pewno nie jest możliwe przy bombardowaniu - odpalaniu rakiet kierowanych znad chmur, czy odpalaniu rakiet z kilkunastu, kilkudziesięciu kilometrów.

Reasumując na dzień dzisiejszy znak ten w działaniach zbrojnych jest słabo widoczny dla współczesnego lotnictwa bojowego. Z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że jego proste geometryczne powiększenie już niewiele może zmienić. Również prosta zmiana kształtu i kolorów nie na wiele może się zdać, chociaż na pewno pewne możliwości się tu kryją.

Jednym z możliwych wyjść z sytuacji może być jego podświetlenie. Po pierwsze - podświetlenie zwiększy kontrastowość znaku na tle oznaczonej budowli, z drugiej strony może rozszerzyć jego zastosowanie na noc.

Samo światło też może być źródłem informacji. Np. mogłoby pulsować alfabetem Morse'a - międzynarodowy znak informujący, że w tym miejscu znajduje się prawem chronione dobro kulturalne.

Wadą dotychczas przedstawionych sposobów oznaczania dóbr kulturalnych z uwzględnieniem wymagań lotnictwa wojskowego jest ich nieskuteczność w ekstremalnie trudnych warunkach atmosferycznych (zachmurzenie, silny opad, noc itp.) i przy wykonywaniu ataków rakietowych z dużych odległości nierzadko liczonych w dziesiątkach kilometrów.

Pewnym możliwym rozwiązaniem w tych warunkach mogłoby być oznaczenie dóbr kultury nadajnikiem radiowym, który na ustalonej częstotliwości nieustannie w trakcie działań wojennych nadawałby określony sygnał rozpoznawczy możliwy do zidentyfikowania na pokładzie samolotu.

Wypada stwierdzić, że mimo ogromnego postępu w technice wojskowej i zmian w metodach prowadzenia działań wojennych brak jest w chwili obecnej widocznych oznak

dostosowania ochrony dóbr kulturalnych poprzez ich odpowiednie oznaczenie do warunków wojny współczesnej.

Państwa mają obowiązek wykonywania w dobrej wierze wszystkich norm prawa międzynarodowego. Realizacja zobowiązań międzynarodowych państw w omawianym zakresie polegać powinna przede wszystkim na wprowadzeniu odpowiednich norm do swego ustawodawstwa wewnętrznego i zapewnieniu w ramach swej wewnętrznej jurysdykcji respektowania norm i zasad prawa międzynarodowego ze strony wszystkich osób podlegających tej jurysdykcji.

Reasumując, mechanizmy wprowadzające przestrzeganie prawa międzynarodowego w zakresie ochrony dóbr kultury powinny być nie tylko doskonalone, ale również dostosowywane do zmieniających się warunków i struktur organizacyjnych, zarówno środowiska cywilnego jak i wojskowego. Nawet szeroka wiedza społeczeństwa i wojska o postanowieniach Konwencji Haskiej nie będzie wystarczającym środkiem, jeżeli jej potrzeba nie znajdzie się w przepisach wykonawczych, regulaminach, instrukcjach, kodeksach (art. 28), mapach taktycznych oraz zakresach czynności osób funkcyjnych i instytucji odpowiedzialnych za jej przestrzeganie.

Kpt. mgr inż. Wiesław Czajka

OZNAKOWANIE DÓBR KULTURY W WYDAWNICTWACH KARTOGRAFICZNYCH UŻYWANYCH W WOJSKU POLSKIM

Mapy topograficzne używane w Wojsku Polskim opracowywane są zgodnie z obowiązującymi czterema podstawowymi instrukcjami:

1) „Opracowywanie i przygotowywanie do reprodukcji map topograficznych 1:25 000, 1:50 000 i 1:100 000", sygn. Szt. Gen. 1374/89, Warszawa 1990;

2) „Wzory i objaśnienia znaków umownych i napisów stosowanych na mapach topograficznych 1:25 000, 1:50 000 i 1:100 000", sygn. Szt. Gen. wewn. 7/13/84, Warszawa 1986;

3) „Opracowanie i przygotowanie do reprodukcji map topograficznych 1:200 000 i 1:500 000", sygn. Szt. Gen. 1384/90;

4) „Wzory i objaśnienia znaków umownych i napisów stosowanych na mapach topograficznych 1:200 000 i 1:500 000", sygn. Szt. Gen. wewn. 7/17/88.

Zgodnie z wymienionymi dokumentami treść mapy stanowią:

- elementy matematyczne;
- wody i obiekty z nimi związane;
- osiedla, obiekty przemysłowe, rolne i socjalno-kulturalne;
- sieć komunikacyjna i urządzenia z nią związane;
- rzeźba terenu;
- roślinność i grunty;
- granice i ogrodzenia;
- uzgodnienie styków z arkuszami sąsiednimi;
- opis pozaramkowy.

Mapy topograficzne mają umożliwić szczegółowe studium i ocenę terenu oraz orientację w terenie. Przeznaczone są do dokonywania pomiarów i obliczeń przy opracowywaniu i dokonywaniu różnorodnych przedsięwzięć obronnych i gospodarczych. Owe przedsię-

wzięcia mają swoje usytuowanie w warunkach prawnych danego państwa lub jego międzynarodowych zobowiązaniach. Dostarczana przez mapę treść geograficzna może być dla nich niewystarczająca. Zapotrzebowanie na informację prawną na mapach stale rośnie.

Mapa topograficzna podlega ewolucji z mapy przedstawiającej przede wszystkim zjawiska geograficzne w mapę, na której rejestruje się coraz więcej obiektów o charakterze prawnym.

Podstawowymi obiektami tego typu na dzisiejszych mapach są:

- elementy delimitacyjne - tj. granice państw, granice administracyjne, czasami granice własności;

- obszary o określonym statusie prawnym - poligony, obszary zastrzeżone dla rolnictwa, rezerwaty przyrody, granice parków narodowych.

Cechą wspólną tych obiektów jest ich definiowanie w aktach prawnych.

Podobnie, dobro kulturalne definiuje zwyczaj lub norma prawna. Jeśli dokonane zostanie ustalenie prawne, które definiuje dobro kulturalne, to nie istnieją przeszkody do przedstawienia takich obiektów na mapach. Sporządzenie rejestrów obiektów tego typu nie leży jednak w kompetencjach służby topograficznej.

W obowiązujących znakach można wydzielić obiekty o charakterze dóbr kulturalnych, są to:

- rezerwaty, parki narodowe;

- cmentarze, miejsca pochówku, pomniki;

- inne obiekty, np. wiatrak, młyn wodny czy elementy budowli obronnych.

Mimo tego, na podstawie obowiązujących na mapie znaków i skrótów nie można jednoznacznie określić czy dany obiekt ma charakter dobra kulturalnego.

Zarząd Topograficzny Sztabu Generalnego Wojska Polskiego udostępnił mapę topograficzną do szerszego wykorzystania dla odbiorcy cywilnego.

Zaistniała więc konieczność wzbogacenia treści mapy o informacje, których oczekuje odbiorca sięgający po mapę traktowaną jako źródło wiedzy o danym regionie.

Pierwsza seria wydawnicza mapy w skali 1:200 000 w niewielkim stopniu prezentuje obiekty o charakterze dóbr kulturalnych.

Ppłk dr Wiesław Śmiałek

KONWENCJA O OCHRONIE DÓBR KULTURY W RAZIE KONFLIKTU ZBROJNEGO W PROGRAMACH STUDIÓW WYŻSZEGO SZKOLNICTWA WOJSKOWEGO

Doświadczenia I i II wojny światowej i konfliktów ostatnich lat, zwłaszcza nie spotykana dotąd rozległość i długotrwałość operacji wojennych, nasilenie walk, a w związku z tym ogromna liczba rannych i chorych żołnierzy, zniszczenia dóbr kultury, a także wielkie zmiany w technice wojennej i sposobach prowadzenia walki sprawiały, że przez cały czas wyłaniała się potrzeba aktualizacji i doskonalenia prawa wojennego. Aktualizacji takiej dokonywano kilkakrotnie. Niektóre z przyjętych rozwiązań mają dziś tylko historyczne znaczenie.

Wobec dokonujących się zmian ważnym zagadnieniem staje się upowszechnianie unormowań międzynarodowych prawa konfliktów zbrojnych. Upowszechnianie tego prawa nabiera szczególnego znaczenia nie tylko ze względu na potrzebę zaznajomienia z nowo formułowanymi zasadami np. w Protokołach Dodatkowych do Konwencji Genewskich lecz także z uwagi na stojące przed nauką zadania dokonywania reinterpretacji wielu zagadnień z uwzględnieniem nowych sformułowań prawnych i ich znaczenia. Upowszechnianie zasad międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych może ułatwić bieżącą ocenę zgodności lub niezgodności postępowania państw i osób z wymogami tego prawa we współczesnych stosunkach międzynarodowych oraz w toczących się konfliktach zbrojnych.

W art. 25 konwencji o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego „Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się rozpowszechniać w swoich kręgach tekst Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego możliwie najszerzej, zarówno w czasie pokoju jak i w czasie konfliktu zbrojnego. Zobowiązują się w szczególności włączyć ich nauczanie do programów szkolenia wojskowego, a w miarę możliwości również cywilnego, tak aby

zasady ich mogły być znane całej ludności, a zwłaszcza siłom zbrojnym i personelowi przydzielonemu do ochrony dóbr kulturalnych[1].

W art. 47 Konwencji Genewskiej o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych z dnia 12 sierpnia 1949 r. stwierdza się, że „Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się jak najszerzej rozpowszechniać w swoich krajach, zarówno w czasie pokoju, jak i podczas wojny tekst Konwencji, a zwłaszcza włączyć jego studiowanie do programów szkolenia wojskowego i o ile to możliwe również do programów szkolnictwa cywilnego, aby w ten sposób zasady jej były znane całej ludności, a przede wszystkim członkom sił zbrojnych"[2].

Również art. 48 Konwencji Genewskiej o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu z dnia 12 sierpnia 1949 r. i art. 127 Konwencji Genewskiej o traktowaniu jeńców wojennych z 12 sierpnia 1949 r. zobowiązują Wysokie Umawiające się Strony do włączenia tekstów Konwencji do programów szkolenia wojskowego[3].

Także art. 83 I Protokołu Dodatkowego dotyczącego ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych i art. 19 II Protokołu Dodatkowego dotyczącego ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych nakładają obowiązek uwzględniania ich treści w szkoleniu wojskowym[4].

Z powyższych wskazań wynika, że w pierwszym rzędzie podlegają szkoleniu ci, którzy w razie wojny mają „prawo szkodzenia" tj. zabijania, niszczenia, a więc członkowie sił zbrojnych. Co do doboru treści, trzeba mieć na względzie przede wszystkim te kilka przypadków prawa wojennego, gdy człowiek, a zwłaszcza dowódca niższego szczebla lub pojedynczy żołnierz, zostaje postawiony wobec sytuacji nowej i nagłej, która wymaga od niego bezzwłocznego działania. Trzeba żołnierzom wpoić odruchy, pewne automatyzmy, podobne do tych, które nabywają oni przy posługiwaniu się bronią i sprzętem bojowym. Ważna rola w tym dziale przypada dowódcom i oficerom - absolwentom wyższych szkół oficerskich i akademii wojskowych. Dowódcy średniego i wyższego szczebla, niektórzy specjaliści (np. lekarze), osoby odpowiedzialne za pewne odcinki na zapleczu (np. za obozy jenieckie) potrzebują dodatkowych wiadomości. Jest ważne, by znali to co dotyczy ich szczebla lub funkcji i by wiedzieli, gdzie znaleźć odpowiedź na problemy, które stoją przed nimi.

---

[1] Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych. Zbiór dokumentów. Wybór, wstęp Marian Flemming, Warszawa 1991, s. 135-140.
[2] Tamże, s. 40.
[3] Tamże, s. 55.
[4] Tamże, s. 160-186.

Nauczanie prawa w siłach zbrojnych RP w latach 1982-1990 odbywało się w oparciu o zarządzenie ministra obrony narodowej w sprawie kształtowania świadomości prawnej żołnierzy i pracowników cywilnych nr 64/MON z dnia 23.11.1982 r. Zgodnie z paragrafem 5 powyższego zarządzenia, nauczanie prawa powinno zapewnić żołnierzom:

1) ogólną wiedzę o funkcjach społecznych spełnianych przez prawo w państwie;

2) szczegółową wiedzę z wybranych dziedzin prawa;

3) znajomość zasad interpretacji prawa przydatnych w toku jego stosowania w praktyce;

4) prawidłowe stosowanie prawa;

5) praktyczną znajomość korzystania z Dziennika Ustaw, dzienników urzędowych itp.

Podobnie jak inne rodzaje prawa, tak i prawo humanitarne, nie zostało wymienione z nazwy i wyodrębnione.

Na mocy paragrafu 6 tego zarządzenia nauczaniu prawa podlegają:

1) żołnierze zawodowi - w ramach szkolenia wewnętrznego;

2) słuchacze i podchorążowie akademii i wyższych szkół oficerskich.

Wyższe szkolnictwo wojskowe do 1990 r. stanowiło pięć (5) akademii wojskowych i 11 wyższych szkół oficerskich. Uczelnie te były szkołami wyższymi w rozumieniu art.1 ust.1 ustawy z dnia 4 maja 1982 r. o szkolnictwie wyższym i jednocześnie jednostkami wojskowymi[5]. Działały one na podstawie ustawy z dnia 31 marca 1967 r. o wyższym szkolnictwie wojskowym[6].

Rolę wiodącą w systemie wyższego szkolnictwa wojskowego przygotowującego dowódców i oficerów sztabu spełniała Akademia Sztabu Generalnego WP im. gen. broni Karola Świerczewskiego. Podstawowym zadaniem akademii było kształcenie kadry zawodowej wojsk lądowych, lotniczych i obrony powietrznej kraju oraz kadr naukowych i dydaktycznych na potrzeby wyższego szkolnictwa wojskowego i wojskowych jednostek badawczo-rozwojowych[7].

Ramowy program nauczania prawa w wojsku w części I - Akademie Wojskowe - przewidywał cztery działy:

1. Podstawowe zagadnienia prawa państwowego.
2. Wojskowe prawo administracyjne.
3. Wojskowe prawo karne.
4. Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych.

---

[5] Dz.U. z 1982 Nr 42, poz. 201.
[6] Dz.U. z 1967 Nr 27, poz. 156.
[7] Statut Akademii Sztabu Generalnego im. gen. broni K. Świerczewskiego, Warszawa 1988, s. 5-6.

Program ten przeznaczał 40 godzin lekcyjnych na realizacją tematów ze wszystkich czterech działów. Międzynarodowemu prawu humanitarnemu i międzynarodowych konfliktów zbrojnych poświęcono 12 godzin wykładów, seminariów i ćwiczeń w układzie tematycznym proponowanym przez zarządzenie[8].

W ASG przez krótki czas funkcjonował Zakład Prawa. Następnie jego nauczaniem zajmował się nauczyciel akademicki Katedry Nauk Społeczno-Politycznych. Nauczanie prawa odbywało się w trakcie II roku studiów i kończyło się zaliczeniem.

Wojskowa Akademia Polityczna prowadziła stacjonarne i zaoczne studia magisterskie, studia podyplomowe i doktoranckie[9]. Rozporządzeniem Rady Ministrów z 21 maja, z dniem 1 października 1990 r. Wojskowa Akademia Polityczna im. F. Dzierżyńskiego została zniesiona.

Katedra Teorii Państwa i Prawa funkcjonująca od 1977 r. w strukturze Wydziału Nauk Politycznych WAP, stanowiła jedyną naukową jednostkę w zakresie nauk prawnych w wyższych szkolnictwie wojskowym. W początkowym okresie działalności dydaktycznej (1977/78-1981/82) pracownicy katedry realizowali program studiów zawierający jednolity przedmiot o nazwie „teoria państwa i prawa" obejmujący 160 godzin zajęć, w którym przewidziano następujące bloki zagadnień: metodologię nauk prawnych, ogólną teorię państwa i prawa, prawo państwowe, prawo wojskowe, międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych, wybrane zagadnienia prawa cywilnego i karnego. Program w wymiarze 160 godzin realizowano na Wydziale Nauk Politycznych dla obu kierunków studiów stacjonarnych - politologicznego i historycznego, a ponadto po 50 godzin na dwóch pozostałych Wydziałach: Nauk Pedagogicznych i Nauk Ekonomicznych w programach pod nazwą „elementy prawoznawstwa" oraz w odpowiednio skondensowanych programach tychże przedmiotów w liczbie 14-18 godzin na wszystkich kierunkach studiów zaocznych. Dodatkowe zróżnicowanie wystąpiło na Wydziale Nauk Politycznych między kierunkiem politologicznym i historycznym, a polegało ono na tym, że na kierunku politologicznym katedra prowadziła jeszcze seminaria magisterskie, obejmujące 100 godzin dla tych słuchaczy, którzy przygotowywali prace magisterskie. W seminariach magisterskich reprezentowane były cztery bloki - międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych - pod kierownictwem prof. Teofila Leśki[10].

---

[8] Przewodnik do studiów nauk społeczno-politycznych, Katedra Nauk Społeczno-Politycznych ASG WP, Warszawa 1987, s. 69-83.

[9] Statut Wojskowej Akademii Politycznej im. F. Dzierżyńskiego, Warszawa 1988, s. 3.

[10] Teofil Leśko, Geneza i działalność Katedry Teorii Państwa i Prawa, [w:] Zeszyty Naukowe WAP nr 3/1987, s. 51-60.

Jeśli natomiast chodzi o wsparcie procesu dydaktycznego przez niezbędne pomoce naukowe, to opracowano i opublikowano w wydawnictwie WAP skrypty: Teofila Leśki: „Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych" i Aleksandra Radzaja: „Prawo a międzynarodowa ochrona ofiar wojny".

Oprócz tego cenną pomoc w procesie nauczania stanowiły opublikowane przez Wydawnictwo MON pozycje: „Międzynarodowe prawo wojenne. Zbiór dokumentów" (w opracowaniu M. Flemminga) oraz T. Leśki „Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych".

W 1983 r. dokonano zmian w programie studiów. Wyeliminowano metodologię nauk prawnych oraz dokonano dalszego zróżnicowania między kierunkiem historycznym i politologicznym. Przedmiot „teoria państwa i prawa" ograniczono do 118 godzin na kierunku politologicznym, zaś na kierunku historycznym pod nazwą „elementy teorii państwa i prawa" do 52 godzin.

W roku akademickim 1986/87 dokonano kolejnej modyfikacji programu studiów. Uwidoczniło się to we wzroście liczby godzin zarówno na kierunku historycznym ja i na Wydziałach: Nauk Pedagogicznych i Nauk Ekonomicznych. Wzbogacono zajęcia z ogólnej teorii państwa i prawa oraz międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych. Wzrosła liczba godzin z dotychczasowych 50 do 68, a następnie - 72. Na kierunku politologicznym liczbę godzin „elementów teorii państwa i prawa" zwiększono do 126.

Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych i prawo humanitarne realizowane było w ciągu 20 godz. wykładów, seminariów i ćwiczeń na Wydziale Nauk Humanistycznych oraz 16 godzin na Wydziałach: Nauk Pedagogicznych i Nauk Ekonomicznych[11].

Akademia Obrony Narodowej, funkcjonująca od 1990 r., jest wojskową szkołą wyższą powołaną do tworzenia, rozwijania i upowszechniania wiedzy wojskowej i humanistycznej. Spełnia główną rolę edukacyjną i naukową w siłach zbrojnych. Uczestniczy w umacnianiu siły obronnej i bezpieczeństwa państwa przez przygotowanie kadr do pełnienia funkcji dowódczych, sztabowych i wychowawczych w SZ RP i kształcenia kadr cywilnych administracji wojskowej w zakresie obronności kraju[12].

Podstawowymi jednostkami organizacyjnymi Akademii Obrony Narodowej uprawiającymi działalność edukacyjną i naukowo-badawczą do roku 1993 były: Wydział Wojsk Lądowych, Wydział Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej, Wydział Nauk Humanistycznych oraz Wydział Strategiczno-Obronny.

---

[11] Tamże.
[12] Statut Akademii Obrony Narodowej (projekt), Warszawa 1990.

W Akademii Obrony Narodowej prowadzone są studia dyplomowe, podyplomowe i doktoranckie. Program nauczania słuchaczy na Wydziałach: Wojsk Lądowych oraz Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej dzieli się na trzy bloki:

- blok przedmiotów taktyczno-operacyjnych;
- blok przedmiotów społecznych;
- blok przedmiotów administracyjno-organizacyjnych.

Nauczanie prawa odbywa się w ramach bloku przedmiotów administracyjno-organizacyjnych i obejmuje cztery działy:

1.Podstawowe zagadnienia prawa państwowego.

2. Wojskowe prawo administracyjne.

3. Wojskowe prawo karne.

4. Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych.

Na ich realizację przeznaczono 30 godzin. Międzynarodowemu prawu konfliktów zbrojnych poświęcono 6 godzin, w tym 2 godziny wykładu i 4 godziny seminarium, według następującego układu tematycznego:

* Strony w konflikcie i ich siły zbrojne. Prawa i zwyczaje wojen.

* Ochrona rannych i chorych. Jeńcy wojenni i ich traktowanie. Ochrona osób cywilnych podczas wojny. Ochrona dóbr kultury.

* Zbrodnie wojenne i odpowiedzialność za te zbrodnie[13].

Obecnie (rok akademicki 1995-96) międzynarodowemu prawu konfliktów zbrojnych poświęca się 10 godzin, zaś ochronie dóbr kultury 2 godziny seminarium.

Na Wydziale Nauk Humanistycznych nauczanie prawa odbywało się w ramach przedmiotu „Elementy teorii państwa i prawa" obejmującego pięć działów:

1. Ogólna teoria państwa i prawa.

2. Prawo państwowe.

3. Prawo wojskowe (administracyjne i karne).

3. Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych.

5. Podstawowe zagadnienia prawa cywilnego i prawa pracy.

Przedmiot ten realizowany był w ciągu 32 godzin wykładów, seminariów i ćwiczeń. Międzynarodowemu prawu konfliktów zbrojnych poświęcono 6 godzin, w tym 4 godziny wykładów i 2 godziny ćwiczeń. Tematyka wykładów obejmowała:

- przedmiot i rozwój międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych;
- ochronę dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego;
- zbrodnie wojenne przeciwko pokojowi i ludzkości.

---

[13] Plan studiów dyplomowych w AON od roku akademickiego 1990-1991, Warszawa 1990, s. 18-19.

Tematyka ćwiczeń obejmowała ograniczenia w prowadzeniu walki zbrojnej. W roku 1993 zaprzestano kształcenia magisterskiego i przekształcono Wydział Nauk Humanistycznych w Instytut.

Także w ramach studiów podyplomowych i kursów specjalnych odbywa się nauczanie prawa. I tak np. w ramach Kursu Operacyjno-Taktycznego Wojsk Lądowych w bloku przedmiotów administracyjno-organizacyjnych międzynarodowemu prawu konfliktów zbrojnych i prawu humanitarnemu poświęcono 8 godzin, w tym 4 wykłady i 4 seminaria.

Akademia Obrony Narodowej jest jedyną uczelnią wojskową w strukturze której występuje Katedra Prawa i Bezpieczeństwa Międzynarodowego. Nie tylko ten fakt, ale również podejmowanie przez pracowników katedry kontakty i współpraca z innymi placówkami naukowymi zajmującymi się tą problematyką predysponują ją do roli koordynatora w zakresie międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych w całym systemie wyższego szkolnictwa wojskowego. Wojskowa Akademia Techniczna kształci kadrę zawodową służb technicznych dla jednostek wojskowych i przedsiębiorstw państwowych podległych ministrowi obrony narodowej oraz kadrę dydaktyczną i naukową dla szkolnictwa wojskowego i wojskowych jednostek badawczo-rozwojowych[14].

Ramowy program nauczania prawa w wojsku przewidywał dla podchorążych i słuchaczy WAT (również dla Wojskowej Akademii Medycznej i Akademii Marynarki Wojennej) cztery grupy zagadnień prawnych realizowanych w czasie 34 godzin wykładowych.

Międzynarodowemu prawu konfliktów zbrojnych i prawu humanitarnemu poświęcono 8 godzin wykładowych. Program przewidywał następujące tematy:

* Strona w konflikcie.
* Prawa i zwyczaje wojenne.
* Ochrona rannych i chorych.
* Jeńcy wojenni i ich traktowanie.
* Ochrona osób cywilnych podczas wojny.
* Ochrona dóbr kultury w czasie konfliktu zbrojnego.
* Zbrodnie wojenne i odpowiedzialność za nie.

W roku akademickim 1989-1990 zmianie uległ program dla słuchaczy studiów stacjonarnych z przedmiotów społeczno-politycznych, w tym również prawa. Skrócono z 34 do 16 godzin wykładowych czas przeznaczony na nauczanie prawa. W przedmiocie „Wybrane problemy prawa" przewidziano sześć tematów:

* Podstawowe pojęcia prawoznawstwa.

[14] Statut Wojskowej Akademii Technicznej, Warszawa 1989.

* Prawo państwowe.
* Prawo cywilne.
* Prawo administracyjne i wojskowe.
* Prawo karne.
* Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych.

Ostatniemu tematowi poświęcono jedynie **dwugodzinny** wykład, w którym pomieścić się powinny wszystkie treści, które realizowano poprzedni w czasie 8 godzin wykładowych[15].

Nauczanie prawa w WAT realizowane jest przez wojskowego nauczyciela akademickiego Instytutu Nauk Humanistycznych. W roku akademickim 1995/96 zwiększono do 30 godzin nauczanie prawa. Ochronie dóbr kultury poświęca się 2 godzinny wykład.

Wyższe Szkoły Oficerskie to uczelnie wyższe I stopnia kształcące dowódców ogólnowojskowych i o pogłębionej specjalizacji kierunkowej, np. wojsk zmechanizowanych, wojsk lotniczych, wojsk łączności, wojsk rakietowych i artylerii, wojsk inżynieryjnych, obrony przeciwlotniczej itp.

Kształcenie specjalistyczne, realizowane na starszych rocznikach studiów, opierało się na fundamencie zintegrowanego wyszkolenia taktycznego, wiedzy społecznej, ogólnej i ogólnotechnicznej stwarzających warunki dla wykształcenia wszechstronnie przygotowanego oficera - dowódcy plutonu, kompanii.

Program szkolenia podchorążych dzielił się na trzy działy:

1. Dział ogólny obejmujący:
- blok nauk społecznych;
- blok ogólnokształcący.

2. Dział kierunkowy obejmujący:
- blok ogólnowojskowy;
- blok ogólnotaktyczny;
- blok uzupełniający.

3. Dział specjalistyczny obejmujący:
- blok ogólnotechniczny;
- blok techniczno-wojskowy;
- blok taktyczno-specjalny.

W programie nauczania np. podchorążych Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Łączności dla grupy dowódczo-sztabowej w wersji z 1987 r. prawo wchodziło w skład bloku uzu-

[15] Program dla słuchaczy studiów stacjonarnych z przedmiotów społecznych, Warszawa 1989.

pełniającego i było określane jako przepisy wojskowe. Obejmowało ono 22 godziny wykładowe. Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych i prawo humanitarne obejmowało 6 godzin wykładowych. Wynikało to z zarządzenia nr 64/MON z 23.11.1982 r.

Ramowy program nauczania prawa w wojsku stanowiący załącznik nr 1 do cytowanego zarządzenia przewidywał dla WSO cztery grupy zagadnień prawnych:

1. Podstawowe zagadnienia prawa państwowego.
2. Wojskowe prawo administracyjne.
3. Wojskowe prawo karne.
3. Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych.

W ramach międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych nakazywano realizację tematów:

1. Strona w konflikcie.
2. Prawa i zwyczaje wojenne.
3. Ochrona rannych i chorych.
4. Jeńcy wojenni i ich traktowanie.
5. Ochrona osób cywilnych podczas wojny.
6. Ochrona dóbr kultury.
7. Zbrodnie wojenne i odpowiedzialność za nie.

Program międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych realizowany był w formie wykładów w trakcie II i IV roku studiów i kończył się zaliczeniem[16]. Na mocy paragrafu 8 zarządzenia nr 64/MON nauczanie prawa powinny prowadzić osoby posiadające odpowiednie przygotowanie prawnicze, w tym także żołnierze (pracownicy) akademii (szkół) wojskowych oraz innych jednostek wojskowych.

W Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Łączności nauczanie prawa realizowane było przez katedrę taktyki ogólnej. W żadnej z wyższych szkół oficerskich nie istniał wyodrębniony zakład prawa. Podstawową literaturą do studiowania międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych i prawa humanitarnego były, podobnie jak w akademiach wojskowych, również i w WSO książki wydawnictwa MON autorstwa T. Leśki i M. Flemminga.

Zapoczątkowana w 1988 r., a ugruntowana w 1989 r., restrukturyzacja sił zbrojnych objęła również szkoły oficerskie. Poza zmianami strukturalnymi wpłynęła ona również na program studiów w WSO. W szczegółowym programie kształcenia podchorążych w WSOWŁ dla kierunku dowódczo-sztabowego, opracowanym w 1989 r. i realizowanym od roku akademickiego 1989/90, prawo pozostawiono w dziale kierunkowym. Zmieniono

[16] Program nauczania podchorążych WSOWŁ. Grupa dowódczo-sztabowa, Zegrze 1987, aneks nr 2.

jednak dyscyplinę. Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych realizowane jest w ramach „Teorii i praktyki dowodzenia". O ile na całą dyscyplinę przewidziano 208 godzin (109 wykładów, 32 - ćwiczeń, 23 - seminariów, 44 - samokształcenia) to na studiowanie międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych i prawa humanitarnego pozostawiono 6 godzin (3 - wykładów i 3 samokształcenia). Tematyka zajęć pozostała niezmieniona.

Przyjęte rozwiązanie w dużym stopniu zubożało proces studiowania i percepcji prawa humanitarnego. Wymogi współczesnej rzeczywistości społeczno-ekonomicznej i politycznej, a przede wszystkim konieczność dostosowania wojskowego szkolnictwa zawodowego do nowego modelu SZ RP, obniżenia kosztów kształcenia oraz zapewnienia spójności z krajowym systemem edukacji przesądziły o podjęciu radykalnej i kompleksowej reformy wojskowego szkolnictwa zawodowego. Reformą objęto podstawowe dziedziny funkcjonowania wojskowego szkolnictwa zawodowego. Wypracowana została nowa struktura całego systemu. W miejsce dotychczasowych 8 WSO utrzymano 4[17]. Zmiany dotyczą również programów studiów w tym także prawa. W AMW i WAT na prawo przeznacza się 30 godzin (ochrona dóbr kultury 2 godz.). W WSO im. T. Kościuszki na prawo przeznaczono 36 godzin, zaś w WSO im. S. Czernickiego 45 godz. (zaś w WSOSP 24 godz.). Ochronie dóbr kultury - poświęca się dwugodzinny wykład.

Dokonane zmiany programowe spowodowały znaczne zmniejszenie (skrócenie) studiów z zakresu nauk społecznych. Zwiększono natomiast ilość godzin przeznaczonych na studiowanie przedmiotów fachowych i szkolenie taktyczne. Odbyło się to - przynajmniej w AON, WAT i WSO - częściowo kosztem prawa. Poza tym dotychczasowy system nauczania międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych wydaje się, przynajmniej częściowo, niedoskonały. Wynika to z faktu, ze w części szkół, prawa uczyli ludzie przypadkowi, choć formalnie spełniający wymogi zarządzenia. Również czas przeznaczony na studiowanie wydaje się - przy obszerności dyscypliny - zbyt krótki, a formy nauczania - tradycyjne.

Wydaje się, że akademie wojskowe i wyższe szkoły oficerskie, z racji swych ustawowych i statutowych zadań, powinny być głównymi - w skali sił zbrojnych - ośrodkami nauczania międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych. Wymagałoby to utworzenia we wszystkich uczelniach zakładów prawa, które funkcjonowałyby w ramach katedr nauk humanistycznych, bądź samodzielnie.

[17] Wojsko Polskie. Informator 1995, Warszawa 1995, s. 119-121.

Ppłk dr Andrzej Ciupiński

ROZWÓJ PRAWNOMIĘDZYNARODOWYCH INSTRUMENTÓW OCHRONY DÓBR KULTURY W WARUNKACH KONFLIKTÓW ZBROJNYCH PO 1954 ROKU

Zagadnienie ochrony dóbr kultury w czasie wojny ma już dosyć obszerną literaturę będącą rezultatem prac nie tylko teoretyków prawa międzynarodowego, ale znacznie szerszego grona humanistów oraz wojskowych. Ostatnią wydaje się, że najbardziej komplementarną pracą w tym zakresie jest wydawnictwo UNESCO „LA PROTECTION DES BIENS CULTURELS EN CAS DE CONFLIT ARME. Commentaire de la Convention et du Protocole de La Haye du 14 mai 1954 pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé ainsi que d'autres instruments de droit international relatifs á cette protection". Praca, której autorem jest Jiri Toman, posłużyła jako zasadnicze źródło prezentowanego komunikatu.

*

Doświadczenia płynące z historii ludzkości uczą, że wojna, chociaż jest największym wrogiem człowieka, przez cały okres cywilizacji ludzkiej była środkiem, do którego chętnie sięgano w celu realizacji celów bardziej lub mniej szczytnych, czasem ideałów, częściej korzyści płynących z rabunku i zaborów. W ciągu 5 tys. lat ludzkość stoczyła 14 000 wojen.

A zatem wojna nie jest zjawiskiem nieoczekiwanym lecz raczej na tyle powszechnym, ażeby inspirować humanistów, filozofów, prawników, twórców kultury do możliwie najdalej idącego ograniczenia jej niszczących skutków.

Takim instrumentem ochrony jest konwencja haska z 1954 r. o ochronie dóbr kultury, jeden z najważniejszych aktów prawa międzynarodowego. Jednakże, przyjmując konwencję haską uświadomiono sobie fakt, że prace kodyfikacyjne dotyczące ochrony dóbr kultury w okresie wojny nie zostały w pełni wyczerpane i należy je kontynuować. Zwrócono uwagę

na pewne luki i ograniczoność Konwencji Haskiej, a przede wszystkim jej zasięg zależny od ograniczonej liczby państw, stron konwencji.

Po 1954 roku prace kodyfikacyjne w zakresie ochrony dóbr kultury w przypadku konfliktu zbrojnego przebiegały dwoma wzajemnie się przenikającymi torami - z jednej strony była to kontynuacja kodyfikacji haskiej prowadzona pod patronatem UNESCO - drugą drogą było natomiast objęcie dóbr kultury procesem potwierdzania i rozszerzania międzynarodowego prawa humanitarnego stosowanego. W tym przypadku instytucjonalnym inicjatorem aktów kodyfikacyjnych był przede wszystkim Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża.

Niewątpliwie Organizacja Narodów Zjednoczonych, powołując do życia swój wyspecjalizowany organ do spraw nauki, edukacji i kultury chciała, ażeby ten organ roztoczył opiekę nad dobrami kultury, w tym także żeby wprowadził w życie reguły ochrony tych dóbr podczas działań wojennych.

Wydaje się, że UNESCO włożyło wiele wysiłku organizacyjnego i popularyzatorskiego żeby wprowadzić w życie normy przyjęte w Konwencji Haskiej 1954 r. Szczególne znaczenie mają okresowe raporty, z których ostatni został opublikowany w 1989 r.

W 1983 roku odbyło się zebranie ekspertów prawnych dla oceny działań UNESCO w zakresie zastosowania Konwencji Haskiej 1954 r. Rola UNESCO nie sprowadziła się tylko od funkcji kontrolująco-oceniającej, gdyż organizacja ta podjęła szereg inicjatyw legislacyjnych w zakresie ochrony dóbr kultury. Najbardziej istotne były dwa akty prawa międzynarodowego.

Konwencja 1970 i 1972 r.

Pierwsza została przyjęta na szesnastej Konferencji Generalnej i dotyczyła zakazu i przeciwdziałania nielegalnemu obrotowi dziełami sztuki i innymi dobrami kulturalnymi[1].

Idea takiej konwencji zrodziła się w latach sześćdziesiątych, a jest interesująca dla tematu naszej konferencji, chociaż w swoich głównych założeniach dotyczy okresu pokojowego. Jednakże szereg ważnych dyspozycji odnosi się do okresu konfliktów zbrojnych. Co prawda Konwencja Haska z 1954 r. zawiera prawne normy dotyczące ochrony dóbr kultury w warunkach okupacji ale normy te wymagały większej precyzji i wzmocnienia. Czyni to artykuł 11 konwencji 1970 r., gdyż kategorycznie zabrania eksportu i wszelkiego innego transferu dóbr kultury z terenu okupowanego przez państwo obce. Artykuł 11 uzupełnia artykuły 1 i 4 Konwencji Haskiej 1954 r., gdyż nie dotyczy tylko wywozu eksportu, ale także wszelkich innych form przenoszenia własności.

---

[1] Konwencja weszła w życie 24 kwietnia 1972 r. Les textes normatifs de L'UNESCO, Paris 1980, nr IV A.4. J. Toman, La protecton de bien culturels en cas de conflit armé, UNESCO 1994, s. 43.

Wzmacnia także sens znaczeniowy wielu sformułowań oraz przedstawia katalog środków egzekucyjnych. Są to:

- zajęcia (sekwetr) dóbr kultury (art. 2);
- zwrot dóbr i zakaz ich przejęcie w ramach odszkodowań wojennych;
- obowiązek rekompensaty (odszkodowania) posiadaczom za dobra, które powinny lecz nie mogą być zwrócone (art. 4).

Wymienione środki przewidziane są dla wszystkich dóbr kultury nielegalnie eksportowanych lub transformowanych. Nie odnoszą się szczególnie do okresu wojny ale dotyczą także dóbr zagrabionych przez okupantów, a określonych w artykule 11 Konferencji (zasada: mutatis mutandis).

Warto także zauważyć, że postanowienia Komisji 1970 r. obejmują nie tylko członków UNESCO oraz państwa-strony Konwencji i Protokołu 1954 r., lecz nakładają także obowiązek zwrotu dóbr kultury nielegalnie nabytych na wszystkie państwa.

W 1978 r. został powołany specjalny Komitet Międzyrządowy, który zajmuje się zwrotem dóbr kultury nielegalnie wywiezionych z krajów ich pochodzenia.

Drugą ważną Konwencję przyjęto na siedemnastej Konferencji Generalnej 16 listopada 1972 roku, a dotyczyła ona ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego. I chociaż konwencja ta w szczegółach nie odnosi się do czasu wojny to, tu także ten aspekt ochrony dóbr kultury jest w nią włączony. W preambule autorzy konwencji zauważają, że „dobra kultury oraz dziedzictwo są coraz bardziej narażone na zniszczenia, niż tylko w wyniku tradycyjnej degradacji".

Między tymi zagrożeniami autorzy mieli na myśli także zniszczenia wojenne. Bardzo duże znacznie ma rejestr obiektów stanowiących dziedzictwo ludzkości[2].

Drugi nurt działań zmierzających do ochrony dóbr kultury w okresie konfliktów zbrojnych mieścił się w znacznie szerszym procesie budowania i rozwoju międzynarodowego prawa humanitarnego stosowanego.

Międzynarodowe prawo humanitarne stosowane w konfliktach zbrojnych zostało zdefiniowane przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża jako zespół reguł międzynarodowych zachowań i zwyczajów przeznaczonych do regulowania problemów ludzi w bezpośrednio toczących się konfliktach zbrojnych międzynarodowych lub innych niż międzynarodowe, które ograniczają ze względów humanitarnych prawa stron konfliktu w

[2] Konwencja weszła w życie 17 grudnia 1975 r. Do 31 marca 1994 r. sygnatariuszami konwencji było 137 państw. Lesc textes normatifs de L'UNESCO Paris, 1980, IV. A.5, M. Fleming.

wyborze stosowanych metod i środków wojennych oraz chronią ludzi i dobra dotknięte lub mogące być dotknięte przez konflikt"[3].

Bardzo długo ochrona dóbr kultury nie była włączona do Konwencji Genewskich (z 1864, 1906, 1929 i 1949 r.). Sytuacja zmieniła się wraz z rozwojem międzynarodowych praw człowieka w końcu lat 60. Rozwój ten był rezultatem wysiłków Międzynarodowego Czerwonego Krzyża.

Na XX Konferencji tej organizacji w 1965 roku oraz na konferencji poświęconej prawom człowicka w 1968, a wreszcie poprzez rezolucję Narodów Zjednoczonych z 1968 (XXIII Zgromadzenie Ogólne) została wyrażona konieczność wypracowania nowych konwencji międzynarodowych o charakterze humanitarnym oraz innych instrumentów prawnych porządkujących istniejący system prawny ograniczeń i zakazów stosowania pewnych metod i środków wojny. Służyły temu celowi konferencje dyplomatyczne toczące się w latach 1974-1977, które poświęcone były potwierdzeniu i rozwojowi praw człowieka. Ich rezultatem były tzw. protokoły dodatkowe z 1977 r.[4].

Zawierają one dyspozycje dotyczące ochrony dóbr kultury. Szczególne znaczenie dla okresu wojny miały artykuł 53 Protokołu I i artykuł 16 Protokołu II. Poza tym konferencja przyjęła rezolucję i wydała apel w stosunku do państw, które nie były sygnatariuszami Konwencji Haskiej 1954 r. i Protokołu I. W apelu zawarte jest wezwanie do przystąpienia do Konwencji. W rezolucji podkreślono znaczenie Konwencji Haskiej: „Konwencja o ochronie dóbr kultury w przypadku konfliktu zbrojnego oraz protokół dodatkowy tej konwencji podpisane 14 maja 1954 r. w Hadze stanowią instrument o kapitalnym znaczeniu dla ochrony międzynarodowego dziedzictwa kulturowego wobec skutków konfliktów zbrojnych".

Artykuł 53 I Protokołu dodatkowego zakazywał:

a) stosowanie wszelkich aktów wrogich wobec pomników historycznych, dzieł sztuki, miejsc kultu religijnego, które stanowią dziedzictwo kulturowe i duchowe ludzkości;

b) wykorzystanie tych dóbr do oporu wobec siły militarnej;

c) tworzenie z tych dóbr obiektów represyjnych.

Artykuł 16 Protokołu II ma podobne brzmienie poza tym, że nie zawiera punktu o obiektach represyjnych. Artykuły te pozostają w związku z innymi regułami zobowiązującymi strony walczące do przestrzegania zasad nie szkodzenia ludności cywilnej (art. 52),

---

[3] J. Toman, opc. cit., , s. 44.

[4] Actes de la Conference diplomatique sur la reafirmat ion et le developpment du droit internationale humanitaire applicable dans le conflits armes, Geneve (1974-1977), Berne 1978, p. 215. Manuel de la Groix, Rouge internationale, Geneve 1983, p. 235.

ale artykuł 53 nadaje dorobkowi kultury znaczenie szczególne, podobne do tego jakie mają szpitale i inne obiekty sanitarne.

W tym samym nurcie rozwoju praw człowieka mieszczą się także inne inicjatywy międzynarodowe, zmierzające do wyeliminowania pewnych metod prowadzenia wojny oraz określenie limitów w zakresie liczebności armii konwencjonalnych oraz rodzajów ich uzbrojenia.

Od sierpnia 1979 r. do października 1980 r. obradowała w Genewie Konferencja zwołana z inicjatywy Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych, która przyjęła konwencję i trzy protokoły dodatkowe zawierające dyspozycje bezpośrednio zakazujące szczególnych rodzajów uzbrojenia. Mają one duże znaczenie nie tylko dla rozwoju praw człowieka i ograniczenia zbrojeń, ale także dla ochrony dóbr kultury.

* Protokół I dotyczy wybuchów niezlokalizowanych.

* Protokół II traktuje o zakazie i ograniczeniu użycia min pułapek i innych podobnych urządzeń.

* Protokół III wprowadza zakazy i ograniczenia dotyczące środków zapalających.

Dla ochrony dóbr kultury duże znaczenie maja postanowienia II Protokołu, który definiuje pojęcie min pułapek itp. oraz określa miejsce gdzie one nie mogą być stosowane. Artykuł 3 tego protokołu generalnie zakazuje stosowanie tych środków przeciwko ludności cywilnej. Natomiast artykuł 4 zabrania użycia min i innych pułapek w strefach zamieszkałych przez ludność cywilną, szczególnie we wszystkich miastach, miasteczkach, a także wszelkich innych miejscach i strefach zgrupowania ludności cywilnej.

W Protokole II bezpośrednio o dobrach kultury traktuje artykuł 6, który zabrania użycia min pułapek itp. w każdych okolicznościach w przypadku:

- miejsc chronionych znanymi emblematami międzynarodowymi;
- przeciwko chorym, rannym;
- urządzeń sanitarnych i transportu sanitarnego;
- miejsc zabaw dzieci lub specjalnie dla dzieci przeznaczonych miejsc wyżywienia, higieny, zamieszkania i edukacji;
- miejsc wyżywienia, w tym także urządzeń kuchennych, oprócz przeznaczonych dla celów wojskowych;
- wobec obiektów o charakterze niezaprzeczalnie religijnym;
- i wreszcie przeciwko zabytkom historycznym, dziełom sztuki i miejsc kultu, które stanowią dziedzictwo kulturowe i duchowe ludzkości.

Protokół III z 10 kwietnia 1981 r. ma na celu ograniczenie lub zakaz stosowania środków zapalających, które stanowią wszelkie zagrożenie zarówno dla dóbr kultury chronionych przez Konwencję Haską 1954 r., ale także wobec innych dóbr cywilnych.

Artykuł 2 tego protokołu wprowadza zakaz stosowania we wszystkich okolicznościach broni zapalającej w stosunku do obiektów cywilnych i ludności cywilnej, w tym także niektórych obiektów wojskowych, rozmieszczonych w strefie o charakterze cywilnym.

Wszystkie scharakteryzowane akty prawa międzynarodowego wraz z konwencją haską 1954 r. stanowią wystarczające zabezpieczenie prawne dla ochrony dóbr kultury na wypadek wojny. Pozostaje tylko kwestia ich popularyzacji i przestrzegania, gdyż praktyki stosowane podczas współczesnych konfliktów zbrojnych wzbudzają uzasadniony niepokój czy normy prawne chroniące dobra kultury będą przestrzegane.

Należy zatem przypomnieć, że normy międzynarodowe prawa humanitarnego, muszą być przestrzegane i stosowane. Artykuł 1 konwencji genewskiej 1949 r. w sposób jasny zobowiązuje państwa strony konwencji do respektowania tych praw we wszelkich okolicznościach. A żeby przypomnieć zobowiązania państw w tym zakresie Szwajcarska Rada Federalna zwołała Konferencję Międzynarodową poświęconą ochronie ofiar wojen. Odbyła się ona na przełomie sierpnia i września 1993 r. i skupiła delegacje ze 160 państw, które przyjęły wspólną deklarację[5].

Przypomina ona państwom obowiązek poszanowania praw człowieka, ich rozpowszechnianie, nauczanie oraz przyjęcie form organizacyjnych i środków praktycznych zapewniających zastosowanie norm prawa humanitarnego. Deklaracja apeluje o promocję i wywyższenie prawa humanitarnego na poziom uniwersalny poprzez stosowanie przyjętych już instrumentów prawnych, między którymi wymienia także Konwencję Haską o ochronie dóbr kultury z 1954 r., Protokoły Dodatkowe z 1977 i Konwencję z 1980 r.

W deklaracji apelowano także o wzmocnienie poszanowania emblematów ochronnych przewidzianych przez międzynarodowe prawo humanitarne. Domagano się potwierdzenia reguł prawa humanitarnego stosowanego w czasie konfliktów zbrojnych, chroniącego dobra kultury, miejsca kultu i środowisko naturalne.

Rząd szwajcarski został zobowiązany do zebrania międzynarodowej grupy ekspertów mającej na celu promocję i kontrolę prawa humanitarnego. Zapowiedziano także kolejne międzynarodowe konferencje mające na celu zwiększenie wysiłku państw i narodów świata dla zapewnienia poszanowania praw człowieka i ochrony dóbr kultury.

---

[5] J. Toman, op. cit., s. 49-51.

Możemy zatem stwierdzić stałą tendencję międzynarodowych środowisk prawniczych do nadania prawnej ochronie dóbr kultury charakteru uniwersalnego i praktycznie stosowanego. Troska prawników, w ogóle humanistów o dobra kultury i stosowanie konwencji nakazującej poszanowanie tych dóbr wynikała między innymi z przykrych i zupełnie świeżych doświadczeń wojen między narodami byłej Jugosławii, których ofiarą padło nie tylko kilkaset tysięcy istnień ludzkich, ale także w gruzy legło wiele niepowtarzalnych zabytków historycznych; Splitu, Dubrownika i innych miast. Dlatego też jednym z niezbędnych elementów współczesnego życia międzynarodowego staje się zagadnienie przestrzegania norm prawa międzynarodowego, a co za tym idzie sankcji wobec naruszycieli - czyli międzynarodowego prawa karnego.

Należy z żalem stwierdzić, że rozwój międzynarodowego prawa humanitarnego oraz innych norm chroniących wartości ogólnoludzkie znacznie wyprzedził praktykę stosunków między narodami. Strony walczące rzadko przestrzegają prawnie wprowadzonych reguł zachowań i równie rzadko ponoszą z tego tytułu konsekwencje i sankcje.

Na forum międzynarodowym nigdy nie doszło do procesu, w którym sądzono by zbrodniarzy za przestępstwa wobec dóbr kultury. Owszem skazano na karę śmierci wielu zbrodniarzy winnych zniszczeń kulturalnych w procesie norymberskim, ale oskarżenie o zbrodnie wobec dziedzictwa kulturowego były tylko okolicznością obciążającą wobec ogromu zbrodni dokonanych na ludziach.

Spośród skazanych najbardziej winnymi wobec dóbr kultury byli: marszałek W. Keitel, H. Göring, gromadzący prywatną kolekcję zagrabionych dzieł sztuki, A. Rosenberg, który kierował akcjami grabieżczymi na terenie całej Europy oraz najbardziej winny wobec polskiego dziedzictwa kulturalnego gen. H. Frank. Jednakże w ogromie zbrodni oskarżonych trudno określić jaką rolę odegrało oskarżenie o grabież i niszczenie dóbr kultury.

Podobnie było w przypadku innych zbrodniarzy bezpośrednio działających na obszarach Polski okupowanej takich jak: zastępca gubernatora generalnego J. Buhler, gubernator dystryktu warszawskiego L. Fischer, marszałek „Kraju Warty" A. Greiser. Zbrodnie wobec polskiej kultury narodowej miały charakter pomocniczy w oskarżeniu. Kary śmierci zostały zasądzone w zasadzie z tytułu zbrodni wobec ludzi.

Po II wojnie światowej władze polskie potrafiły ujawnić i wskazać licznych zbrodniarzy winnych grabieży i niszczenia polskiego dorobku kulturalnego. Wystąpiły też z wieloma wnioskami ekstradycyjnymi do Międzysojuszniczej Rady Kontroli. Jednakże okupacyjne władze amerykańskie pod różnymi pretekstami przewlekały proces ekstradycyjny i do ekstradycji nie doszło.

Jedyny proces w sprawie o grabież dóbr kultury odbył się w Krakowie wobec drugorzędnego pomocnika rzeczywistych zbrodniarzy Wilhelma Ernesta Palezieux skazanego na 5 lat więzienia „za branie udziału w grabieży i niszczeniu dzieł sztuki"[6].

Jednym z istotnych elementów rozwoju międzynarodowego prawa karnego jest sprawa tzw. „konieczności wojskowej", czyli instytucji wykluczającej lub łagodzącej odpowiedzialność podobnie jak zasada obrony koniecznej. Ten aspekt ma szczególne znaczenie w przypadku ochrony dóbr kultury, gdyż powstaje pytanie czy istnieją okoliczności usprawiedliwiające bezpośredni lub pośredni atak na obiekty będące dobrami kultury czy też zaliczonymi do rejestru światowego dziedzictwa kulturalnego.

„Konieczność wojskowa" wywoływała najbardziej zacięte dyskusje już w trakcie opracowywania projektu Konwencji Haskiej 1954 r.

Najwięcej kontrowersji wywoływały artykuły 4 i 8 konwencji. Komentarz do projektu wyrażał nadzieję znalezienia kompromisu między koniecznością wojskowa i troską o ochronę dóbr kultury. Jego autorzy cytowali wypowiedź gen. Eisenhowera, który w rozkazie dziennym z 24 grudnia 1943 r. zapisał: „Nic nie może przeważyć przeciwko argumentowi konieczności wojskowej. Jest to znana zasada. Ale wyrażenie „konieczność wojskowa" jest niekiedy używane tam, gdzie bardziej prawdziwe brzmiałoby: wygoda osobista. Nie chcę aby służyła ona (konieczność wojskowa - A.C.) do maskowania rozprzężenia lub obojętności".

W rozkazie z 26 maja gen. Eisenhower rozwinął tę myśl: „Jest obowiązkiem każdego dowódcy w miarę wszelkich możliwości, biorąc pod uwagę wartości nadrzędne szanować i oszczędzać życie walczących, dziedzictwo kulturowe krajów, gdzie ich oddziały walczą, ponieważ to dziedzictwo symbolizuje cywilizację w obronie której alianci podnieśli broń"[7].

Rozwój i kodyfikacja prawa humanitarnego zawierającego także ochronę dóbr kultury wykazuje, że to prawo było rezultatem kompromisu pomiędzy koniecznością wojskową a zasadami rycerskości i człowieczeństwa. Prawo międzynarodowe osiągnęło wysoki stopień humanitaryzmu, ale też nie powinno ono ograniczać operacji wojskowych do sytuacji, w których stają się one niemożliwe. Jeżeli przekroczą one pewne granice staną się zgubne dla prawa humanitarnego, ponieważ doprowadzą do pogwałcenia norm i reguł niemożliwych do przestrzegania.

Podczas Konferencji w Hadze zderzyły się stanowiska „realistów" i „idealistów". „Realistów" reprezentowały przede wszystkim delegacje Belgii, Holandii, Izraela. Apelo-

[6] S. Nahlik, Hitlerowska akcja grabieży i niszczenia dóbr kulturalnych oraz jej konsekwencje, Warszawa 1983, s. 11-13.

[7] Cyt. za J. Toman, La protecon..., s. 93.

wały o odejście od utopijnego traktowania prawa międzynarodowego, uważając że określenie i wprowadzenie pojęcia „konieczności militarnej" umożliwi stosowanie konwencji o ochronie dóbr kultury przez wojskowych i uczyni ją możliwą do przyjęcie przez wszystkie kraje świata.

Delegacjom, które nazywano „idealistami" przewodzili przedstawiciele ZSRR, którzy dążyli do zniesienia pojęcia „konieczności militarnej', a przynajmniej maksymalnego ograniczenia.

Ostatecznie osiągnięto kompromis poprzez rozróżnienie ochrony ogólnej od specjalnej oraz sformowano pojęcie „konieczności kategorycznej". Możliwość skorzystania z klauzuli „konieczności wojskowej' podlega aż pięciu ograniczeniom:

1. Może to być wypadek wyjątkowy.
2. „Nieunikniony".
3. Cofnięcie przywileju ochronnego może być tylko czasowe.
4. Decydować o tym może tylko oficer od szczebla dowódcy dywizji.
5. Stronę przeciwną należy w miarę możliwości uprzedzić.

Wydaje się, ze dla międzynarodowej praktyki największe znaczenie ma pkt 4, który wiąże się z odpowiedzialnością osobistą dowódcy dywizji. Także w tym wypadku nie możemy jeszcze mówić o skuteczności zastrzeżeń wobec „konieczności wojskowej". Egzekwowanie norm prawa międzynarodowego w zakresie ochrony dóbr kultury jest jeszcze dalekie od ideału i bardzo uzależnione od działań politycznych.

DYSKUSJA

Prof. dr hab. Leonard Łukaszuk

WKŁAD ONZ W OCHRONĘ DÓBR KULTURY

Działania podejmowane przez społeczność międzynarodową poprzez regulacje prawnomiędzynarodowe pod auspicjami ONZ na rzecz ochrony dóbr kultury w warunkach konfliktów zbrojnych są także wyrazem humanizacji współczesnych stosunków międzynarodowych.

Obchodzona w roku bieżącym rocznica 50-lecia ONZ jest dobrą okazją do przypomnienia działań tej organizacji na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego jako wartości uniwersalnej, także w szerszym niż tylko we wspomnianym tu zakresie.

Wkład ONZ w rozwój norm regulujących współżycie międzynarodowe jest niewątpliwie znaczący i obejmuje nie tylko tworzenie instrumentów ściśle legislacyjnej natury, ale stwarza także odpowiednie warunki do interpretowania i stosowania uchwalanych rozwiązań prawnych. Zasady i normy służące regulacji współżycia międzynarodowego przechodziły wraz z ONZ pewną ewolucję, na co zwrócili uwagę autorzy wygłoszonych referatów, mówiąc o wybranych aspektach regulacji z zakresu prawa konfliktów zbrojnych oraz ochrony zasad współpracy w obszarach i dziedzinach zaliczanych do wspólnego dziedzictwa ludzkości, jakimi są m.in. dobra kulturalne. Wśród wielu dziedzin kształtowania przez ONZ norm współżycia międzynarodowego istotne bowiem miejsce zajmuje rozwijanie zasad regulujących zagadnienia społecznego tego współżycia, w tym ochrony dóbr kultury. Regulacje te nie są jednak pełne, wymagają aktualizacji, a niekiedy także lepszego doprecyzowania, aby mogły być skuteczniej stosowane w praktyce - i to nie tylko w warunkach zaistniałych już działań zbrojnych, ale także w warunkach zaostrzających się kryzysów grożących wybuchem konfliktów międzynarodowych bądź lokalnych.

Konstytucja UNESCO głosi: „Wojny rozpoczynają się w umysłach ludzi, zatem w umysłach ludzi trzeba budować środki obrony pokoju", zaś w preambule Karty NZ zapisano postulat tworzenia odpowiedniego klimatu dla pokojowego współżycia ludzi i państw - przez „przywrócenie wiary w podstawowe prawa człowieka, godność i wartość jednostki (...)".

Przesłania te odnieść trzeba także do ochrony dóbr kultury, w szerszym kontekście humanistycznych wartości, należących do wspólnego dziedzictwa kulturowego.

Przyjęte w 1966 r. Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka, służące także tym celom, wywarły niewątpliwie korzystny wpływ na kształtowanie współżycia międzynarodowego i na inne regulacje ONZ. W 1969 r. na XXIV sesji Zgromadzenia Ogólnego uchwalono korespondującą z tymi Paktami Deklaracje Postępu Społecznego i Rozwoju, w której wprowadzono m.in. obowiązek odszkodowania za szkody społeczne i gospodarcze, jakie byłyby następstwem aktów agresji lub okupacji, w tym także w zakresie dóbr kultury.

Na wniosek Polski, XXVII sesja Zgromadzenia Ogólnego NZ w 1972 r. przyjęła rezolucję o prawie człowieka do życia w jego historycznie wytworzonym środowisku kulturowym, a UNESCO zobowiązano do określenia środków dla ochrony kulturalnego środowiska człowieka. W 1973 r., w oparciu o raport UNESCO Zgromadzenie Ogólne NZ nakreśliło w swej rezolucji zasady jakimi państwa powinny się kierować kształtując stosunki kulturalne. Są to: prawo każdego państwa do ustalania i wprowadzania w życie własnej polityki kulturalnej oraz do zachowania, rozwoju i ochrony własnej kultury. Uwzględniono również problem potrzeby ochrony zabytków. W porządku obrad Zgromadzenia Ogólnego NZ przewidziano okresowe rozpatrywanie zasad międzynarodowej współpracy i wymiany kulturalnej - jako podstawę do rozwijania w deklaracjach i umowach międzynarodowych unifikujących przepisów o ochronie dóbr kultur narodowych. Zagadnienia te znalazły także wyraz w procesie KBWE. Wnioski stąd płynące, a także z naszej konferencji, powinny być wykorzystane w regulacjach prawnych RP.

Płk dypl. Mirosław Gradecki

UDZIAŁ OBRONY CYWILNEJ W OCHRONIE DÓBR KULTURY

W myśl postanowień międzynarodowego prawa wojennego, obrona cywilna (OC) ma na celu **ochronę ludności cywilnej przed niebezpieczeństwami wynikającymi z działań zbrojnych lub klęsk żywiołowych, a także zapewnienie warunków do przetrwania**.

Cel ten jest wypełniany przez realizację humanitarnych zadań, które wypracowała światowa konferencja dyplomatyczna w latach 1974-1977. Dokumenty te zostały nazwane „Protokołami Dodatkowymi" (I i II) do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 r. i dotyczą ochrony ofiar konfliktów zbrojnych. Wyłożone zostały one do podpisu 12 grudnia 1977 r. w Bernie. Polska ratyfikowała je dopiero 19 września 1991 roku. Zawarto w nich cele i zadania OC oraz warunki, jakie trzeba spełnić, by organizacje, personel i materiały OC, przeznaczone do niesienia pomocy poszkodowanym były chronione międzynarodowym prawem wojennym i posiadały „immunitet nietykalności" - gdzie głównym wymogiem jest zachowanie neutralności militarnej i wykonywanie jedynie tych zadań, które wymienia Protokół I.

Polska mimo wielu zawiłości historycznych i uwarunkowań ustrojowych uczestniczyła w wypełnianiu konwencji prawa humanitarnego. Już od roku 1928 powołana została organizacja pod nazwą LOPP.

Ligę Obrony Przeciwlotniczej i Przeciwgazowej - bo o niej tu mowa - uznano za stowarzyszenie wyższej użyteczności, które za jedno z głównych zadań stawiało sobie **ochronę ludności przed skutkami wojny**.

Liga (1928 r.) miała wysoce urodzonych „ojców chrzestnych", w Radzie Głównej zasiadali marszałek Sejmu Wojciech Trąbczyński, marszałek Senatu Maciej Rataj, profesor Ignacy Mościcki, generał Jan Jacyna - członkiem honorowym był Józef Piłsudski.

Organizacja ta dobrze wypełniła swoje zadanie w czasie II wojny światowej. Między innymi członkowie LOPP uczestniczyli także w ratowaniu dóbr kultury. Wiele bezcennych zbiorów dorobku kultury narodowej uchroniono przed zniszczeniem.

Przykładem niech będzie „Czarna niedziela" (17 września 1939 roku) w Warszawie. Zamek Królewski, który był obiektem cywilnym, nie użytkowanym przez wojsko, stał się jednak celem uderzeń nieprzyjaciela. Ludność stolicy ugasiła płonący zamek i uratowała najcenniejsze dobra kultury ewakuując je do podziemi Muzeum Narodowego. Doświadczenia te między innymi posłużyły w opracowaniu rozporządzenia RM 18.05.1973 r. dotyczącego obrony cywilnej w zakresie ochrony dóbr kultury. Jedno z zadań określało zakres odpowiedzialności i czynności w dziedzinie ochrony dóbr kultury. Dotyczyły one: (cyt.) ewakuacji ruchomych dóbr kultury i zabezpieczenia stałych obiektów kultury narodowej.

Obecne uwarunkowania prawne obrony cywilnej przystają w ogólnych koncepcjach do standardów europejskich i tylko w małym zakresie wymagają zmian, by dotrzymać zasad ratyfikacyjnych Protokołów Dodatkowych do Konwencji Genewskich.

W znowelizowanej ustawie o powszechnym obowiązku obrony (11.12.1991 r.) - na obronie cywilnej ciąży obowiązek koncepcyjnych, organizacyjnych i systemowych rozwiązań zapewniających ludności cywilnej ochronę, a także **ochronę dóbr kultury**. Zadania te są realizowane w pozamilitarnym ogniwie systemu obronnego państwa i stanowią konstytucyjne zobowiązania wszystkich organów władzy.

Interdyscyplinarny i powszechny charakter obrony cywilnej sprawia, że w swych przedsięwzięciach organizacyjnych bazuje na skoordynowanym działaniu sił i środków będących w dyspozycji resortów, organów administracji państwowej, samorządu terytorialnego, zakładów pracy, organizacji społecznych oraz poszczególnych obywateli. (W niektórych państwach europejskich siły OC tworzą administrację specjalną.)

Rozporządzenie RM z dnia 28.09.1993 r. w sprawie obrony cywilnej ustala m.in. tryb ochrony dóbr kultury przed skutkami konfliktu zbrojnego.

Zgodnie ze wspomnianym rozporządzeniem ochronę dóbr kultury organizuje się w czasie pokoju i realizuje się w czasie wojny oraz klęsk żywiołowych. Ma ona zabezpieczyć przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub utratą ruchomych i nieruchomych dóbr kulturalnych mających znaczenie dla dziedzictwa i rozwoju kulturalnego oraz posiadają wartości historyczne, naukowe lub artystyczne, określone odrębnymi przepisami.

Ochrona nieruchomych dóbr kultury polega na wykonywaniu prac ewidencyjno-dokumentacyjnych, techniczno-zabezpieczających, oznakowaniu, a tam gdzie jest to możliwe, także demontażu, ukryciu lub ewidencji cennych elementów.

Natomiast ochrona ruchomych dóbr kultury polega na umieszczeniu ich w budowlach ochronnych, stosowaniu niezbędnej ilości opakowań lub ewakuację tych dóbr w rejony i miejsca określone stosownymi planami.

Obowiązek zabezpieczenia dóbr kultury spoczywa na organach zarządzających tymi dobrami, którzy w tym zakresie współdziałają z właściwymi terenowo organami obrony cywilnej.

Obowiązek przygotowania środków i materiałów potrzebnych do zabezpieczenia dóbr kultury spoczywa na kierownikach jednostek organizacyjnych, zarządzających lub dysponujących nimi (§ 32).

Organy, na których ciąży obowiązek zabezpieczenia dóbr kultury realizują te zadania stosownie do ustaleń ministra kultury i sztuki.

Minister kultury i sztuki wydał stosowne zarządzenie (nr 23 z dnia 25 kwietnia 1995 r.) w sprawie ochrony dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego. Określił w nim zadanie i sposób ich realizacji w czasie pokoju, podwyższonej gotowości obronnej państwa oraz mobilizacji i wojny. Ćwiczone i doskonalone są one obecnie w czasie prowadzonych wojewódzkich ćwiczeń obrony cywilnej organizowanych przez wojewodów - szefów obrony cywilnej. Bardzo często w tych ćwiczeniach uczestniczy Wojewódzki Konserwator Zabytków (WKZ) wraz ze swoim aparatem wykonawczym, gdzie podejmowana jest tematyka uregulowań prawnych, przystosowań planów wojewódzkich do potrzeb i realiów, a także praktyczna ewakuacja ruchomych i zabezpieczenie nieruchomych dóbr kultury.

Wojewódzki plan ochrony dóbr kultury czasu „W" uzgadniany jest z Wojewódzkim Inspektoratem Obrony Cywilnej i stanowi on część składową planu OC województwa. Potrzeby osobowe i materiałowe WKZ są realizowane przez świadczenia i przydziały mobilizacyjne. Obecnie trwają prace organizacyjno-badawcze nad utworzeniem formacji OC o specjalności „ratownik dóbr kultury", które mógłby powołać minister kultury i sztuki.

Centralnym organem administracji państwowej, właściwym w sprawach obrony cywilnej jest szef Obrony Cywilnej Kraju, który ustawowo realizuje następujące zadania:

- przygotowuje projekty założeń i zasady działania OC;
- ustala zasady realizacji zadań OC;
- koordynuje przedsięwzięcia OC i sprawuje kontrolę nad realizacją zadań OC przez naczelne organizacje administracji państwowej, terenowe organa administracji rządowej i organa samorządu terytorialnego;
- sprawuje nadzór nad odbywaniem zasadniczej służby w OC.

Szef OCK stanowi pewnego rodzaju pomost przeniesienia niezbędnych informacji pomiędzy SG WP i administracją rządową i samorządową w zakresie operacyjno-mobilizacyjnym i kalkulacji czasowo-przestrzennych służących do planowania obronnego w systemie pozamilitarnym. Wiadomości te, jak i forma przekazu musi być zbieżna z bezpieczeń-

stwem państwa i dbałością m.in. o zabytki kultury narodowej. Natomiast ścisłe współdziałanie z siłami zbrojnymi powinno zabezpieczyć potrzeby OC oraz Ministerstwa Kultury i Sztuki, a tym samym swobodę operacyjną ZTiO.

„Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa" (2.11.1992 r.) sygnowane przez prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej oraz postanowienia „Polityki bezpieczeństwa i strategii obronnej Rzeczypospolitej Polskiej", a także zmiana charakteru obrony naszego terytorium powierzyły obronie cywilnej koordynację działań wszystkich sił i środków służących ochronie życia i mienia ludności oraz dóbr kultury, w ramach jednolitego systemu obronnego państwa. Dlatego też Sztab Obrony Cywilnej Kraju w wyniku kilkuletnich międzynarodowych konsultacji i analiz wielu ustaw o obronie cywilnej państw zachodnich oraz wniosków z międzynarodowego seminarium z udziałem Kanady, Francji, Holandii, Szwecji, Danii oraz 13 państw Środkowej i Wschodniej Europy przeprowadzonego w ramach programu „Partnerstwa dla Pokoju" (Warszawa, 15-17 maja 1995 r.) pod patronatem Kanady i Wyższego Komitetu Planowanie Cywilnego w Nagłych Wypadkach (SCEPC) przy Kwaterze Głównej NATO na temat „Prawne aspekty planowania cywilnego w nagłych wypadkach" opracował ustawę o Obronie Cywilnej RP, która została przekazana ministrowi obrony narodowej.

Podzielamy w tym przypadku ogólny pogląd państw NATO, że obrona cywilna jest integralną częścią systemu obronnego i powinna być traktowano na równi z obroną militarną. Istnieje opinia, iż największy nawet wysiłek militarny państwa traci wszelki sens, jeśli nie zapewni się warunków do przetrwania narodu.

Jednak mimo proponowanych zmian wymuszanych aktem ratyfikacyjnym obrona cywilna planuje swój udział w realizacji państwowych zadań ochrony dóbr kultury. Współdziałanie to widzimy w wypełnianiu zadania XIII art. 61 Protokołów Dodatkowych do Konwencji Genewskich tj. „doraźne przywracanie działań niezbędnych służb użyteczności publicznej". W czasie wojny odpowiednie formacje OC będą mogły udzielać pomocy administracji specjalnej i służbom ochrony zabytków tzn. „ewakuować ruchome dobra kultury oraz zabezpieczać uszkodzone obiekty zabytkowe przed grabieżą".

Na wspomnianym seminarium NATO, w toku dyskusji omawiano również problematykę ochrony dóbr kultury. W związku z powyższym zaproponowaliśmy, by w ramach indywidualnego programu „Partnerstwa dla Pokoju" pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a NATO przeprowadzić w roku 1996 seminarium na temat „ochrony dóbr kultury w czasie konfliktów zbrojnych". Propozycja, by gospodarzem tego spotkania był wojewoda krakowski - szef obrony cywilnej województwa przyjęta została z pełnym zainteresowaniem.

Sądzić należy, że będzie to istotny wkład we wspólne dzieło, jakim jest ochrona dorobku kultury narodowej, a także w zrozumieniu takich potrzeb, w myśl aforyzmu Demokryta, iż „trud podejmowany dobrowolnie lżejszym czyni trudy konieczne".

Ppłk mgr Henryk Binkowski

NIEKTÓRE ASPEKTY SZCZEGÓLNEGO ZNACZENIA KONWENCJI HASKIEJ W WARUNKACH POLSKICH

W swoim głosie pragnąłbym odnieść się do dwóch aspektów możliwego odczytywania dokumentu. Interesuje mnie mianowicie jego odniesienie do historii Polski oraz do zagadnienia wcielania postanowień haskich w procesie edukacji kadr sił zbrojnych.

W aspekcie pierwszym chciałbym przypomnieć znaczenie ochrony narodowych dóbr kultury. Jesteśmy bowiem narodem, który - zarówno z racji historycznych, jak i geograficznych, wielokrotnie i często bezpowrotnie - ponosił poważne straty w tej dziedzinie. Wydaje mi się, że my Polacy mamy właśnie z tych powodów dodatkowy tytuł do ponadprzeciętnego interesowania się stanem realizacji postanowień haskich z 1954 roku. Nasze umiłowanie historii coraz częściej jest tylko deklaratywne i nie dotyka działań praktycznych.

Z całą pewnością jest wiele przykładów pozytywnie ilustrujących polskie dokonania (chociażby żeby wspomnieć wysiłek narodu związany z ochroną i odtworzeniem licznych dóbr z pożogi ostatniej wojny światowej), ale zapewne i znajdą się przykłady przeciwstawne.

W obszarze architektury posiadamy np. statystycznie i porównawczo skromniejszy liczbowo zasób najcenniejszych dóbr kultury materialnej, niż liczni pozostali sygnatariusze Konwencji. Należy zatem tym bardziej pieczołowicie podchodzić do interesującej nas dzisiaj materii. Czy tak się dzieje? Czy regulacje haskie są zadowalająco wcielane w życie w środowisku, którego jesteśmy w tej sali w większości reprezentantami?

W moim przekonaniu odpowiedź na wyżej postawione pytanie nie może być niestety pozytywna. W praktyce bowiem czynimy ciągle zbyt mało, by kształcenie kadr naszych sił zbrojnych miało odpowiedni zasięg i jego efekty pozostawały niejako w wianie, które otrzymują absolwenci naszych szkół oficerskich i akademii wojskowych.

Znajdując się w sytuacji braku realnych możliwości zwiększenia wymiaru godzinowego kształcenia w ogóle, zakładamy chyba a priori, że oficer po prostu wyrastając w kulturze swojego narodu wie i czuje, jakie wartości i dobra kultury należy chronić i jak to czynić. To założenie może być niestety błędne. Proszę bowiem spojrzeć na sytuację w byłej Jugosławii, na to co stało się z Sarajewem (miasto olimpijskie), czy też z historycznym Du-

brownikiem. A zatem oczekiwanie, że kultura osobista żołnierza (i dowódcy także) wystarczy - może być zawodne. Można wręcz orzec w oparciu o te i inne doświadczenia, że takie myślenie nosi wyraźne znamiona myślenia życzeniowego.

Co zatem czynić więcej i inaczej, by litera 41-letniej konwencji z Hagi nie była pustym zapisem (oczywiście w obszarze o którym mówię i w ujęciu dochodzenia do zrealizowania w pełni celu postawionego przed Konwencją)?

Przygotowując dowódców wojskowych dość powszechnie przypominamy im, że wojnę należy traktować jako środek do zapewnienia pokoju (Arystoteles, Polityka). A więc po walce zbrojnej nadejdzie znowu okres bez wojny, czas normalnego życia w środowisku jakie pozostanie po konflikcie zbrojnym, w środowisku, w którym o naszej tożsamości i odrębności, ale i wspólnocie, zaświadczać będą dobra kultury. Im mniej strat w kulturze, tym większe będą szanse na trwałość i długość kolejnego pokojowego okresu w życiu społeczeństw. Nawet zakładając, że hipotetyczne użycie w ewentualnej wojnie broni masowej zagłady może utrudniać upowszechnianie zasad haskich, to przecież trudno zgodzić się z filozofią typu „nic po nas'.

Kiedy i gdzie docierać z treściami Konwencji w wojsku? Jak realizować zapis z art. 7 Konwencji, dotyczący wpajania członkom swoich sił zbrojnych poczucia szacunku wobec kultury i dóbr kulturalnych wszystkich narodów w sytuacji ograniczenia zajęć z przedmiotów humanistycznych? Jaka jest wiedza dowódców o naszych dobrach kulturalnych objętych ochroną specjalną, zwłaszcza teraz (aktualna doktryna obronna), gdy terytorium kraju może stanowić potencjalny teatr działań wojennych?

Możliwe wydaje się podejmowanie odważniejszych prób w trakcie przygotowań i realizacji ćwiczeń, w trakcie normalnego kursowego szkolenia oficerów w szkołach wojskowych i akademiach. Podczas realizacji przedmiotów ogólnowojskowych powinniśmy częściej przypominać, że zabytki architektury i gmachy służące do przechowywania dóbr kultury (a te najczęściej wyróżniają się np. wysokością, zwartą kubaturą) nigdy nie mogą być punktami obserwacji, wstrzeliwania lub przenoszenia ognia artylerii, etc. Nie pamiętać o tym to znaczy powodować sytuację, że druga strona walcząca zwolniona jest z obowiązku zapewnienia określonemu dobru nietykalności. Ta wiedza powinna być podawana podczas każdego ćwiczenia, nie tylko z OC. Użyteczne wydaje się ponadto przypominanie kadrze dydaktycznej i dowódczej, dokonującej oceny ćwiczeń, by zwracano uwagę na elementy związane ze stosowaniem unormowań haskich. Niezbędność przyjęcia takiego lub podobnego postępowania jest wręcz oczywista, albowiem nasze zobowiązanie wynikające wprost z art. 25 Konwencji, nakazujące nam włączenie do programów szkolenia wojskowego zasad w niej ustanowionych, nie może sprowadzać się do realizacji krótkiej prezentacji dokumentu (a takie są realnie możliwości, gdybyśmy chcieli w szkolnictwie wojskowym wyłącznie postępować na gruncie tzw. siatki zajęć).

W codziennym życiu wojskowym dość powszechnie można spotkać się z argumentacją, że złożoność współczesnego pola walki jest tak wielka, iż wszelkie ograniczenia dodatkowe, kłócą się z naturalnym dążeniem dowódcy do maksymalnego eliminowania mniej istotnych - z militarnego punktu widzenia - czynników podejmowania decyzji. Pojawia się zasłanianie koniecznościami wojskowymi. Ale tu trzeba od razu wkraczać i przypominać, iż na taką konieczność można powoływać się jedynie wtedy i na tyle, kiedy i na ile pozwala na to prawo wojenne. W ogóle rozumienie kategorii „konieczność wojskowa" pozostaje problemem samym w sobie, odgrywającym bardzo istotną rolę w szkoleniu wojsk.

I kończąc, jeszcze jedno niezwykle ważne zagadnienie. Idzie mi mianowicie o popularyzowanie znaku Konwencji. Transporty będące pod ochroną specjalną, czy też inne obiekty objęte postanowieniami Konwencji są w taki znak zaopatrzone. A przecież ciągle jeszcze ten znak nie jest tak powszechnie znany, choćby jak np. znak Czerwonego Krzyża.

Dobrze się stało, że dzisiejszemu seminarium patronuje Sztab Generalny, który ma skuteczne środki oddziaływania na podległe mu struktury wojskowe. Temu oddziaływaniu sprzyja również z pewnością fakt, iż praktycznie każdy żołnierz ma aktualnie możliwość indywidualnego poznania zasad Konwencji, która jest przedmiotem naszego dzisiejszego zainteresowania, i szerzej, studiowania prawa wojennego w oparciu o znajdujący się w każdej jednostce wojskowej podręcznik Frederica de Mulinena.

Myślę, że ratyfikowanie przez Polskę przed czterema laty Protokołu Dodatkowego do Konwencji Genewskich z 12 sierpnia 1949 roku dotyczącego ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (przypomnijmy, iż art. 53 Protokołu I mówi m.in. o ochronie dóbr kultury) wzmocniło podstawy do bardziej systematycznego upowszechniania w Wojsku Polskim także treści wynikających z interesującej nas dzisiaj Konwencji.

Gen. broni prof. dr inż. Tadeusz Jemioło

SŁOWO KOŃCOWE

Główną ideą Konwencji Haskiej jest podjęcie przez państwa określonych czynności dotyczących ochrony dóbr kultury jeszcze w okresie pokoju zarówno przez administrację publiczną, jak i siły zbrojne w celu stworzenia warunków do realizacji tej ochrony w wypadku konfliktu zbrojnego. W myśl konwencji, na państwach, które ją podpisały, spoczywa obowiązek opieki „nad dobrami kulturalnymi położonymi na ich własnym terytorium wobec dających się przewidzieć następstw konfliktu zbrojnego, podejmując w tym celu kroki, jakie uznano za stosowne".

Dzisiejsza konferencja jest właśnie próbą zabrania głosu na temat ochrony dóbr kultury przez przedstawicieli różnych środowisk i instytucji w tym SG WP, Ministerstwa Kultury i Sztuki, Ministerstwa Obrony Narodowej, Ośrodka Ochrony Zbiorów Publicznych, Generalnego Konserwatora Zabytków, Zarządu Głównego PCK, uczelni cywilnych i wojskowych oraz związków taktycznych.

Przypadło mi w udziale niełatwe zadanie; rozwinęła się dyskusja, pojawiły się ciekawe wątki, problemy i propozycje godne przemyślenia, a moje słowo ma w zamiarze organizatorów oznaczać zakończenie i podsumowanie dzisiejszej konferencji.

Wyznacznikiem ważnej roli dzisiejszej konferencji jest i to, że Polska staje się państwem prawa, państwem, w którym świadomość prawna ma służyć budowaniu własnej przyszłości, aktywności w stosunkach międzynarodowych, określać reguły zachowania wobec innych narodów, niezależnie od istniejących wątpliwości co do skuteczności tego prawa. Ten aspekt podkreślało kilku referentów.

W świetle dzisiejszych wypowiedzi mogę się pokusić o zarysowanie pewnych propozycji co do kierunków dalszego działania. W wypowiedziach referentów ukazujących ochronę dóbr kulturalnych w działaniach zbrojnych m.in. wojsk lotniczych podkreślano słabą widoczność i możliwość identyfikacji znaku konwencyjnego. Z dużym prawdopodobieństwem można przyjąć, że jego proste geometryczne powiększenie niewiele może zmienić. Możliwym rozwiązaniem w trudnych warunkach pola walki mogłoby być oznaczanie dóbr kulturalnych sygnałem radiowym i radiolokacyjnym o ustalonej i uznanej przez społecz-

ność międzynarodową częstotliwości. Z przykrością muszę stwierdzić, że mimo ogromnego postępu w taktyce wojskowej i zmian w metodach prowadzenia działań wojennych brak jest obecnie widocznego oznakowania dóbr kulturalnych dla ich ochrony i jego odpowiedniego dostosowania do warunków współczesnej wojny.

Państwa, ratyfikując konwencje, zobowiązują się rozpowszechniać w swoich krajach tekst konwencji i wprowadzając je do programów szkolenia wojskowego, tak aby zasady ich mogły być znane zwłaszcza siłom zbrojnym i personelowi przydzielonemu do ochrony dóbr kultury. W regulaminie działań taktycznych wojsk lądowych istnieje zapis mówiący o konieczności ochrony dóbr kultury. W AON na wszystkich poziomach studiów, z PSOS włącznie, w programach studiów uwzględnia się problematykę ochrony dóbr kultury, ale w dyskusji pojawiły się sygnały o ograniczaniu w wyższych szkołach oficerskich ilości godzin przeznaczonych na ochronę dóbr kultury w działaniach zbrojnych.

Dokonane zmiany programowe i ograniczenie liczby godzin szkoleniowych przeznaczonych na problematykę prawa konfliktów zbrojnych mogą skutkować obniżaniem poziomu świadomości prawnej wymaganej od żołnierzy wszystkich szczebli dowodzenia. Ale specyfika studiów wojskowych pozwala na interdyscyplinarne podejście do zagadnień ochrony dóbr kultury w konfliktach zbrojnych. Dotyczyć to może zwłaszcza szkolenia taktycznego, np. ćwiczeń w założeniach których powinny być uwzględniane sytuacje wymagające przy ich analizie znajomości i przestrzegania zasad międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych.

Konwencja Haska wprowadziła zespół obowiązków przewidzianych do wykonania wewnątrz każdego państwa, ale bez określenia sposobu ich realizacji. Dotyczy to m.in. utworzenia w składzie sił zbrojnych komórek organizacyjnych bądź zespołu osób, które czuwać będą nad poszanowaniem dóbr kultury oraz współpracować z odpowiednimi władzami cywilnymi.

Jak referenci zauważyli - m.in. dr Białek - w siłach zbrojnych nie powołano dotychczas komórki organizacyjnej do nadzorowania działań związanych z ochroną dóbr kultury podczas konfliktu zbrojnego. Wydaje się, utworzenie takiej komórki, czy nawet początkowo tylko stanowiska, wpłynęłoby na lepszą koordynację działań w zakresie przygotowania się do realizacji postanowień wynikających z Konwencji Haskiej. Odrębnym problemem jest zabezpieczenie tych dóbr kultury, które są w użytkowaniu Wojska Polskiego. Pod tym względem w całym kraju obowiązują jednolite zasady związane z ochroną dóbr kultury na wypadek konfliktu zbrojnego. Zasady te regulują zarządzenia kultury i sztuki wobec wszystkich dóbr kultury niezależnie od ich resortowego podporządkowania.

Cieszy inicjatywa przedstawiciela Wojskowej Inspekcji Architektoniczno-Budowlanej zmierzająca do pogłębienia merytorycznej współpracy z Generalnym Konserwatorem Zabytków m.in. poprzez przekazanie wykazu obiektów zabytkowych będących w dyspozy-

cji WP i ciągłą jego aktualizację oraz dopracowanie procedur wpisywania dóbr do rejestru zabytków.

Również optymizmem napawa gotowość służby topograficznej WP do prezentacji na wojskowych mapach obiektów kulturalnych. Obrazowanie dóbr kulturalnych nieruchomych, jak też obiektów służących do przechowywania dóbr od strony technicznej nie przedstawia problemu, wymaga tylko korzystania z innych, niż tradycyjne źródła informacji kartograficznej.

Nasze spotkanie zbliża się do końca. W imieniu organizatorów - Komendy Akademii Obrony Narodowej, Inspektoratu Szkolenia SG WP - i swoim własnym serdecznie i gorąco dziękuję za przybycie i aktywne uczestnictwo w konferencji.

Część druga

Nowe problemy ochrony dóbr kultury z europejskiej i polskiej perspektywy

Ppłk dr Andrzej Ciupiński

KULTURA POKOJU I OCHRONA DÓBR KULTURY PODCZAS KONFLIKTÓW ZBROJNYCH

Ponieważ w części „konferencyjnej" zawarta jest moja wypowiedź na temat rozwoju prawnych uregulowań mających na celu ochronę dóbr kultury podczas konfliktów zbrojnych po 1954 r. pozwoliłem sobie na rozpatrzenie niektórych tendencji w międzynarodowym prawie publicznym mających konsekwencje dla tematu publikacji, a także zechcę się zatrzymać nad realizacją w polskich siłach zbrojnych art. 82 I Protokołu Dodatkowego do Konwencji Genewskich będącego jednym z ważniejszych instrumentów kształtowania świadomości prawnej sił zbrojnych.

Czy można łączyć ze sobą dwa wydawałoby się sprzeczne z założenia wątki tematyczne? Pierwszy zakłada wychowanie dla pokoju, kształtowanie „kultury pokoju" a więc wyeliminowanie wojny jako środka rozstrzygania konfliktów. W drugim wątku tematycznym taktujemy o ochronie dóbr kultury w sytuacji najbardziej drastycznej w stosunkach międzynarodowych, często wewnątrzkrajowych, czyli o wojnie. Mimo wszystko te dwa programy się uzupełniają i o ile kształtowanie kultury pokoju jest programem maksimum, ideą do której ludność powinna dążyć, o tyle ochrona kultury w wojnie jest programem minimum czyli obrony wartości, które powinny przetrwać pomimo wrogości, przelewu krwi i innych drastycznych okoliczności towarzyszących wojnie.

Istnieje wiele cech wspólnych łączących dwa programy czyli „kulturę pokoju" oraz ochronę dóbr kultury w przypadkach konfliktu zbrojnego. Najbardziej widocznym łącznikiem jest działalność Organizacji Narodów Zjednoczonych, a szczególnie UNESCO, które patronuje realizacji obu wielkich zadań. Lata dziewięćdziesiąte zostały proklamowane przez ONZ jako „dziesięciolecie prawa międzynarodowego". Mówi się o powrocie prawa, a przestrzeganie Konwencji Haskiej z 1954 roku jest jednym z elementów tego prawa[1].

[1] Rezolucja nr 44/23 Zgromadzenia Narodowego ONZ z 17 listopada 1989 r., Ramses 1993, p. 307.

Wojna była najczęściej zaprzeczeniem prawa międzynarodowego szczególnie w naszym wieku, pamiętającym dwie wojny totalne prowadzone na ogromnych przestrzeniach, które przyniosły miliony ofiar ludzkich, ruinę gospodarki i niepowetowane zniszczenia dóbr kultury. Mieliśmy do czynienia z konfliktami państw, narodów, ideologii, a mimo to, a może właśnie dlatego wiek XX przyniósł także kodyfikację stosunków między państwami, ogromną ilość konwencji, traktatów, instytucji oraz aparatu biurokratycznego zajmującego się regulowaniem stosunków międzypaństwowych. Wiek XX zaowocował także licznymi dyskusjami z obszaru filozofii prawa i moralności wśród których centralne miejsce zajmowały problemy „wojny sprawiedliwej" i suwerenności państwowej. Początek „dziesięciolecia prawa międzynarodowego" został zaznaczony wojną w obronie tego prawa. 2 sierpnia 1990 roku Irak dokonał inwazji na Kuwejt. W tym samym dniu Rada Bezpieczeństwa przyjęła rezolucję nr 660 potępiającą agresję, a w ślad za nią szereg innych aktów, które doprowadziły do powstania licznej koalicji antyirackiej (28 państwa). Rezolucja Rady Bezpieczeństwa nr 678 dała legitymację prawną do podjęcia wojny przeciwko Irakowi, ogłoszonej jako „wojna sprawiedliwa". Po zakończeniu zasadniczych działań wojennych w wywiadzie dla „Le Monde" prezydent Bush powiedział: „żadne państwo nie może ogłosić tego zwycięstwa jako swojego, ponieważ nie jest to tylko zwycięstwo Kuwejtu lecz wszystkich uczestników koalicji. Jest to zwycięstwo Narodów Zjednoczonych, całej ludzkości, panowania prawa i panowania dobra"[2]. Wojna w Zatoce Perskiej otworzyła nowy etap w przestrzeganiu prawa międzynarodowego, a przede wszystkim rozpoczęła wielką dyskusję na temat prawa do interwencji. Dyskusję, której rezultaty mogliśmy śledzić podczas konfliktów na Bałkanach oraz w Afryce (Rwanda, Zair). Oczywiście, że respektowanie konwencji, w tym także haskiej z 1954 r. wykazało niedostatki instrumentów prawnych i można byłoby przytoczyć setki przykładów naruszeń i przestępstw, ale też mamy do czynienia z sytuacją, że spotykają się one z niemal powszechnym potępieniem i że zostały już powołane trybunały dla osądzenia zbrodniarzy wojennych.

Organizacja Narodów Zjednoczonych, a w szczególności UNESCO przyjęły dewizę, iż „pokój nie jest stanem rzeczy lecz działaniem". Wobec nowych wyzwań i zagrożeń współczesnego świata, społeczność międzynarodowa jest zobowiązana do przeciwstawienia się wszelkim zjawiskom naruszającym bezpieczeństwo globalne i regionalne. Od 1994 r. UNESCO przy współdziałaniu Sekretariatu Generalnego Narodów Zjednoczonych realizuje program „Kultury Pokoju". W ramach tego programu w kwietniu 1995 r. odbyła się w Waszyngtonie konferencja: „Bezpieczeństwo dla Pokoju", zorganizowana wspólnie z Or-

[2] Le Monde 1.03.1991.

ganizacją Państw Ameryki i Interamerykańskim Collegem Obrony. Realizacja programu „Kultura Pokoju" zespolona została z wcześniejszymi inicjatywami UNESCO.

Podczas sympozjum został przypomniany i rozpropagowany program UNITWIN poświęcony aktywności naukowej i edukacyjnej w zakresie utrzymania pokoju, przestrzegania praw człowieka, stosunkom międzynarodowymi i prawu międzynarodowemu. Program został zainicjowany w końcu 1991 roku i jest uważany za jedną z najważniejszych inicjatyw UNESCO. Został zaaprobowany przez państwa - członków oraz przez organizacje pozarządowe. Do 31 marca 1996 roku w ramach programu UNITWIN, zostało powołanych 140 katedr UNESCO współpracujących w 32 sieciach regionalnych. Skupiają one 610 pracowników nauki i wykładowców. Od 1992 do 1995 roku katedry UNESCO zorganizowały w różnych częściach świata 120 kursów, w których uczestniczyło ponad 3000 studentów. Oprócz tego ponad 150 konferencji, sympozjów i seminariów, które skupiły około 8000 uczestników. Pracownicy naukowi skupieni w programie UNITWIN realizują 250 wspólnych programów badawczych rezultaty, których opublikowano w 55 książkach i setkach artykułów naukowych.

Polskie placówki naukowe włączyły się w sieć programu UNITWIN. UNESCO zaprasza do udziału wszystkie inne, które podejmują problemy prawa międzynarodowego, bezpieczeństwa, pokoju i demokracji. Praktycznym i pożytecznym elementem dla tych placówek będzie możliwość zapotrzebowania materiałów i dokumentów wypracowanych w ramach programu UNITWIN. Zachętą jest niewątpliwie możliwość uczestnictwa w międzynarodowych programach uniwersyteckich, wykorzystanie materiałów dydaktycznych, łączność za pośrednictwem poczty elektronicznej, wymiana wykładowców i studentów. Istotnym elementem rozwoju współpracy i konfrontacji dokonań oraz zadań są konferencje i sympozja.

Nowe zadania w upowszechnianiu międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych

Ochrona dóbr kultury podczas konfliktów zbrojnych podobnie jak i innych wartości jest w dużej mierze uzależniona od systemu upowszechniania zasad, norm oraz szczegółowych przepisów konwencji i traktatów.

W 1991 roku Rzeczpospolita Polska ratyfikowała I Protokół Dodatkowy do Konwencji Genewskiej z 12 sierpnia 1949 roku[3]. Protokół ten oprócz ogólnych zapisów zawartych w

[3] Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej 1992 r., załącznik nr 41 poz. 175 z 20 maja 1992 r.

konwencjach dotyczących krzewienia norm i zasad prawa humanitarnego zawiera dyspozycje szczegółowe a wśród nich artykuł 82, który stanowi: „Wysokie Umawiające się Strony w każdym czasie, a Strony konfliktu w okresie konfliktu zbrojnego, zapewnią, by w razie potrzeby byli do dyspozycji doradcy prawni, którzy mogliby udzielać porad dowódcom wojskowym na odpowiednim szczeblu co do stosowania Konwencji i niniejszego Protokołu oraz co do prowadzenia w tym przedmiocie odpowiedniego szkolenia w siłach zbrojnych".

Jest to zatem wyraźne i jednoznaczne zobowiązanie dla sił zbrojnych. Zwrócili na nie uwagę uczestnicy konferencji naukowej zorganizowanej przez Katedrę Praw Człowieka Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W uchwale konferencji sugerowano powierzenie kształcenia „doradców" uniwersytetom ... z zapisu artykułu 82 wynika, że należy je organizować w siłach zbrojnych[4].

Ponieważ perspektywa integracji polskich sił zbrojnych z NATO wydaje się coraz bliższa możemy być pewni, że w programie dostosowawczym poważnie miejsce będzie zajmowało zagadnienie procedur prawnych ze szczególnym uwzględnieniem międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych. Dostosowanie służby prawnej Wojska Polskiego do standardów natowskich musi zatem uwzględniać instytucję „doradcy prawa wojennego".

Nie powinien nas paraliżować fakt opóźnienia w realizacji tej dyspozycji. Belgia, która w 1986 r. ratyfikowała Protokoły dodatkowe, dopiero po 10 latach przystąpiła do realizacji artykułu 82 I Protokołu. Jest przy tym uważana, za państwo przodujące w zakresie rozpowszechniania i stosowania prawa wojennego. Rozkaz Sztabu Generalnego sił zbrojnych Belgii z 8 lutego 1996 roku powołał do życia instytucję Doradców w zakresie prawa konfliktów zbrojnych (Le Coneciller en droit de conflikt armes - CDCA)[5]. Podstawowym zadaniem CDCA jest stosowanie prawa wojennego w doktrynie, taktyce i szkoleniu. Poza tym przewidziany jest ich udział w misjach poza granicami Belgii. Doradcy są przewidziani dla struktur Sztabu Generalnego, sztabów poszczególnych rodzajów sił zbrojnych oraz w strukturach im podporządkowanym do szczebla batalionu i samodzielnej kompanii włącznie. Dla okresu pokojowego przewiduje się łączenie funkcji doradcy z innymi zadaniami sztabowymi. Na okres wojny przewiduje się natomiast ich samodzielne funkcjonowanie i przewiduje się powołanie z rezerwy oficerów z wykształceniem prawniczym. Kształcenie doradców MPW odbywa się na czterotygodniowych kursach organizowanych

[4] Uchwała konferencji zorganizowanej w UMK Toruń, nt. „Prawa człowieka w stanach nadzwyczajnych", Toruń 19 luty 1997 r.

[5] Ordre Général - I/797 B, Forces Armées Etat-Major.

przez Wyższy Królewski Instytut Obrony w Brukseli (L'Institut Royal Superieur de Defense - IRSD).

Oprócz prawa konfliktów zbrojnych na kursie jest wykładane międzynarodowe prawo publiczne i karne. Uczestnikami są przede wszystkim oficerowie służby czynnej od stopnia porucznika do podpułkownika. Ale także w zajęciach mogą uczestniczyć oficerowie rezerwy na zasadzie wolantariatu.

Absolwenci kursu uzyskują certyfikat doradcy MPW. Oprócz kursu prowadzone są inne formy dokształcenia doradców MPW, głównie w IRSD. Międzynarodowe seminaria w zakresie prawa wojennego, sympozja i konferencje. Podczas ćwiczeń i manewrów doradcy są w stałym kontakcie z dowódcami w zakresie przestrzegania prawa wojennego.

Belgijscy doradcy prawa wojennego są wykorzystywani na czterech poziomach:

1) Sztabu Generalnego, w którym spełnia on nie tylko funkcje doradcy, ale także określa doktrynę zastosowania MPW. Odpowiada za tłumaczenia dyrektyw instrukcji, regulaminów i podręczników, przygotowanie instrukcji i materiałów szkoleniowych na ćwiczenia. Ponadto doradca prawa wojennego Sztabu Generalnego (Dowódcy sił zbrojnych) reprezentuje Ministerstwo Obrony Narodowej i Sztab Generalny w organizacjach międzynarodowych: NATO, Międzynarodowa Komisja Prawa Humanitarnego itp.;

2) na poziomie sztabów rodzajów wojsk oprócz bezpośrednich funkcji doradczych doradcy dowódców reprezentują swój rodzaj wojsk w Międzyarmijnej Komisji Prawa Wojennego (Comission Interforces du Droit Conflits Armés). Doradca dowódcy dostarcza instrukcji związanych z kształceniem i ćwiczeniami stanów osobowych zgodnie z dyrektywami Sztabu Generalnego;

3) na szczeblu wyższych dowódców (związki taktyczne) i dużych jednostek „doradca prawa wojennego" spełnia podobne funkcje jak na wyższych poziomach (doradztwo), ale także jest upoważniony do kontrolowania znajomości prawa wojennego w czasie inspekcji ćwiczeń i treningów, w których uczestniczy oceniając stosowanie MPW;

4) spośród zadań doradców MPW wyodrębniono uczestnictwo w „działaniach zewnętrznych". Na wszystkich szczeblach przewidziano udział doradców w wypracowywaniu „reguł zaangażowania", a w konsekwencji także przygotowanie instrukcji dla personelu dotyczących stosowania MPW. Szczególną rolę przydzielono dla doradców w okresie przygotowawczym przez operacjami zewnętrznymi. Uczestniczą oni w egzaminach końcowych oceniając przygotowanie personelu w zakresie znajomości MPW.

W siłach zbrojnych Belgii przyjęto zasadę, że w okresie pokojowym „doradcami prawa wojennego" mogą być oficerowie liniowi, którzy przeszli przeszkolenie na czterotygodniowych kursach „doradców", lecz w okresie wojny powinni to być prawnicy, dla których

przewidziano przydziały mobilizacyjne i dla których także są organizowane kursy przygotowawcze.

Warto wykorzystać belgijskie doświadczenia w zakresie upowszechniania i stosowania prawa wojennego. Nie tylko w odniesieniu do kursów „doradców prawa wojennego", ale także na wszystkich innych poziomach kształcenia. Materiały dydaktyczne jakimi dysponuje IRSD skłaniają do wniosku, że kształcenie w dziedzinie prawa wojennego jest prowadzone na wysokim poziomie. Wykładowcy IRSD są zapraszani do prowadzenia kursów MPW do ośrodka Międzynarodowego Czerwonego Krzyża w San Remo.

Niedługo bo w 1999 roku zakończy się „dekada prawa międzynarodowego", a w związku z tym realizacja zapisu artykułu 82 I Protokołu Dodatkowego byłaby bardzo wymiernym wkładem w kreowaniu tego prawa, a jednocześnie mogłaby się wpisać w realizację dwóch wielkich programów: kształtowanie kultury pokoju oraz przygotowania sił zbrojnych do ochrony dóbr kultury podczas konfliktów zbrojnych jak i innych wartości chronionych przez prawo genewskie i haskie.

Mjr mgr Dariusz Drewniacki

ROLA UNESCO W REALIZACJI POSTANOWNIEŃ KONWENCJI HASKIEJ Z 1954 ROKU

Wojna jest nie tylko wrogiem człowieka - jest również wrogiem wszystkiego tego, co jest jego najdoskonalszym wytworem: sztuki, kultury, zabytków, całego dziedzictwa kulturowego i historycznego. Ogromna liczba dzieł sztuki zniszczona była w ciągu minionych stuleci, dzieł, których nigdy nie poznaliśmy i których już nigdy nie będziemy mogli podziwiać. Pięć tysięcy lat historii przyniosło około 14 tys. wojen, które spowodowały śmierć 5 mld ludzi.

Dwie wielkie wojny światowe, które miały miejsce w XX wieku przyniosły ze sobą wszelkie możliwe zniszczenia, które kiedykolwiek znała ludzkość. Konflikty, które nastąpiły już po wojnie dopełniły dzieła destrukcji. Przypomnijmy tu tylko wojnę Iran-Irak, wojnę w Zatoce, zniszczenia zabytków i muzeum w Kambodży i całkiem niedawna dewastacja muzeum w Kabulu i spustoszenia w historycznych miastach Dubrowniku, Sarajewie i innych w byłej Jugosławii. Niszczenia i grabież zabytków i dzieł sztuki to fakty tak stare, jak stara jest instytucja wojny. Zestawić rejestr zabytków, które padły ofiarą zagłady lub grabieży znaczyłoby tyle co przejść szczegółowo historię wszystkich wojen.

Instytucją specjalną, powołaną do popierania międzynarodowej współpracy kulturalnej i wychowawczej jest utworzona w Londynie 16 listopada 1954 roku Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wychowania, Nauki i Kultury. Organizację tę zwaną potocznie UNESCO, powołano jak głosi wstęp do jej konstytucji, ujętej w formie umowy międzynarodowej, również dlatego, że szerokie upowszechnianie kultury i wychowania ludzkości w duchu sprawiedliwości, wolności i pokoju jest niezbędne dla godności człowieka i jest świętym obowiązkiem, który wszystkie narody muszą wykonać w duchu wzajemnej pomocy i współdziałania.

Działalność UNESCO głównie przejawia się w dwóch kierunkach:

1) zapewnienia ochrony światowego dziedzictwa dzieł sztuki, książek oraz pomników historycznych i naukowych tudzież zalecanie odpowiednim narodom koniecznych w tym celu umów międzynarodowych;

2) zachęcanie do współdziałania narodów we wszelkich dziedzinach działalności umysłowej.

Szczególnie rozległy jest obszar działalności UNESCO w dziedzinie kultury. Obejmuje on szersze udostępnienie ludzkości wartości kulturalnych, rozwój muzeów i bibliotek, ochronę dzieł sztuki. Na UNESCO ciąży wykonanie szeregu postanowień uchwalonej z jej inicjatywy w 1954 roku konwencji o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego. Właśnie ta organizacja odgrywa centralną rolę zarówno w rozwoju jak i w zastosowaniu Konwencji Haskiej. Należy przypuszczać, iż ta pozycja UNESCO będzie utrzymana, a jeśli będzie to możliwe - wzmacniana. Jej analogiczne przywództwo jeżeli chodzi o Konwencję z 1970 roku o ruchomej własności kulturalnej oraz Konwencji o Dziedzictwie Światowym z 1972 roku - stwarza dalsze możliwości na płaszczyźnie praktycznego wprowadzania w życie postanowień o ochronie dóbr kultury w czasie zagrożenia czy faktycznego konfliktu zbrojnego. Wysiłki UNESCO w celu ochrony Dziedzictwa Światowego jakim jest Stare Miasto w Dubrowniku w czasie konfliktu w byłej Jugosławii jest doskonałym modelem działania na przyszłość, pomimo całkowicie irracjonalnego i kryminalnego zachowania niektórych stron zaangażowanych.

Podobnie dużą rolę może odgrywać UNESCO w stosunku do nielegalnego przemieszczania własności kulturalnej poza strefy wojenne i inne obszary konfliktów zbrojnych, łącząc postanowienia Protokołu Haskiego z 1954 roku i Konwencji z 1970 roku o własności ruchomej. Niestety sprawa, w której UNESCO w zasadzie mogła bardziej interweniować, czyli w przypadku okupowanych obszarów północnego Cypru, które poniosły olbrzymie straty na skutek rabowania i bezprawnego eksportu, okazała się o wiele trudniejsza. Jasne jest, że niemal każdy środek praktyczny podjęty przez UNESCO użyty byłby przez przywódcę tureckiej wspólnoty etnicznej Północnego Cypru jako znaczący krok w kierunku uznania de facto a może nawet de iure północnego Cypru jako państwa przez kluczowe gremia międzynarodowe.

Pomimo tych problemów, a także porażki Krajów Członków w wypracowaniu zgody na zrealizowanie postanowień Konwencji z 1954 roku o mianowaniu Komisarzy Generalnych dla ochrony własności kulturalnej w czasie wielu międzynarodowych konfliktów w ciągu ostatnich 40 lat, UNESCO była w stanie przyczynić się do zmniejszenia strat fizycznego dziedzictwa kulturowego podczas wszelkiego rodzaju konfliktów zbrojnych, nie tylko

poprzez zastosowanie nadzwyczajnych środków przez Dyrektora Generalnego w ramach jego mandatu, ale także poprzez zastosowanie art. 22 i 23 samej Konwencji Haskiej.

Dobrze się dzieje, że bardzo wielu ludzi zainteresowanych dziedzictwem światowym, publicznie protestuje przeciwko faktom niszczenia dóbr kultury dokonywanych w całkowitej sprzeczności z Konwencją Haską i innymi instrumentami międzynarodowego prawa humanitarnego, a na pewno sprzeczne z dobrze zakorzenionymi zasadami zwyczajowego prawa międzynarodowego. Jest być może zrozumiałe, choć bardzo niefortunne, że uczucie bezsilności w obliczu tak poważnych zbrodni przeciw dziedzictwu ludzkości znajduje ujście w krytykowaniu UNESCO za jego domniemaną porażkę w hamowaniu tego międzynarodowego procederu. Tę bezsilność można wyjaśnić parafrazując aforyzm przypisywany Stalinowi o papieżu Piusie XII: „jak wiele dywizji ma Dyrektor Generalny UNESCO?".

Przykład byłej Jugosławii: szacuje się, że w ciągu niecałych 3 lat wiele dziesiątek tysięcy bezbronnych obywateli zostało zamordowanych w aktach ludobójstwa. Szacuje się, że 20 000 kobiet i młodych dziewcząt zostało zgwałconych, co było nie tylko naruszeniem lokalnego prawa karnego, ale również Konwencji Genewskiej. Ponadto miliony ludzi zostało przesiedlonych w ramach tzw. czyszczenia etnicznego. Porównując z tymi danymi statystycznymi parę tysięcy zbrodni wojennych przeciwko ważnej własności kulturalnej niewątpliwie można uznać za prawie nieznaczne wobec całości zbrodni wojennych, nawet włączając w to skrajnie poważne, celowe ataki na bezbronne Stare Miasto Dubrownik, całkowite zatarcie fizycznego dziedzictwa całych regionów, tak jak w przypadku Vukovaru, Osijeka czy Konvale (część wiejskiego obszaru gminy Dubrownik).

Jako pierwszy krok do osiągnięcia większego uznania i bardziej efektywnego wprowadzania w życie postanowień konwencji z 1954 roku istotnym jest zwiększenie liczby krajów sygnatariuszy jako, że efektywność jakiegokolwiek międzynarodowego prawa ostatecznie zależy od zasady powszechnej akceptacji. UNESCO przewodzi nowej kampanii aktywnego promowania wprowadzenia konwencji w życie i jej zastosowania. Do tej pory, jeśli chodzi o specjalne środki i bieżąca praktyka Dyrektora Generalnego stosowania nacisku na nowe kraje członkowskie, by zaadoptowały bez zwłoki (inter alia) Konwencję z 1954 roku wraz z Protokołem jest pożądana i powinna być kontynuowana.

Poza działaniem w czasie konfliktów zbrojnych poprzez mianowanie Komisarzy Generalnych lub Specjalnych Reprezentantów Dyrektora Generalnego postuluje się, żeby UNESCO wyznaczyła lub mianowała ekspertów, by służyli jako oficerowie łącznikowi lub doradczy na froncie dowódcom Sił Pokojowych ONZ. Jest prawdopodobnie nieuniknione, że w czasie faktycznego konfliktu zbrojnego czy zagrożenia nim, międzynarodowa opinia

publiczna będzie koncentrować uwagę na szczególnie znanych i ważnych zabytkach: Oczywiście Dziedzictwo Światowe i inne sławne zabytki w żaden sposób nie mogą zostać zlekceważone, mimo jednak presji opinii UNESCO inne organizacje międzynarodowe, nie powinny ograniczać swych akcji i działań praktycznych tylko do nich, kosztem mniej znanych dóbr kultury, które cierpią poważne szkody lub są nimi zagrożone w danym regionie.

Istnieje znacząca część informacji i doświadczeń, począwszy od hiszpańskiej wojny domowej z II wojny światowej dotycząca praktycznych środków ochrony pomników, muzeów, magazynów archiwalnych itp. w obliczu potencjalnego konfliktu zbrojnego.

Na przykład Międzynarodowe Biuro Muzeów przygotowało jesienią 1939 roku dla poprzednika UNESCO przy Lidze Narodów, Międzynarodowego Instytutu Współpracy Intelektualnej, podstawowy podręcznik oraz specjalny podręcznik najistotniejszych muzeów, pomników własności UNESCO (napisany przez A. Noblecourt, opublikowany w 1954 roku [Francja] i 1958 roku [Anglia]). Z okazji 30 rocznicy Konwencji, UNESCO przygotowała program działania, który dotyczył, między innymi napisania komentarza do Konwencji z 1954 roku, regulaminu wykonawczego i protokołu jej towarzyszących. Takie życzenie wyraziły państwa uczestniczące w Konwencji. Domagali się tego również ludzie odpowiedzialni za dobra kultury. Eksperci oczekiwali, że będą w ten sposób mogli wyjaśnić pewne trudności w interpretowaniu postanowień Konwencji oraz, że powiększy się liczba państw w niej uczestniczących. Organizacjom międzynarodowym zdarzało się bowiem, że nie były w stanie udzielić rządom państw użytecznych informacji na dany temat.

Na prośbę UNESCO autor Jiri Toman próbuje w dziele pt. „Ochrona dóbr kultury w czasie konfliktu zbrojnego" (Paryż 1994), pogłębić analizę Konwencji Haskiej z 1954 roku. Bazując na pracach przygotowawczych Konwencji i ilustrując to licznymi przykładami pochodzącymi ze źródeł UNESCO na temat zastosowania konwencji w konfliktach podczas ostatnich 40 lat autor prezentuje tutaj komentarz do wszystkich artykułów konwencji, a także Regulaminu Wykonawczego oraz Protokołu. Komentarz jest poprzedzony krótkim studium historycznym na temat ewolucji ochrony dóbr kultury i opisem sposobu w jaki powstał jego tekst. Szczególna uwaga została poświęcona doświadczeniom, które następowały w ciągu 40 lat istnienia Konwencji. Komentarz inspiruje się też doświadczeniami i ewolucją legislacji, które można zaobserwować w dziedzinach bliskich konwencji takich, jak np. zastosowanie międzynarodowego prawa humanitarnego.

Jednym z głównych priorytetów dla wszystkich międzynarodowych i narodowych organizacji w stosunku do ruchomych i nieruchomych dóbr kulturalnych, a szczególnie dla

UNESCO, jest rozwój większego zrozumienia i szacunku dla tak wielu różnych kultur i tradycji na świecie.

UNESCO do tej pory ma już istotne osiągnięcia w tej dziedzinie, ale powinna wykorzystać możliwość jaką daje jej w tym względzie przyjęcie przez ONZ Deklaracji Praw Osób Należących do Narodowych, Etnicznych, Religijnych czy Językowych Mniejszości. Powinno to łączyć się z dodatkowymi programami edukacyjnymi i informacjami dla ludzi w każdym wieku, a szczególnie wśród multietnicznych i multikulturalnych społeczeństw, które miałyby na celu rozwój szacunku i zrozumienia, ponieważ największe straty w ostatnich zbrojnych konfliktach były rezultatem celowych szkód i niszczenia dorobku kulturalnego wroga, a często po prostu efektem działania innych ludzi.

W razie wojen i innych konfliktów UNESCO powinna skierować dodatkowe środki na ograniczenie przy pomocy wszystkich możliwych metod negatywnej propagandy kulturalnej, szczególnie poprzez niezależne programy radiowe i telewizyjne zarówno ze stacji naziemnych, jak i z satelity.

W celu poprawienia skuteczności działania UNESCO na rzecz przestrzegania postanowień Konwencji Haskiej postuluje się aby do czasu przyszłej decyzji Umawiających się Stron o rewizji Konwencji i Protokołu z 1954 roku czy też o rozwinięciu Dodatkowego Protokołu przyszła Generalna Konferencja UNESCO rozważyła i przyjęła istotną złożoną rezolucję włączającą szereg praktycznych kwestii w sprawie ochrony dóbr kulturalnych w przypadku konfliktu zbrojnego, a w szczególności ukierunkowaną na poprawę efektywności i praktycznego zastosowania Konwencji z 1954 roku.

Przyjęta rezolucja mogłaby:

1. Zalecać większy nacisk na wszystkie suwerenne kraje świata, nie-sygnatariuszy, by przyjęły i wprowadziły do prawa wewnętrznego i procedur administracyjnych zarówno Konwencje o Ochronie Własności Kulturalnej z 1954 r. jak i jej Protokół;

2. W obliczu olbrzymiej skali strat ruchomej własności kulturalnej z pomników, muzeów, bibliotek i innych „przechowalni" własności kulturalnej w czasie międzynarodowych i wewnętrznych konfliktów zbrojnych, zalecić żeby wszystkie Wysokie Układające się Strony (WUsS) Konwencji z 1954 r. przyjęły zarówno Protokół Haski z 1954 r. jak i Konwencję UNESCO o Środkach Ograniczających i Zapobiegających Nielegalnemu Importowi, Eksportowi i Przekazywaniu Własności Kulturalnej. Ponadto WUsS powinny ustanowić skuteczne narodowe i międzynarodowe środki zapobiegające przemytowi materii kulturalnej ze stref wojennych;

3. Ustanowić Międzynarodowy Komitet Doradczy UNESCO do spraw Ochrony Własności Kulturalnej w przypadku konfliktów zbrojnych. Komitet powinien w ogólnych

założeniach przypominać Komitet Światowego Dziedzictwa, chociaż nie miałby uprawnień wykonawczych. Głównym celem jego działalności byłoby monitorowanie skuteczności wprowadzania w życie Konwencji i Protokołu z 1954 roku oraz doradzanie Dyrektorowi Generalnemu, Konferencji Generalnej, a także krajom - stronom Konwencji, jak również pomaganie krajom nie-sygnatariuszom w sprawach praktycznych aspektów wprowadzanie konwencji w życie i bardziej ogólnie w sprawach ochrony dóbr kultury w czasie konfliktów zbrojnych. Międzynarodowy Komitet Doradczy w szczególności otrzymywałby, przeglądał i formalnie publikował okresowe raporty WUsS, wyszczególnione w art. 2 Konwencji z 1954 r. oraz pomagałby Dyrektorowi Generalnemu w sprawach programów edukacyjnych;

4. Zobowiązać UNESCO by przygotowała program międzynarodowych seminariów zarówno dla krajów WUsS, jak i dla nie-sygnatariuszy, w różnych częściach świata (może 1 na rok przez 5 lub 6 lat), gdyż jasne jest, że wiele z nie-sygnatariuszy i kilka z WUsS nie mają pewności co praktycznie znaczy przyjęcie i wprowadzenia Konwencji z 1954 roku. Szczególnie jest tak w wielu krajach Ameryki, które w 1954 r. były już stronami „Paktu Roericha" z 1935 roku oraz w wielu krajach członkowskich w Afryce, Azji i na Karaibach;

5. Zalecić pilne opracowanie nowych programów działań w celu poprawienia publicznego zrozumienia i tolerancji w stosunku do wartości własności kulturalnej, jej różnorodności zarówno na poziomie międzynarodowym poprzez UNESCO i organizacje nierządowe oraz narodowym, regionalnym i lokalnym poprzez kraje członkowskie, Komisje Narodowe UNESCO oraz edukacyjne i pozarządowe organizacje;

6. Przypominać wszystkim WUsS Konwencji z 1954 roku o ważności ich zobowiązania się w ramach artykułu 26 Konwencji, do przedstawiania 4-letnich raportów Generalnemu Dyrektorowi o „Środkach podejmowanych, przygotowanych czy rozważanych do wypełnienia Konwencji"[1].

[1] Na podstawie: P.J. Boylan, Review of the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict (The Hague Convention of 1954), UNESCO 1995.

Mjr mgr Krzysztof Sałaciński

STAN ORGANIZACYJNO-PRAWNY OCHRONY DÓBR KULTURY NA WYPADEK ZAGROŻENIA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA I KONFLIKTU ZBROJNEGO

Zmiana podstaw prawnych ochrony dóbr kultury w wyniku przemian ustrojowych

Dokonujące się od 1989 r. zmiany w Polsce spowodowały potrzebę nowelizacji niektórych aktów prawnych związanych z obronnością państwa, w tym ochroną dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń. Odbiciem tych zmian była nowelizacja Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, przyjęcie założeń polskiej polityki bezpieczeństwa, polityka bezpieczeństwa i strategia obronna RP, nowelizacja ustaw o powszechnym obowiązku obrony RP i o ochronie dóbr kultury i o muzeach, wydanie nowych rozporządzeń Rady Ministrów dotyczących obrony cywilnej, reklamacji, świadczeń na rzecz obrony, a także przyjęcie przez Radę Ministrów założeń polityki kulturalnej państwa.

Podstawowym aktem prawnym na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa lub konfliktu zbrojnego jest ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej znowelizowana w 1991 roku[1]. Określa ona w art. 2, że „umacnianie obronności Rzeczypospolitej Polskiej, przygotowanie ludności i mienia narodowego na wypadek wojny oraz wykonywanie innych zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony należy do wszystkich organów władzy i administracji państwowej oraz innych organów i instytucji państwowych, organów samorządu terytorialnego, podmiotów gospodarczych i innych jednostek organizacyjnych, organizacji społecznych, a także każdego obywatela w zakresie określonym w ustawach".

Ochronę dóbr kultury na wypadek wojny realizować się będzie w ramach obrony cywilnej określa to art. 137 ustawy, który mówi: „obrona cywilna ma na celu ochronę ludno-

[1] Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jednolity, Dz.U. z 1992, nr 4, poz. 16 z późn. zm.

ści, zakładów pracy i urządzeń użyteczności publicznej, dóbr kultury, ratowanie i udzielanie pomocy poszkodowanym w czasie wojny oraz współdziałanie w zwalczaniu klęsk żywiołowych i zagrożeń środowiska oraz usuwania ich skutków".

Na podstawie art. 140 ww. ustawy wydane zostało rozporządzenie Rady Ministrów z 28 czerwca 1993 r. w sprawie obrony cywilnej[2]. Określa ono zadania obrony cywilnej oraz obowiązki i uprawnienia organów administracji państwowej, innych organów i instytucji państwowych, organów samorządu terytorialnego, podmiotów gospodarczych oraz organizacji społecznych. Rozporządzenie weszło w życie 22 października 1993 r., z tym też dniem straciła moc uchwała nr 191/83 Rady Ministrów z 23 grudnia 1983 r. w sprawie obrony cywilnej, która stanowiła podstawę prawną wydania zarządzenia nr PF 27 ministra kultury i sztuki z 10 maja 1982 roku. Rozporządzenie Rady Ministrów z 1993 r. w rozdziale I - określa, że „zadania obrony cywilnej mające na celu ochronę dóbr kultury w czasie wojny obejmują w szczególności zabezpieczenie dóbr kultury". Zasady zabezpieczenia określa § 30 pkt 1, który mówi, że ochronę dóbr kultury organizuje się w czasie pokoju, a realizuje się w czasie wojny oraz klęsk żywiołowych w celu zabezpieczenia przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub utratą. W czasie pokoju podejmuje się niezbędne prace planistyczne i organizacyjne w tym szkolenie osób odpowiedzialnych za ochronę dóbr kultury. Rozporządzenie określa, które dobra kultury będą podlegały ochronie. Są to ruchome i nieruchome dobra kultury, mające znaczenie dla dziedzictwa i rozwoju kulturalnego oraz posiadające wartość historyczną, naukową lub artystyczną określone odrębnym i przepisami. Ochrona nieruchomych dóbr kultury polegać będzie na wykonaniu prac ewidencyjno-dokumentacyjnych, techniczno-zabezpieczających, oznakowaniu znakami Konwencji Haskiej, a jeżeli jest to możliwe także demontażu i ukryciu lub ewakuacji najbardziej cennych elementów. Określone zostały także zasady ochrony ruchomych dóbr kultury. Polegać one będą na ukryciu ich w budowlach ochronnych, stosowaniu niezbędnej ilości opakowań lub ewakuacji tych dóbr w rejony i miejsca określone stosownymi planami. Budowle będą przygotowywane w czasie pokoju jak i w razie konfliktu zbrojnego.

Obowiązek zabezpieczenia dóbr kultury spoczywa na organach zarządzających tymi dobrami, którzy w tym zakresie współdziałają z właściwymi terenowo organami obrony cywilnej. Współdziałanie to polega w szczególności na określeniu miejsc ewakuacji dóbr kultury, potrzeb transportowych, uzgodnienia planów obrony cywilnej. Organy, na których ciąży obowiązek zabezpieczenia dóbr kultury realizują te zadania w oparciu o ustalenie właściwych ministrów.

W zakresie realizacji zadań związanych z ochroną dóbr kultury na ministrze kultury i sztuki ciąży obowiązek ustalenia w uzgodnieniu z szefem Obrony Cywilnej Kraju, sposobu

[2] Rozporządzenie Rady Ministrów z 28 czerwca 1993 r. w sprawie obrony cywilnej, Dz.U. 1993, nr 93, poz. 429.

przygotowania i realizacji tych zadań. Na tej podstawie i w uzgodnieniu z szefem Obrony Cywilnej Kraju, zostało wydane zarządzenie nr 23 z 25 kwietnia 1995 r. ministra kultury i sztuki w sprawie ochrony dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego[3], które zostanie szczegółowo omówione z pkt. 2.

Innym aktem prawnym mającym wpływ na ochronę dóbr kultury w sytuacjach szczególnych jest rozporządzenie Rady Ministrów z 28 września 1993 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw i gmin oraz zasad i trybu kierowania, a także koordynowania przez nich przygotowań i realizację przedsięwzięć obrony cywilnej[4]. W myśl rozporządzenia do zakresu działania szefów obrony cywilnej województw, należy kierowanie i koordynowanie przygotowań i realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej na administrowanym przez nich terenie, dotyczących w szczególności organizowania ochrony dóbr kultury przed środkami rażenia oraz ewakuacji tych dóbr. Szefowie obrony cywilnej województw i gmin przy realizacji zadań obrony cywilnej uwzględniają ustalenia właściwych ministrów. W zakresie ochrony dóbr kultury szefowie OC realizują zadania zawarte w zarządzeniu nr 23 z 25 kwietnia 1995 roku ministra kultury i sztuki.

Przy realizacji zadań w dziedzinie ochrony dóbr kultury na wypadek konfliktu zbrojnego istotną rolę spełnia rozporządzenie Rady Ministrów z 6 września 1993 r. w sprawie świadczeń na rzecz obrony[5]. Określa ono przedmiot i rodzaje świadczeń wykonywanych w czasie pokoju i na wypadek zagrożenia. Nakłada na wójta lub burmistrza (prezydenta miasta) obowiązek opracowania osobnego planu świadczeń osobowych oraz doraźnych i etatowych świadczeń rzeczowych przewidywanych do wykonania w czasie ogłoszenia mobilizacji lub wybuchu wojny. Podstawę opracowania planu stanowią wnioski organów obrony cywilnej w odniesieniu do świadczeń wykonywanych na rzecz ochrony dóbr kultury. Z wnioskami takimi występują kierownicy (właściciele) dóbr kultury do organów obrony cywilnej. W razie braku możliwości nałożenia świadczeń we wszystkich zgłaszanych wnioskach, wójt, burmistrz (prezydent miasta) powiadamia zainteresowanego wnioskodawcę.

Obowiązkowi świadczeń osobistych nie podlegają osoby reklamowane z obowiązku pełnienia czynnej służby wojskowej na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 3 kwietnia 1993 r. w sprawie reklamowania osób od obowiązku pełnienia czynnej służby

[3] Zarządzenie nr 23 z 25 kwietnia 1995 r. ministra kultury i sztuki w sprawie ochrony dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego, Dziennik Urzędowy Ministerstwa Kultury i Sztuki 1995, nr 4.

[4] Rozporządzenie Rady Ministrów z 28 września 1993 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania szefa Obrony Cywilnej Kraju, szefów obrony cywilnej województw i gmin oraz zasad i trybu kierowania, a także koordynowanie przez nich przygotowań i realizacji przedsięwzięć obrony cywilnej Dz.U. 1993 nr 92, poz. 420.

[5] Rozporządzenie Rady Ministrów z 6 września 1993 r. w sprawie świadczeń na rzecz obrony, Dz.U. 1993, nr 85, poz. 397.

wojskowej w razie mobilizacji i w czasie wojny[6]. Ww. rozporządzenie określa, że w razie ogłoszenia mobilizacji i wybuchu wojny nie powołuje się żołnierzy rezerwy reklamowanych z urzędu lub na wniosek.

W resorcie kultury i sztuki zarządzeniem nr 33 z 14 września 1993 r. minister kultury i sztuki określił zakłady pracy, w których może być prowadzone postępowanie reklamacyjne na wniosek[7].

Na podstawie znowelizowanej w 1990 r. ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach, minister kultury i sztuki zarządzeniem z 22 września 1990 r. powołał Państwową Służbę Ochrony Zabytków (PSOZ) i określił jej strukturę[8]. Decyzja powyższa spowodowała, że za przygotowanie w województwie planów zabezpieczenia dóbr kultury oraz ich aktualizację, odpowiedzialni są Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków (WKZ) jako szefowie oddziałów wojewódzkich PSOZ. Na wypadek wojny, oddziały wojewódzkie PSOZ wykonują zadania w ramach wojewódzkiego planu obrony pod bezpośrednim kierownictwem wojewody - szefa obrony cywilnej województwa.

Zmiany jakie dokonały się po 1989 r. nie pozostały bez wpływu na organizację ochrony dóbr kultury na wypadek konfliktu zbrojnego. Został rozwiązany Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków, który był organem nadzorującym opracowanie planów oraz koordynatorem działań przygotowawczych na wypadek konfliktu zbrojnego. Uległy likwidacji lub przeszły reorganizację wydziały kultury i sztuki urzędów wojewódzkich, odpowiedzialne za prowadzenia na terenie województwa prac związanych z ochroną dóbr kultury na wypadek konfliktu zbrojnego. Procesom prywatyzacji poddane zostało przedsiębiorstwo państwowe „Pracownie Konserwacji Zabytków" (PKZ), pełniące funkcję jednostki specjalistycznej do zabezpieczenia nieruchomych dóbr kultury na wypadek konfliktu zbrojnego. Zmianie uległy zasady przydziału środków transportowych do ochrony dóbr kultury oraz zasady reklamacji od obowiązku pełnienia czynnej służby wojskowej w razie ogłoszenia mobilizacji i wojny.

Wymienione wyżej zmiany stanowiły podstawę podjęcia w 1994 r. prac nad nowym zarządzeniem ministra kultury i sztuki w sprawie zasad ochrony dóbr kultury na wypadek konfliktu zbrojnego.

---

[6] Rozporządzenie Rady Ministrów z 3 kwietnia 1993 r. w sprawie reklamowania osób od obowiązku pełnienia czynnej służby wojskowej w razie mobilizacji i w czasie wojny, Dz.U. 1993 nr 29, poz. 134.

[7] Zarządzenie nr 33 z 14 września 1993 r. ministra kultury i sztuki w sprawie ustalenia zakładów pracy resortu, w których może być prowadzone postępowanie reklamacyjne na wniosek, Ministerstwo Kultury i Sztuki, 1993.

[8] Zarządzenie ministra kultury i sztuki z 22 września 1990 r. w sprawie powołania Państwowej Służby Ochrony Zabytków i określenia jej struktury, M.P. 1990, nr 35, poz. 285.

Ochrona dóbr kultury w myśl zarządzenia nr 23 ministra kultury i sztuki z 25 kwietnia 1995 roku

Oprócz przesłanek wymienionych w pkt. 1 niezwykle ważnym przyczynkiem podjęcia prac nad nowym zarządzeniem w sprawie ochrony dóbr kultury na wypadek konfliktu zbrojnego było przyjęcie nowej doktryny obronnej Rzeczypospolitej Polskiej oraz uchylenie uchwały Nr 04/84 z 28 czerwca 1984 r. Komitetu Obrony Kraju w sprawie uznania dla potrzeb obrony cywilnej rejonów, miast i obiektów za szczególnie zagrożone[9].

Wstępną wersję zarządzenia opracował Wydział Spraw Obronnych gabinetu ministra kultury i sztuki zasięgając opinii instytucji statutowo zajmującymi się ochroną dóbr kultury. Projekt został uzgodniony z Szefem Obrony Cywilnej Kraju. Zarządzenie podpisał minister kultury i sztuki 25 kwietnia 1995 r.

Podstawę prawną zarządzenia stanowią:

* § 40 ust. 1, pkt 2 i ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 września 1993 r. w sprawie obrony cywilnej;

* § 2 ust. 1, pkt 16 rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie szczegółowego zakresu działania ministra kultury i sztuki[10];

* konwencja haska z 14.05.1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego.

Zarządzenie składa się z części ogólnej oraz trzech szczegółowych przepisów stanowiących załączniki do zarządzenia, a mianowicie:

- planu ochrony ruchomych dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego;
- planu zabezpieczenia nieruchomych dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego;
- instrukcji w sprawie organizacji ochrony dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego.

Zasady ochrony

W razie zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego ochronie podlegają dobra kultury objęte konwencją z dnia 14 maja 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego oraz dobra kultury, o których mowa w ustawie o ochronie dóbr kultury i o muzeach, niezależnie od tego czyją własność stanowią lub w czyim użytkowa-

[9] Uchwała ta została opublikowana w Dzienniku Urzędowym Komitetu Obrony Kraju z 1984 r. nr 2, poz. 10, uchylona uchwałą Nr PF 1/93 z 12 lutego 1993 r. Komitetu Obrony Kraju, nie publikowana, Kancelaria Prezydenta RP.

[10] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 kwietnia 1983 r. w sprawie szczegółowego zakresu i trybu działania ministra kultury i sztuki, Dz.U. nr 32, poz. 150.

niu się znajdują. Ochronie podlega również podstawowa dokumentacja dóbr kultury m.in. rejestry zabytków, dyski komputerowe, mikrofilmy zbiorów, księgi wpływów muzealiów, mikrofilmy muzealiów, dokumentacja inżynieryjno-budowlana i konserwatorska, katalogi i mikrofilmy materiałów bibliotecznych, a także dzieła sztuki filmowej i fonografii (§ 1).

Dobra kultury korzystają z ochrony ogólnej lub specjalnej. Ochroną ogólną objęte są zabytki w rozumieniu ustawy z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury i o muzeach. Ochroną specjalną objęte są zabytki, które zgodnie z Konwencją Haską zostały wpisane do Międzynarodowego Rejestru Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną prowadzonego przez Dyrektora Generalnego UNESCO (§ 2).

Ochrona ruchomych dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego polega na:

- ukryciu i zabezpieczeniu przed zniszczeniem w budowlach ochronnych w obrębie jednostki organizacyjnej oraz na zorganizowaniu odpowiedniej ochrony;
- rozśrodkowania zasobów do wytypowanych schronów, ukryć w rejonie miejscowości dotychczasowego ich eksponowania;
- ewakuacji zasobów do wytypowanych ukryć, jeżeli w danej miejscowości nie ma możliwości ich ukrycia i przechowywania lub w razie bezpośredniego zagrożenia działaniami zbrojnymi;
- ukryciu najcenniejszych zasobów za granicą (§ 3).

Ochrona nieruchomych dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego polega na wykonaniu prac ewidencyjno-dokumentacyjnych i techniczno-inżynieryjnych.

Za realizację przedsięwzięć związanych z ochroną dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego odpowiedzialne są organy administracji rządowej, inne organy władzy i administracji państwowej, organy samorządu terytorialnego, właściciele i użytkownicy dóbr kultury.

Prace przygotowawcze

Prace przygotowawcze związane z ochroną dóbr kultury podejmuje się w czasie pokoju, a realizuje na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego w ramach przedsięwzięć obrony cywilnej. Prace te prowadzą dyrektorzy (kierownicy) muzeów, bibliotek, archiwów, a także inni użytkownicy i właściciele posiadający dobra kultury. Osoby te w ramach przygotowania i realizacji zadań związanych z ochroną dóbr kultury zobowiązane są do następujących przedsięwzięć w czasie pokoju:

- sporządzenia wykazu nieruchomych dóbr kultury przewidzianych do objęcia pracami zabezpieczającymi w okresie zagrożenia i wojny;
- sporządzenia wykazu ruchomych dóbr kultury przewidzianych do ukrycia na miejscu, rozśrodkowania lub ewakuacji;

- wyznaczenia i przygotowania pomieszczeń do ukrycia dóbr kultury podlegających ewakuacji, rozśrodkowaniu oraz dla tych, które pozostają na miejscu;

- zapewnienia odpowiednich sił i środków do wykonania zadań związanych z ochroną dóbr kultury;

- opracowania planu ochrony dóbr kultury zawierającego przedsięwzięcia i czynności przewidziane do realizacji w czasie zagrożenia i wojny (§ 5.1).

Podczas podwyższania gotowości obronnej państwa zobowiązani są do;

- przeprowadzenia ewakuacji, rozśrodkowania lub ukrycia na miejscu dóbr kultury;

- wykonania prac związanych z zabezpieczeniem nieruchomych dóbr kultury;

- wykonania innych zadań w zakresie ochrony dóbr kultury przewidzianych na ten okres (§ 5.2).

W przypadku ogłoszenia mobilizacji lub w czasie wojny osoby odpowiedzialne za ochronę dóbr kultury realizują zadania ustalone stosownymi planami (wojewódzki, miejski lub gminny plan obrony).

Koordynację prac przygotowawczych w zakresie ochrony dóbr kultury dokonuje się na szczeblu wojewódzkim i kraju. Na szczeblu wojewódzkim koordynatorem jest WKZ w porozumieniu z Wojewódzkim Inspektoratem Obrony Cywilnej (WIOC). Koordynatorem prac na terenie kraju jest Generalny Konserwator Zabytków w porozumieniu z szefem Obrony Cywilnej Kraju.

Realizacja ochrony dóbr kultury na szczeblu podstawowym, wojewódzkim i kraju

Realizacja ochrony dóbr kultury na szczeblu podstawowym województwa i kraju na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego dokonywana jest w oparciu o plany ochrony. Plany takie opracowuje się na szczeblu podstawowym (muzeum, biblioteka, archiwum itp.), województwa i kraju. Plany te stanowią część składową właściwych planów obrony cywilnej.

Plan ochrony dóbr kultury szczebla podstawowego powinien się składać z dwóch części:

a) planu ochrony ruchomych dóbr kultury obejmującego przedsięwzięcia związane z ukryciem i zabezpieczeniem ruchomych dóbr kultury w obrębie nieruchomości jednostki posiadającej dobra kultury oraz przedsięwzięcia związane z rozśrodkowaniem lub ewakuacją dóbr kultury;

b) planu zabezpieczenia nieruchomych dóbr kultury, w którym powinna być ogólna charakterystyka i położenie obiektu, zakres zadań, techniczny projekt zabezpieczenia obiektu lub karta projektowa oraz organizacja robót zabezpieczających na obiekcie.

Plany te w okresie przygotowawczym tj. w czasie pokoju sporządza się w trzech egzemplarzach, przy czym jeden egzemplarz pozostawia się w jednostce, która go sporzą-

działa, drugi egzemplarz pozostaje w urzędzie gminy, a trzeci egzemplarz zostaje przekazany WKZ.

Na szczeblu wojewódzkim odpowiedzialnym za sporządzenie planu ochrony dóbr kultury jest WKZ. Plan taki WKZ uzgadnia z właściwym WIOC. Uzgodniony plan stanowi część składową planu obrony cywilnej województwa. Plan taki powinien składać się z następujących elementów:

- ogólnej charakterystyki zasobów i rozmieszczenia dóbr kultury na terenie województwa oraz stopnia ich zagrożenia na wypadek konfliktu zbrojnego (w odniesieniu do ruchomych i nieruchomych dóbr kultury);

- wniosków wynikających z analizy rozmieszczenia i zagrożenia dóbr kultury na terenie województwa oraz ogólny zamiar (myśl przewodnia) w odniesieniu do nieruchomych i ruchomych dóbr kultury;

- wykazu demontowanych najcenniejszych elementów wystroju zewnętrznego i wewnętrznego zabytkowych obiektów podlegających zabezpieczeniu, miejsc ich przechowywania, wykazu jednostek organizacyjnych, które zabezpieczają ruchome dobra kultury poprzez ukrycie na miejscu, rozśrodkowanie w rejonie danej miejscowości lub ewakuacji do ustalonych miejscowości, miejsc ukrycia po rozśrodkowaniu lub ewakuacji dóbr kultury;

- zaangażowane siły (formacje obrony cywilnej), transport, ilość kolumn transportowych do rozśrodkowania i ewakuacji, czas rozpoczęcia i zakończenia prac zabezpieczających w każdej jednostce organizacyjnej, inne niezbędne czynności związane z ochroną dóbr kultury;

- mapy z zaznaczeniem obiektów podlegających zabezpieczeniu, miejsc (głównych i zapasowych) wyznaczonych do rozśrodkowania lub ewakuacji ruchomych dóbr kultury, tras przejazdu kolumn transportowych do miejsc rozśrodkowania lub ewakuacji, inne niezbędne elementy w zakresie prowadzenia prac związanych z ochroną dóbr kultury (§ 8).

Na szczeblu kraju wykonuje się plan ochrony dóbr kultury kraju. Odpowiedzialnym za wykonanie takiego planu jest GKZ. Plan taki powinien się składać z części graficznej i opisowej. Część graficzna powinna przedstawiać rozmieszczenie najcenniejszych dóbr kultury podlegających ochronie na terenie kraju oraz miejsc ukrycia lub ewakuacji ruchomych dóbr kultury.

Część opisowa zawiera:

- ogólną liczbę dóbr kultury podlegających ochronie z podziałem na nieruchome i ruchome;

- zestawienie sił i środków wydzielonych do prac zabezpieczających i do ewakuacji lub rozśrodkowania;

- miejsca ewakuacji dóbr kultury;

- schrony do przechowywania dóbr kultury, w tym schrony objęte ochroną specjalną;
- kierowanie ochroną dóbr kultury;
- czas realizacji zadań związanych z ochroną dóbr kultury;
- wykaz dóbr kultury przewidzianych do ewentualnej ewakuacji poza granice kraju (§ 10).

Plan taki GKZ wykonuje w trzech egzemplarzach. Jeden egzemplarz otrzymuje minister kultury i sztuki ustawowo sprawujący nadzór nad ochroną dóbr kultury w kraju. Drugi egzemplarz przekazywany jest szefowi Obrony Cywilnej Kraju i stanowi część planu Obrony Cywilnej Kraju. Trzeci egzemplarz pozostaje u GKZ.

Wszelkie kalkulacje w przedstawionych wyżej planach ochrony dóbr kultury powinny być ujęte wariantowo w zależności od decyzji dotyczącej prac ochronnych. W przypadku gdy nie jest możliwe wykonanie wszystkich prac należy podjąć środki zabezpieczające dobra kultury doraźnie, co powinno być odzwierciedlone w planach ochrony jako jeden z wariantów.

Zabezpieczenie dóbr kultury będących w depozycie, dokonuje się w zależności od sytuacji, mając na uwadze skuteczność przewidywanego przedsięwzięcia ochronnego.

Plany takie aktualizuje się do końca marca każdego roku według danych na dzień 31 grudnia roku poprzedniego.

Potrzeby transportowe jak i osobowe niezbędne do realizacji planów zapewnia się w oparciu o rozporządzenie Rady Ministrów z 6 września 1993 r. w sprawie świadczeń na rzecz obrony.

Ochronę dóbr kultury, w tym wykonanie planów znajdujących się poza granicami kraju regulują odrębne przepisy.

Organizacja ochrony dóbr kultury

Organizację ochrony dóbr kultury szczegółowo określa instrukcja stanowiąca załącznik Nr 3 do zarządzenia. Całokształt spraw związanych z organizacją ochrony dóbr kultury obejmuje:

- sporządzanie wykazu ruchomych dóbr kultury podlegających rozśrodkowaniu lub ewakuacji;
- sporządzenie wykazu nieruchomych dóbr kultury podlegających zabezpieczeniu;
- ustalenie sił i środków do prac zabezpieczających nieruchome dobra kultury;
- organizację ochrony ruchomych dóbr kultury pozostających na miejscu;
- organizację rozśrodkowania lub ewakuacji ruchomych dóbr kultury;
- organizację zabezpieczenia nieruchomych dóbr kultury.

Prace związane z ochroną ruchomych i nieruchomych dóbr kultury wykonują powołane przez dyrektorów (kierowników) zespoły robocze lub formacje obrony cywilnej. Za przy-

gotowanie zespołów roboczych lub formacji obrony cywilnej odpowiedzialni są użytkownicy lub właściciele tych dóbr.

Pracownicy, którzy otrzymali zadania związane z ochroną dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego powinni być wyposażeni w karty tożsamości dla personelu przydzielonego do ochrony dóbr kultury. Za przygotowanie niezbędnej ilości tych kart odpowiedzialni są WKZ.

Nieruchome dobra kultury podlegające ochronie powinny być specjalnie oznakowane znakiem rozpoznawczym ustanowionym konwencją haską z 1954 r. Znak ten może być wymalowany na samym obiekcie lub w inny odpowiedni sposób umieszczony, aby był dobrze widoczny zarówno z powietrza jak i z ziemi. Pełną widoczność znaku za dnia zapewnia się poprzez odpowiednie jego rozmieszczenie na dachu obiektu, zewnętrznych ścianach obiektu, placach nieruchomości, na których rozmieszczonych jest kilka obiektów zabytkowych.

Znak rozpoznawczy Konwencji Haskiej w układzie pojedynczym służy do oznaczenia dóbr kultury korzystających z ochrony ogólnej. W układzie potrójnym służy do oznaczenia dóbr kultury korzystających z ochrony specjalnej. Zasady rozmieszczenia znaku w układzie potrójnym na obiektach objętych ochroną specjalną są takie same jak dla obiektów objętych ochroną ogólną.

Ochrona dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego w oparciu o zarządzenie nr 23 z 25 kwietnia 1995 r. ministra kultury i sztuki, a także w świetle postanowień Konwencji Haskiej z 1954 r. jest problemem szerszym aniżeli opracowanie planów ochrony dóbr kultury i zapewnienie technicznej możliwości ich wykonania. W czasie pokoju, w okresie zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego na organy administracji państwowej, samorządowej, użytkowników i właścicieli zostały założone dodatkowe zadania bardzo istotne w całokształcie spraw związanych z ochroną dóbr kultury:

- szkolenie zespołów roboczych lub formacji obrony cywilnej;
- organizację ćwiczeń zgrywających i doskonalących;
- rejestrację zniszczonych, zaginionych i uszkodzonych dóbr kultury;
- zabezpieczenie dóbr kultury państw trzecich, które w czasie wybuchu wojny znajdują się na terytorium Polski;
- utrzymywanie stałych kontaktów z Sekretarzem Generalnym UNESCO zarówno w czasie pokoju jak i konfliktu zbrojnego;
- ochrona dóbr kultury w sytuacjach szczególnych zagrożeń (klęsk żywiołowych, katastrof itp.).

Wymienione wyżej zadania powodują, że niezbędna jest nadal koordynacja wszystkich przedsięwzięć związanych z ochroną dóbr kultury przez ministra kultury i sztuki.

Koordynacja przedsięwzięć mających na celu ochronę dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń realizowana jest w ramach Komitetu Doradczego do Spraw Ochrony Dóbr Kultury w razie konfliktu zbrojnego, powołanego uchwałą Rady Ministrów Nr 54/96 14 maja 1996 r.[11]. Komitetowi przewodniczy minister kultury i sztuki, a w jego skład wchodzą przedstawiciele ministrów: obrony narodowej, spraw zagranicznych, sprawiedliwości, spraw wewnętrznych i administracji, osoby odpowiedzialne za ochronę dóbr kultury w resorcie kultury i sztuki oraz osoby powołane imiennie przez przewodniczącego komitetu.

Do zadań komitetu należy:

1) przedstawienie Radzie Ministrów opinii z zakresu działań legislacyjnych, technicznych lub wojskowych, jakie należy podjąć w celu zapewnienia realizacji postanowień Konwencji Haskiej;

2) występowanie do Rady Ministrów z wnioskami mającymi na celu zapewnienie - na wypadek konfliktu zbrojnego - znajomości, poszanowania i ochrony przez siły zbrojne RP dóbr kultury, znajdujących się zarówno na własnym terytorium, jak i innych krajów;

3) zapewnienie w porozumieniu z organami administracji rządowej łączności i współpracy z komitetami innych państw o podobnym charakterze oraz właściwymi organizacjami międzynarodowymi;

4) udzielanie wyjaśnień, w zakresie realizacji postanowień Konwencji Haskiej, instytucjom, organom państwowym, organizacjom samorządu terytorialnego i organizacjom społecznym.

Dotychczas Komitet odbył trzy posiedzenia i jedno spotkanie grupy roboczej. Wystąpił z szeregiem cennych inicjatyw mających na celu koordynacje przedsięwzięć związanych z ochroną dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń oraz wypełnieniem zobowiązań wynikających z Konwencji Haskiej. Są to między innymi:

- wystąpienie do ministra obrony narodowej o utworzenie w strukturze sił zbrojnych komórki lub zespołu w myśl art. 7 Konwencji Haskiej;

- wystąpienie do ministra spraw wewnętrznych i administracji z propozycją organizacji Międzynarodowego Centrum Szkolenia osób cywilnych i wojskowych odpowiedzialnych za ochronę dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń;

- wystąpienie do Zarządu Telewizji Polskiej o wprowadzenie do programów Telewizji Edukacyjnej cyklu popularyzującego wiedzę na temat ochrony dóbr kultury i dziedzictwa kulturowego przed zagrożeniami czasu wojny i pokoju;

---

[11] Uchwała nie została opublikowana - Kancelaria Premiera RP.

- organizację w 1998 r. konferencji poświęconej realizacji przez organy administracji państwowej, samorządowej, organy obrony cywilnej, siły zbrojne Konwencji Haskiej z 14 maja 1954 roku.

W polskim systemie organizacyjno-prawnym ochronę dóbr kultury realizuje szereg ośrodków, od władzy państwowej, samorządowej poprzez stowarzyszenia, organizacje społeczne, właścicieli, użytkowników. Udział tak wielu instytucji i podmiotów w ochronie dóbr kultury ma istotny wpływ na skuteczność ochrony naszego dziedzictwa oraz realizację zobowiązań międzynarodowych wynikających z ratyfikowania Konwencji Haskiej.

Mjr mgr Dariusz Drewniacki

Z ZAGADNIEŃ OCHRONY DÓBR KULTURY W SIŁACH ZBROJNYCH

Bezpieczeństwo zaliczane jest do wartości priorytetowych w każdym systemie odniesień. Charakterystyczna jest jednak koncentracja na tych jego aspektach, które mają wymiar materialny np. militarnych, ekonomicznych. Stosunkowo rzadko dostrzegane jest bezpieczeństwo związane ze sferą emocjonalną czy intelektualną społeczeństw.

Wydaje się to oczywiste z uwagi na fakt iż zagrożenia w tych dziedzinach działają w różnym dystansie czasowym. Problemy związane z ochroną dóbr kultury, a tym samym, tożsamości narodowej rzadko postrzegane bywają w sposób bezpośredni, egzystencjalny, gdyż nie skutkują odpowiednio szybko by znaleźć reakcje w zbiorowej świadomości[1]. Konieczności poszerzonego widzenia problemu bezpieczeństwa państwa i narodu poświęciło sporo uwagi wielu polskich uczonych, którzy akcentują sprawę wzrostu w ostatnich latach znaczenia pozawojskowych środków bezpieczeństwa. Poddają oni swej ocenie, na równi z wojskowymi, ekonomiczne, kulturowe i ekologiczne czynniki bezpieczeństwa.

Na problemy ochrony dóbr kultury należy patrzeć z podwójnej perspektywy, dwu warstw kultury, tj. duchowej, którą tworzy religia, wierzenia, język, tradycje historyczne, obyczaje, normy moralne oraz materialnej, na którą składają się dzieła sztuki, literatury, architektury itd. W przeciwieństwie do wartości kultury - które jako pojęcia abstrakcyjne pozostające w sferze ludzkiej świadomości napotykają trudności definicyjne - dobra kultury doczekały się ścisłego określenia prawno-międzynarodowego. Jest on wynikiem długotrwałych prac prawników, historyków sztuki konserwatorów zabytków, a nawet wojskowych przygotowujących konwencję o ich ochronie[2].

Geneza Konwencji jest bardzo odległa, poprzedzona licznymi próbami uregulowań wewnętrznych i międzynarodowych, Wiąże się ona bezpośrednio z losami naszej cywiliza-

[1] Szerzej: G. Michałowska, Kulturowa jedność Europy, w: Polska a nowa Europa, red. J. Kukułka, Warszawa 1991.

[2] Zob. R. Wróblewski, Podstawowe pojęcia z dziedziny bezpieczeństwa, strategii i sztuki wojennej, AON, Warszawa 1993; Kulczycki, System bezpieczeństwa Polski, AON, Warszawa 1993; K. Nożko, Problemy systemu obronnego RP, AON, Warszawa 1995.

cji, której niezmiennie towarzyszyły konflikty. Niszczenie i grabież zabytków, dzieł sztuki to fakty tak stare, jak stara jest instytucja wojny. Zestawić rejestr zabytków, które padły ofiarą zagłady lub grabieży znaczyłoby tyle, co przejść szczegółowo historię wszystkich wojen. Z braku możliwości wyeliminowania wojny w ogóle, człowiek starał się więc w ciągu całej historii zmniejszyć jej najbardziej niszczycielskie efekty. W okresie powojennym prace nad międzynarodową kodyfikacją ochrony zabytków wznowiła Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Wychowania Nauki i Kultury UNESCO, której konstytucja uznaje za jeden z głównych celów czuwanie nad zachowaniem i ochroną powszechnego dorobku w książkach, dziełach sztuki i innych zabytkach (...) oraz zalecanie zainteresowanym narodom konwencji międzynarodowych w tej dziedzinie.

Studia podjęte w tej sprawie przez UNESCO, ciągnęły się przez lat kilka. Ich efektem była podpisana dnia 14 maja 1954 roku w Hadze przez przedstawicieli trzydziestu siedmiu państw Konwencja o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego. Dokument ten stanowi niewątpliwie punkt zwrotny w dziejach międzynarodowej ochrony zabytków. Programowy wstęp do Konwencji zawiera m.in. doniosłe stwierdzenie, że straty w dobrach kultury jakiegokolwiek państwa czy narodu stanowią uszczerbek w dziedzictwie kulturowym całej ludzkości, gdyż każdy naród przyczynia się do kształtowania kultury światowej.

Poniższy artykuł odnosi się w formie komentarza do artykułu 7 Konwencji Haskiej z 1954 roku, który dotyczy środków o charakterze militarnym. Komentarz prezentuje również szeroką perspektywę rozwiązań w tym względzie, które znalazły zastosowanie w przykładowo wybranych państwach NATO i nie tylko.

Artykuł 7. Środki o charakterze wojskowym

1. Wysokie Umawiające się Strony (WUsS) zobowiązują się wprowadzić już, w czasie pokoju w regulaminach lub instrukcjach przeznaczonych do użytku swoich wojsk postanowienia, które by zapewniały przestrzeganie niniejszej Konwencji oraz wpoić członkom swoich sił zbrojnych poczucie szacunku dla kultury i dóbr kulturalnych wszystkich narodów.

2. Zobowiązują się one przygotować lub utworzyć już w czasie pokoju w łonie swoich sił zbrojnych bądź komórki organizacyjnej, bądź zespołu osób o specjalnych kwalifikacjach, którego zadaniem będzie czuwanie nad poszanowaniem dóbr kultury i współpraca z władzami cywilnymi, do których należy opieka nad tymi dobrami[3].

Jak wskazuje tytuł, dyspozycja ta dotyczy środków militarnych i oparta jest na przykładach dyspozycji zawartych w IV Konwencji Haskiej z 1907 r. i Konwencjach Genewskich

[3] M. Flemming, Międzynarodowe prawo wojenne, Zbiór dokumentów, MON, Warszawa 1985, s. 205.

z 1949 roku. Artykuł 1 Konwencji Haskiej przewiduje, że strony zawierające ten układ wyposaża swoje wojska lądowe w instrukcje zgodne z „Regulaminem dotyczącym praw i zwyczajów wojny lądowej", załączonym do niniejszej Konwencji[4].

Konwencje Genewskie natomiast przewidują włączenie studiów nad Konwencjami do programów kształcenia wojskowego oraz jeżeli to możliwe, cywilnego w taki sposób, aby ich zasady były znane powszechnie ludności, a szczególnie siłom zbrojnym walczącym oraz personelowi sanitarnemu (art. 47/48/127/144)[5].

Wstęp do konwencji międzynarodowych w sprawie ochrony pomników i dzieł sztuki podczas konfliktów zbrojnych z 1938 r. przewidywał również w art. 3, że WUsS umieszczą w regulaminach i instrukcjach przeznaczonych dla swoich wojsk wskazania dotyczące poszanowania pomników i dzieł sztuki[6].

W przeciwieństwie do Konwencji Genewskich Konwencja Haska mówi wyłącznie o środkach wojskowych i powierza ich wykonanie władzom wojskowym. Strona Umawiająca się ma obowiązek przedstawić tym władzom konkretne, szczegółowe instrukcje.

§ 1

W trakcie debat na Konferencji Haskiej w 1954 r. kładziono nacisk na konieczność podjęcia takich środków już w czasie pokoju.

Dzięki poprawce wniesionej przez Grecję, pojęcie „w dowolnym wybranym czasie", zostało zastąpione bardziej precyzyjnym tj. „ od czasu pokoju". Poprawka zaproponowana przez ZSRR rozszerzyła instrukcję precyzując, że nie chodzi jedynie o kształcenie zgodne z Konwencją, ale również o rozwijanie poczucia szacunku wobec kultury i dóbr kulturowych wszelkich narodów. Wyrażano nadzieję, że UNESCO będzie mogło wnieść znaczącą pomoc w wykonaniu tego zadania.

Praktyczne zastosowanie

Raporty WUsS na temat zastosowania konwencji zawierają pewną liczbę wskazań dotyczących art. 25 Konwencji Haskiej, tj. jej rozpowszechniania. W zależności od kraju dostępna jest mniej lub bardziej szczegółowa informacja na temat:

1) artykułów praw i przepisów precyzujących obowiązki wojskowych wszelkich szczebli;

2) instrukcji przeznaczonych dla różnych organów sił zbrojnych;

3) ćwiczeń wojskowych wskazujących miejsca i chronione pomniki.

---

[4] Tamże, s. 25.

[5] Tamże s. 62-63.

[6] Preliminary Draft International Convention for the Protection of Historic Buildings and Works of Art. in Time of War, League of Nations Official Journal, Geneva, Leaguke of Nations, 19th year, No. 11, November 1938, p. 937.

4) środków używanych do tego celu, aby uczulić wojsko na dyspozycje konwencji czyli: kursów, środków dydaktycznych itp.;

5) kształcenia personelu obarczonego ochroną dóbr kultury;

6) sposobów współpracy władz cywilnych z władzami wojskowymi[7].

Aby wprowadzić w życie międzynarodowe prawo humanitarne stosowane w razie konfliktów zbrojnych, duża liczba krajów odwołuje się do podręczników jako środków kształcenia. W tych podręcznikach zawarte są również dyspozycje dotyczące ochrony dóbr kultury[8]. Regulaminy Sił Szybkiego Reagowania ONZ z 20 lutego 1957 r. zawierają jedynie krótką dyspozycję w art. 44, według której członkowie tych sił zbrojnych powinni respek-

---

[7] Austria, Węgry, Niemcy, Szwajcaria podają różne wskazówki na ten temat. Patrz także raporty Bułgarii, Iranu, Izraela, Włoch, Norwegii, Nigerii, Tajlandii i Hiszpanii. Ogromna liczba krajów nie dostarcza żadnych informacji na ten temat.

[8] Oto kilka przykładów tych wskazań z podręcznika Praw, Zwyczajów Wojennych armii szwajcarskiej. W tym podręczniku do dóbr kultury odnoszą się art. 49-53 i 177.

Również brytyjski Podręcznik Wojny Lądowej (The Law of War on Land, 1956), § 290 stanowi, że: kościoły i pomniki właściwie oznaczone przez znaki, ustalone wcześniej, nie mogą być z premedytacją atakowane o ile nie są używane do celów wojskowych.

Podręcznik Armii USA (The Law of Land Warfare, Department of the Army Field Manual FM 27-10, Julay 1956) traktuje o dobrach kultury w art. 45, 46, 57 i 405. Podręcznik odwołuje się do Regulaminu Haskiego z 1907 i do Paktu Roericha z 1935 r. Nowszy podręcznik sił powietrznych (Air Force Pamphlet AFP 110-31, US Department of the Air Force, 19th November 1976) także zawiera dyspozycje z Regulaminu Haskiego z 1907 r. Znajdujemy tam również odwołanie do IX Konwencji Haskiej z 1907 r. i do zwyczajowego prawa międzynarodowego. Rozdział 5-5(c) precyzuje bardziej: obiekty religijne, kulturalne i domy opieki społecznej. Budynki służące celom religijnym, kulturalnym nie mogą być obiektem bombardowań. Obiekty te nie mogą być jednak używane do celów wojskowych. Kombatanci mają obowiązek je odpowiednio oznaczyć. Cele wojskowe rozlokowane przy takich obiektach nie są jednak uwolnione od takiego ataku. W rozdziale 10 czytamy, że represje w stosunku do dóbr kultury są zabronione i nie zgodne z międzynarodowym prawem konfliktów zbrojnych. Autorzy podręcznika odwołują się do art. 4 par. 4 Konwencji Haskiej przypominając, że USA podpisały, ale nie ratyfikowały Konwencji, ale zakaz represji opiera się przede wszystkim na zwyczajowym prawie międzynarodowym. W kontekście tego zakazu autorzy podręcznika czynią również odwołanie do decyzji prawnych z przeszłości (patrz: proces Franza Holsteina i innych, 8 UN War Crimes Raports 30, 1949 i proces Hanza Szabados, 9 UN War Crimes Raports 61, 1949).

Podręcznik operacji morskich USA (Law of Naval Operations, NWP 10-1, August 1982), zawiera rozdział na temat dóbr kultury. Definicja ogólna zawarta jest w rozdziale 3.12.1 - Ochrona i brak ochrony. Powyższa definicja jest bardziej obszerna niż ta zawarta w IX Konwencji Haskiej i w Pakcie Reoricha, które, jak wspomina ten podręcznik, są obowiązujące dla USA. Podręcznik przypomina również Konwencję Haską z 1954 roku wskazując, że większość aliantów i potencjalnych przeciwników USA są stronami tej Konwencji. Dalej mówi się, iż USA pomimo, że nie ratyfikowały tej Konwencji w pełni uznają, że kulturowe dziedzictwo włączając w to dobra oznaczone haskim emblematem powinny być chronione, o ile nie są używane do celów wojskowych. Ciekawe zastosowanie zwyczajowego prawa zostało zawarte w regułach zaangażowania amerykańskich sił, 1973 r. w Kambodży zakazując użycie B-52 w odległości mniejszej niż 1 km od miejsc zamieszkanych, jak również pomników, świątyń.

Podręcznik prawa wojennego Niemiec zawiera wszystkie teksty dotyczące ochrony dóbr kultury, w tym teksty Konwencji i Protokołu z 1954 r. W regulaminie wojskowym z czerwca 1975 r. zatytułowanym „Prawne podstawy zachowań i operacji w terenie", znajdują się podstawowe dyspozycje dotyczące ochrony. Najnowszy podręcznik niemiecki, opublikowany w sierpniu 1992 r. (Humanitäres Völkerrecht in bewaffneten Konflikten - Handbuk) zawiera rozdział IX dotyczący ochrony dóbr kultury.

Podręcznik prawa węgierskiego nr 1 z 1976 stanowi, że siły zbrojne mają obowiązek respektować reguły międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych, a w szczególności dyspozycje Konwencji z 1954 roku. Regulaminy sił zbrojnych stanowią, że żołnierz powinien:

1) nie nadużywać swojej władzy, rabując ludność i jej dobra, powodując nieuzasadnione przez brak „konieczności wojskowej" zniszczenia w strefach operacyjnych lub strefach okupowanych;

2) szanować i uważać za nienaruszalne jednostki sanitarne nieprzyjaciela, jak również dobra kulturalne oznaczone w specjalny sposób.

tować zasady i ducha konwencji ogólnych dotyczących sił wojskowych[9]. Konwencja z 1954 r. wyraziła życzenie, że kompetentne organy ONZ będą odpowiedzialne za to, że w przypadku akcji militarnej podjęte z zastosowaniem Karty Narodów Zjednoczonych postępować będą w taki sposób, by siły zbrojne biorące udział w tej akcji stosowały dyspozycje konwencji.

Instytut Prawa Międzynarodowego przyjął dwie rezolucje na temat zastosowania konwencji humanitarnych przez Narody Zjednoczone - jedną z 3.IX.1971 roku i z 13.VIII.1975 r. Projekt podręcznika wojskowego opublikowanego przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża przywiązuje wielką uwagę do ochrony dóbr kultury[10].

§ 2

Ten paragraf sięga głębiej niż dyspozycje Konwencji Genewskich ponieważ przewiduje przygotowanie i zastosowanie już w czasie pokoju służb lub personelu wyspecjalizowanego w ramach sił zbrojnych, których zadanie polegało będzie na czuwaniu nad poszanowaniem dóbr kultury i na współpracy z władzami cywilnymi, których obowiązkiem jest ochrona tych dóbr.

W komentarzu projektu UNESCO przywołuje się doświadczenia II wojny światowej, które wykazały, że skuteczna ochrona dóbr kultury, może być realizowana wyłącznie wówczas, gdy w każdej armii będzie funkcjonowała specjalna służba choćby najskromniejsza, której członkowie są specjalistami z zakresu ochrony dóbr kultury. Aby podjąć odpowiednie środki i wymusić poszanowanie dóbr kultury na żołnierzach, władze wojskowe potrzebują doradców, którzy będą służyli kompetentną radą i spełniali rolę „sumienia armii" w przedmiocie ochrony tych dóbr. Na tej podstawie niektóre władze utworzyły specjalne grupy oficerów, których zadanie nie polega wyłącznie na zapewnieniu poszanowania dóbr kultury, ale również często na pomaganiu w ich ochronie. Powołanie takich służb jest konieczne już w czasach pokoju, nie tylko by przewidzieć konieczne dyspozycje w sektorze wojskowym, ale również, żeby ustanowić kontakty z władzami cywilnymi zajmującymi się ochroną dóbr kultury. Wynika z tego, że te specjalne służby powinny stanowić część sztabu i że oficerowie wchodzący w jej skład powinni być w dość wysokim stopniu.

Podczas Konferencji waga współpracy władz cywilnych i wojskowych była szczególnie podkreślana. O ile Konwencje Genewskie z 1949 roku wywarły pewien wpływ na dyspo-

[9] UNTS, Vol. 271, p. 168; United Nations documents ST/SGB/ONUC/1 of 15 July 1963, ST/SGB/UNFICP/1 of 25 April 1964 and UNITS, Vol. 555, pp. 149.

[10] Frederic de Mulinen, Handbook on the Law of War for Armed Forces, Geneva, ICRC, 1987, 232 pages.

zycje Konwencji Haskiej z 1954 roku, to ta ostatnia również zainspirowała autorów Protokołów Dodatkowych z 1977 roku, które miały na celu potwierdzenie i rozwinięcie międzynarodowego prawa humanitarnego.

Wspomniany np. art. 6 Protokołu I przewiduje, że już w czasie pokoju WUsS z pomocą narodowych organizacji Czerwonego Krzyża utworzą wykwalifikowany personel w celu zastosowania Konwencji i niniejszego Protokołu[11].

Również art. 82 tego samego protokołu określa, że WUsS w każdym czasie oraz strony konfliktu podczas konfliktu zbrojnego, zapewnią, by w razie potrzeby byli do dyspozycji doradcy prawni, którzy mogliby udzielać porad dowódcom wojskowym na odpowiednim szczeblu co do stosowania Konwencji i niniejszego Protokołu oraz co do prowadzenia w tym przedmiocie odpowiedniego szkolenia w siłach zbrojnych[12].

Poprawka wniesiona przez Grecję proponuje dodanie kolejnego trzeciego paragrafu przewidującego, że WUsS będą składały roczne raporty na temat podjętych środków w celu wykonania obowiązków określonych w art. 7. Ta propozycja z pewnością przyczyniłaby się do lepszego zastosowania Konwencji. Tymczasem raporty, określone w art. 26 § 2 zawierają tego rodzaju informacje, ale chodzi w tym wypadku, o raporty składane co cztery lata, podczas gdy grecka propozycja dotyczy raportów rocznych. Należy sądzić, że gdyby powyższa dyspozycja została wyprowadzona, wówczas mogłaby ona wywierać większy nacisk na narodowe władze w celu zastosowania środków wykonawczych w stosunku do dyspozycji Konwencji.

Ochrona dóbr kultury w siłach zbrojnych RP

Realizacja postanowień Konwencji Haskiej z 1954 roku w siłach zbrojnych RP nie jest do końca uregulowana. Przyczyn tej sytuacji należy upatrywać przede wszystkim w tym, iż Polska będąc do niedawna sygnatariuszem Układu Warszawskiego nie mogła samodzielnie podejmować decyzji w sprawach wojskowych bez uzgodnień sojuszniczych. Strony Konwencji zobowiązały się możliwe szeroko ją upowszechnić poprzez włącznie jej do programów szkolenia wojskowego.

W pracy wychowawczej w siłach zbrojnych RP to zobowiązanie jest realizowane. Wykłady nt. Konwencji Haskiej występują w programach kształcenia Akademii Obrony Na-

[11] M. Flemming, op. cit., s. 214.
[12] Tamże, s. 260.

rodowej na studiach dyplomowych i podyplomowych, jak również innych akademiach i szkołach oficerskich.

Możliwości spożytkowania tej wiedzy w praktyce wydają się jednak wątpliwe. Występujący w Regulaminie działań taktycznych wojsk lądowych zapis, że stosownie do postanowień konwencji międzynarodowych obowiązkiem walczących stron jest również zapewnienie właściwej ochrony specjalnie oznaczonych dóbr stanowiących dziedzictwo narodu[13], nie może być jedynym przepisem wykonawczym zobowiązującym do przestrzegania postanowień konwencyjnych. Konwencja przewiduje, że każda ze stron Konwencji wprowadzi w swoje prawo wewnętrzne odpowiednie sankcje karne wobec wszystkich osób, które by się dopuściły naruszenia konwencji. Powyższe zobowiązanie nie zostało również spełnione w siłach zbrojnych RP.

Konwencja w artykule 7 zobowiązuje strony do powołania w siłach zbrojnych specjalnej komórki organizacyjnej, której zadaniem byłoby rozwiązywanie wielu spraw związanych z realizacją postanowień Konwencji. Nie powołanie dotychczas powyższej struktury w siłach zbrojnych RP utrudnia:

- organizację współpracy z instytucjami cywilnymi w sprawie ochrony dóbr kultury podczas działań zbrojnych;
- zorganizowanie wymiany doświadczeń poprzez nawiązanie współpracy z armiami innych państw;
- opracowanie przepisów regulujących przestrzeganie Konwencji Haskiej;
- opracowanie aktualnych programów do szkolenia sił zbrojnych w zakresie postanowień Konwencji Haskiej i sposobów ich realizacji;
- doskonalenie form realizacji postanowień Konwencji podczas ćwiczeń wojskowych.

Obecnie powstały sprzyjające warunki do spożytkowania doświadczeń armii innych państw i podjęcia próby bardziej kompleksowego uregulowania problemów ochrony dóbr kultury w wojskowych przepisach wykonawczych. Brak aktualnych rozwiązań w tym zakresie może rodzić wiele komplikacji natury prawno-międzynarodowej.

Kultura i problemy jej ochrony zajmują szczególne miejsce w procesie jednoczenia Europy i budowy nowej architektury bezpieczeństwa europejskiego. Zgromadzenie Ogólne ONZ ogłosiło 8.XII.1986 roku, lata 1988-1997 Światową Dekadą Rozwoju Kulturalnego z czterema głównymi celami: kulturalnym, wymiarem rozwoju, umacnianiem i wzbogacaniem tożsamości kulturowej, rozszerzeniem udziału w życiu kulturalnym i rozwijaniem międzynarodowej współpracy kulturalnej. Wszystkie cele są ze sobą merytorycznie zwią-

[13] Regulamin działań taktycznych wojsk lądowych, cz. I, S.G., Warszawa 1994, s. 15.

zane w sposób uwidaczniający kompleksowe widzenie roli kultury we współczesnym świecie synchronizujące elementy jedności i różnorodności kulturowej. Z drugiej strony zniszczenia dokonane w czasie ostatnich konfliktów zbrojnych - przypomnijmy tu tylko wojnę Iran - Irak, wojnę w Zatoce, zniszczenia zabytków i muzeum w Kambodży i całkiem niedawną dewastację muzeum w Kabulu, spustoszenia w historycznych miastach: Dubrowniku, Sarajewie i innych w byłej Jugosławii wskazują, że akty prawa międzynarodowego o ochronie dóbr kultury nie stanowią wystarczającej przeszkody dla uniknięcia strat w dobrach kultury. Przyczyn jest oczywiście wiele, ale jedną z nich niezmiernie istotną jest przede wszystkim niewystarczający stan uregulowań prawnych i organizacyjnych, przy pomocy których siły zbrojne mogłyby realizować postanowienia konwencyjne o ochronie dóbr kultury.

Część trzecia

Dokumenty i bibliografia

DOKUMENTY

ZAŁOŻENIE POLSKIEJ POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA ORAZ POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA I STRATEGIA OBRONNA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

„Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa", sygnowane przez prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, określają podstawowe zasady polityki naszego kraju w dziedzinie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego. „Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej" jest dokumentem rozwijającym i prezentującym te zasady. Przedstawia zamierzenia i kierunki działań mających na celu umocnienie suwerenności i bezpieczeństwa Polski, sprzyjających rozwojowi cywilizacyjnemu naszego kraju i wzrostowi jego pozycji w Europie.

Praca nad strategią - lub inaczej: doktryną - obronną zostały podjęte przez międzyresortowy zespół powołany zarządzeniem prezydenta RP z dnia 5 VIII 1991 roku i zorganizowany przy Biurze Bezpieczeństwo Narodowego. W skład zespołu wchodzili przedstawiciele Ministerstwa Obrony Narodowej, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Urzędu Rady Ministrów, Centralnego Urzędu Planowania, Sztabu Generalnego Wojska Polskiego oraz pracownicy i konsultanci BBN. Pracami zespołu kierował sekretarz stanu ds. bezpieczeństwa narodowego, szef BBN. Kolejne wersje projektu dokumentu były dyskutowane na posiedzeniach Komitetu Obrony Kraju w dniu 5 II i 30 VIII 1992 roku oraz na posiedzeniach sejmowej Komisji Obrony Narodowej. Wersja finalna została przyjęta przez Komitet Obrony Kraju w dniu 2 XI 1992 roku obradujący w składzie: przewodniczący - Lech Wałęsa, prezydent RP; członkowie - Hanna Suchocka, prezes Rady Ministrów; Wiesław Chrzanowski, marszałek Sejmu RP; August Chełkowski, marszałek Senatu RP; Krzysztof Skubiszewski, minister spraw zagranicznych; Janusz Onyszkiewicz, minister obrony narodowej; Andrzej Milczanowski, minister spraw wewnętrznych; Jerzy Osiatyński, minister finansów; gen. Tadeusz Wilecki, szef Sztabu Generalnego WP; Mieczysław Wachowski, szef gabinetu prezydenta RP; Jerzy Milewski, sekretarz KOK, szef BBN.

Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa

1. Założenia podstawowe

Współczesna treść pojęcia bezpieczeństwa państwa obejmuje zarówno kwestie polityczne i militarne, jak i aspekty gospodarcze, ekologiczne, społeczne i etniczne. W każdej z tych dziedzin polska polityka bezpieczeństwa jest zgodna z prawem międzynarodowym, w szczególności z prawem Organizacji Narodów Zjednoczonych, z postanowieniami i decyzjami Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz dwustronnymi i wielostronnymi umowami, których Polska jest stroną.

Rzeczpospolita Polska traktuje jako nienaruszalne swe granice i nie ma żadnych roszczeń terytorialnych wobec swych sąsiadów. Szanuje suwerenność innych państw i wyrzeka się użycia siły, łącznie z grożeniem siłą, w bilateralnych stosunkach z innymi państwami. Polska pragnie szczególnie ściśle współpracować z państwami sąsiedzkimi.

2. Integracja z Europą Zachodnią

Przyszłe członkostwo Polski we Wspólnotach Europejskich ma podstawowe znaczenie dla naszego kraju. Integracji gospodarczej z Zachodem przyświecają także motywy i cele polityczne. Stowarzyszenie traktujemy jako etap w dążeniu do osiągnięcia w możliwie krótkim czasie pełnego członkostwa we Wspólnotach Europejskich, względnie - w przyszłej Unii Europejskiej, która powstanie zamiast Wspólnot. Jest to trudne zadanie wymagające wprowadzenia wielu zmian dostosowawczych oraz konsekwentnego współdziałania całego społeczeństwa.

Możemy przezwyciężyć nasze zapóźnienie cywilizacyjne i stać się równorzędnym partnerem państw rozwiniętych tylko przez szybkie i skuteczne włączenie Polski do procesu gospodarczej i politycznej integracji zachodnioeuropejskiej. Dobrowolna izolacja i niewykorzystanie szansy szybkiego rozwoju doprowadziłyby z czasem nieuchronnie do marginalizacji polskiej gospodarki i ubożenia społeczeństwa, a to groziłoby utratą wolności i suwerenności. Związki ze Wspólnotami Europejskimi ułatwią, a członkostwo w nich przesądzi o naszym udziale w Sojuszu Północnoatlantyckim (NATO), gdyby nie doszło do niego wcześniej.

3. Międzynarodowy system bezpieczeństwa

Na kształtowanie się nowych stosunków między narodami w Europie po upadku imperium sowieckiego istotny wpływ wywiera nadal czynnik polityczno-wojskowy. Polska poszukuje powiązań z istniejącymi sojuszami obronnymi i systemami bezpieczeństwa oraz dąży do wzmacniania tych struktur.

Uznając, że Sojusz Północnoatlantycki pozostaje zasadniczym czynnikiem stabilności politycznej i pokoju w Europie, Polska szczególnie ceni euroatlantycki charakter tego sojuszu i opowiada się za obecnością wojsk amerykańskich na naszym kontynencie. Strategicznym celem Polski w latach dziewięćdziesiątych jest członkostwo w NATO oraz w Unii Zachodnioeuropejskiej, jako europejskim filarze NATO i istotnym czynniku europejskiego systemu zbiorowego bezpieczeństwa. Obecnie rozwijamy nasze relacje z Sojuszem głównie przez Północnoatlantycką Radę Współpracy. Przyszłe członkostwo naszego kraju w NATO wpłynie korzystnie na stosunki polsko-niemieckie i polsko-rosyjskie.

Polska współdziała z Konferencją Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. KBWE określa zasady stosunków międzypaństwowych. Tworzy ramy zapobiegania i rozwiązywania konfliktów, sprzyja redukcji i kontroli zbrojeń oraz umożliwia powoływanie pokojowych misji wojskowych.

Polskim wkładem w umacnianie międzynarodowego bezpieczeństwa jest i pozostanie udział naszych sił zbrojnych w misjach pokojowych, powoływanych przez ONZ, a w przyszłości także przez europejskie instytucje międzynarodowe.

4. Nowa współpraca regionalna

Rozpad ZSRR oraz powstanie oprócz Rosji nowych niezależnych państw, zwłaszcza Ukrainy, stworzyło szansę na trwałe zwiększenie bezpieczeństwa na wschodzie Europy. Obecnie jednak jest to region politycznie niestabilny. Na jego terenie znajduje się znaczny potencjał militarny. Możliwość wybuchu konfliktów lokalnych stanowi poważne niebezpieczeństwo. W przypadku rozszerzenia na większy obszar mogłyby one objąć także Polskę. Konflikty zbrojne mogą wywołać groźną dla naszego bezpieczeństwa wielką falę uchodźców ze Wschodu, a także odcięcie lub znaczne ograniczenie dostaw surowców strategicznych.

Zmniejszeniu tych zagrożeń służy współdziałanie Polski z Ukrainą, Rosją i Białorusią, oparte na zawartych traktatach dwustronnych. Obejmują one zarówno współpracę gospodarczą, jak i współdziałanie w sferze bezpieczeństwa, w tym w niektórych dziedzinach wojskowości.

Zmniejszeniu wspomnianych zagrożeń służy także rozwijana przez Polskę współpraca regionalna z Węgrami i CSRF, a niebawem - w jej miejsce - z Czechami i Słowacją. Niezależnie od kierunku przemian politycznych u naszych południowych sąsiadów dążymy do utrzymania współdziałania w ramach Grupy Wyszehradzkiej. Układ ten nie ma cech sojuszu wojskowego, ale utrwala poczucie bezpieczeństwa i stabilności w regionie.

Polska dąży do skutecznego objęcia państw leżących w Europie Środkowo-Wschodniej przez euroatlantycki system bezpieczeństwa. Sprzyjamy staraniom nowych państw tego obszaru o zadzierzgnięcie więzi z krajami zachodnimi i adaptację własnych struktur do demokratycznych standardów.

5. Obronność

Polska posiada własny potencjał militarny i system obrony państwa. Zdecydowani jesteśmy bronić naszej suwerenności i integralności terytorialnej oraz przeciwstawić się każdej agresji. Dokonujemy obecnie głębokiej transformacji dostosowującej struktury obronne do potrzeb suwerennego, europejskiego państwa średniej wielkości, jakim jest Polska. Zasadniczym elementem systemu obronnego są siły zbrojne stale gotowe do podjęcia zadań bojowych i do wojennego rozwinięcia.

W przypadku konfliktu lokalnego naruszającego nasze terytorium podejmiemy niezwłoczne działanie zbrojne w celu zatrzymania i rozbicia nieprzyjaciela. W zasadzie cel ten Polska winna osiągnąć samodzielnie, lecz skorzystanie z pomocy politycznej lub materialnej innych państw może okazać się wskazane. W przypadku wojny wykraczającej poza konflikt lokalny strategią polskich sił zbrojnych będzie możliwie najdłuższe stawianie zorganizowanego oporu celem: powstrzymania inwazji - przez zadawanie agresorowi maksymalnych strat, zademonstrowania determinacji obrony oraz zyskania czasu na reakcję innych państw i instytucji międzynarodowych.

Polska nie upatruje zagrożenia w żadnym z istniejących państw. Siły zbrojne są rozmieszczone w miarę równomiernie na terenie całego kraju, by odeprzeć ewentualny atak z jakiegokolwiek kierunku. Wielkość wojska i podstawowego uzbrojenia jest zgodna z przyjętymi przez Polskę zobowiązaniami międzynarodowymi, które obejmują także naszych sąsiadów. Wojsko Rzeczypospolitej tworzą żołnierze z obowiązkowego i powszechnego poboru oraz kadra zawodowa, której procentowy udział w siłach zbrojnych będzie stopniowo wzrastać. Gwarantuje to profesjonalny i zarazem obywatelski charakter sił zbrojnych oraz zabezpiecza na wypadek mobilizacji odpowiednią liczbę wyszkolonych rezerwistów.

6. Bezpieczeństwo wewnętrzne

Radykalne przemiany ustrojowe dokonywane w Polsce powodują nieuchronnie okresowy wzrost zagrożeń wewnętrznych. Są to niemilitarne zagrożenia polityczne i społeczno-ekonomiczne. Osłabiają one strukturę państwa i zwiększają jego podatność na presję zewnętrzną. Skutki rozpadu tzw. gospodarki socjalistycznej i nieuniknione koszty społeczne przemian związanych z dochodzeniem do gospodarki rynkowej - zwłaszcza bezrobocie - sprzyjają szerzeniu się frustracji, rozprzężenia, emigracji, przestępczości i innych patologicznych zjawisk społecznych. Sytuację pogarszają zagrożenia wynikające z postępującej degradacji środowiska naturalnego.

Zasadniczym sposobem ograniczenia negatywnych skutków tych zjawisk jest dążenie do skracania okresu przejściowego. Powodzenie dokonywanych przeobrażeń zależy w znacznym stopniu od udanego przebiegu procesu prywatyzacji oraz skuteczności podjętej reformy administracyjnej, wzmacniającej strukturę kierowania państwem oraz podnoszącej efektywność funkcjonowania organów wymuszających stosowanie i przestrzeganie prawa.

Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej

1. Wstęp

Położenie geopolityczne Polski jest szczególnie dogodne dla utrzymywania bliskich kontaktów z wieloma krajami europejskimi. Zarazem jednak usytuowanie naszego kraju na europejskiej osi geostrategicznej sprawia, że problemy obronności i bezpieczeństwa są kluczową kwestą polskiej racji stanu.

Celem Rzeczypospolitej Polskiej jest obrona i umacnianie niepodległej, suwerennej państwowości, gwarantującej respektowanie praw człowieka, wolności i swobód obywatelskich. Trwały, niepodległy i bezpieczny byt państwa jest warunkiem ukształtowania sprawnego systemu demokratycznego, opartego na zasadach społeczeństwa obywatelskiego oraz pomyślnego przeprowadzenia reform rynkowych, usprawniających gospodarkę narodową. Polska, kraj o tysiącletniej tradycji państwowości, przyjęła chrześcijaństwo z Rzymu, włączając się do kręgu cywilizacji zachodniej. Po półwiekowej przerwie naród polski pragnie przywrócenia generalnej orientacji cywilizacyjnej na Zachód. Utrwalając swoją niepodległość i bezpieczeństwo Polska pragnie współuczestniczyć w budowaniu jedności europejskiej i tworzenia nowego, sprawiedliwego porządku międzynarodowego.

Powyższe przesłanki, a także charakter istniejących i potencjalnych zagrożeń bezpieczeństwa kraju, są podstawą polityki bezpieczeństwa i strategii obronnej Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Uwarunkowania i zagrożenia

Fundamentalne zmiany, jakie zaszły na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych w Europie Środkowej i Wschodniej, stworzyły nowe uwarunkowania bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej.

Rozpad imperium sowieckiego dokonał się na skutek odrzucenia totalitarnego ustroju politycznego i komunistycznej ideologii. Rozpad ten przyniósł wszystkim państwom i narodom Europy Środkowej i Wschodniej szansę wyzwolenia się spod obcej dominacji, narzucającej totalitarny ustrój polityczny i komunistyczną ideologię. Jako pierwsza wykorzystała ją Polska, następnie z szansy tej skorzystali nasi południowi sąsiedzi: Węgry i CSRF, kraje o podobnych możliwościach gospodarczych, a także aspiracjach politycznych.

Wkrótce potem komunizm obalono w Bułgarii, Rumunii i Albanii. Polska znalazła się między jednoczącą się Europą Zachodnią i zdezintegrowanym byłym ZSRR.

Dążenie do połączenia ze Wspólnotami Europejskimi stwarza dla Polski największe nadzieje na utrwalenie niezawisłej państwowości, demokrację i pomyślny rozwój gospodarczy. Jest to geostrategiczny kierunek nie tylko zbliżenia politycznego i gospodarczego, lecz również udział Polski w efektywnym, zachodnim systemie zbiorowego bezpieczeństwa.

Największym i najbardziej rozwiniętym naszym sąsiadem jest Republika Federalna Niemiec. Współpraca z Niemcami to jedna z głównych dróg wiodących Polskę do zintegrowanej Europy Zachodniej. Także rozwój polskiej gospodarki potrzebuje nieodzownie partnerskich powiązań z gospodarką niemiecką.

Upadek imperium sowieckiego oraz pojawienie się obok Rosji niezależnych państw, zwłaszcza Ukrainy, tworzy nową jakość geostrategiczną. Na wschodzie Europy powstaje całkowicie odmienny układ sił umożliwiający trwałe zwiększenie bezpieczeństwa w skali kontynentu. Polska wykorzystuje tę szansę.

Proces zmian na Wschodzie powoduje jednak szereg zagrożeń, które mogą się ujawnić w najbliższym czasie. Poważnym niebezpieczeństwem byłoby odrzucenie przez państwa będące spadkobiercami ZSRR rozbrojeniowych zobowiązań przyjętych po tym imperium. Mogłoby to prowadzić do niekontrolowanego rozprzestrzeniania broni masowego rażenia i braku ograniczeń sił konwencjonalnych. Nie można też wykluczyć groźby wybuchu zbrojnych konfliktów na tle granicznym, etnicznym lub ekonomicznym między nowymi podmiotami politycznymi, z wciągnięciem w orbitę działań militarnych państw ościennych, w tym Polski lub nawet całego regionu. Groźbą dla naszego bezpieczeństwa mogą stać się: wielka fala migracji ze wschodu, z terenów lub poprzez tereny państw sąsiednich, a także ekonomiczne następstwa zerwania kontaktów handlowych, w szczególności przerwanie dostaw surowców strategicznych oraz odcięcie od tradycyjnych rynków zbytu.

Radykalne przemiany ustrojowe zawsze powodują okresowy wzrost zagrożeń wewnętrznych. Są to przede wszystkim niemilitarne zagrożenia polityczne, społeczno-ekonomiczne i ekologiczne, które osłabiają nasze państwo i zwiększają jego podatność na presję zewnętrzną i infiltrację. Nieuniknione koszty społeczne kryzysu gospodarki centralnie sterowanej i przeprowadzanych reform, zwłaszcza recesja i bezrobocie, sprzyjają szerzeniu się frustracji, rozprzężenia, masowej emigracji, przestępczości i innych patologicznych zjawisk społecznych. Tworzy się atmosfera społeczna umożliwiająca rozprzestrzenianie się groźnych tendencji szowinistycznych. Zasadniczym środkiem przeciwstawiania się tym zagrożeniom jest maksymalne przyspieszanie procesu przemian i skracanie okresu przej-

ściowego. Przedłużanie okresu przebudowy niosłoby ze sobą nieuchronnie pogłębienie napięć i zaburzeń społecznych.

Procesy demokratyzacji systemu politycznego, wprowadzania gospodarki rynkowej i liberalizacji stosunków społecznych wymagają zmian starych struktur i nawyków, co napotyka niejednokrotnie na zdecydowany opór. Postęp przemian hamowany jest zarówno przez niewydolność części aparatu państwowego, jak również przez światową opozycję ze strony apologetów dawnego porządku i przez siły ekstremistyczne. Występują blokady świadomościowe społeczeństwa, będące skutkiem długotrwałej sowietyzacji, utrudniające adaptację do nowych warunków.

Istotne znaczenie dla tempa i skuteczności przemian ustrojowych ma przezwyciężenie recesji i umożliwienie dalszego rozwoju ekonomicznego Polski. Niezbędna do tego jest powszechna prywatyzacja i gruntowna zmiana systemu sterowania gospodarką. Ważną rolę odgrywa tu również partnerska współpraca z Zachodem i pomoc z jego strony, zarówno w wymiarze materialnym, jak i instytucjonalnym. Powodzenie przeobrażeń uwarunkowane jest w znacznym stopniu także reformą administracyjną konsolidującą i stabilizującą strukturę państwa oraz podnosząca efektywność jej funkcjonowania.

3. Zewnętrzne aspekty polityki bezpieczeństwa

Podstawowe zasady

Polska prowadzi politykę bezpieczeństwa zgodną z prawem międzynarodowym, w szczególności z postanowieniami Karty Narodów Zjednoczonych oraz innymi aktami międzypaństwowymi zarówno dwustronnymi, jak i wielostronnymi. Polityka ta jest także zgodna z postanowieniami Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie.

Za szczególnie istotne w stosunkach międzynarodowych uznajemy respektowanie nienaruszalności istniejących w Europie granic, rezygnację z roszczeń terytorialnych, poszanowanie suwerenności, nieingerencję w sprawy wewnętrzne, wyrzeczenie się użycia siły lub groźby użycia siły. W celu zapewnienia bezpieczeństwa kraj nasz chce ściśle współpracować ze wszystkimi sąsiadami i nie zamierza zawierać sojuszy militarnych z jednym z sąsiadów przeciwko innemu.

Sąsiedzką i regionalną współpracę traktujemy także jako drogę ułatwiającą wspólne włączenie się w przyszły, ogólnoeuropejski system bezpieczeństwa zbiorowego. Polska jest zainteresowana zbudowaniem takiego systemu zbiorowego bezpieczeństwa, który obejmowałby Europę i Amerykę Północną. Opowiadamy się za opracowaniem i przyjęciem przez wszystkie państwa modelu niekonfrontacyjnej doktryny militarnej, zakładającej zwiększa-

nie bezpieczeństwa nie tylko danego kraju, ale również bezpieczeństwa innych, zwłaszcza sąsiednich państw.

Polska popiera wzrost jawności i budowanie zaufania międzynarodowego w sferze militarnej. Eliminowanie atmosfery niepewności i wzajemnych podejrzeń uważamy za ważny czynnik zmniejszenia zagrożeń wojennych.

Uznajemy za zgodną rozwijania ideę tworzenia wielonarodowych sił zbrojnych i udział w nich Polski. Uważamy za możliwe tworzenie mieszanych jednostek wojskowych wspólnie z naszymi sąsiadami. Będziemy nadal kierować oddziały Wojska Polskiego do udziału w Siłach Pokojowych ONZ lub do działania w innych misjach ONZ, KBWE, NATO, Północnoatlantyckiej Rady Współpracy lub Unii Zachodnioeuropejskiej.

Rozbrojenie

Polskie popiera inicjatywy rozbrojeniowe i będzie nadal aktywnie uczestniczyć w odnośnych rokowaniach. Uważamy za szczególnie ważne negocjacje i wynikające z nich umowy dotyczące redukcji i ograniczenia sił zbrojnych, w tym zwłaszcza sił konwencjonalnych w Europie. Polska będzie dążyć do stworzenia w Europie nowego ładu wojskowego, który eliminowałby możliwość przeprowadzenia niespodziewanego ataku i działań ofensywnych na dużą skalę. Kraj nasz opowiada się za ścisłym przestrzeganiem zasady nieproliferacji broni jądrowej oraz za redukcją arsenałów nuklearnych.

Posiadanie własnego potencjału obronnego jest jednym z podstawowych atrybutów naszej suwerenności. Zgodnie z procesem rozbrojeniowym Polska aktualnie dokonuje koniecznej restrukturyzacji i konwencji przemysłu zbrojeniowego, nadmiernie rozbudowanego i tendencyjnie ukierunkowanego w okresie przymusowej przynależności do Układu Warszawskiego.

Współpraca międzynarodowa

Polska zamierza rozwijać kontakty i współpracę w dziedzinie obronności z sąsiadami i z innymi państwami. Pragniemy rozszerzać formy wojskowej współpracy naukowej, szkoleniowej i kulturalnej. Jesteśmy zainteresowani wspólnymi konferencjami, wymianą studentów i stażystów wojskowych oraz organizowaniem wspólnych praktyk, ćwiczeń i manewrów. Uważamy za pożądane wzajemne wizyty i imprezy zapoznawcze.

W eliminowaniu źródeł potencjalnych konfliktów zbrojnych Polska przypisuje duże znaczenie także innym niż polityczne i militarne dziedzinom ludzkiej aktywności. Kraj nasz dąży do rozszerzenia współpracy ekonomicznej i przeciwstawia się stosowaniu dyskryminacyjnych ograniczeń w tej sferze. Jesteśmy przeciwni wykorzystywaniu przewagi gospodarczej jednych państwa do narzucania swej woli innym państwom. Uznajemy, że

partnerstwo ekonomiczne na arenie międzynarodowej oraz zdrowa gospodarka rynkowa wewnątrz kraju są istotnymi czynnikami stabilizacji politycznej, która zmniejsza niebezpieczeństwo konfliktu zbrojnego. Opowiadamy się za ułatwieniem wszelkich kontaktów międzyludzkich, które zapewniają swobodny przepływ informacji, przenikanie kultur i eliminowanie uprzedzeń nacjonalistycznych.

W interesie Polski leży współkształtowanie systemu bezpieczeństwa międzynarodowego, który będzie coraz efektywniej eliminować zagrożenia militarne i sprzyjać budowie równowagi interesów oraz współpracy w rozwiązywaniu globalnych problemów i wyzwań. Podstawową zasadą polityki bezpieczeństwa zewnętrznego naszego państwa jest traktowanie Europy i Ameryki Północnej jako jednolitego obszaru bezpieczeństwa. Tworzony stopniowo system bezpieczeństwa europejskiego może stać się w przyszłości głównym gwarantem suwerenności i niepodległości Rzeczypospolitej.

Polska działa na rzecz rozbudowy kooperatywnego systemu bezpieczeństwa, składającego się z wielu uzupełniających i zazębiających się instytucji międzynarodowych. Zamierzamy nie tylko rozwijać, ale także inicjować nowe formy więzi dwustronnych, przede wszystkim z państwami sąsiednimi, z innymi państwami europejskimi oraz z krajami Ameryki Północnej. Dążymy do uczestnictwa w powiązaniach wielostronnych, w tym zwłaszcza ze Wspólnotami Europejskimi i Sojuszem Północnoatlantyckim. Kraj nasz jest aktywnym uczestnikiem Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie.

Sojusz Północnoatlantycki

Sojusz Północnoatlantycki (NATO) pozostaje głównym czynnikiem stabilności i bezpieczeństwa w Europie. Uznajemy dalszą obecność militarną USA w Europie za niezbędną, gdyż wpływa ona korzystnie na procesy przemian politycznych w naszym regionie i stabilizuje sytuację na całym kontynencie.

Polska dąży do uzyskania członkostwa w NATO. Będziemy kontynuować rozbudowywanie systemu naszych kontaktów, współpracy i konsultacji politycznych z różnymi strukturami tej organizacji. Działać będziemy na rzecz tworzenia sieci porozumień dwustronnych z poszczególnymi członkami NATO w sprawach obronności i bezpieczeństwa. Jesteśmy zainteresowani rozwijaniem i intensyfikowaniem współpracy w ramach Północnoatlantyckiej Rady Współpracy, do której należymy.

Proces KBWE

W interesie państwa polskiego leży jego wkład w działalność i zwiększenie skuteczności działania Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Nasza aktywność skupiać się będzie na wykorzystaniu mechanizmów w instytucji KBWE do zapobiegania

konfliktom i rozładowywania napięć między państwami członkowskimi. Polska będzie też wspomagać inicjowanym przez KBWE proces szeroko rozumianej integracji europejskiej, wprowadzania i umacniania wspólnych norm i standardów. Polska zamierza wykorzystywać ten proces przy układaniu stosunków dwustronnych z innymi państwami. Będziemy uczestniczyć w prowadzonych w ramach KBWE rokowaniach rozbrojeniowych przyczyniając się do tworzenia na obszarze Europy systemu ograniczonych zbrojeń i przejrzystości wysiłku wojskowego.

Dla interesów Polski proces KBWE jest szczególnie ważny jako mechanizm stabilizujący politycznie i militarnie nowe kraje członkowskie powstałe na obszarach byłego ZSRR. KBWE umacnia także związki USA i Kanady z Europą oraz praktyczne zaangażowanie tych państw w sprawy naszego kontynentu.

Wspólnoty Europejskie

Długofalowym priorytetem polskiej polityki zagranicznej jest osiągnięcie członkostwa naszego kraju we Wspólnotach Europejskich. Będzie ono najlepszym zabezpieczeniem naszych interesów politycznych i gospodarczych. Został już zawarty układ o stowarzyszeniu z WE. Należymy do Rady Europy, co sprzyja integracji w szerszym znaczeniu. Konieczna jest ratyfikacja szeregu europejskich konwencji i tym samym dostosowanie naszych norm prawnych, gospodarczych, technicznych i ekologicznych do standardów europejskich.

Integracja gospodarcza i polityczna Polski z jednoczącą się Europą Zachodnią jest procesem trudnym i długofalowym. Przyjęcie do Wspólnot Europejskich możemy uzyskać po wydobyciu kraju z kryzysu i zmniejszeniu opóźnienia naszego rozwoju w stosunku do państw zachodnich. Do tego czasu Wspólnoty mogą powiększyć się o nowe państwa członkowskie i rozszerzyć zakres swego działania.

Polska sprzyja ewolucji Wspólnot Europejskich w kierunku nadania im charakteru gospodarczo-politycznego, obejmującego także kwestie bezpieczeństwa. Z zainteresowaniem śledzimy rozwój Unii Zachodnioeuropejskiej, jako ewentualnej przyszłej struktury militarnej Współpracy Europejskiej i zarazem europejskiej części NATO. Będziemy dążyć do rozwoju stosunków z UZE oraz do uzyskania w niej pozycji równoległej do pozycji we Wspólnotach.

Porozumienia regionalne i sąsiedzkie

W centrum i na południu Europy powstały obecnie nowe porozumienia regionalne, u podstaw których leżą geograficzne i historyczne podobieństwa oraz specyfika regionu. Taki charakter ma współpraca między Polską, CSRF i Węgrami, czyli tzw. Trójkąt Wyszechradzki.

Polskę łączy z Węgrami i CSRF a niebawem z Czechami i Słowacją jako odrębnymi państwami, nie tylko znaczne podobieństwo poziomów rozwoju społeczno-gospodarczego oraz kierunku reform i strategii politycznej, lecz także ciężar wydarzeń najnowszej historii, a zwłaszcza czynna walka z dominacją sowiecką. Efektywna współpraca w Trójkącie staje się probierzem zdolności integracyjnych tych krajów z zachodnią częścią kontynentu.

Po przemianach, jakie przechodzi CSRF i po wyłonieniu się Czech i Słowacji jako niepodległych państw, porozumienie wyszechradzkie powinno przyczyniać się nadal do utrwalenia stabilizacji politycznej w naszym regionie i tym samym wpływać korzystnie na warunki bezpieczeństwa w Europie. Naszym wspólnym celem strategicznym jest włączenie się w system zachodnioeuropejski. Nie zamierzamy doprowadzić do powstania samodzielnego bloku czy koalicji obronnej odnośnych państw. Nie należy jednak wykluczać możliwości rozszerzenia funkcjonowania Trójkąta (Czworokąta), tak w wymiarze podmiotowym, jak i przedmiotowym. Polska dołoży wszelkich starań, aby w zmienionej sytuacji utrzymać i rozwijać współpracę prowadzoną dotąd w Trójkącie.

W interesie Polski leży rozwój przyjaznych stosunków i współpracy, oparty na poszanowaniu norm i zasad prawa międzynarodowego, z naszymi sąsiadami ze wschodu: Rosją, Ukrainą, Białorusią i Litwą. Przywiązujemy dużą wagę do traktatu z Rosją i liczymy na dotrzymanie zobowiązania wycofania z Polski wojsk rosyjskich. System powiązań ekonomicznych ze Wschodem powinien stworzyć nowe perspektywy regionalnej współpracy, odpowiadające naszym wspólnym potrzebom i interesom. Szczególnie współpraca Polski z Ukrainą powinna stać się istotnym czynnikiem stabilizującym sytuację w naszym regionie. Także współpraca wyszechradzka może odgrywać pozytywną rolę jako swego rodzaju łącznik między Wspólnotą Europejską a Ukrainą, Białorusią i innymi państwami regionu.

W budowaniu stosunków z Republiką Federalną Niemiec należy rozszerzać wspólnotę interesów wynikającą z sąsiedztwa i powiązań europejskich obu państw. Trzeba przezwyciężać tkwiące z tradycyjnej mentalności uprzedzenia. Jest to zadanie nie tylko dla obu państw, lecz także dla obu narodów.

W obecnej sytuacji, kiedy urzeczywistnić się mogą nadzieje na trwałe ułożenie stosunków Polski z Niemcami na gruncie przyjaźni i dobrosąsiedzkiej współpracy, szczególnie należy dbać o ukształtowanie kontaktów i współdziałań, wolnych od akcentów nacjonalizmu, hegemonizmu lub ksenofobii. Odnosi się to do sfery politycznej i ekonomicznej, zarówno w wymiarze ogólnoeuropejskim, jak i regionalnym. Republika Federalna Niemiec bardzo wyraźnie góruje nad Polską potencjałem i możliwością ekspansji gospodarczej. Tym większe znaczenie nasz kraj przywiązuje do procesu integracji europejskiej ułatwiającej nam zbudowanie stosunków dwustronnych na zasadach partnerskich. Liczymy, że integracja europejska umożliwi nam ostatecznie przezwyciężenie wzajemnych urazów i resentymentów.

4. Aspekty gospodarczo-obronne

Z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego podstawowym zadaniem gospodarki jest zaspokajanie materialnych potrzeb obronnych państwa, a w szczególności:

- zapewnianie optymalnych warunków do utrzymania i szkolenia sił zbrojnych w czasie pokoju;
- przygotowywanie bazy do wykonania przez armię zadań w okresie zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny;
- stworzenie warunków przetrwania ludności w sytuacjach ekstremalnych.

Zadania gospodarki na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa narodowego ustalają naczelne organa władzy ustawodawczej i wykonawczej państwa, realizują zaś wszystkie podmioty administracji państwowej, samorządowej i gospodarczej. Obowiązek tworzenia i utrzymania infrastruktury gospodarczo-obronnej ciąży głównie na kierownikach ministerstw i na wojewodach. Funkcje zaspokajania potrzeb bieżących należy łączyć z funkcjami obronnymi. Wszystkie regiony kraju w równym stopniu muszą być przygotowane także do prewencji antyterrorystycznej i ochrony przed skutkami klęsk żywiołowych, katastrof ekologicznych i innych niemilitarnych zagrożeń cywilizacyjnych i biologicznych.

Ponoszenie kosztów związanych z utrzymaniem niezawisłości państwa jest obowiązkiem wszystkich obywateli Rzeczypospolitej. W sytuacjach wzrastającego zagrożenia podjęte zostaną przez władze państwowe działania umożliwiające finansowanie potrzeb ze środków pozabudżetowych, takich jak pożyczka narodowa, depozyty, daniny czy zbiórki publiczne. Powszechny obowiązek obrony nakłada również na podmioty samorządowe i gospodarcze oraz na poszczególnych obywateli zobowiązania do ponoszenia kosztów związanych z przygotowaniami obronnymi państwa. Zakres tych obowiązków uregulowany jest konstytucyjnie i ustawowo.

Podstawowym źródłem wyposażenia sił zbrojnych oraz instytucji i organów powołanych do dbałości o bezpieczeństwo narodowe jest produkcja przemysłu krajowego. Funkcjonowanie wybranych zakładów przemysłu obronnego będzie chronione gwarancjami państwowymi. Państwo będzie sprzyjać rozwojowi tych działów przemysłu obronnego, których wyroby spełnią kryteria przydatności na współczesnym polu walki oraz konkurencyjności na rynkach zagranicznych. Jednocześnie tworzone będą dogodne warunki dla angażowania kapitału prywatnego, państwowego i spółdzielczego w działalność związaną z obronnością. Stosowane będą również zachęty do wprowadzania elastycznych programów wytwórczych przez niektórych producentów, aby było możliwe przestawienie produkcji na cele obronne w możliwie krótkim czasie.

Dla systemu bezpieczeństwa narodowego istotny jest rozwój badań naukowych. Państwo będzie stwarzać warunki dla rozwoju tych dziedzin nauki, które przyczyniają się do jakościowego i ilościowego umocnienia potencjału obronnego kraju. Ich finansowanie odbywać się będzie zarówno z nakładów ogólnych na naukę, jak i ze środków własnych podmiotów realizujących zadania obronne.

Utrzymane zostaną dotychczasowe strategiczne kierunki działań, zmierzających do przygotowania infrastruktury gospodarczej kraju dla potrzeb obronnych. Kontynuowane będą prace związane z przygotowaniem szlaków i linii komunikacyjnych, ciągów energetycznych i gazowych do działań w warunkach wojny, a także gromadzeniem rezerw żywnościowych oraz surowców i materiałów strategicznych. Ze względu na niewłaściwe rozmieszczenie tych rezerw nastąpi ich przemieszczenie w ten sposób, aby zlokalizować je w miarę równomiernie na terytorium kraju i niezbyt blisko granic.

W celu zagwarantowania bezpieczeństwa energetycznego kraju zapewnione zostaną w bieżącym dziesięcioleciu warunki zakupu ropy naftowej i gazu ziemnego z różnych, niezależnych źródeł.

Duże szanse wzmocnienia bezpieczeństwa narodowego tkwią we współpracy międzynarodowej w dziedzinie gospodarczo-obronnej. Polska jest zainteresowana kooperacją w przemyśle zbrojeniowym, wymianą handlową sprzętu i uzbrojenia oraz prowadzeniem wspólnych badań naukowych i wdrożeniowych w dziedzinie obronności z państwami członkowskimi NATO, CSRF i Węgrami oraz z innymi krajami. Pozwoli to na efektywniejsze wykorzystanie potencjałów przemysłu zbrojeniowego państw współpracujących oraz stanie się jeszcze jednym czynnikiem sprzyjającym budowaniu wzajemnego zaufania.

5. Założenia strategii obrony

Celem strategicznym obrony Rzeczypospolitej Polskiej jest zachowanie suwerenności, niepodległości i integralności terytorialnej państwa. Cel ten jest realizowany przez:

- przygotowanie, rozbudowę i utrzymywanie infrastruktury obronnej państwa;
- przygotowanie obronne społeczeństwa;
- działania obronne i interwencyjne polskich sił zbrojnych podejmowane w potrzebie.

Strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej nie zakłada istnienia określonego przeciwnika i ustalonego scenariusza działań wojennych. Jest ona ukierunkowana na opanowywanie i rozwiązywanie sytuacji kryzysowych o charakterze militarnym.

Polska będzie dążyć do rozwiązywania wszelkich kwestii spornych na drodze negocjacji, mediacji, koncyliacji, arbitrażu lub sądownictwa międzynarodowego, a także innych

metod stosowanych przez ONZ, KBWE lub w przyszłości przez inne organizacje, których nasz kraj będzie członkiem. W razie niemożności zapobieżenia konfliktowi zbrojnemu, którego Rzeczpospolita Polska będzie stroną (lub uczestnikiem, o ile wyniknie to z zawartych umów międzynarodowych), przeciwstawimy się czynnie agresji zbrojnej kontynuując jednocześnie wysiłki dyplomatyczne w celu zakończenia konfliktu.

W przypadku wojny wykraczającej poza konflikt lokalny strategią Polski będzie możliwie najdłuższe stawianie oporu celem: powstrzymania inwazji - przez zadawanie agresorowi maksymalnych strat, zademonstrowania determinacji obrony i uzyskania czasu na reakcję innych państw i instytucji międzynarodowych. W razie konfliktu o mniejszej intensywności będą prowadzone samodzielne działania obronno-interwencyjne w celu jak najszybszego zlokalizowania, zatrzymania i rozbicia nieprzyjacielskiego zgrupowania inwazyjnego. Zostaną też podjęte działania patrolowe, osłonowe, blokujące, przeciwdywersyjne i antyterrorystyczne.

Dla zapewnienia funkcjonowania państwa i życia narodu w warunkach wojny konieczna będzie realizacja trzech grup zadań:

- ochrona ludności i struktur państwa;
- organizowanie i uzupełnianie wsparcia logistycznego sił zbrojnych;
- organizowanie i zaspokajanie materialnych i duchowych potrzeb ludności.

Ochronę ludności i struktur państwa w czasie wojny zapewnia się przez przeciwdziałanie penetracji wywiadowczej i sił specjalnych przeciwnika, egzekwowanie przestrzegania prawa i postanowień właściwych władz administracyjnych i wojskowych oraz likwidowanie skutków działań wojennych. Organizowanie i uzupełnianie wsparcia logistycznego sił zbrojnych obejmuje zwłaszcza: wzmocnienie tych sił żołnierzami rezerwy i poborowymi, zaopatrywanie w sprzęt techniczny i środki materiałowe, pomoc medyczną oraz wszelkiego rodzaju posługi duchowe i wsparcie moralne.

Zaspokajanie potrzeb sił zbrojnych i ludności w warunkach wojny wymagać będzie podporządkowania gospodarki narodowej celom wojennym. Konieczne będzie czuwanie nad wielkością i asortymentem produkcji dóbr podstawowego użytku i dystrybucji tych dóbr, a także prowadzenia działalności informacyjnej i kulturalnej integrującej naród wokół realizacji podstawowych zadań czasu wojennego.

Uczestnictwo Polski w międzynarodowych systemach bezpieczeństwa zakłada możliwość jej militarnego zaangażowania w rozwiązywanie konfliktów poza terytorium naszego kraju w oparciu o wiążące nas traktaty i na podstawie decyzji właściwych organów międzynarodowych. Wojsko Polskie musi więc być stale przygotowane do formowania zgrupowań operacyjnych w celu wykonania różnorodnych zadań w ramach misji i ekspedycji zbrojnych w składzie wielonarodowych sił sojuszniczych.

6. System obronny

Dla przeciwdziałania zagrożeniom wojennym, a także w celu realizacji zewnętrznych i wewnętrznych zadań obronnych, utrzymuje się w czasie pokoju i rozwija na czas zagrożenia i wojny system obronny Rzeczypospolitej Polskiej. Jego głównymi elementami są:

- siły zbrojne;
- pozamilitarne ogniwa obronne;
- system kierowania obronnością.

Siły zbrojne

Na straży suwerenności i niepodległości Narodu Polskiego oraz jego bezpieczeństwa i pokoju stoją siły zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej. Mają one charakter ogólnonarodowy i działają zgodnie z polską racją stanu.

Głównym ich zadaniem jest natychmiastowe stawienie oporu każdej agresji militarnej. Siły zbrojne realizują to zadanie przy współdziałaniu z innymi strukturami systemu obronnego. W razie próby naruszenia granic państwowych z zamiarem pozbawienia suwerenności lub integralności terytorialnej Polski, siły zbrojne zastosują wobec napastnika środki i formy walki, jakie w konkretnej sytuacji uznane zostaną za konieczne. W przypadku utraty możliwości prowadzenia działań regularnych siły zbrojne przejdą do innych form walki, w tym do walki partyzanckiej. Ponadto siły zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej są przygotowane do wykonania zadań wynikających z zobowiązań i umów międzynarodowych, wiążących Polskę w chwili powstania konfliktu. Siły zbrojne mogą być użyte również do likwidacji skutków awarii, katastrof i klęsk żywiołowych.

Siły zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej opierają się na systemie służby wojskowej obowiązkowej i zawodowej. Zmierzać się będzie do wzrostu udziału żołnierzy zawodowych w wojsku polskim do około 60-70%. Wyposażenie w podstawowe uzbrojenie utrzymywane będzie na poziomie nie przekraczającym limitów ustalonych w traktach rozbrojeniowych. Skład, wyposażenie i rozmieszczenie wojsk na obszarze kraju mają zapewnić: utrzymanie części sił zbrojnych w gotowości do natychmiastowych działań, sprawną realizację mobilizacyjnego rozwinięcia potencjału bojowego oraz przejścia państwa na system wojennego gospodarowania i zaopatrzenia. W ciągu najbliższych kilku lat konieczne jest dokonanie przemieszczenia wojsk tak, aby odpowiadało ono nowej sytuacji geostrategicznej suwerennej Polski.

Siły zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej składają się z trzech rodzajów wojsk:

- sił lądowych;
- wojsk lotniczych i obrony powietrznej;
- marynarki wojennej.

W ich strukturach występują wojska operacyjne oraz siły i środki obrony terytorialnej. Wojska operacyjne są przygotowane do wykonania głównych zadań podczas działań wojennych. Siły obrony terytorialnej wspierają i zabezpieczają działania wojsk operacyjnych oraz realizują samodzielne działania ochronne-obronne w wyznaczonych rejonach odpowiedzialności.

Wojska lądowe stanowią trzon sił zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Przeznaczone są do odparcia lądowo-powietrznych uderzeń agresora aktywnymi działaniami obronnymi we współdziałaniu z pozostałymi rodzajami wojsk, w dowolnym rejonie kraju, na każdym kierunku i wobec każdej formy zagrożenia militarnego.

Wojska lotnicze i obrony powietrznej stanowią rodzaj sił zbrojnych o najwyższym stopniu gotowości bojowej w okresie pokoju. Ich głównym zadaniem jest zapewnienie osłony obszaru Rzeczypospolitej Polskiej i przeciwdziałanie naruszeniom polskiej przestrzeni powietrznej.

Marynarka wojenna jest przeznaczona głównie do obrony morskiej granicy państwa, ochrony żeglugi i interesów gospodarczych w polskich obszarach morskich oraz obrony wybrzeża przy współdziałaniu z innymi rodzajami sił zbrojnych.

Zdolność bojową sił zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej osiąga się przez wysokie morale, dyscyplinę i wyszkolenie żołnierzy oraz wyposażenie oddziałów w nowoczesne uzbrojenie i sprzęt. Priorytetowo traktuje się doskonalenie struktur organizacyjnych wojsk, rozwój środków i systemów rozpoznania, dowodzenia, walki radioelektronicznej, kierowania ogniem oraz obrony powietrznej i przeciwpancernej. Sprawne funkcjonowanie sił zbrojnych zapewni system wsparcia logistycznego wojska, z wykorzystaniem wydzielonego potencjału wszystkich sektorów gospodarki narodowej.

W czasie pokoju siły zbrojne są utrzymywane w gotowości bojowej i mobilizacyjnej, zapewniającej sprawność na wypadek potrzeby ich operacyjnego rozwinięcia. Potencjał wojska w okresie pokoju jest dostosowany do potrzeb strategiczno-operacyjnych i możliwości ekonomicznych państwa. Stopień skompletowania jednostek oraz system ich uzupełniania różnicuje się stosownie do zadań przewidywanych na czas wojny.

Przejście sił zbrojnych ze struktury i stanu liczebnego czasu pokoju na struktury i stan liczebny czasu wojny odbywa się przez ich mobilizacyjne rozwinięcie. Zasadniczym czynnikiem gwarantującym osiągnięcie wymaganego potencjału bojowego jednostek wojskowych jest planowe gromadzenie wyszkolonych rezerw osobowych oraz środków transpor-

towych i materiałowych. W procesie tym, oprócz wojskowych ogniw dowodzenia i zarządzania, uczestniczą także określone organa rządowej administracji ogólnej i samorządów terytorialnych. Dowodzenie wojskami w okresie zagrożenia i wojny realizuje się przez rozwinięty wojenny system dowodzenia siłami zbrojnymi Rzeczypospolitej Polskiej. Jest on integralną częścią systemu kierowania obroną państwa.

Zwierzchnikiem sił zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej jest prezydent Rzeczypospolitej Polskiej. W czasie pokoju całokształtem działalności sił zbrojnych kieruje minister obrony narodowej.

Pozamilitarne ogniwa obronne

Ochrona ludności przed katastrofalnymi zagrożeniami przemysłowymi, klęskami żywiołowymi i skutkami działań wojennych jest konstytucyjnym obowiązkiem wszystkich organów władzy, administracji państwowej i samorządowej, a także obowiązkiem organizacji społecznych i podmiotów gospodarczych. Zadania wynikające z tego obowiązku polegają głównie na rozpoznawaniu, zapobieganiu i zwalczaniu wszelkich form zagrożeń godzących w bezpieczeństwo narodu i państwa. Dotyczy to obronności państwa, panującego w nim porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz życia i mienia ludności w okresie pokoju i wojny.

Poważnymi zagrożeniami dla zdrowia i mienia ludzi, nie związanymi bezpośrednio z działaniami zbrojnymi, są przestępstwa kryminalne. Zapobieganie im, a także ich ujawnianie i zwalczanie jest podstawowym, ustawowym obowiązkiem wszystkich wyspecjalizowanych służb podległych ministrowi spraw wewnętrznych, a więc: Urzędu Ochrony Państwa, Policji, Straży Granicznej i innych formacji. Pomoc obywateli w realizacji tych zadań jest ich powinnością prawną i moralną wobec państwa i własnego środowiska.

Obronie Cywilnej Kraju powierza się koordynację działań wszystkich sił i środków służących ochronie życia i mienia ludności oraz dóbr kultury, w ramach systemu obronnego państwa. Obronę Cywilną, zgodnie z postanowieniami międzynarodowego prawa wojennego, zobowiązuje się do:

- planowania przedsięwzięć w zakresie ochrony życia i zdrowia ludności, ochrony zakładów pracy, urządzeń użyteczności publicznej oraz dóbr kultury przed skutkami działań wojennych;
- organizowania wykrywania zagrożeń w powyższym zakresie;
- ostrzegania i alarmowania ludności oraz jej ewakuacji;
- przygotowania obiektów ochronnych;

- zaopatrywania ludności w sprzęt i środki ochrony indywidualnej;
- ochronie dóbr niezbędnych do przetrwania;
- organizowania akcji ratunkowych i likwidacji skażeń.

Obronie Cywilnej Kraju zapewnia się warunki i możliwości sprawnego działania. W tym celu przygotowuje się i wyznacza personel kadrowy, tworzy odpowiednie warunki jego funkcjonowania oraz wyposaża w niezbędne materiały i środki. Organizuje się szkolenie w ogólnym systemie edukacji narodowej, w ośrodkach wyspecjalizowanych, w terenowych jednostkach administracji państwowej, samorządu terytorialnego i zakładach pracy. Angażuje się w tym celu także środki masowego przekazu.

Działania wojenne stanowią najwyższą formę zagrożeń masowej utraty życia i mienia ludności. Użycie bojowych środków rażenia może spowodować dodatkowo katastrofy przemysłowe i ekologiczne. Obrona cywilna w czasie wojny zachowuje neutralność zbrojną. Jej zadaniem jest przygotowanie i realizacja działań niosących pomoc ludności, również na terenach czasowo zajętych przez nieprzyjaciela.

System kierowania obronnością

Zasadnicze funkcje w systemie kierowania obronnością państwa w czasie pokoju określa Konstytucja RP. Realizują je: prezydent Rzeczypospolitej Polskiej oraz prezes Rady Ministrów i Rada Ministrów.

Kierowanie obronnością państwa sprawują wszystkie organa władzy i administracji państwowej i samorządowej, stosownie do kompetencji i zadań obronnych przypisanych im w Konstytucji i innych ustawach. Ich wspólnym celem jest przygotowanie i utrzymanie na odpowiednim poziomie potencjału obronnego państwa w czasie pokoju oraz sprawne rozwinięcie i skuteczne wykorzystanie tego potencjału w przypadku zagrożenia i wojny. Tworzy się i utrzymuje w czasie pokoju odpowiednią infrastrukturę zapewniającą organom państwowym możliwość sprawnego wypełniania tego zadania.

Sejm każdego roku uchwala wysokość środków na bezpieczeństwo i obronę państwa w ramach ustawy budżetowej, w tym na utrzymanie i rozwój sił zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Parlament uchwala również wszystkie inne regulacje ustawowe dotyczące obronności i kontroluje ich stosowanie.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej koordynuje wypracowywanie strategii obronnej państwa, a jako zwierzchnik sił zbrojnych ustala główne kierunki ich rozwoju. Prezydent kontroluje przebieg przygotowań obronnych, realizowanych pod kierownictwem prezesa Rady Ministrów przez ministrów, wojewodów i inne organa administracji publicznej. Organem wykonawczym prezydenta jest w tym zakresie Biuro Bezpieczeństwa Narodowe-

go. Główne zadania obronne na szczeblu rządowym przypadają ministrowi obrony narodowej oraz ministrowi spraw wewnętrznych i ministrowi spraw zagranicznych.

W razie zagrożenia bezpieczeństwa następuje rozwijanie wojennego systemu kierowania państwem. Najwyższymi ośrodkami decyzyjnymi w okresie zagrożenia i wojny są: prezydent i rząd. Sejm powołuje na okres wojny naczelnego dowódcę sił zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, a gdy Sejm nie obraduje - powołuje go prezydent. Naczelny dowódca, podlegający bezpośrednio prezydentowi, sprawuje strategiczne dowodzenia całością sił zbrojnych. Prezydent ustala w czasie pokoju skład i zadania organów doradczych, a na czas wojny - sztabu wojennego prezydenta.

W okresie zagrożenia i wojny prezes Rady Ministrów kieruje nadal pracami rządu, ministrów, wojewodów i innych organów administracji państwowej, odpowiedzialnych za funkcjonowanie wszystkich struktur pozamilitarnych państwa. Szczególnym zadaniem prezesa Rady Ministrów i podległych mu resortów jest organizowanie wsparcia, zaopatrzenia i obsługi sił zbrojnych przez sektor cywilny oraz ochrona ludności przed skutkami działań wojennych. Wojewodowie są upoważnieni do podejmowania decyzji w sprawach obronności, obowiązujących wszystkie jednostki administracyjne, gospodarcze i samorządowe działające w systemie obrony województwa.

7. Zakończenie

Szczegółowe zadania wykonawcze wynikające z niniejszego dokumentu zostaną określone przez odpowiednie organa władzy i administracji państwowej oraz kierownictwa organizacji i instytucji, stosownie do zakresu ich kompetencji w sprawach obronności.

Niniejszy dokument został jednomyślnie przyjęty na posiedzeniu Komitetu Obrony Kraju w dniu 2 listopada 1992 roku.

AKT KOŃCOWY
KONFERENCJI MIĘDZYNARODOWEJ
W SPRAWIE OCHRONY DÓBR KULTURALNYCH
W RAZIE KONFLIKTU ZBROJNEGO

Konferencja, zwołana przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury w celu opracowania i przyjęcia:

- Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego,
- Regulaminu wykonawczego do tejże Konwencji oraz
- Protokołu dotyczącego Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, odbyła się w Hadze na zaproszenie rządu Niderlandów, od dnia 21 kwietnia do dnia 14 maja 1954 roku i przeprowadziła obrady nad projektami przygotowanymi przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Konferencja ustaliła następujące teksty:

- Konwencję Haską o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego oraz Regulamin Wykonawczy do tejże Konwencji;
- Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego.

Konwencję, Regulamin i Protokół, których teksty zostały zredagowane w językach angielskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim, załącza się do niniejszego aktu.

Organizacja Narodów Zjednoczonego dla Wychowania, Nauki i Kultury sporządzi tłumaczenie tych tekstów na inne języki urzędowe Konferencji Generalnej.

Konferencja przyjęła ponadto trzy rezolucje, które załącza się również do niniejszego aktu.

W dowód powyższego podpisani, należycie upoważnieni przez swoje rządy, podpisali niniejszy Akt Końcowy.

Sporządzono w Hadze, dnia 14 maja 1954 roku, w językach angielskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim. Oryginał oraz załączone do niego dokumenty będą złożone w archiwach Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Za Afganistan:	(brak podpisu)
Za Ludową Republikę Albanii:	(brak podpisu)
Za Niemiecką Republikę Federalną:	K. Bünger
Za Andorę: Za Księstwo Cywilne Biskupstwa Urgel w Andorze:	Juan Teixidor
Za Królestwo Arabii Saudyjskiej:	(brak podpisu)
Za Republikę Argentyńską:	(brak podpisu)
Za Australię:	Alfred Stirling
Za Austrię:	(brak podpisu)
Za Belgię:	M. Nyns
Za Boliwię:	(brak podpisu)
Za Brazylię:	Caio de Mello Franco
Za Ludową Republikę Bułgarii:	(brak podpisu)
Za Królestwo Kambodży:	(brak podpisu)
Za Kanadę:	(brak podpisu)
Za Cejlon:	(brak podpisu)
Za Chile:	(brak podpisu)
Za Chiny:	Chen Yuan
Za Republikę Kolumbii:	(brak podpisu)
Za Republikę Korei:	(brak podpisu)
Za Kostarykę:	(brak podpisu)
Za Kubę:	Hilda Labrada Bernal
Za Danię:	(brak podpisu)
Za Egipt:	Mahmoud Saleh El-Falaki
Za Ekwador:	Carlos Morales Chacón
Za Hiszpanię:	Juan Teixidor, Juan Manuel Castro-Rial Canosa
Za Stany Zjednoczone Ameryki:	Leonard Chamichael
Za Etiopię:	(brak podpisu)
Za Finlandię:	(brak podpisu)
Za Francję:	R. Brichet
Za Grecję:	Constantin Eustathiades, Spiridon Marinatos
Za Gwatemalę:	(brak podpisu)

Za Republikę Haiti:	(brak podpisu)
Za Republikę Hondurasu:	(brak podpisu)
Za Węgierską Republikę Ludową:	Boris Fai
Za Indie:	N.P. Chakravarti
Za Republikę Indonezji:	M. Hutasoit
Za Irak:	F. Basmachi
Za Iran:	G.A. Raadi
Za Irlandię:	Josephine Mc Neill
Za Islandię:	(brak podpisu)
Za Państwo Izraela:	M. Amir
Za Włochy:	Giorgio Rosii
Za Japonię:	Suemasa Okamoto
Za Haszemickie Królestwo Jordanii:	(brak podpisu)
Za Królestwo Laosu:	(brak podpisu)
Za Liban:	(brak podpisu)
Za Liberię:	(brak podpisu)
Za Libię:	A.H. Khannak
Za Liechtenstein:	(brak podpisu)
Za Luksemburg:	J. Mayers
Za Meksyk:	(brak podpisu)
Za Monako:	Jean J. Rey
Za Nepal:	(brak podpisu)
Za Nikaraguę:	H.H. Zwillenberg
Za Norwegię:	Guthorn Kavli
Za Nową Zelandię:	(brak podpisu)
Za Pakistan:	(brak podpisu)
Za Panamę:	(brak podpisu)
Za Paragwaj:	(brak podpisu)
Za Niderlandy:	P.Th. Rohling
Za Peru:	Felipe de Bustamante
Za Republikę Filipin:	J.P. Bantug
Za Polską Rzeczpospolitą Ludową:	Stanisław Lorentz
Za Portugalię:	Fernando Quartin de Oliveira Bastos
Za Republikę Dominikańską:	(brak podpisu)

Za Białoruską Socjalistyczną Republikę Radziecką: z dołączeniem oświadczenia - P.W. Lutorowicz

Za Ukraińską Socjalistyczną Republikę Radziecką: z dołączeniem oświadczenia - J.T. Sirczenko

Za Rumuńską Republikę Ludową: A. Lazareanu

Za Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Północnej Irlandii: A.W. Cunfiffe

Za Republikę San Marino: A. Donati

Za Watykan: Giuseppe Sensi

Za Republikę Salwadoru: Jacob Philip Kruseman

Za Szwecję: (brak podpisu)

Za Konfederację Szwajcarską: Georges Droz

Za Republikę Syrii: George J. Tomeh

Za Republikę Czechosłowacką: Dr Vladimir Zák

Za Tailandię: (brak podpisu)

Ta Turcję: (brak podpisu)

Za Unię Birmańską: (brak podpisu)

Za Unię Południowo-Afrykańską: (brak podpisu)

Za Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich: z dołączeniem oświadczenia - W.S. Kiemionow

Za Wschodnią Republikę Urugwaju: V. Sampognaro

Za Stany Zjednoczone Wenezueli: (brak podpisu)

Za Państwo Wietnamu: (brak podpisu)

Za Jemen: (brak podpisu)

Za Federacyjną Ludową Republikę Jugosławii: Milan Ristić, Cvito Fisković

KONWENCJA
O OCHRONIE DÓBR KULTURALNYCH
W RAZIE KONFLIKTU ZBROJNEGO

Wysokie Umawiające się Strony,

Stwierdzając, że dobra kulturalne doznały poważnych szkód w toku ostatnich konfliktów i że w następstwie rozwoju techniki wojennej grozi im coraz bardziej zniszczenie;

Przeświadczone, że szkody wyrządzone dobrom kulturalnym, do jakiegokolwiek należałoby one narodu, stanowią uszczerbek w dziedzictwie kulturalnym całej ludzkości, gdyż każdy naród ma swój udział w kształtowaniu kultury światowej;

Zważywszy, że zachowanie dziedzictwa kulturalnego posiada wielkie znaczenie dla wszystkich narodów świata i że jest rzeczą doniosłą zapewnić temu dziedzictwu ochronę międzynarodową;

Kierując się zasadami dotyczącymi ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, jakie ustalono w Konwencjach Haskich z lat 1899 i 1907 oraz w Pakcie Wyszyngtońskim z dnia 15 kwietnia roku 1935;

Zważywszy, że ochrona tych dóbr, aby być skuteczną, powinna być zorganizowana już w czasie pokoju w drodze środków zarówno powziętych przez poszczególne państwa, jak międzynarodowych;

Postanawiając poczynić wszelkie możliwe kroki dla ochrony dóbr kulturalnych;

Zgodziły się na następujące postanowienia:

Rozdział I. Ogólne postanowienia dotyczące ochrony

Artykuł 1. Definicja dóbr kulturalnych

W rozumieniu niniejszej Konwencji uważa się za dobra kulturalne, bez względu na ich pochodzenie oraz na osobę ich właściciela:

a) dobra ruchome lub nieruchome, które posiadają wielką wagę dla dziedzictwa kulturalnego narodu, na przykład zabytki architektury, sztuki lub historii, zarówno religijne jak świeckie; stanowiska archeologiczne; zespoły budowlane posiadające, jako takie, znaczenie historyczne lub artystyczne; dzieła sztuki, rękopisy, książki i inne przedmioty o znaczeniu artystycznym, historycznym lub archeologicznym; jak również zbiory naukowe i poważne zbiory książek, archiwaliów lub reprodukcji wyżej określonych dóbr;

b) gmachy, których zasadniczym i stosowanym w praktyce przeznaczeniem jest przechowywanie lub wystawianie dóbr kulturalnych ruchomych, określonych pod literą a), na przykład muzea, wielkie biblioteki, składnice archiwalne, jak również schrony mające na celu przechowywanie, w razie konfliktu zbrojnego, dóbr kulturalnych ruchomych określonych pod literą a);

c) ośrodki obejmujące znaczną ilość dóbr kulturalnych określonych pod literami a) i b), zwane w dalszym ciągu „ośrodkami zabytkowymi".

Artykuł 2. Ochrona dóbr kulturalnych

Ochrona dóbr kulturalnych w rozumieniu niniejszej Konwencji obejmuje opiekę na nimi oraz ich poszanowanie.

Artykuł 3. Opieka nad dobrami kulturalnymi

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się przygotować już w czasie pokoju opiekę nad dobrami kulturalnymi położonymi na ich własnym terytorium wobec dających się przewidzieć następstw konfliktu zbrojnego, podejmując w tym celu kroki, jakie uznają za stosowne.

Artykuł 4. Poszanowanie dóbr kulturalnych

1. Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się szanować dobra kulturalne położone zarówno na ich własnym terytorium, jak na terytorium innych Wysokich Umawiających się Stron, przez powstrzymanie się od używania tych dóbr i ich bezpośredniego otoczenia oraz środków przeznaczonych do ich ochrony do celów, które mogłyby wystawić te dobra w razie konfliktu zbrojnego na zniszczenie lub uszkodzenie oraz przez powstrzymanie się wobec nich od wszelkich aktów nieprzyjacielskich.

2. Zobowiązania określone w ustępie 1 niniejszego artykułu mogą być uchylone w takim jedynie wypadku, gdy uchylenia wymaga w sposób kategoryczny konieczność wojskowa.

3. Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się ponadto zakazać wszelkich aktów kradzieży, rabunku lub bezprawnego przywłaszczenia dóbr kulturalnych, jakąkolwiek przybrałyby one formę, jak również wszelkich aktów wandalizmu wymierzonych przeciw nim, zapobiegać takim aktom, a w razie potrzeby powodować ich zaprzestanie. Powstrzymają się również od stosowania rekwizycji wobec dóbr kulturalnych ruchomych położonych na terytorium którejkolwiek innej Wysokiej Umawiającej się Strony.

4. Wysokie Umawiające się Strony powstrzymają się od wszelkich środków odwetu wymierzonych przeciw dobrom kulturalnym.

5. Wysoka Umawiająca się Strona nie może uchylać się od zobowiązań określonych w niniejszym artykule, w stosunku do którejkolwiek innej Wysokiej Umawiającej się Strony, powołując się na okoliczność, że Strona ta nie zastosowała środków opieki przewidzianych w artykule 3.

Artykuł 5. Okupacja

1. Wysokie Umawiające się Strony, które okupują w całości lub w części terytorium innej Wysokiej Umawiającej się Strony, winny w miarę możliwości popierać wysiłki właściwych władz narodowych terytorium okupowanego, mające na celu zapewniać opiekę nad jego dobrami kulturalnymi i ich zachowanie.

2. Jeżeli dla zachowania dóbr kulturalnych położonych na terytorium okupowanym a uszkodzonych przez działania wojenne konieczne są kroki natychmiastowe i jeżeli właściwe władze narodowe nie mogą ich podjąć, Mocarstwo okupujące przedsięweźmie w miarę możliwości najkonieczniejsze środki zachowawcze w ścisłej współpracy w tymi władzami.

3. Każda Wysoka Umawiająca się Strona, której rząd uważany jest za rząd legalny przez członków ruchu oporu, zwróci w miarę możności ich uwagę na obowiązek przestrzegania postanowień Konwencji dotyczących poszanowania dóbr kulturalnych.

Artykuł 6. Oznaczanie dóbr kulturalnych

Zgodnie z postanowieniami artykułu 16, dobra kulturalne mogą być zaopatrzone w znak rozpoznawczy ułatwiający ich identyfikację.

Artykuł 7. Środki o charakterze wojskowym

1. Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się wprowadzić już w czasie pokoju w regulaminach lub instrukcjach, przeznaczonych do użytku swoich wojsk, postanowienia, które by zapewniły przestrzeganie niniejszej Konwencji oraz wpoić członkom swoich sił zbrojnych poczucie szacunku wobec kultury i dóbr kulturalnych wszystkich narodów.

2. Zobowiązują się one przygotować lub utworzyć już w czasie pokoju, w łonie swoich sił zbrojnych, bądź komórki organizacyjne bądź zespół osób o specjalnych kwalifikacjach, którego zadaniem będzie czuwać nad poszanowaniem dóbr kulturalnych i współpracować z władzami cywilnymi, do których należy opieka nad tymi dobrami.

Rozdział II. O ochronie specjalnej

Artykuł 8. Przyznawanie ochrony specjalnej

1. Ochroną specjalną może być objęta ograniczona ilość schronów przeznaczonych do przechowywania dóbr kulturalnych ruchomych, w razie konfliktu zbrojnego oraz ośrodków zabytkowych i innych dóbr kulturalnych nieruchomych o bardzo wielkim znaczeniu, pod warunkiem, że:

a) znajdują się w dostatecznej odległości od wielkich ośrodków przemysłowych oraz od wszelkich ważnych obiektów wojskowych stanowiących punkty wrażliwe, jak na przykład lotnisk, radiowych stacji nadawczych, zakładów pracujących na rzecz obrony narodowej, portów lub dworców kolejowych o pewnym znaczeniu, jak również wielkich linii komunikacyjnych;

b) nie są użytkowane do celów wojskowych.

2. Schron dla dóbr kulturalnych ruchomych może być objęty ochroną specjalną bez względu na swoje położenie, jeżeli jest zbudowany w taki sposób, że według wszelkiego prawdopodobieństwa nie może ponieść szkody w bombardowaniu.

3. Ośrodek zabytkowy uważa się za użytkowany do celów wojskowych, jeżeli służy do przemieszczenia, chociażby tylko tranzytowego, osób wojskowych lub materiału wojskowego, jak również jeżeli jest terenem czynności bezpośrednio związanych z działaniami wojskowymi, z kwaterunkiem osób wojskowych lub z produkcją materiału wojennego.

4. Natomiast za użytkowanie do celów wojskowych nie jest uważane strzeżenie dóbr kulturalnych wymienionych w ust. 1 przez uzbrojonych strażników specjalnie powołanych

do tego zadania, ani obecność w pobliżu dóbr kulturalnych sił policyjnych, do których stałego zakresu działania należy zabezpieczenie porządku publicznego.

5. Dobro kulturalne, wymienione w ust. 1 niniejszego artykułu, położone w pobliżu ważnego obiektu wojskowego w rozumieniu tegoż ustępu, może być tym niemniej objęte ochroną specjalną, jeżeli Wysoka Umawiająca się Strona, która składa o to wniosek, zobowiąże się, że w razie konfliktu zbrojnego zaniecha wszelkiego użytkowania odnośnego obiektu, a w szczególności gdy chodzi o port, dworzec kolejowy lub lotnisko - wyłączy go z wszelkiego ruchu komunikacyjnego. Wyłączenie takie winno być przygotowane już w czasie pokoju.

6. Ochrona specjalna zostaje przyznana dobru kulturalnemu przez wpisanie go do „Międzynarodowego Rejestru Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną". Wpis ten może być dokonany jedynie w sposób zgodny z postanowieniami niniejszej Konwencji i w warunkach określonych w Regulaminie Wykonawczym.

Artykuł 9. Nietykalność dóbr kulturalnych objętych ochroną specjalną

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się zapewnić nietykalność dóbr kulturalnych objętych ochroną specjalną przez powstrzymanie się z chwilą wciągnięcia do Międzynarodowego Rejestru, do wszelkich aktów nieprzyjacielskich skierowanych przeciw tym dobrom oraz od wszelkiego użytkowania bądź ich samych bądź ich otoczenia do celów wojskowych, z wyjątkiem wypadków przewidzianych w ust. 5 art. 8.

Artykuł 10. Oznaczanie i kontrola

W czasie konfliktu zbrojnego dobra kulturalne objęte ochroną specjalną powinny być zaopatrzone w znak rozpoznawczy opisany w art. 16 oraz udostępnione międzynarodowej kontroli w sposób określony w Regulaminie Wykonawczym.

Artykuł 11. Cofnięcie przywileju nietykalności

1. Jeżeli jedna z Wysokich Umawiających się Stron dopuści się w stosunku do dobra kulturalnego objętego ochroną specjalną pogwałcenia zobowiązań wynikających z art. 9, Strona przeciwna jest na czas trwania tego pogwałcenia zwolniona z obowiązku zapewnienia odnośnemu dobru nietykalności. Jednakże, o ile tylko uważa to za możliwe, wystosowuje wpierw wezwanie o położeniu kresu pogwałceniu w odpowiednim terminie.

2. Poza wypadkami przewidzianymi w ust. 1 niniejszego artykułu, przywilej nietykalności dobra kulturalnego objętego ochroną specjalną może być cofnięty jedynie w wyjątkowych wypadkach nie dającej się uniknąć konieczności wojskowej i jedynie na czas jej trwania. Stwierdzić, że konieczność taka zachodzi, może jedynie dowódca jednostki bądź odpowiadającej dywizji bądź wyższej. We wszystkich wypadkach, w których okoliczności na to pozwalają, decyzja cofnięcia przywileju nietykalności będzie komunikowana odpowiednio wcześnie Stronie przeciwnej.

3. Strona cofająca przywilej nietykalności powinna zawiadomić o tym możliwie najrychlej, pisemnie i z podaniem motywów Komisarza Generalnego Dóbr Kulturalnych przewidzianego w Regulaminie Wykonawczym.

Rozdział III. O transportach dóbr kulturalnych

Artykuł 12. Transport pod ochroną specjalną

1. Transport mający za wyłączny cel przewiezienie dóbr kulturalnych, bądź w obrębie pewnego terytorium bądź na inne terytorium, może na wniosek zainteresowanej Wysokiej Umawiającej się Strony odbywać się pod ochroną specjalną w warunkach przewidzianych w Regulaminie Wykonawczym.

2. Transport pod ochroną specjalną pozostaje pod nadzorem międzynarodowym przewidziany w Regulaminie Wykonawczym i winien być zaopatrzony w znak rozpoznawczy określony w art. 16.

3. Wysokie Umawiające się Strony powstrzymają się od wszelkich aktów nieprzyjacielskich wobec transportu pozostającego pod ochroną specjalną.

Artykuł 13. Transport w wypadkach nagłych

1. Jeżeli jedna z Wysokich Umawiających się Stron uważa, że bezpieczeństwo pewnych dóbr kulturalnych wymaga ich przewiezienia, sprawa zaś jest tak nagła, że procedura przewidziana w art. 12 nie może być zastosowana, zwłaszcza przy początku konfliktu zbrojnego, transport można zaopatrzyć w znak rozpoznawczy określony w art. 16, chyba że transport taki był już przedmiotem prośby o przyznanie przywileju nietykalności w rozumieniu art. 12, która została odrzucona. O transporcie należy w miarę możliwości zawiadomić Strony przeciwne. Transport kierujący się ku terytorium innego kraju nie

może w żadnym razie używać znaku rozpoznawczego, jeżeli nie przyznano mu wyraźnie przywileju nietykalności.

2. Wysokie Umawiające się Strony przedsięwezmą w miarę możliwości środki ostrożności konieczne dla ochrony transportów, przewidzianych w ustępie pierwszym niniejszego artykułu, a zaopatrzonych w znak rozpoznawczy, przed skierowanymi przeciw nim aktami nieprzyjacielskimi.

Artykuł 14. Nietykalność wobec zajęcia, zdobyczy i łupu

1. Przywilej nietykalności wobec zajęcia, zdobyczy i łupu przysługuje:

a) dobrom kulturalnym korzystającym z ochrony specjalnej przewidzianej bądź w art. 12 bądź w art. 13;

b) środkom transportowym przeznaczonym wyłącznie do przewozu tych dóbr.

2. Niniejszy artykuł nie zawiera żadnego ograniczenia prawa wizyty i rewizji.

Rozdział IV. O personelu

Artykuł 15. Personel

W granicach, w jakich daje się to pogodzić z wymogami bezpieczeństwa, personel przydzielony do ochrony dóbr kulturalnych powinien być w interesie tych dóbr szanowany; jeśli dostanie się w ręce strony przeciwnej, powinien mieć możliwość dalszego pełnienia swych funkcji, o ile powierzone mu dobra kulturalne dostaną się również w ręce strony przeciwnej.

Rozdział V. O znaku rozpoznawczym

Artykuł 16. Znak konwencji

1. Znakiem rozpoznawczym Konwencji jest tarcza skierowana ostrzem do dołu, przedzielona wzdłuż przekątnych na cztery pola, dwa błękitne i dwa białe (tarcza herbowa złożona z błękitnego kwadratu, jeden z kątów którego tworzy ostrze tarczy oraz umieszczonego nad nim błękitnego trójkąta, rozgraniczonych po każdej stronie białym trójkątem).

2. Znaku używa się bądź pojedynczo, bądź potrójnie w układzie trójkątnym (z jedną tarczą u dołu), w warunkach określonych w art. 17.

Artykuł 17. Sposób użycia znaku

1. Znak rozpoznawczy w układzie potrójnym może być używany jedynie dla identyfikacji:

a) dóbr kulturalnych nieruchomych korzystających z ochrony specjalnej;

b) transportów dóbr kulturalnych w warunkach określonych w art. 12 i 13;

c) schronów zaimprowizowanych w warunkach określonych w Regulaminie Wykonawczym.

2. Pojedynczy znak rozpoznawczy może być używany jedynie dla identyfikacji:

a) dóbr kulturalnych nie korzystających z ochrony specjalnej;

b) osób sprawujących czynności kontrolne zgodnie z Regulaminem Wykonawczym;

c) personelu przydzielonego do ochrony dóbr kulturalnych;

d) kart tożsamości określonych w Regulaminie Wykonawczym.

3. W czasie konfliktu zbrojnego zabrania się używania znaku rozpoznawczego w jakichkolwiek innych przypadkach poza wymienionymi w poprzednich ustępach niniejszego artykułu oraz używania dla jakichkolwiek celów znaku podobnego do znaku rozpoznawczego.

4. Znak rozpoznawczy nie może być umieszczony na dobrze kulturalnym nieruchomym, o ile równocześnie nie umieści się na widocznym miejscu odpowiednio podpisanego i datowanego upoważnienia wystawionego przez właściwą władzę Wysokiej Umawiającej się Strony.

Rozdział VI. O zakresie zastosowania Konwencji

Artykuł 18. Zastosowanie Konwencji

1. Z wyjątkiem postanowień, które powinny wejść w życie już w czasie pokoju, niniejsza Konwencja będzie stosowana w razie wojny wypowiedzianej lub jakiegokolwiek innego konfliktu zbrojnego, jaki może powstać, bądź pomiędzy dwiema Wysokimi Umawiającymi się Stronami, bądź większą ich ilością, nawet jeżeli stan wojny przez jedną lub więcej z nich nie został uznany.

2. Konwencja będzie stosowana również we wszystkich wypadkach okupacji bądź całego terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron bądź jego części, nawet jeżeli okupacja ta nie napotyka na żaden zbrojny opór.

3. Mocarstwa będące stronami niniejszej Konwencji pozostaną związane nią w swoich wzajemnych stosunkach, nawet jeżeli jedno z Mocarstw biorących udział w konflikcie nie jest jej stroną. Będą ponadto związane Konwencją również w stosunku do tego Mocarstwa, o ile oświadczy Ono, że przyjmuje jej postanowienia, i o ile je stosuje.

Artykuł 19. Konflikty nie mające charakteru międzynarodowego

1. W razie konfliktu zbrojnego nie posiadającego charakteru międzynarodowego a powstałego na terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron, każda ze stron konfliktu będzie obowiązana stosować co najmniej postanowienia niniejszej Konwencji, które dotyczą poszanowania dóbr kulturalnych.

2. Strony konfliktu będą dążyły do wprowadzenia w życie, drogą układów specjalnych, w całości lub w części również pozostałych postanowień niniejszej Konwencji.

3. Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury może zaofiarować stronom konfliktu swe usługi.

4. Zastosowanie powyższych postanowień nie będzie miało wpływu na sytuację prawną stron konfliktu.

Rozdział VII. O wykonywaniu Konwencji

Artykuł 20. Regulamin wykonawczy

Szczegóły dotyczące sposobu stosowania niniejszej Konwencji są określone w Regulaminie Wykonawczym, który stanowi jej integralną część.

Artykuł 21. Mocarstwa opiekuńcze

Niniejsza Konwencja i jej Regulamin Wykonawczy będą stosowane przy współpracy Mocarstw Opiekuńczych, którym powierzono czuwanie nad interesami Stron konfliktu.

Artykuł 22. Postępowanie pojednawcze

1. Mocarstwa Opiekuńcze udzielają swych dobrych usług we wszelkich wypadkach, w których uznają to za wskazane w interesie dóbr kulturalnych, zwłaszcza jeżeli pomiędzy Stronami konfliktu powstanie różnica zdań co do stosowania lub interpretacji postanowień niniejszej Konwencji lub jej Regulaminu Wojskowego.

2. W tym celu każde z Mocarstw Opiekuńczych może, bądź na zaproszenie jednej ze Stron lub Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, bądź z własnej inicjatywy, zaproponować Stronom konfliktu zebranie ich

przedstawicieli, a w szczególności przedstawicieli władz powołanych do ochrony dóbr kulturalnych, w razie potrzeby na odpowiednio wybranym terytorium neutralnym. Strony konfliktu obowiązane są przychylić się do otrzymanej propozycji odbycia zebrania. Mocarstwa Opiekuńcze zgłaszają do aprobaty Stronom konfliktu nazwisko osobistości bądź będącej obywatelem Mocarstwa neutralnego bądź zaproponowanej przez Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, która będzie zaproszona do udziału w tym zebraniu w charakterze przewodniczącego.

Artykuł 23. Pomoc UNESCO

1. Wysokie Umawiające się Strony mogą zwrócić się do Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury z prośbą o pomoc techniczną w zorganizowaniu ochrony swoich dóbr kulturalnych lub w związku z jakimkolwiek innym zagadnieniem wynikającym ze stosowania bądź niniejszej Konwencji, bądź jej Regulaminu Wykonawczego. Organizacja udziela tej pomocy w granicach swojego programu i swoich możliwości.

2. Organizacja jest uprawniona do występowania z własnej inicjatywy z propozycjami na ten temat wobec Wysokich Umawiających się Stron.

Artykuł 24. Układy specjalne

1. Wysokie Umawiające się Strony mogą zawierać układy specjalne odnośnie wszelkich zagadnień, które ich zdaniem wymagają oddzielnego uregulowania.

2. Nie może być zawarty żaden układ specjalny umniejszający ochronę, jaką niniejsza Konwencja zapewnia dobrom kulturalnym i personelowi przydzielonemu do ich ochrony.

Artykuł 25. Rozpowszechnienie Konwencji

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się rozpowszechnić w swoich krajach tekst niniejszej Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego możliwie najszerzej, zarówno w czasie pokoju, jak i w czasie konfliktu zbrojnego. Zobowiązują się w szczególności włączyć ich nauczanie do programów szkolenia wojskowego, a w miarę możności również cywilnego, tak aby zasady ich mogły być znane całej ludności, a zwłaszcza siłom zbrojnym i personelowi przydzielonemu do ochrony dóbr kulturalnych.

Artykuł 26. Przekłady i sprawozdania

1. Wysokie Umawiające się Strony prześlą sobie wzajemnie, za pośrednictwem Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, urzędowe przekłady niniejszej Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego.

2. Ponadto, co najmniej raz na cztery lata, prześlą One Dyrektorowi Generalnemu sprawozdanie zawierające informacje, jakich udzielenie uznają za stosowne, o środkach powziętych, przygotowanych lub zamierzonych przez ich właściwe władze celem wykonania niniejszej Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego.

Artykuł 27. Zebrania

1. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury może zwoływać za zgodą Rady Wykonawczej, zebrania przedstawicieli Wysokich Umawiających się Stron. Obowiązany jest zwołać zebranie, jeśli prosi o to co najmniej jedna piąta ogólnej ilości Wysokich Umawiających się Stron.

2. Niezależnie od wszelkich innych kompetencji przyznanych mu przez niniejszą Konwencję i jej Regulamin Wykonawczy, zadaniem zebrania jest badanie zagadnień związanych ze stosowaniem niniejszej Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego oraz formułowanie na ten temat zaleceń.

3. Zebranie może ponadto przystąpić do rewizji Konwencji lub jej Regulaminu Wykonawczego, z zachowaniem postanowień art. 39, jeżeli reprezentowania jest na nim większość Wysokich Umawiających się Stron.

Artykuł 28. Sankcje

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się powziąć w ramach swoich systemów prawa karnego wszelkie konieczne środki, ażeby osoby, które dopuściły się naruszenia niniejszej Konwencji lub nakazały jej naruszenie, były bez względu na swoje obywatelstwo ściganc i dosięgnięte sankcjami, bądź karnymi, bądź dyscyplinarnymi.

Postanowienia końcowe

Artykuł 29. Języki

1. Niniejszą Konwencję sporządzono w językach angielskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim, wszystkie te cztery teksty są równie autentyczne.

2. Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury poleci sporządzić przekłady na inne języki urzędowe swojej Konferencji Generalnej.

Artykuł 30. Podpisanie

Niniejsza Konwencja będzie nosiła datę 14 maja 1954 roku, a możność podpisania jej będą miały aż do dnia 31 grudnia 1954 roku wszystkie Państwa zaproszone na Konferencję, która odbyła się w Hadze od dnia 21 kwietnia do dnia 14 maja 1954 roku.

Artykuł 31. Ratyfikacja

1. Niniejsza Konwencja podlega ratyfikacji przez podpisujące ją Państwa zgodnie z procedurą konstytucyjną każdego z nich.

2. Dokumenty ratyfikacyjne będą składane Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Artykuł 32. Przystąpienie

Począwszy od dnia jej wejścia w życie, do niniejszej Konwencji będą mogły przystąpić wszystkie Państwa wymienione w art. 30, które jej nie podpisały, jak również każde inne Państwo zaproszone do przystąpienia przez Radę Wykonawczą Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Artykuł 33. Wejście w życie

1. Niniejsza Konwencja wejdzie w życie w trzy miesiące po złożeniu pięciu dokumentów ratyfikacyjnych.

2. Następnie, dla każdej z Wysokich Umawiających się Stron będzie ona wchodziła w życie w trzy miesiące po złożeniu przez Nią dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

3. W sytuacjach określonych w art. 18 i 19 dokumenty ratyfikacji lub przystąpienia, złożone przez Strony konfliktu czy to przed rozpoczęciem kroków nieprzyjacielskich lub okupacji czy też po nim, wywołują skutki prawne natychmiast. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury roześle w takich wypadkach zawiadomienia przewidziane w art. 38, jak najszybszą drogą.

Artykuł 34. Stosowanie

1. Każde z Państw będących stronami Konwencji w dniu jej wejścia w życie poweźmie w przeciągu sześciu miesięcy wszelkie niezbędne środki, aby była ona istotnie stosowana.

2. Dla każdego Państwa, które złoży dokument ratyfikacyjny lub dokument przystąpienia po dniu wejścia w życie Konwencji, okres tych sześciu miesięcy będzie biegł od dnia złożenia dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

Artykuł 35. Rozszerzenie zasięgu terytorialnego Konwencji

Każda z Wysokich Umawiających się Stron, bądź w chwili ratyfikacji lub przystąpienia, bądź w dowolnym innym czasie, będzie mogła oświadczyć w drodze notyfikacji skierowanej do Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, że niniejsza Konwencja rozciąga się na wszystkie lub niektóre spośród terytoriów, za których stosunki międzynarodowe Strona ta jest odpowiedzialna. Notyfikacja ta wywoła skutki prawne w trzy miesiące po dniu jej otrzymania.

Artykuł 36. Stosunek do poprzednich Konwencji

1. W stosunkach pomiędzy Mocarstwami, które są związane Konwencjami Haskimi, bądź z dnia 29 lipca 1899 roku, bądź z dnia 18 października 1907 roku, dotyczącymi praw i zwyczajów wojny lądowej (IV) oraz bombardowania w czasie wojny przez siły morskie (IX), a które są Stronami Konwencji niniejszej, uzupełni ona wyżej wymienioną Konwencję (IX) i Regulamin załączony do wyżej wymienionej Konwencji (IV) oraz zastąpi znak opisany w art. 5 wyżej wymienionej Konwencji (IX) znakiem opisanym w art. 16 Kon-

wencji niniejszej dla wypadków, w których Konwencja i jej Regulamin Wykonawczy przewidują używanie tego znaku rozpoznawczego.

2. W stosunkach pomiędzy Mocarstwami związanymi Paktem Waszyngtońskim z dnia 15 kwietnia 1935 roku o ochronie instytucji artystycznych i naukowych oraz zabytków historycznych (Paktem Roericha), a które są Stronami Konwencji niniejszej uzupełni ona Pakt Roericha oraz zastąpi flagę rozpoznawczą opisaną w artykule III Paktu znakiem opisanym w art. 18 Konwencji niniejszej dla wypadków, w których Konwencja i jej Regulamin Wykonawczy przewidują używanie tego znaku rozpoznawczego.

Artykuł 37. Wypowiedzenie

1. Każda z Wysokich Umawiających się Stron będzie mogła wypowiedzieć niniejszą Konwencję zarówno we własnym imieniu, jak i w imieniu każdego z terytoriów, za których stosunki międzynarodowe jest odpowiedzialna.

2. Wypowiedzenie będzie notyfikowane na piśmie dokumentem złożonym Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

3. Wypowiedzenie wywoła skutki prawne w rok po otrzymaniu dokumentu wypowiedzenia. Jeżeli jednak w chwili upływu tego roku Strona wypowiadająca będzie wmieszana w konflikt zbrojny, skutki prawne wypowiedzenia ulegną zawieszeniu aż do zakończenia kroków nieprzyjacielskich lub też czynności mających na celu repatriację dóbr kulturalnych, w zależności od tego, który z tych terminów jest późniejszy.

Artykuł 38. Zawiadomienia

Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury będzie zawiadamiał Państwa, o których mowa w art. 30 i 32 oraz Organizację Narodów Zjednoczonych, o złożeniu wszelkich dokumentów ratyfikacji, przystąpienia lub przyjęcia, wymienionych w art. 31, 32 i 39, jak również o notyfikacjach i wypowiedzeniach, wymienionych w art. 35, 37 i 39.

Artykuł 39. Rewizja Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego

1. Każda z Wysokich Umawiających się Stron może zgłosić poprawki do niniejszej Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego. Każda zgłoszona poprawka będzie zakomunikowana Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowa-

nia, Nauki i Kultury, który prześle jej tekst wszystkim Wysokim Umawiającym się Stronom, prosząc je zarazem o wypowiedzenie się w przeciągu czterech miesięcy:

a) czy życzą sobie, aby została zwołana konferencja dla rozpatrzenia zgłoszonej poprawki;

b) czy też są zdania, że poprawkę należy przyjąć bez zwoływania konferencji;

c) czy wreszcie są zdania, że poprawkę należy odrzucić bez zwoływania konferencji.

2. Dyrektor Generalny prześle wszystkim Wysokim Umawiającym się Stronom odpowiedzi otrzymanie w wykonaniu ustępu 1 niniejszego artykułu.

3. Jeżeli wszystkie Wysoki Umawiające się Strony, które w przypisanym terminie wypowiedziały się na ręce Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, zawiadomią go zgodnie z literą b) ustępu 1 niniejszego artykułu, że ich zdaniem poprawkę należy przyjąć bez zwoływania konferencji, Dyrektor Generalny przeprowadzi notyfikację ich decyzji zgodnie z art. 38. Poprawka wywoła skutki prawne wobec wszystkich Wysokich Umawiających się Stron z upływem dziewięćdziesięciu dni od daty tej notyfikacji.

4. Dyrektor Generalny zwoła konferencję Wysokich Umawiających się Stron dla rozpatrzenia zgłoszonej poprawki, jeśli o zwołanie takiej konferencji prosi go co najmniej jedna trzecia ogólnej liczby Wysokich Umawiających się Stron.

5. Poprawki do Konwencji lub jej Regulaminu Wykonawczego, rozpatrzone w sposób przewidziany w ustępie poprzednim, wejdą w życie jedynie wówczas, gdy zostaną uchwalone jednomyślnie przez Wysokie Umawiające się Strony reprezentowane na konferencji, a następnie przyjęte przez każdą z Wysokich Umawiających się Stron.

6. Przyjęcie przez Wysokie Umawiające się Strony poprawek do Konwencji lub jej Regulaminu Wykonawczego, uchwalonych przez konferencję wymienioną w ustępach 4 i 5, nastąpi przez złożenie formalnego dokumentu Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

7. Po wejściu w życie poprawek do niniejszej Konwencji lub jej Regulaminu Wykonawczego jedynie poprawiony odpowiednio tekst Konwencji lub Regulaminu Wykonawczego będzie mógł być przedmiotem ratyfikacji lub przystąpienia.

Artykuł 40. Rejestracja

Zgodnie z artykułem 102 Karty Narodów Zjednoczonych, niniejsza Konwencja będzie zarejestrowana w Sekretariacie Narodów Zjednoczonych na wniosek Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

W dowód powyższego podpisani, należycie upoważnieni, podpisali niniejszą Konwencję.

Sporządzono w Hadze, dnia 14 maja 1954 roku, w jednym egzemplarzu, który będzie złożony w archiwach Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, a którego uwierzytelnione odpisy będą dostarczone wszystkim Państwom wymienionym w art. 30 i 32 oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych.

REGULAMIN WYKONAWCZY DO KONWENCJI O OCHRONIE DÓBR KULTURALNYCH W RAZIE KONFLIKTU ZBROJNEGO

Rozdział I. O kontroli

Artykuł 1. Międzynarodowa lista osobistości

Z chwilą wejścia w życie Konwencji, Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury zestawi międzynarodową listę obejmującą wszystkie osobistości, zgłoszone przez Wysokie Umawiające się Strony jako nadające się do sprawowania funkcji Komisarza Generalnego do Spraw Dóbr Kulturalnych. Z inicjatywy Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury lista ta będzie periodycznie rewidowana, zgodnie z wnioskami zgłaszanymi przez Wysokie Umawiające się Strony.

Artykuł 2. Organizacja kontroli

Z chwilą, gdy Wysoka Umawiająca się Strona stanie się uczestniczką konfliktu zbrojnego, do którego ma zastosowanie art. 18 Konwencji:

a) Strona ta wyznaczy przedstawiciela dla dóbr kulturalnych położonych na swoim terytorium, a w razie zajęcia obecnego terytorium powinna wyznaczyć oddzielnego przedstawiciela dla dóbr kulturalnych, które się na nim znajdują;

b) Mocarstwo Opiekuńcze każdej ze Stron znajdujących się w konflikcie z tą Wysoką Umawiającą się Stroną wyznaczy przy niej delegatów, zgodnie z poniższym artykułem 3;

c) będzie wyznaczony przy tej Wysokiej Umawiającej się Stronie Komisarz Generalny do Spraw Dóbr Kulturalnych, zgodnie z poniższym artykułem 4.

Artykuł 3. Wyznaczenie delegatów Mocarstw Opiekuńczych

Mocarstwo Opiekuńcze wyznacza swoich delegatów spośród członków swojego personelu dyplomatycznego lub konsularnego lub też na zgodą Strony, przy której mają wykonywać swojej zadania, spośród innych osób.

Artykuł 4. Wyznaczenie Komisarza Generalnego

1. Komisarz Generalny do Spraw Dóbr Kulturalnych będzie wybrany spośród osobistości objętych międzynarodową listą za obopólną zgodą przez Stronę, przy której ma wykonywać swoje zadania oraz przez Mocarstwa Opiekuńcze Stron znajdujących się z nią w konflikcie.

2. Jeżeli Strony w przeciągu trzech tygodni od rozpoczęcia rozmów na ten temat nie dojdą do porozumienia, zwrócą się do prezesa Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z prośbą o wyznaczenie Komisarza Generalnego, który obejmie to stanowisko dopiero po uzyskaniu zgodny Strony, przy której ma wykonywać swoje zadania.

Artykuł 5. Uprawnienia delegatów

Delegaci Mocarstw Opiekuńczych stwierdzają naruszenia Konwencji; za zgodną Strony, przy której pełnią swoją misję, badają okoliczności, w jakich naruszenia się wydarzyły; czynią na miejscu demarsze, aby ich zaniechano, a w razie potrzeby zawiadamiają o nich Komisarza Generalnego; informują go zarazem bieżąco o swojej działalności.

Artykuł 6. Uprawnienia Komisarza Generalnego

1. Komisarza Generalny do Spraw Dóbr Kulturalnych zajmuje się wraz z przedstawicielem Strony, przy której pełni swoje zadania oraz z zainteresowanymi delegatami, wszelkimi przedłożonymi sobie sprawami, które wiążą się z wykonaniem Konwencji.

2. Posiada on prawo decyzji i nominacji w wypadkach określonych w niniejszym Regulaminie.

3. Ma on prawo - za zgodą Strony, przy której pełni swoje zadania - bądź zarządzić przeprowadzenie dochodzenia, bądź sam je przeprowadzić.

4. Podejmuje on wobec Stron konfliktu lub wobec ich Mocarstw Opiekuńczych, wszelkie demarsze, jakie uważa za pożyteczne dla wykonania Konwencji.

5. Sporządza on niezbędne sprawozdania na temat wykonania Konwencji i składa je zainteresowanym Stronom, jak również Mocarstwom Opiekuńczym. Odpisy ich przesyła Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, który może posługiwać się jedynie zawartymi w nich danymi technicznymi.

6. W braku Mocarstwa Opiekuńczego, Komisarz Generalny pełni funkcje przyznane Mocarstwu Opiekuńczemu w art. 21 i 22 Konwencji.

Artykuł 7. Inspektorzy i rzeczoznawcy

1. Ilekroć Komisarz Generalny do Spraw Dóbr Kulturalnych, bądź na prośbę zainteresowanych delegatów bądź po zasięgnięciu ich zdania, uważa to za konieczne, przedkłada do aprobaty Stronie, przy której pełni swoje zadania, kandydaturę osoby, która miałaby pełnić określoną misję w charakterze inspektora dóbr kulturalnych. Inspektor ten jest odpowiedzialny jedynie przed Komisarzem Generalnym.

2. Komisarz Generalny, delegaci i inspektorzy mogą uciekać się do usług rzeczoznawców, których kandydatury przedkłada się również do aprobaty Stronie wymienionej w poprzednim ustępie.

Artykuł 8. Wykonywanie zadań kontrolnych

Komisarz Generalny do Spraw Dóbr Kulturalnych, delegacji Mocarstw Opiekuńczych, inspektorzy i rzeczoznawcy nie powinni w żadnym razie wykraczać poza granice swoich zadań. Powinni oni w szczególności brać pod uwagę wymogi bezpieczeństwa Wysokiej Umawiającej się Strony, przy której pełnią swoje zadania i we wszelkich okolicznościach działać zgodnie z wymogami sytuacji wojskowej zakomunikowanymi przez tę Wysoką Umawiającą się Stronę.

Artykuł 9. Substytucja Mocarstw Opiekuńczych

Jeżeli Strona konfliktu bądź w ogóle nie korzysta z usług Mocarstwa Opiekuńczego, bądź przestaje z nich korzystać, może zwrócić się do jednego z Państw neutralnych z prośbą o objęcie funkcji Mocarstwa Opiekuńczego w zakresie wyznaczenia Komisarza Generalnego do Spraw Dóbr Kulturalnych zgodnie z procedurą określoną wyżej w art. 4. Wyznaczony w ten sposób Komisarz Generalny powierza w razie potrzeby inspektorom funkcje delegatów Mocarstw Opiekuńczych, określone w niniejszym Regulaminie.

Artykuł 10. Koszty

Uposażenie i wydatki Komisarza Generalnego do Spraw Dóbr Kulturalnych, jak również inspektorów i rzeczoznawców, będą opłacane przez Stronę, przy której pełnią oni swoje zadania. Uposażenie i wydatki delegatów Mocarstw Opiekuńczych będą przedmiotem porozumienia pomiędzy tymi Mocarstwami a Państwami, których interesów One bronią.

Rozdział II. O ochronie specjalnej

Artykuł 11. Schrony zaimprowizowane

1. Jeżeli Wysoka Umawiająca się Strona w czasie konfliktu zbrojnego zmuszona jest przez nieprzewidziane okoliczności do urządzenia schronu zaimprowizowanego i jeżeli pragnie, aby schron taki został umieszczony pod ochroną specjalną, komunikuje to natychmiast Komisarzowi Generalnemu, który przy Niej pełni swoje zadania.

2. Jeżeli Komisarz Generalny jest zdania, że zarówno okoliczności, jak znaczenie ukrytych w zaimprowizowanym schronie dóbr kulturalnych usprawiedliwiają taki środek, może upoważnić Wysoką Umawiającą się Stronę do umieszczenia na schronie znaku rozpoznawczego określonego w art. 16 Konwencji. Decyzję swoją komunikuje bezzwłocznie zainteresowanym delegatom Mocarstw Opiekuńczych, z których każdy w przeciągu trzydziestu dni może zażądać natychmiastowego usunięcia znaku.

3. Z chwilą, gdy delegaci ci wyrażą zgodę lub gdy okres trzydziestu dni przeminął, a żaden z nich nie zgłosił sprzeciwu, zaimprowizowany schron zaś odpowiada, zdaniem Komisarza Generalnego, warunkom określonym w art. 8 Konwencji, Komisarz Generalny zwraca się do Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury z prośbą o wpisanie schronu do Rejestru Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną.

Artykuł 12. Międzynarodowy Rejestr Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną

1. Ustanawia się „Międzynarodowy Rejestr Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną".

2. Rejestr ten prowadzi Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Wtórniki jego przesyła Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz Wysokim Umawiającym się Stronom.

3. Rejestr dzieli się na rozdziały, z których każdy oznaczony jest nazwą jednej z Wysokich Umawiających się Stron. Każdy rozdział dzieli się na trzy części, zatytułowane: schrony, ośrodki zabytkowe, inne dobra kulturalne nieruchome. Dyrektor Generalny ustala, jakie szczegóły powinny znajdować się w każdym rozdziale.

Artykuł 13. Wnioski o wpisanie do rejestru

1. Każda z Wysokich Umawiających się Stron może składać Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury wnioski o wpisanie do rejestru określonych schronów, ośrodków zabytkowych lub innych dóbr kulturalnych nieruchomych, położonych na swoim terytorium. Wniosek powinien zawierać wskazówki dotyczące miejsca położenia dóbr i stwierdzać, że odpowiadają one warunkom określonym w art. 8 Konwencji.

2. W razie okupacji wnioski o wpisanie do rejestru ma prawo składać Mocarstwo okupujące.

3. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury przesyła bezzwłocznie odpisy wniosków o wpisanie do rejestru każdej z Wysokich Umawiających się Stron.

Artykuł 14. Sprzeciw

1. Każda z Wysokich Umawiających się Stron może sprzeciwić się wpisaniu dobra kulturalnego do rejestru pismem skierowanym do Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Pismo to powinno do niego wpłynąć w przeciągu czterech miesięcy od dnia, w którym wysłał odpis wniosku o wpisanie do rejestru.

2. Sprzeciw należy uzasadnić. Dopuszczalne jest jedynie uzasadnienie:

a) że dane dobro nie jest dobrem kulturalnym, lub też

b) że nie zostały wypełnione warunki określone w art. 8 Konwencji.

3. Dyrektor Generalny rozsyła bezzwłocznie Wysokim Umawiającym się Stronom odpisy pisma zawierającego sprzeciw. W razie potrzeby zasięga opinii Międzynarodowego Komitetu dla Spraw Zabytków, Miejsc o Znaczeniu Artystycznym i Historycznym oraz Wykopalisk Archeologicznych, a nadto, jeżeli uważa to za pożyteczne, jakiejkolwiek innej organizacji lub osobistości o odpowiednich kwalifikacjach.

4. Dyrektor Generalny lub Wysoka Umawiająca się Strona składająca wniosek o wpisanie do rejestru mogą podejmować wszelkie kroki, jakie uznają za konieczne, wobec Wysokich Umawiających się Stron, które zgłosiły sprzeciw, aby wywołać jego cofnięcie.

5. Jeżeli Wysoka Umawiająca się Strona, która w czasie pokoju złożyła wniosek o wpisanie dobra kulturalnego do rejestru, znajduje się w konflikcie zbrojnych zanim wpis został dokonany, dobro kulturalne, o które chodzi, będzie natychmiast wpisane do rejestru przez Dyrektora Generalnego prowizorycznie aż do chwili potwierdzenia, wycofania lub obalenia sprzeciwu, jaki bądź został bądź może zostać zgłoszony.

6. Jeżeli w przeciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym Dyrektor Generalny otrzymał pismo zawierające sprzeciw, nie otrzyma on od Wysokiej Umawiającej się Strony, która zgłosiła sprzeciw, zawiadomienia, że sprzeciw zostaje wycofany, Wysoka Umawiająca się Strona, która zgłosiła wniosek o wpisanie do rejestru, może wystąpić na drogę arbitrażu w sposób określony w ustępie następnym.

7. Wniosek arbitrażowy należy zgłosić najpóźniej do roku od dnia, w którym Dyrektor Generalny otrzymał pisemny sprzeciw. Każda ze Stron sporu wyznacza jednego arbitra. Jeżeli wobec wniosku o wpisanie do rejestru zgłoszono więcej niż jeden sprzeciw, Wysokie Umawiające się Strony, które je zgłosiły, wyznaczają wspólnie jednego arbitra. Obaj arbitrzy wybierają superarbitra spośród osób objętych listą międzynarodową wymienioną w art. 1 niniejszego Regulaminu; jeżeli nie mogą uzgodnić wyboru, zwracają się do prezesa Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z prośbą o wyznaczenie superarbitra, nie koniecznie spośród osób objętych listą międzynarodową. Utworzony w ten sposób trybunał arbitrażowy sam określa swoją procedurę. Od orzeczeń jego nie przysługuje odwołanie.

8. Każda z Wysokich Umawiających się Stron może oświadczyć w chwili, gdy powstaje spór, którego jest stroną, że nie życzy sobie zastosowania procedury arbitrażowej określonej w poprzednim ustępie. W takim wypadku Dyrektor Generalny przedkłada sprzeciw wobec wniosku o wpisanie do rejestru Wysokim Umawiającym się Stronom. Sprzeciw zostaje zatwierdzony jedynie wówczas, jeżeli Wysokie Umawiające się Strony powezmą taką decyzję większością dwóch trzecich liczby głosujących. Głosowanie odbędzie się w drodze korespondencji, chyba że Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury uzna na niezbędne zwołać konferencję na podstawie uprawnień, jakie mu przyznaje art. 27 Konwencji. Jeżeli Dyrektor Generalny postanowi przeprowadzić głosowanie w drodze korespondencji, zwróci się do Wysokich Umawiających się Stron z prośbą o nadesłanie mu swojego głosu w zapieczętowanej kopercie w przeciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym skierował do nich tę prośbę.

Arykuł 15. Wpisanie do rejestru

1. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury poleca wpisać do rejestru pod numerem bieżącym każde dobro kulturalne, co do którego wpłynął wniosek, jeżeli wniosek ten nie spowodował sprzeciwu w terminie określonym w pierwszym ustępie art. 14.

2. W wypadku, w którym został zgłoszony sprzeciw, Dyrektor Generalny, z wyjątkiem wypadków przewidzianych w ustępie 5 art. 14, przeprowadzi wpisanie dobra kulturalnego do rejestru tylko wówczas, jeżeli sprzeciw został wycofany lub też nie został zatwierdzony w drodze procedury określonej, bądź w ustępie 7, bądź w ustępie 8 art. 14.

3. Ilekroć zajdzie wypadek przewidziany w ustępie 3 art. 11, Dyrektor Generalny przeprowadzi wpis do rejestru na wniosek Komisarza Generalnego do Spraw Dóbr Kulturalnych.

4. Dyrektor Generalny przesyła bezzwłocznie Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych, Wysokim Umawiającym się Stronom oraz na prośbę Strony, która złożyła wniosek o wpisanie, wszelkim innym Państwom wymienionym w art. 30 i 32 Konwencji, uwierzytelniony odpis każdego wpisu do rejestru. Wpis wywołuje skutki prawne w trzydzieści dni po rozesłaniu tych odpisów.

Artykuł 16. Skreślenie z rejestru

1. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury poleca skreślić dobro kulturalne z rejestru:

a) na wniosek Wysokiej Umawiającej się Strony, na której terytorium dobro kulturalne się znajduje;

b) jeżeli Wysoka Umawiająca się Strona, która prosiła o wpisanie do rejestru, wypowiedziała Konwencję, z chwilą gdy to wypowiedzenie wywołuje skutki prawne;

c) w wypadku przewidzianym w ustępie 5 art. 14, jeżeli sprzeciw został zatwierdzony w drodze procedury określonej bądź w ustępie 7, bądź w ustępie 8 art. 14.

2. Dyrektor Generalny przesyła bezzwłocznie uwierzytelniony odpis każdego skreślenia z rejestru Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz wszystkim Państwom, które otrzymały odpis wpisu. Skreślenie wywołuje skutki prawne w trzydzieści dni po rozesłaniu tych odpisów.

Rozdział III. O transportach dóbr kulturalnych

Artykuł 17. Procedura uzyskania przywileju nietykalności

1. Wniosek przewidziany w ustępie pierwszym art. 12 Konwencji należy skierować do Komisarza Generalnego do Spraw Dóbr Kulturalnych. Powinien on przedstawiać powody, które go wywołały oraz określać w przybliżeniu ilość i znaczenie dóbr kulturalnych, które mają być przewiezione, obecne ich pomieszczenie, pomieszczenie do którego mają być przewiezione, środki transportu, projektowaną trasę i datę transportu, jak również wszelkie inne istotne informacje.

2. Jeżeli Komisarz Generalny, po zasięgnięciu opinii, które uważa za wskazane zebrać, sądzi, że przewóz jest uzasadniony, konsultuje właściwych delegatów Mocarstw Opiekuńczych na temat projektowanych szczegółów wykonawczych. W następstwie tej konsultacji zawiadamia o transporcie zainteresowane Strony konfliktu, zamieszczając w tym zawiadomieniu wszelkie potrzebne informacje.

3. Komisarz Generalny wyznacza inspektora lub inspektorów, którzy upewniają się, że transport zawiera jedynie dobra kulturalne wymienione w odnośnym wniosku, że odbywa się w uzgodniony sposób i że jest zaopatrzony w znak rozpoznawczy. Inspektor lub inspektorzy towarzyszą transportowi aż do miejsca przeznaczenia.

Artykuł 18. Transport za granicę

Transport pod ochroną specjalną, który kieruje się ku terytorium innego kraju podlega nie tylko art. 12 Konwencji i art. 17 niniejszego Regulaminu, ale nadto następującym postanowieniom:

a) w czasie pobytu dóbr kulturalnych na terytorium innego Państwa, Państwo to będzie ich depozytariuszem; zapewni tym dobrom opiekę co najmniej równą tej, jaką otacza własne dobra kulturalne o podobnym znaczeniu;

b) państwo będące depozytariuszem zwróci dobra kulturalne dopiero po zakończeniu konfliktu; zwrot nastąpi w przeciągu sześciu miesięcy od daty złożenia odnośnej prośby;

c) w czasie wszelkich operacji transportowych oraz w czasie pobytu na terytorium każdego obcego Państwa dobra kulturalne będą wyłączone z wszelkiego rodzaju zajęcia, dysponować zaś nimi nie będzie mógł ani deponent, ani depozytariusz. Jednakże, jeżeli będzie tego wymagało bezpieczeństwo dóbr kulturalnych, depozytariusz za zgodą deponenta

będzie mógł zarządzić przewiezienie ich na terytorium kraju trzeciego z zachowaniem warunków określonych w niniejszym artykule.

d) prośba o objęcie ochroną specjalną powinna zawierać wzmiankę, że Państwo, na którego terytorium dobra kulturalne mają być przewiezione, przyjmuje postanowienia niniejszego artykułu.

Artykuł 19. Terytorium okupowane

Ilekroć Wysoka Umawiająca się Strona, która okupuje terytorium innej Wysokiej Umawiającej się Strony, przewozi dobra kulturalne do schronu położonego w innym punkcie tego terytorium, nie mogąc zastosować procedury określonej w art. 17 Regulaminu, przewiezienie to nie będzie uważane za bezprawne przywłaszczenie w rozumieniu art. 4 Konwencji, jeżeli Komisarz Generalny do Spraw Dóbr Kulturalnych zaświadczy pisemnie, po przekonsultowaniu osób sprawujących zazwyczaj pieczę nad tymi dobrami, że okoliczności czynią to przewiezienie niezbędnym.

Rozdział IV. O znaku rozpoznawczym

Artykuł 20. Umieszczanie znaku

1. Umieszczenie znaku rozpoznawczego i stopień jego widoczności pozostawia się uznaniu właściwych władz każdej z Wysokich Umawiających się Stron. Znak może być umieszczony na flagach lub na opaskach; może również być wymalowany na samym obiekcie lub uwidoczniony na nim w jakikolwiek inny odpowiedni sposób.

2. W razie konfliktu zbrojnego, niezależnie od możliwości przyjęcia systemu jeszcze dokładniejszego znakowania, należy umieszczać znak w sposób dobrze widoczny za dnia, tak z powietrza jak z ziemi, na transportach w wypadkach określonych w art. 12 i 13 Konwencji.

Znak powinien być dobrze widoczny za dnia:

a) w regularnych odstępach wystarczających dla dokładnego oznaczenia obwodu ośrodka zabytkowego objętego ochroną specjalną;

b) przy wejściu do innych dóbr kulturalnych nieruchomych objętych ochroną specjalną.

Artykuł 21. Określanie tożsamości osób

1. Osoby, o których mowa w art. 17 ustęp 2 litera b) i c) Konwencji, mogą nosić na ramieniu opaskę zaopatrzoną w znak rozpoznawczy, wystawioną i opieczętowaną przez właściwe władze.

2. Osoby te będą posiadały specjalne karty tożsamości zaopatrzone w znak rozpoznawczy. Karta powinna wymieniać co najmniej nazwisko i imiona, datę urodzenia, tytuł lub stopień oraz stanowisko posiadacza, a nadto zawierać fotografię właściciela i jego podpis, bądź odciski palców lub jedno i drugie. Na karcie należy wreszcie umieścić suchą pieczęć właściwych władz.

3. Każda z Wysokich Umawiających się Stron ustala wzór swojej karty tożsamości, kierując się wzorem załączonym przykładowo do niniejszego Regulaminu. Wysokie Umawiające się Strony przesyłają sobie wzajemnie przyjęte wzory kart. Każdą kartę tożsamości wystawia się w miarę możności co najmniej w dwóch egzemplarzach, z których jeden zachowuje Państwo wystawiające kartę.

4. Osób wyżej wymienionych nie można, bez uzasadnionej przyczyny, pozbawić ani karty tożsamości ani prawa noszenia opaski.

(Strona frontowa)

KARTA TOŻSAMOŚCI
dla personelu przydzielonego do ochrony dóbr kulturalnych

Nazwisko .....

Imiona .....

Data urodzenia .....

Tytuł lub stopień .....

Stanowisko .....

jest posiadaczem niniejszej karty tożsamości, na podstawie Konwencji Haskiej z dn. 14 maja 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego.

Data wystawienia
.....

Numer karty
.....

(Na odwrocie)

(fotografia posiadacza)

Podpis lub odciski palców lub jedno i drugie

(pieczęć sucha władzy wystawiającej kartę)

Wzrost	Oczy	Włosy
.....	.....	.....

Inne elementy identyfikacji:

.....
.....
.....
.....
.....

Za Afganistan:	(brak podpisu)
Za Ludową Republikę Albanii:	(brak podpisu)
Za Niemiecką Republikę Federalną:	K. Bünger
Za Andorę: Za Księstwo Cywilne Biskupstwa Urgel w Andorze:	Juan Teixidor
Za Królestwo Arabii Saudyjskiej:	(brak podpisu)
Za Republikę Argentyńską:	(brak podpisu)
Za Australię:	Alfred Stirling
Za Austrię:	(brak podpisu)
Za Belgię:	ad referendum - M. Nyns
Za Boliwię:	(brak podpisu)
Za Brazylię:	(brak podpisu)
Za Ludową Republikę Bułgarii:	(brak podpisu)
Za Królestwo Kambodży:	(brak podpisu)
Za Kanadę:	(brak podpisu)
Za Cejlon:	(brak podpisu)
Za Chile:	(brak podpisu)
Za Chiny:	Chen Yuan
Za Republikę Kolumbii:	(brak podpisu)
Za Republikę Korei:	(brak podpisu)
Za Kostarykę:	(brak podpisu)
Za Kubę:	Hilda Labrada Bernal
Za Danię:	(brak podpisu)
Za Egipt:	(brak podpisu)
Za Ekwador:	Carlos Morales Chacón
Za Hiszpanię:	Juan Teixidor, Juan Manuel Castro-Rial Canosa
Za Stany Zjednoczone Ameryki:	Leonard Charmichael
Za Etiopię:	(brak podpisu)
Za Finlandię:	(brak podpisu)
Za Francję:	R. Brichet
Za Grecję:	Constantin Eustathiades, Spiridon Marinatos
Za Gwatemalę:	(brak podpisu)

Za Republikę Haiti:	(brak podpisu)
Za Republikę Hondurasu:	(brak podpisu)
Za Węgierską Republikę Ludową:	Boris Fai
Za Indie:	N.P. Chakravarti
Za Republikę Indonezji:	M. Hutasoit
Za Irak:	F. Basmachi
Za Iran:	ad referendum - G.A. Raadi
Za Irlandię:	Josephine Mc Neill
Za Islandię:	(brak podpisu)
Za Państwo Izraela:	M. Amir
Za Włochy:	Giorgio Rosii
Za Japonię:	(brak podpisu)
Za Haszemickie Królestwo Jordanii:	(brak podpisu)
Za Królestwo Laosu:	(brak podpisu)
Za Liban:	(brak podpisu)
Za Liberię:	(brak podpisu)
Za Libię:	A.H. Khannak
Za Liechtenstein:	(brak podpisu)
Za Luksemburg:	J. Mayers
Za Meksyk:	(brak podpisu)
Za Monako:	Jean J. Rey
Za Nepal:	(brak podpisu)
Za Nikaraguę:	H.H. Zwillenberg
Za Norwegię:	ad referendum Guthorn Kavli
Za Nową Zelandię:	(brak podpisu)
Za Pakistan:	(brak podpisu)
Za Panamę:	(brak podpisu)
Za Paragwaj:	(brak podpisu)
Za Niderlandy:	P.Th. Rohling
Za Peru:	(brak podpisu)
Za Republikę Filipin:	J.P. Bantug
Za Polską Rzeczpospolitą Ludową:	Stanisław Lorentz
Za Portugalię:	Fernando Quartin de Oliveira Bastos (ad referendum)

Za Republikę Dominikańską: (brak podpisu)

Za Białoruską Socjalistyczną Republikę Radziecką: z dołączeniem oświadczenia - P.W. Lutorowicz

Za Ukraińską Socjalistyczną Republikę Radziecką: z dołączeniem oświadczenia - J.T. Sirczenko

Za Rumuńską Republikę Ludową: A. Lazareanu

Za Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Północnej Irlandii: (brak podpisu)

Za Republikę San Marino: A. Donati

Za Watykan: (brak podpisu)

Za Republikę Salwadoru: Jacob Philip Kruseman

Za Szwecję: (brak podpisu)

Za Konfederację Szwajcarską: (brak podpisu)

Za Republikę Syrii: George J. Tomeh

Za Republikę Czechosłowacką: Dr Vladimir Zák

Za Tailandię: (brak podpisu)

Ta Turcję: (brak podpisu)

Za Unię Birmańską: (brak podpisu)

Za Unię Południowo-Afrykańską: (brak podpisu)

Za Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich: z dołączeniem oświadczenia - W.S. Kiemionow

Za Wschodnią Republikę Urugwaju: V. Sampognaro

Za Stany Zjednoczone Wenezueli: (brak podpisu)

Za Państwo Wietnamu: (brak podpisu)

Za Jemen: (brak podpisu)

Za Federacyjną Ludową Republikę Jugosławii: Milan Ristić, Cvito Fisković

PROTOKÓŁ

Wysokie Umawiające się Strony zgodziły się na to co następuje:

I

1. Każda z Wysokich Umawiających się Stron zobowiązuje się zapobiegać wywozowi z terytoriów, okupowanych przez siebie w czasie konfliktu zbrojnego, dóbr kulturalnych określonych w art. 1 Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 roku.

2. Każda z Wysokich Umawiających się Stron zobowiązuje się zabezpieczyć dobra kulturalne wwiezione na Swoje terytorium a pochodzące bezpośrednio lub pośrednio z jakiegokolwiek terytorium okupowanego. Zabezpieczenie będzie zastosowane bądź z urzędu przy wwozie, bądź też, jeśli to nie nastąpiło, na prośbę władz odnośnego terytorium.

3. Każda z Wysokich Umawiających się Stron zobowiązuje się po zakończeniu działań wojennych zwrócić właściwym władzom terytorium poprzednio okupowanego dobra kulturalne znajdujące się na swoim terytorium, jeżeli dobra te zostały wywiezione z naruszeniem zasady ustalonej w ustępie 1. Dobra te nigdy nie będą mogły być zatrzymane tytułem odszkodowań wojennych.

4. Wysoka Umawiająca się Strona, która miała obowiązek zapobiec wywozowi dóbr kulturalnych z okupowanego przez siebie terytorium, powinna wypłacić odszkodowanie posiadaczom w dobrej wierze dóbr kulturalnych, które podlegają zwrotowi zgodnie z ustępem poprzednim.

II

5. Dobra kulturalne, pochodzące z terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron a zdeponowane przez Nią na terytorium innej Wysokiej Umawiającej się Strony dla ochrony przed niebezpieczeństwem konfliktu zbrojnego, będą zwrócone przez tę ostatnią po zakończeniu działań wojennych właściwym władzom terytorium pochodzenia.

III

6. Niniejszy Protokół będzie nosił datę14 maja 1954 roku, a możność podpisania go będą miały aż do dnia 31 grudnia 1954 roku, wszystkie Państwa zaproszone na Konferencję, która odbyła się w Hadze od dnia 21 kwietnia do dnia 14 maja 1954 roku.

7. a) Niniejszy Protokół podlega ratyfikacji przez podpisujące go Państwa zgodnie z procedurą konstytucyjną każdego z nich.

b) Dokumenty ratyfikacyjne będą składane Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

8. Począwszy od dnia jego wejścia w życie, do niniejszego Protokołu będą mogły przystąpić wszystkie Państwa wymienione w ustępie 6, które go nie podpisały, jak również każde inne Państwo zaproszone do przystąpienia przez Radę Wykonawczą Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Przystąpienie będzie dokonane przez złożenie dokumentu przystąpienia Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

9. Państwa wymienione w ustępach 6 i 8 mogą w chwili podpisywania, ratyfikacji lub przystąpienia oświadczyć, że nie będą związane postanowieniami bądź Części I, bądź Części II niniejszego Protokołu.

10. a) Niniejszy Protokół wejdzie w życie w trzy miesiące po złożeniu pięciu dokumentów ratyfikacyjnych.

b) Następnie dla każdej z Wysokich Umawiających się Stron, będzie on wchodził w życie w trzy miesiące po złożeniu przez Nią dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

c) W sytuacjach określonych w art. 18 i 19 Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 roku, ratyfikacje i przystąpienia, złożone przez Strony konfliktu czy to przed rozpoczęciem kroków nieprzyjacielskich lub okupacji czy też po nim, wywołają skutki prawne natychmiast. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury roześle w takich wypadkach zawiadomienia przewidziane w ustępie 14 jak najszybszą drogą.

11. a) Każde z Państw będących stronami Protokołu w dniu jego wejścia w życie powezmie w dotyczącym Go zakresie wszelkie środki niezbędne dla jego rzeczywistego zastosowania w przeciągu sześciu miesięcy.

b) Dla każdego Państwa, które złoży dokument ratyfikacyjny lub dokument przystąpienia po dniu wejściu Protokołu w życie, okres tych sześciu miesięcy będzie biegł od dnia złożenia przez Nie dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

12. Każda z Wysokich Umawiających się Stron, bądź w chwili ratyfikacji lub przystąpienia bądź w dowolnym innym czasie, będzie mogła oświadczyć w drodze notyfikacji skierowanej do Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, że niniejszy Protokół rozciąga się na wszystkie lub niektóre spośród terytoriów, za których stosunki międzynarodowe Strona ta jest odpowiedzialna. Notyfikacja ta wywoła skutki prawne w trzy miesiące po dniu jej otrzymania.

13. a) Każda z Wysokich Umawiających się Stron będzie mogła wypowiedzieć niniejszy Protokół zarówno we własnym imieniu, jak i w imieniu każdego z terytoriów, za których stosunki międzynarodowe jest odpowiedzialna.

b) Wypowiedzenie będzie notyfikowane na piśmie, dokumentem złożonym Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

c) Wypowiedzenie wywoła skutki prawne w rok po otrzymaniu dokumentu wypowiedzenia. Jeżeli jednak w chwili upływu tego roku Strona wypowiadająca będzie wmieszana w konflikt zbrojny, skutki prawne wypowiedzenia ulegną zawieszeniu aż do zakończenia kroków nieprzyjacielskich lub też czynności mających na celu repatriację dóbr kulturalnych, w zależności od tego, który z tych terminów jest późniejszy.

14. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury będzie zawiadamiał Państwa, o których mowa w ustępach 6 i 8 oraz Organizację Narodów Zjednoczonych o złożeniu wszelkich dokumentów ratyfikacji, przystąpienia lub przyjęcia, wymienionych w ustępach 7, 8 i 15, jak również o notyfikacjach i wypowiedzeniach wymienionych w ustępach 12 i 13.

15. a) Niniejszy Protokół może ulec rewizji, jeżeli prosi o to co najmniej jedna trzecia ogólnej liczby Wysokich Umawiających się Stron.

b) Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury zwołuje w tym celu konferencję.

c) Poprawki do niniejszego Protokołu wejdą w życie jedynie wówczas, gdy zostaną uchwalone jednomyślnie przez Wysokie Umawiające się Strony reprezentowane na konferencji, a następnie przyjęte przez każdą z Wysokich Umawiających się Stron.

d) Przyjęcie przez Wysokie Umawiające się Strony poprawek do niniejszego Protokołu, uchwalonych przez konferencję wymienioną wyżej pod literami b) i c), nastąpi przez złożenie formalnego dokumentu Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

e) Po wejściu w życie poprawek do niniejszego Protokołu jedynie poprawiony odpowiednio tekst Protokołu będzie mógł być przedmiotem ratyfikacji lub przystąpienia.

Zgodnie z artykułem 102 Karty Narodów Zjednoczonych, niniejszy Protokół będzie zarejestrowany w Sekretariacie Narodów Zjednoczonych na wniosek Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

W dowód powyższego podpisani, należycie upoważnieni, podpisali niniejszy Protokół.

Sporządzono w Hadze, dnia 14 maja 1954 roku, w językach angielskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim, przy czym wszystkie cztery teksty są równie autentyczne, w jednym egzemplarzu, który będzie złożony w archiwach Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, a którego uwierzytelnione odpisy będą dostarczone wszystkim Państwom wymienionym w ustępach 6 i 8 oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Za Afganistan:	(brak podpisu)
Za Ludową Republikę Albanii:	(brak podpisu)
Za Niemiecką Republikę Federalną:	K. Bünger
Za Andorę:	(brak podpisu)
Za Królestwo Arabii Saudyjskiej:	(brak podpisu)
Za Republikę Argentyńską:	(brak podpisu)
Za Australię:	(brak podpisu)
Za Austrię:	(brak podpisu)
Za Belgię:	ad referendum - M. Nyns
Za Boliwię:	(brak podpisu)
Za Brazylię:	(brak podpisu)
Za Ludową Republikę Bułgarii:	(brak podpisu)
Za Królestwo Kambodży:	(brak podpisu)
Za Kanadę:	(brak podpisu)
Za Cejlon:	(brak podpisu)
Za Chile:	(brak podpisu)
Za Chiny:	Chen Yuan
Za Republikę Kolumbii:	(brak podpisu)
Za Republikę Korei:	(brak podpisu)
Za Kostarykę:	(brak podpisu)
Za Kubę:	(brak podpisu)
Za Danię:	(brak podpisu)
Za Egipt:	(brak podpisu)
Za Ekwador:	Carlos Morales Chacón

Za Hiszpanię:	(brak podpisu)
Za Stany Zjednoczone Ameryki:	(brak podpisu)
Za Etiopię:	(brak podpisu)
Za Finlandię:	(brak podpisu)
Za Francję:	R. Brichet
Za Grecję: (dwa podpisy)	Constantin Eustathiades, Spiridon Marinatos
Za Gwatemalę:	(brak podpisu)
Za Republikę Haiti:	(brak podpisu)
Za Republikę Hondurasu:	(brak podpisu)
Za Węgierską Republikę Ludową:	(brak podpisu)
Za Indie:	N.P. Chakravarti
Za Republikę Indonezji:	(brak podpisu)
Za Irak:	F. Basmachi
Za Iran:	ad referendum - G.A. Raadi
Za Irlandię:	(brak podpisu)
Za Islandię:	(brak podpisu)
Za Państwo Izraela:	(brak podpisu)
Za Włochy:	Giorgio Rosii
Za Japonię:	(brak podpisu)
Za Haszemickie Królestwo Jordanii:	(brak podpisu)
Za Królestwo Laosu:	(brak podpisu)
Za Liban:	(brak podpisu)
Za Liberię:	(brak podpisu)
Za Libię:	A.H. Khannak
Za Liechtenstein:	(brak podpisu)
Za Luksemburg:	J. Mayers
Za Meksyk:	(brak podpisu)
Za Monako:	Jean J. Rey
Za Nepal:	(brak podpisu)
Za Nikaraguę:	H.H. Zwillenberg
Za Norwegię:	ad referendum - Guthorn Kavli
Za Nową Zelandię:	(brak podpisu)
Za Pakistan:	(brak podpisu)

Za Panamę: (brak podpisu)
Za Paragwaj: (brak podpisu)
Za Niderlandy: P.Th. Rohling
Za Peru: (brak podpisu)
Za Republikę Filipin: (brak podpisu)
Za Polską Rzeczpospolitą Ludową: (brak podpisu)
Za Portugalię: (brak podpisu)
Za Republikę Dominikańską: (brak podpisu)
Za Białoruską Socjalistyczną Republikę Radziecką: (brak podpisu)
Za Ukraińską Socjalistyczną Republikę Radziecką: (brak podpisu)
Za Rumuńską Republikę Ludową: (brak podpisu)
Za Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Północnej Irlandii: (brak podpisu)
Za Republikę San Marino: A. Donati
Za Watykan: (brak podpisu)
Za Republikę Salwadoru: Jacob Philip Kruseman
Za Szwecję: (brak podpisu)
Za Konfederację Szwajcarską: (brak podpisu)
Za Republikę Syrii: George J. Tomeh
Za Republikę Czechosłowacką: (brak podpisu)
Za Tailandię: (brak podpisu)
Ta Turcję: (brak podpisu)
Za Unię Birmańską: (brak podpisu)
Za Unię Południowo-Afrykańską: (brak podpisu)
Za Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich: (brak podpisu)
Za Wschodnią Republikę Urugwaju: V. Sampognaro
Za Stany Zjednoczone Wenezueli: (brak podpisu)
Za Państwo Wietnamu: (brak podpisu)
Za Jemen: (brak podpisu)
Za Federacyjną Ludową Republikę Jugosławii: Milan Ristić,
Cvito Fisković

REZOLUCJE

Rezolucja I

Konferencja wyraża życzenie, ażeby właściwe organa Narodów Zjednoczonych postanowiły, że Narody te, w razie akcji wojskowej przedsięwziętej w wykonaniu Karty, zapewnią stosowanie postanowień Konwencji przez siły zbrojne uczestniczące w tej akcji.

Rezolucja II

Konferencja wyraża życzenie, ażeby każda z Wysokich Umawiających się Stron z chwilą przystąpienia do Konwencji utworzyła, w ramach swojego systemu konstytucyjnego i administracyjnego, narodowy komitet doradczy, złożony z ograniczonej ilości osób, takich jak na przykład, wyżsi urzędnicy służby archeologicznej, muzealnej itp., przedstawiciel sztabu głównego, przedstawiciel ministerstwa spraw zagranicznych, specjalista w dziedzinie prawa międzynarodowego oraz dwaj lub trzej inni członkowie, których obowiązki urzędowe lub specjalne wiadomości dotyczą dziedzin objętych Konwencją.

Komitet ten, działający pod kierownictwem ministra lub wyższego urzędnika odpowiedzialnego za służbę państwową, do której należy czuwanie nad dobrami kulturalnymi, mógłby mieć w szczególności następujące zadania:

a) udzielać Rządowi opinii co do środków o charakterze ustawodawczym, technicznym lub wojskowym, jakie należy powziąć, ażeby zapewnić stosowanie Konwencji, zarówno w czasie pokoju konfliktu zbrojnego;

b) występować wobec swojego Rządu, w razie konfliktu zbrojnego lub groźby takiego konfliktu, z wnioskami mającymi na celu zapewnić znajomość, poszanowanie i ochronę przez krajowe siły zbrojne, zgodnie z postanowieniami Konwencji, dóbr kulturalnych położonych zarówno na terytorium własnym, jak i na terytoriach innych krajów;

c) zapewnić, w porozumieniu ze swoim Rządem, łączność i współpracę z innymi komitetami narodowymi o podobnym charakterze oraz z wszelkimi właściwymi ciałami międzynarodowymi.

Rezolucja III

Konferencja wyraża życzenie, ażeby Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury zwołał zebranie Wysokich Umawiających się Stron możliwie najrychlej po wejściu w życie Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego.

ZARZĄDZENIE NR 23 MINISTRA KULTURY I SZTUKI
z dnia 25 kwietnia 1995 r. w sprawie ochrony dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego

(Dz.U. MKiS Nr 4, poz. 14)

W związku z § 40 ust. 1 pkt 2 i ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 28 września 1993 r. w sprawie obrony cywilnej (Dz.U. Nr 93, poz. 429) i w wykonaniu § 2 ust. 1 pkt 16 rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie szczegółowego zakresu i trybu działania ministra kultury i sztuki (Dz.U. Nr 32, poz. 150) zarządza się, co następuje:

§ 1.1. Ochronie, na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego, podlegają dobra kultury objęte Konwencją z dnia 14.05.1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego (Dz.U. z 1957 r., Nr 46, poz. 212 i 215), zwaną dalej „Konwencją Haską" oraz dobra kultury, o których mowa w ustawie z dnia 15 lutego 1962 roku o ochronie dóbr kultury i o muzeach (Dz.U. Nr 10, poz. 48, z 1983 r. Nr 38, poz. 173, z 1989 r. Nr 35, poz. 192 oraz z 1990 r. Nr 34 poz. 198 i Nr 56, poz. 322), zwanych dalej „zabytkami", niezależnie od tego czyją własność stanowią lub w czyim użytkowaniu się znajdują, a także dzieła sztuki filmowej i fonografii.

2. Ochronie podlega również podstawowa dokumentacja dóbr kultury:

1) rejestry zabytków, kartoteki ewidencyjne i fototeki, dokumentacja inżynieryjno-budowlana i konserwatorska, kartoteki obiektów architektury zabytkowej, dokumentacja badań naukowych nad zabytkami, pomiary geodezyjno-fotogrametryczne zabytkowych obiektów, dyski komputerowe, a także dokumentacja sztuki filmowej i fonografii;

2) księgi wpływów muzealiów, księgi inwentarzowe muzealiów, karty katalogu naukowego muzealiów, mikrofilmy muzealiów;

3) księgi wpływów, księgi inwentarzowe, katalogi i mikrofilmy materiałów bibliotecznych (druków, rękopisów, dokumentów ikonograficznych, kartograficznych, muzycznych, audiowizualnych i elektronicznych) uznanych za dobra kultury lub księgi inwentarzowe zbiorów, katalog ogólny i mikrofilmy zbiorów, gdy biblioteka nie prowadzi wydzielonej dokumentacji dla zabytkowych materiałów bibliotecznych.

§ 2.1. Dobra kultury podlegają ochronie ogólnej lub specjalnej.

2. Ochroną ogólną objęte są zabytki w rozumieniu ustawy z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury i o muzeach.

3. Ochroną specjalną objęte są zabytki, które zgodnie z „Konwencją Haską" zostały wpisane do „Międzynarodowego Rejestru Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną", prowadzonego przez Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury (UNESCO).

§ 3.1. Ochrona dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego w zakresie:

1) ruchomych dóbr kultury polega na:

a) ukryciu i zabezpieczeniu przed zniszczeniem w budowlach ochronnych w obrębie jednostki organizacyjnej oraz na zorganizowaniu odpowiedniej ochrony,

b) rozśrodkowaniu zasobów do wytypowanych schronów, ukryć w rejonie miejscowości dotychczasowego ich eksponowania,

c) ewakuacji zasobów do wytypowanych ukryć, jeżeli w rejonie danej miejscowości nie ma możliwości ich ukrycia i przechowywania lub w razie bezpośredniego zagrożenia działaniami zbrojnymi,

d) ukryciu najcenniejszych zasobów za granicą,

2) nieruchomych dóbr kultury polega na:

- wykonaniu prac ewidencyjno-dokumentacyjnych i techniczno-inżynieryjnych.

§ 4.1. Prace przygotowawcze w zakresie ochrony ruchomych i nieruchomych dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego prowadzone są przez dyrektorów (kierowników) muzeów, bibliotek i archiwów, jak również innych instytucji, użytkowników i właścicieli posiadających dobra kultury - zwanych dalej „kierownikami jednostek organizacyjnych".

2. W ramach przedsięwzięć związanych z ochroną dóbr kultury kierownicy jednostek organizacyjnych w szczególności obejmują dobra kultury:

1) wpisane do rejestru zabytków;

2) wchodzące w skład muzeów i bibliotek, teatrów, oper, operetek, filharmonii, galerii, szkół artystycznych, stowarzyszeń twórców,

3) inne, jeżeli ich charakter zabytkowy jest oczywisty, o ile nie podlegają ochronie na podstawie odrębnych przepisów.

3. Prace przygotowawcze związane z ochroną dóbr kultury organizuje się w czasie pokoju, a realizuje się na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego w ramach przedsięwzięć obrony cywilnej w oparciu o przepisy zarządzenia.

§ 5.1. Kierownicy jednostek organizacyjnych w ramach przygotowania i realizacji zdań związanych z ochroną dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego obowiązani są:

1) w czasie pokoju:

a) sporządzić wykazy nieruchomych dóbr kultury przewidzianych do objęcia pracami zabezpieczającymi w okresie zagrożenia i wojny,

b) sporządzić wykazy ruchomych dóbr kultury przewidzianych do ukrycia na miejscu, rozśrodkowania lub ewakuacji,

c) wyznaczyć i przygotować pomieszczenia do ukrycia dóbr kultury podlegających ewakuacji, rozśrodkowaniu oraz dla tych, które pozostają na miejscu,

d) zapewnić odpowiednie siły i środki do wykonania zadań związanych z ochroną dóbr kultury,

e) opracować plan ochrony dóbr kultury zawierający przedsięwzięcia i czynności przewidziane do realizacji w czasie zagrożeń i wojny,

2) podczas podwyższania gotowości obronnej państwa:

a) przeprowadzić ewakuację, rozśrodkowanie lub ukrycie na miejscu ruchomych dóbr kultury,

b) przystąpić do prac związanych z zabezpieczeniem nieruchomych dóbr kultury,

c) wykonać inne zadania w zakresie ochrony dóbr kultury przewidzianych na ten okres,

3) w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny - przystąpić do pełnej realizacji zadań związanych z ochroną dóbr kultury, zgodnie z ustaleniami i planami w tym zakresie.

2. Koordynatorem prac przygotowawczych w zakresie ochrony dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego, prowadzonych na terenie województwa, jest Wojewódzki Konserwator Zabytków, w porozumieniu z Wojewódzkim Inspektorem Obrony Cywilnej.

3. Koordynatorem prac przygotowawczych w zakresie ochrony dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego, przeprowadzonych na terenie kraju, jest Generalny Konserwator Zabytków, w porozumieniu z Szefem Obrony Cywilnej Kraju.

4. Organy administracji rządowej, inne organy władzy i administracji państwowej, organy samorządu terytorialnego obowiązane są zapewnić przygotowanie i realizację prac w zakresie ochrony dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego zgodnie z ich właściwością.

§ 6.1. Plany ochrony dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego opracowuje się na szczeblu jednostki administracyjnej, województwa i kraju.

2. Plany te stanowią część składową planów obrony cywilnej.

3. Plan ochrony dób kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego, jednostki organizacyjnej składa się z dwóch części:

1) planu ochrony ruchomych dóbr kultury,

2) planu zabezpieczenia nieruchomych dóbr kultury,

4. Plan ochrony ruchomych dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego opracowuje się wg wzoru stanowiącego załącznik nr 1 do zarządzenia.

5. Plan zabezpieczenia nieruchomych dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego opracowuje się wg wzoru stanowiącego załącznik nr 2 do zarządzenia.

6. Wszelkie kalkulacje w planach ochrony dóbr kultury powinny być przedstawione w wariantach w zależności od decyzji w przedmiocie i zakresie przewidzianych prac ochronnych.

7. Podstawowym dokumentem w „Planie zabezpieczenia nieruchomych dóbr kultury" jest:

a) techniczny projekt zabezpieczenia zabytkowego obiektu opracowany przez biuro projektowe,

b) karta projektowa, przygotowana na podstawie opracowania wzorcowego „Techniczny projekt zabezpieczenia obiektu" - praca studialna część I i II.

8. Techniczny projekt zabezpieczenia zabytkowego obiektu opracowuje się dla obiektu bardzo cennego o bogatym wystroju architektonicznym. Decyzję o opracowaniu tego projektu dla określonego obiektu zabytkowego podejmuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

9. „Kartę projektową" z wyrysowanym i opisem sposobu zabezpieczenia, ustaleniem nakładu robocizny i potrzeb materiałowych opracowuje się dla pozostałych obiektów zabytkowych ujętych w planie ochrony.

10. Plany, o których mowa w ust. 4 i 5, sporządza się w okresie przygotowawczym w trzech egzemplarzach. Jeden egzemplarz pozostaje w jednostce organizacyjnej, drugi egzemplarz przekazuje się Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków, trzeci egzemplarz przekazuje się do urzędu gminy.

§ 7. Plany ochrony dóbr kultury podlegają uzgodnieniu z właściwym Inspektoratem Obrony Cywilnej.

§ 8. Plan ochrony dóbr kultury województwa powinien zawierać następujące elementy:

1) ogólnej charakterystyki zabytków i rozmieszczeń dóbr kultury na terenie województwa oraz stopnia ich zagrożenia na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego (w odniesieniu do nieruchomych i ruchomych dóbr kultury),

2) wniosków wynikających z analizy rozmieszczenia i zagrożenia dóbr kultury na terenie województwa oraz ogólny zamiar (myśl przewodnia) w odniesieniu do nieruchomych i ruchomych dóbr kultury,

3) wykazu demontowanych najcenniejszych elementów wystroju zewnętrznego i wewnętrznego zabytkowych obiektów podlegających zabezpieczeniu, miejsca ich przechowywania, jednostki organizacyjne, które zabezpieczają ruchome dobra kultury poprzez ukrycie na miejscu, rozśrodkowanie w rejonie danej miejscowości lub ewakuacji do ustalonych miejscowości, miejsca ukrycia po rozśrodkowaniu lub ewakuacji dóbr kultury, zaangażowanie siły (formacje obrony cywilnej), transport, liczbę kolumn transportowych do rozśrodkowania i ewakuacji, czas rozpoczęcia i zakończenia prac zabezpieczenia w każdej jednostce organizacyjnej, inne niezbędne czynności związane z ochroną dóbr kultury.

4) mapy z zaznaczeniem obiektów podlegających zabezpieczeniu, miejsc (głównych i zapasowych) wyznaczonych do rozśrodkowania lub ewakuacji ruchomych dóbr kultury, trasy przejazdu kolumn transportowych do miejsc, rozśrodkowania lub ewakuacji, inne niezbędne elementy w zakresie prowadzenia prac związanych z ochroną dóbr kultury.

§ 9.1. Plan ochrony dóbr kultury województwa opracowuje Wojewódzki Konserwator Zabytków w porozumieniu z kierownikami jednostek organizacyjnych, o których mowa w § 4.1 niniejszego zarządzenia, niezależnie od podległości administracyjnej. Plan ten podlega uzgodnieniu z właściwym Wojewódzkim Inspektoratem Obrony Cywilnej.

2. Plan ten stanowi część składową Planu Obrony Cywilnej Województwa. Drugi egzemplarz planu pozostaje u Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Trzeci egzemplarz przesyła do Generalnego Konserwatora Zabytków.

§ 10. Plan ochrony dóbr kultury kraju powinien składać się z części graficznej i opisowej:

1) w części graficznej przedstawia się rozmieszczenie najcenniejszych dóbr kultury podlegających ochronie na terenie kraju oraz miejsca ukrycia lub ewakuacji ruchomych dóbr kultury,

2) część opisowa zawiera:

a) ogólną liczbę dóbr kultury podlegających ochronie z podziałem na nieruchome i ruchome,

b) zestawienie sił i środków wydzielonych do prac zabezpieczających i do ewakuacji ich rozśrodkowania,

c) miejsca ewakuacji dóbr kultury,

d) schrony do przechowywania dóbr kultury, w tym schrony objęte ochroną specjalną,

e) kierowanie ochroną dóbr kultury,

f) czas realizacji zadań związany z ochroną dóbr kultury;

g) wykaz dóbr kultury przewidzianych do ewentualnej ewakuacji poza granice kraju.

§ 11.1. Plan ochrony dóbr kultury kraju wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w trzech egzemplarzach.

2. Plan ten podlega uzgodnieniu z Szefem Obrony Cywilnej Kraju i stanowi część Planu Obrony Cywilnej Kraju. Drugi egzemplarz planu posiada Minister Kultury i Sztuki, trzeci - Generalny Konserwator Zabytków.

§ 12. Plan ochrony dóbr kultury na szczeblu jednostki organizacyjnej, województwa i kraju aktualizuje się do końca marca każdego roku według danych na dzień 31 grudnia roku poprzedniego.

§ 13. Niezbędne świadczenia rzeczowe i osobowe do realizacji planów ochrony dóbr kultury zapewniane są na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z 6 września 1993 r. w sprawie świadczeń na rzecz obrony (Dz.U. Nr 85, poz 397).

§ 14. W sytuacji, gdy planowe prace związane z ochroną dóbr kultury nie zostały w całości wykonane, kierownicy jednostek organizacyjnych obowiązani są do podjęcia niezbędnych środków zmierzających do zabezpieczenia dóbr kultury w sposób doraźny, co powinno być przewidziane w planie ochrony dóbr kultury jako jeden z wariantów ochrony.

§ 15. W stosunku do ruchomych dóbr kultury znajdujących się poza macierzystymi jednostkami lub będącymi w depozycie, kierownicy jednostek organizacyjnych podejmują decyzję dotyczącą ich zabezpieczenia w zależności od sytuacji, mając na uwadze skuteczność przewidywanego przedsięwzięcia ochronnego.

§ 16. Ochronę dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego, znajdujących się poza granicami kraju, regulują odrębne przepisy.

§ 17. Wprowadza się instrukcję określającą organizację ochrony dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego, stanowiącą załącznik nr 3 do zarządzenia.

§ 18. Traci moc zarządzenie nr pf 27 ministra kultury i sztuki z dnia 10 maja 1982 r. w sprawie zasad i organizacji ochrony dóbr kultury na wypadek konfliktu zbrojnego.

§ 19. Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania.

Załącznik nr 1
do zarządzenia nr 23
ministra kultury i sztuki
z dnia 25 kwietnia 1995 r.

PLAN
ochrony ruchomych dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego

.....

(nazwa jednostki organizacyjnej)

I

Przedsięwzięcia związane z ukryciem i zabezpieczeniem ruchomych dóbr kultury w obrębie nieruchomości jednostki organizacyjnej:

1. Dane ilościowe zasobów i podstawowej dokumentacji dóbr kultury oraz mikrofilmów, dysków komputerowych, według ich rodzajów z podaniem liczby sztuk oraz podaniem szacunkowego ciężaru i objętości, przewidzianych do ukrycia i zabezpieczenia w miejscu dotychczasowego eksponowania.
2. Miejsca i sposoby zabezpieczenia.
3. Uzupełnienie opakowań (zastępcze opakowanie).
4. Niezbędne prace adaptacyjne pomieszczeń zapewniające właściwe przechowywanie zbiorów.
5. Kalkulacje czasu niezbędnego do przeprowadzenia prac zabezpieczenia.
6. Liczba osób niezbędna do przeprowadzenia prac zabezpieczenia.
7. Osoba odpowiedzialna za zabezpieczenie dóbr kultury na miejscu.
8. Inne czynności związane z wykonaniem tego przedsięwzięcia.

II

Przedsięwzięcia związanie z rozśrodkowaniem lub ewakuacją dóbr kultury:

1. Dane ilościowe dóbr kultury podlegających rozśrodkowaniu lub ewakuacji:

Lp.	Wyszczególnienie	Liczba sztuk	Szacunkowe dane			Uwagi
			objętość w m^3	ciężar w kg	potrzeby opakowań	
1	2	3	4	5	6	7
1 2 3	Malarstwo Szkło	43	64,5	107,5	25	
Ogółem						

2. Potrzeby w zakresie opakowań - plan ich przygotowania i wykonania, koszty.

3. Potrzeby w zakresie środków transportowych, zabezpieczenia brakującego transportu, organizacja kolumn transportowych.

4. Liczba osób niezbędna do przeprowadzenia rozśrodkowania lub ewakuacji, zespoły robocze (formacje obrony cywilnej), ich organizacja.

5. Miejsce rozśrodkowania lub ewakuacji, zakres ewentualnych prac adaptacyjnych pomieszczeń przeznaczonych na ukrycia, koszty.

6. Kalkulacje czasu niezbędnego do przeprowadzenia rozśrodkowania lub ewakuacji, organizacja pracy.

7. Osoby odpowiedzialne za wykonanie poszczególnych czynności.

Uwaga:

1. W poszczególnych punktach odpowiednio do treści ich tytułów, należy podać przedsięwzięcia dokonane i przewidywane do wykonania.

2. Plan ochrony ruchomych dóbr kultury jednostki organizacyjnej powinien posiadać następujące załączniki:

- plan sytuacyjny jednostki administracyjnej;
- harmonogram realizacji planowanych przedsięwzięć z zakresu ochrony ruchomych dóbr kultury.

Załącznik nr 2
do zarządzenia nr 23
ministra kultury i sztuki
z dnia 25 kwietnia 1995 r.

PLAN
zabezpieczenia nieruchomych dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego

.....

(nazwa jednostki organizacyjnej)

Część I

1. Zakres otrzymanego zadania:

Lp.	Nazwa obiektu - miejscowość	Elementy podlegające zabezpieczeniu	Proponowany sposób zabezpieczenia	Koszty	Uwagi
1	2	3	4	5	6

2. Ogólna charakterystyka i położenie obiektów:

- charakterystyka obiektu (wolnostojący lub w zwartej zabudowie, wykonany z materiałów trwałych lub nietrwałych, liczba kondygnacji, zagospodarowany, nie zagospodarowany, stopień zagrożenia pożarowego itp.),
- położenie (miejscowość, inne ważne obiekty rozmieszczone w tym rejonie, możliwe zagrożenie itp.).

3. Wnioski.

Część II

1. Techniczny projekt zabezpieczenia obiektu (tylko dla najcenniejszych obiektów, rozległych, o bogatej architekturze, posiadających liczne elementy wystroju zewnetrznego i wewnętrznego):

- szkic sytuacyjny obiektu z krótkim opisem,

- podstawowe rzuty obiektu (piwnice, parter, piętra) z oznaczeniem miejsc i elementów podlegających zabezpieczeniu,

- podstawowe przekroje obiektu z oznaczeniem elementów (miejsc) podlegających zabezpieczeniu,

- karty projektowe z wyrysowaniem i opisem sposobów zabezpieczenia dla poszczególnych elementów obiektu ujętych w planie ochrony (obliczenie robocizny i potrzeb materiałowych),

- sposoby przechowania i zabezpieczania zdemontowanych elementów,

- zestawienie potrzeb materiałowych dla zabezpieczenia obiektu,

- zestawienie robocizny dla zabezpieczenia obiektu,

- zestawienie transportu i sprzętu do realizacji prac zabezpieczenia obiektu.

2. Dla pozostałych obiektów - niezbędne dane ustala się na podstawie kart projektowych, z wyrysowaniem i opisem sposobów zabezpieczenia dla poszczególnych zabytkowych elementów obiektu, z obliczeniem dla nich nakładu robocizny oraz materiałów, a także podaniem sposobów przechowania i zabezpieczenia zdemontowanych elementów. Przy opracowywaniu „Kart projektowych" wykorzystujemy opracowanie wzorcowe „Techniczny projekt zabezpieczenia obiektu - praca studyjna" część I i II - przesłane Wojewódzkim Konserwatorom Zabytków i Wojewódzkim IOC w 1981 r.

Część III

Organizacja robót zabezpieczających na obiekcie:

1. Prowadzenie robót zabezpieczających i ich organizacja:

- porządek realizacyjny i przebieg robót,

- organizacja zespołów roboczych, wykorzystanie, warunki socjalno-bytowe,

- organizacja wykorzystania transportu i sprzętu,

- zabezpieczenie materiałowe,

- powierzchnie magazynowe i pomieszczenie socjalno-administracyjne,

- zapotrzebowanie energetyczne,

- wytyczne BHP na okres robót zabezpieczających na obiekcie,

- szkic zagospodarowania rejonu robót na obiekcie,

- organizacja powiadamiania i alarmowania oraz ukrycia zabezpieczające.

2. Harmonogram przebiegu robót zabezpieczających na obiekcie.

3. Zestawienie sił i środków do realizacji prac zabezpieczających na obiekcie.

Załącznik nr 3
do zarządzenia nr 23
ministra kultury i sztuki
z dnia 25 kwietnia 1995 r.

INSTRUKCJA
w sprawie organizacji ochrony dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego

ORGANIZACJA OCHRONY DÓBR KULTURY

I. Wykazy ruchomych dóbr kultury podlegających rozśrodkowaniu lub ewakuacji

§ 1.1. Jednostki organizacyjne podczas prac przygotowawczych sporządzają wykazy ruchomych dóbr kultury, które podlegają ochronie poprzez rozśrodkowanie lub ewakuację.

2. Wykazy sporządza się na podstawie rejestru zabytków, ksiąg inwentarza muzealiów, inwentarzy materiałów archiwalnych i bibliotecznych, katalogu zabytków i innych materiałów ewidencyjnych wg rodzajów muzealiów lub zespołów archiwalnych i bibliotecznych w 3 egzemplarzach. Wzór wykazu przedstawia załącznik nr 1 do instrukcji.

3. Pierwszy egzemplarz wykazu, o którym mowa w ust. 1 i 2, stanowi załącznik do planu ochrony dóbr kultury jednostki organizacyjnej, drugi egzemplarz przesyła się Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków, natomiast trzeci przesyła się do urzędu gminy.

II. Wykaz nieruchomych dóbr kultury podlegających zabezpieczeniu

§ 2.1. Pracami zabezpieczającymi obejmuje się obiekty najcenniejsze wytypowane z obiektów wpisanych do rejestru zabytków, a w szczególności:

1) zabytki architektury, budownictwa i ich zespoły o najwyższej wartości artystycznej, historycznej czy naukowej w skali światowej, wpisane na Listę Dziedzictwa Światowego na podstawie Konwencji z dnia 16.11.1972 r. w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

2) zabytki architektury, budownictwa i ich zespoły reprezentowane w skali krajowej przez swe walory artystyczne, historyczne czy naukowe dla danego okresu, rodzaju lub grupy artystyczno-historycznej, a także prekursorskie pod względem stylistycznym, typologicznym, technicznym, jak również zabytki o mniejszych wartościach, ale unikatowych w skali kraju.

3) zabytki architektury, budownictwa i ich zespoły o niewielkich lub minimalnych wartościach naukowych lub artystycznych, ale o dużych wartościach historycznych z racji związku z osobami lub wydarzeniami o pierwszorzędnym, ogólnonarodowym czy ogólnopaństwowym znaczeniu.

2. Wyboru obiektów z równoczesnym określeniem sposobów i zakresu wykonania prac zabezpieczających dokonują Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków na wniosek i przy udziale przedstawicieli właścicieli lub użytkowników obiektów.

3. Dla obiektu zakwalifikowanego do ujęcia w „Wykazie nieruchomych dóbr kultury podlegających zabezpieczeniu", w czasie jego przeglądu sporządza się „Spis proponowanych prac zabezpieczających obiekt" - w 3 egzemplarzach. Egzemplarz nr 1 pozostaje w jednostce organizacyjnej, egzemplarz nr 2 przesyła się Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków, egz. nr 3 przesyła się do urzędu gminy.

4. Wzór „Wykazu nieruchomych dóbr kultury podlegających zabezpieczeniu na terenie województwa" przedstawia załącznik nr 3 do instrukcji.

III. Organizacja zabezpieczenia nieruchomych dóbr kultury

§ 3.1. Nieruchome dobra kultury, ujęte w „Wykazie nieruchomych dóbr kultury podlegających zabezpieczeniu", objęte są następującymi pracami zabezpieczającymi:

1) prace I kolejności, obejmują one:

- najcenniejsze obiekty w danym województwie,
- najcenniejsze elementy wystroju zewnętrznego i wewnętrznego w priorytetowych obiektach,
- elementy wystroju zewnętrznego i wewnętrznego obiektów planowane do demontażu i ukrycia,

2) prace II kolejności, obejmują one:

- pozostałe prace zabezpieczające realizowane w zabytkowych obiektach ujętych w „Wykazie nieruchomych dóbr kultury podlegających zabezpieczeniu".

2. Przedsięwzięcia w zakresie zabezpieczenia nieruchomych dóbr kultury realizuje się metodą:

- pełnego opracowania ewidencyjno-dokumentacyjnego obiektu,
- prac techniczno-inżynieryjnych.

3. Prace przygotowawcze w zakresie zabezpieczenia nieruchomych dóbr kultury, ujętych w wykazie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w jednostkach organizacyjnych

wykonuje się w czasie pokoju metodą pełnego opracowania ewidencyjno-dokumentacyjnego. Obejmuje ona takie przedsięwzięcia, jak:

- uzupełnienie dokumentacji inżynieryjno-budowlanej i konserwatorskiej obiektów zabytkowych;

- przeprowadzenie inwentaryzacji obiektów zabytkowych z ustaleniem najcenniejszych elementów proponowanych do ujęcia w planie zabezpieczenia dóbr kultury,

- sporządzenie wykazów nieruchomych dóbr kultury z ustaleniem obiektów podlegających ochronie i sposobów ich zabezpieczenia,

- opracowanie technicznych projektów zabezpieczenia zabytkowych obiektów lub kart projektowych z wyrysowaniem i opisem sposobów zabezpieczenia dla poszczególnych zabytkowych elementów,

- opracowanie planów ochrony dóbr kultury,

- opracowanie dokumentacji mikrofilmowej, fotogrametrycznej, fotograficznej i dysków komputerowych dotyczących najcenniejszych obiektów zabytkowych.

4. Organizatorami prac ewidencyjno-dokumentacyjnych są: Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków, a wykonawcami - użytkownicy i właściciele obiektów.

5. Prace wykonawcze dotyczące zabezpieczenia zabytkowych obiektów wykonuje się metodą realizacji prac techniczno-inżynieryjnych, która obejmuje takie przedsięwzięcia, jak:

- oznakowanie obiektów specjalnym znakiem rozpoznawczym „Konwencji Haskiej",

- wykonywanie prac inżynieryjno-budowalnych (wzmocnienie elementów, ich obudowa itp.),

- wykonanie prac inżynieryjno-konserwatorskich (demontaż i ukrycie elementów itp.),

- zabezpieczenie przeciwpożarowe obiektu zabytkowego.

6. Organizatorami wykonania prac techniczno-inżynieryjnych są - Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków oraz użytkownicy i właściciele obiektów, a wykonawcami - użytkownicy i właściciele obiektów, wsparci siłami formacji obrony cywilnej.

§ 4.1. Nieruchome dobra kultury podlegają specjalnemu oznakowaniu. Znak ten może być namalowany na samym obiekcie lub w inny odpowiedni sposób. Znak ten powinien być dobrze widoczny za dnia tak z powietrza, jak i z ziemi.

2. Znakowania obiektów zabytkowych dokonują jednostki organizacyjne.

3. Wzór znaku, o którym mowa w ust. 1, określa załącznik nr 4 do instrukcji.

§ 5. Odpowiedzialnymi za prowadzenie prac związanych z zabezpieczeniem nieruchomych dóbr kultury są kierownicy jednostek organizacyjnych.

IV. Siły i środki do prac zabezpieczających nieruchome dobra kultury

§ 6.1. Do realizacji prac zabezpieczenia nieruchomych dóbr kultury kierownicy jednostek organizacyjnych wyznaczają z pracowników zespoły robocze lub organizują formacje obrony cywilnej. Na kierownika zespołu wyznacza się doświadczonego pracownika.

2. Za przygotowanie zespołów roboczych lub formacji obrony cywilnej do realizacji prac zabezpieczenia nieruchomych dóbr kultury odpowiedzialny jest kierownik jednostki organizacyjnej.

3. Jednostki organizacyjne realizujące zadania ujęte w planach zabezpieczenia nieruchomych dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego korzystają ze środków rzeczowych i osobowych w oparciu o przepisy rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie świadczeń na rzecz obrony.

V. Organizacja ochrony ruchomych dóbr kultury na miejscu

§ 7.1. Ruchome dobra kultury w obrębie jednostki organizacyjnej przechowujemy przez złożenie ich w odpowiednio przystosowanych piwnicach, pomieszczeniach parterowych lub poprzez zakopanie w ziemi w odpowiednich opakowaniach.

2. Obiekty przewidziane na miejsce ukrycia i przechowywania powinny posiadać odpowiednie warunki zapewniające właściwe przechowywanie i ochronę przed kradzieżą i zniszczeniem.

3. Prace adaptacyjne w pomieszczeniach przewidzianych na miejsca przechowywania i ukrycia ruchomych dóbr kultury powinny być prowadzone w ograniczonym zakresie już w czasie pokoju w ramach kapitalnych remontów i modernizacji oraz podczas bezpośredniego zagrożenia państwa, na podstawie wcześniej opracowanej uproszczonej dokumentacji prac adaptacyjnych.

§ 8.1. Do sprawnego przeprowadzenia prac ukrycia i zabezpieczenia ruchomych dóbr kultury kierownicy jednostek organizacyjnych wyznaczają z podległego personelu zespoły robocze.

2. Kierownicy jednostek organizacyjnych określają w sposób szczegółowy zakres czynności dla poszczególnych zespołów.

3. W jednostkach organizacyjnych o mało liczebnych załogach powołuje się formacje obrony cywilnej jako pododdziały zabezpieczenia dóbr kultury. Kierownik jednostki organizacyjnej jest odpowiedzialny za organizacyjne i specjalistyczne przygotowanie pododdziału do prowadzenia prac zabezpieczenia ruchomych dóbr kultury.

§ 9.1. Opakowaniami używanymi do zabezpieczenia ruchomych dóbr kultury mogą być skrzynie, worki brezentowe lub azbestowe, rury cementowo-azbestowe i inne rodzaje opakowań.

2. Wzory potrzebnych opakowań dla poszczególnych rodzajów dóbr kultury, ich liczba, rozmiary i typy określają kierownicy jednostek organizacyjnych.

3. Wykonanie brakującej liczby opakowań jednostki organizacyjne podejmują w okresie bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa państwa we własnym zakresie.

VI. Organizacja rozśrodkowania lub ewakuacji ruchomych dóbr kultury

§ 10.1. Rozśrodkowaniu lub ewakuacji podlegają ruchome dobra kultury, które określi kierownik jednostki organizacyjnej.

2. Szczególnej ochronie podlegają miejsca rozśrodkowania lub ewakuacji ruchomych dóbr kultury, których znajomość powinna być ograniczona do personelu jednostki organizacyjnej.

§ 11.1. Miejsce rozśrodkowania lub ewakuacji ustala się w ramach prowadzonych prac przygotowawczych. Należy typować przynajmniej dwa miejsca rozśrodkowania lub ewakuacji ruchomych dóbr kultury (główne i zapasowe). Powinny one znajdować się z dala od głównych szlaków komunikacyjnych i ważnych ośrodków przemysłowych oraz od wszelkich obiektów wojskowych.

2. Wszelkie obiekty przewidziane na miejsca rozśrodkowania lub ewakuacji powinny posiadać odpowiednie warunki zapewniające właściwe przechowywanie i ochronę przed kradzieżą i zniszczeniem.

3. Wszystkie jednostki organizacyjne niezależnie od podporządkowania, miejsca rozśrodkowania lub ewakuacji uzgadniają z właściwym inspektoratem Ochrony Cywilnej.

§ 12.1. Potrzeby w zakresie transportu określa się na podstawie liczby dóbr kultury przewidzianych do rozśrodkowania lub ewakuacji, ich ciężaru i objętości, ładowności środków transportowych oraz odległości do miejsca rozśrodkowania lub ewakuacji.

2. Środki transportowe w czasie rozśrodkowania lub ewakuacji dóbr kultury powinny być wykorzystane w sposób zorganizowany i najbardziej efektywny. Należy też przewidzieć organizację prac załadowczych i wyładowczych oraz wyznaczenie i przygotowanie podjazdów.

§ 13. Rozśrodkowanie lub ewakuację ruchomych dóbr kultury przeprowadza się według zasad ustalonych w planie ochrony dóbr kultury w innych sytuacjach, stosownie do decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

§ 14.1. Dobra kultury umieszcza się w opakowaniach wraz z ich spisem, sporządzonym w 2 egzemplarzach. Drugi egzemplarz spisu dołącza się do wykazu ruchomych dóbr kultury podlegających rozśrodkowaniu lub ewakuacji.

2. Na opakowaniach umieszcza się napis o treści: „Dobra kultury - własność (podać nazwę jednostki organizacyjnej)" oraz numer opakowania.

3. Wzory napisów określa załącznik nr 5 do instrukcji.

§ 15. Prace załadowcze i wyładowcze należy prowadzić w sposób zorganizowany, szybko i sprawnie, przestrzegając przepisów BHP i obowiązujących norm załadowczych.

§ 16.1. Formowanie kolumn i ich przejazd powinny się odbywać zgodnie z ogólnie obowiązującymi w tym zakresie przepisami.

2. Na kierownika kolumny wyznacza się pracownika jednostki organizacyjnej, któremu wręcza się następujące dokumenty: imienne upoważnienie, wykaz ruchomych dóbr kultury podlegający rozśrodkowaniu lub ewakuacji oraz dokumenty przewozowe.

3. Kierownikiem kolumny powinna być w zasadzie osoba, która pozostaje w miejscu rozśrodkowania lub ewakuacji i ma zlecone sprawowanie ochrony nad rozśrodkowanymi lub ewakuowanymi dobrami kultury.

4. W przypadku rozśrodkowania lub ewakuacji dóbr kultury do muzeów terenowych lub innych obiektów, gdzie może być zapewniona ochrona i konserwatorskie zabezpieczenie przez miejscowy personel, można zrezygnować z wyznaczenia osoby do sprawowania ochrony, o której mowa w ust. 3, po uprzednim protokolarnym przekazaniu dóbr kultury.

5. Przez sprawowanie ochrony, o której mowa w ust. 3 i 4, należy rozumieć również zorganizowanie samej ochrony na miejscu przechowywania dóbr kultury, jak też nawiązanie współpracy w tym zakresie z terenowymi władzami, a szczególnie z organami policji.

6. Do kolumny transportowej przydziela się niezbędną liczbę pracowników do przeprowadzenia wyładowania dóbr kultury w miejscu rozśrodkowania lub ewakuacji. Pracownicy ci w czasie transportowania stanowią ochronę tych dóbr.

§ 17.1. Pracownicy związani z ochroną dóbr na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa lub konfliktu zbrojnego powinni być wyposażeni w karty tożsamości dla personelu przydzielonego do ochrony dóbr kultury. Wzór karty stanowi załącznik nr 6 do instrukcji.

Załącznik nr 1
do instrukcji

.....
Nazwa jednostki organizacyjnej

WYKAZ

ruchomych dóbr kultury podlegających rozśrodkowaniu lub ewakuacji

Lp.	Wyszczególnienie	Liczba sztuk	Nr kolejny księgi inwentarza dóbr kultury	Nr opakowania (skrzyni), w których się znajduje	Uwagi
1	2	3	4	5	6
	Malarstwo Rzeźba Szkło i porcelana Wyroby złotnicze i jubilerskie Metale Tkaniny Meble Numizmatyka Grafika itd.				

Uwaga: Wykazy sporządza się oddzielne dla poszczególnych rodzajów dóbr kultury

Załącznik nr 2
do instrukcji

SPIS

proponowanych prac zabezpieczających obiekt .....

(nazwa obiektu)

Lp.	Elementy obiektu podlegające zabezpieczeniu	Proponowany sposób zabezpieczenia	Orientacyjnie ustalono *				Uwagi
			siły	środki	czas wykonania zadania	koszty	
1	2	3	4	5	6	7	8

* Dokładne określenie potrzeb w zakresie sił, środków, kosztów i czasu wykonania zadania ustalone zostanie w „Technicznym projekcie zabezpieczenia zabytkowych obiektów" lub w „Karcie projektowej".

Załącznik nr 3
do instrukcji

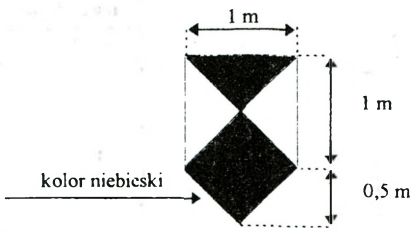
WYKAZ

nieruchomych dóbr kultury na terenie województwa .....
podlegających zabezpieczeniu na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego

Lp.	Miejscowość / obiekty podlegające zabezpieczeniu	Elementy obiektu podlegające zabezpieczeniu	Proponowany sposób zabezpieczenia	Niezbędne siły i czas na wykonanie zadania	Koszty	Uwagi
1	2	3	4	5	6	7

Załącznik nr 4
do instrukcji

A. Wzór znaku rozpoznawczego „Konwencji Haskiej" w układzie pojedynczym służy do oznakowania dóbr kultury korzystających z ochrony ogólnej:

1. Znak rozpoznawczy „Konwencji Haskiej" o naturalnej wielkości z czytelną informacją, że obiekt (nazwa obiektu, nr obiektu itp.) jest zaliczony do obiektów korzystających z ochrony ogólnej, umieszcza się przy wejściu na nieruchomość, na której znajduje się

obiekt zabytkowy. Dolna krawędź znaku powinna znajdować się 2 metry powyższej poziomu ziemi.

2. Pełną widoczność znaku za dnia zapewnia się poprzez odpowiednie jego rozmieszczenie na:

1) dachach obiektu:

a) pojedynczego obiektu:

- dachu płaskim - jeden komplet znaku,

- dachu o wysokiej kalenicy - po jednym zestawie znaku po jednej i drugiej stronie kalenicy;

b) kilku obiektach na nieruchomości:

- o dachach płaskich - po jednym zestawie znaku na każdym obiekcie,

- dachach o wysokiej kalenicy - po jednym zestawie znaku, na przemian z jednej i z drugiej strony kalenicy,

2) zewnętrzny ścianach obiektu:

a) pojedynczego obiektu - na ścianie frontowej i tylnej,

b) kilku obiektach na nieruchomości - na zewnętrznych ścianach poszczególnych budynków wytyczających zarys posesji,

3) placach nieruchomości, na których rozmieszczonych jest kilka obiektów zabytkowych:

- jeden zestaw znaku o podwójnych wymiarach.

3. Zestawy znaków można wykonać na:

1) dachu obiektu poprzez:

- malowanie farbą olejną bezpośrednio na dachu obiektu,

- rozciągnięcie płótna z namalowanym zestawem znaku,

- przymocowanie tektury (dykty, deski) z namalowanym zestawem znaku,

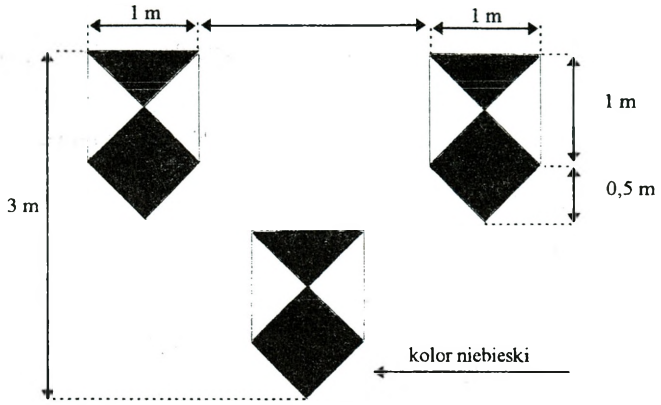
2) ścianach obiektu - zawieszenie plansz tekturowych (z desek) z namalowanym zestawem znaku,

3) na placu nieruchomości - rozciągnięcie płótna z namalowanym zestawem znaku lub wysypanie kolorowego kruszywa (materiałów trwałych).

B. Do oznakowania dóbr kultury korzystających z ochrony specjalnej ustalono znak rozpoznawczy „Konwencji Haskiej" w układzie potrójnym.

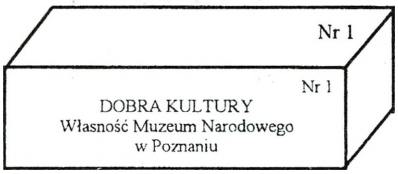
1. Znakiem rozpoznawczym „Konwencji Haskiej" w układzie potrójnym podlegają oznakowaniu nieruchome dobra kultury szczególnie cenne, wpisane do „Międzynarodowe Rejestru Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną".

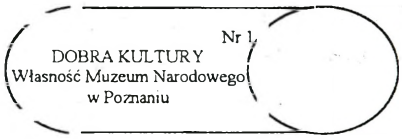
2. Zasady rozmieszczanie znaku rozpoznawczego „Konwencji Haskiej w układzie potrójnym na obiektach zabytkowych objętych ochroną specjalną są takie same jak dla obiektów zabytkowych objętych ochroną ogólną.

Załącznik nr 5
do instalacji

Wzory napisów

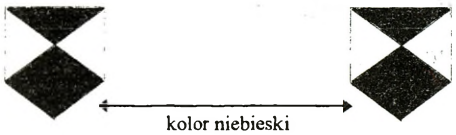

Załącznik nr 6
do instrukcji

Karta tożsamości dla personelu przydzielonego do ochrony dóbr kultury

(Strona frontowa)

Nazwisko .....
Imiona .....
Data urodzenia .....
Tytuł lub stopień .....
Stanowisko .....

jest posiadaczem niniejszej karty tożsamości, na podstawie Konwencji Haskiej z dn. 14 maja 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego.

Data wystawienia ..... Numer karty .....

(Na odwrocie)

(Fotografia posiadacza)

Podpis lub odciski palców lub jedno i drugie

(Pieczęć sucha władzy wystawiającej kartę)

Wzrost ..... Oczy ..... Włosy .....

Inne elementy identyfikacji:

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

POLITYKA KULTURALNA PAŃSTWA. ZAŁOŻENIA

Dokument przyjęty przez Radę Ministrów
Rzeczypospolitej Polskiej
10 sierpnia 1993 r.

Wprowadzenie

Trwanie narodu, przenoszenie ponad czasem oraz podziałami duchowej jego substancji i tożsamości zawdzięczamy własnej kulturze. To właśnie ona jest źródłem porozumienia, krzewi zgodę, otwiera nowe drogi dla twórczości i postępu.

Kultura europejska, w tym i nasza polska głęboko zakorzenione są w wielowiekowym dorobku ludzkości. Z jego skarbnicy zaczerpnęliśmy wiele wartości uniwersalnych zarówno religijnych, jak i świeckich. Winniśmy je zatem nie tylko szanować, ale także wzbogacać polskie dziedzictwo oraz upowszechniać jego wartości.

Kultura mocno osadzona jest w ludzkiej naturze. Człowiek tworzy kulturę, jednocześnie jest też przez nią kształtowany, jest jej celem i sensem. Twórcze działanie, stanowiące istotę kultury skierowane winno być zatem na dobro i rozwój ludzkiej osoby. Dorobek twórców świadczy przede wszystkim o kondycji intelektualnej społeczeństwa i stanowi o jego miejscu wśród innych narodów.

Uznając pluralizm form kultury, jej autonomię oraz potrzebę pełnej wolności pracy twórczej nie można zapominać, iż kultura jest nośnikiem wartości mających wewnętrznie nas wzbogacać, rozwijać godność i nadawać sens ludzkiemu istnieniu.

*

Termin „polityka kulturalna" budzi niekiedy nienajlepsze skojarzenia. Zdając sobie z tego sprawę nie należy jednak rezygnować z posługiwania się tym terminem. Zachowuje on użyteczność i aktualność dopóty, dopóki państwo nie wyrzeka się wpływu na życie kulturalne i uczestnictwo społeczeństwa w kulturze, a także dopóki kultura uznawana jest za niezbywalny składnik tożsamości narodowej. Z pewnością jednak terminowi temu musi

być nadawana nowa treść. Polityka kulturalna w naszym kraju nigdy już bowiem nie będzie polegać na sprawowaniu scentralizowanego zarządu i ideologicznej kontroli nad życiem kulturalnym i działalnością instytucji kultury. Polityka kulturalna nie może wprawdzie stronić od wyboru wartości, jednak nie powinna być włączona w doraźne spory ideologiczne. Powinna też być poddawana ocenie nie tylko przez krytykę artystyczną, ale także przez opinię publiczną - sędzią kompetentnym może być i krytyk, i podatnik.

Zdecydowana większość znaczących instytucji kultury znajduje się obecnie bądź w gestii państwa tj. Ministerstwa Kultury i Sztuki (MKiS) i wojewodów, bądź gmin (samorządów). Dotyczy to zarówno teatrów, oper, filharmonii, galerii oraz kinematografii, jak i szkolnictwa artystycznego. Jak dotąd nie wykształciły się pozapaństwowe struktury instytucjonalne oraz mechanizmy finansowania, które mogłyby stanowić alternatywę państwowej opieki nad kulturą - aczkolwiek jednym z celów polityki kulturalnej winno być właśnie wspieranie ich rozwoju. Państwo działając poprzez ministra kultury i wojewodów oraz gminy spełniają zatem nadal funkcję najpoważniejszego mecenasa twórczości artystycznej.

*

Wśród zadań polityki kulturalnej dwie dziedziny winny uzyskać pierwszeństwo: ochrona dziedzictwa narodowego - przede wszystkim z uwagi na ogrom zaniedbań i potrzeb z nią związanych; oraz ochrona książki - przede wszystkim z uwagi na rolę czytelnictwa i słowa drukowanego w kształtowaniu „społeczeństwa myślącego".

Ochrona dziedzictwa narodowego

Ratowanie zabytków - zagadnienia konserwacji i własności

Pluralizm stosunków własnościowych stawia ochronę zabytków wobec nieznanych wcześniej zagadnień. W znowelizowanej w lipcu 1990 r. *ustawie o ochronie dóbr kultury i o muzeach* (z 15 lutego 1962 r.) określono wyraźnie, że za stan dóbr kultury odpowiadają ich właściciele i użytkownicy, państwo powinno natomiast tworzyć sprzyjające tej ochronie warunki. Pilnym zadaniem jest zatem określenie właściciela i gospodarza poszczególnych materialnych elementów dziedzictwa narodowego.

Umożliwi to reprywatyzacja, prywatyzacja, komunalizacja mienia i ustanowienie instytucji skarbu państwa. Ochrona zabytków realizowana dotychczas - przynajmniej teoretycznie - wyłącznie przez państwo, musi być uzupełniania przez właścicieli prywatnych, samorządy gmin i miast oraz instytucje, które dysponują własnymi środkami finansowymi

na konserwację użytkowanych przez siebie obiektów zabytkowych. Łączeniu ich zasobów i współdziałaniu winny sprzyjać regulacje prawne. Państwowa Służba Ochrony Zabytków (PSOZ) będzie nadal, na podstawie uchwały nr 179 Rady Ministrów, refundowała część kosztów (do 23%) rewaloryzacji zabytków - niezależnie od tego jaki jest ich status własnościowy. Dotacje będą w szczególności kierowane na odnowę tych obiektów zabytkowych, które jednocześnie służą czynnej działalności kulturalnej (są siedzibami szkół artystycznych, muzeów, ośrodków kultury).

Przygotowywana obecnie ustawa o reprywatyzacji obejmie ok. 1700 zabytkowych pałaców, dworów, budynków oraz zespołów parkowo-ogrodowych, przejętych przez państwo przede wszystkim na mocy dekretu o reformie rolnej z 1944 r. MKiS proponuje w projekcie ustawy zapis, w myśl którego ograniczona liczba nieruchomości zabytkowych o szczególnym znaczeniu dla kultury narodowej nie będzie podlegać zwrotowi w naturze - podobnie jak obiekty służące celom kulturalnym.

Należy się spodziewać, że przywrócenie prywatnej własności licznym obiektom zabytkowym stworzy możliwości dla pieczołowitej i stałej dbałości o ich stan. Już teraz w miastach - gdzie remonty podejmują prywatni właściciele, odzyskujący swoją własność - obserwowane są przez PSOZ, po raz pierwszy od wielu lat, pozytywne zjawiska w zakresie konserwacji zabytków. Warunkiem podtrzymania tej tendencji jest stworzenie systemu zachęt finansowych i ulg podatkowych dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych. Wymaga to kilkakrotnego zwiększenia środków na finansowanie zabiegów konserwacyjnych, utrzymania ulg w podatkach i opłatach lokalnych oraz uwzględnienia specjalnych rozwiązań prawnych, organizacyjnych i finansowych w ramach prac nad „ładem mieszkaniowym". Zabytkowe obiekty i zespoły miejskie korzystać muszą z maksymalnych priorytetów w ramach polityki mieszkaniowej, poprzez stworzenie nowych podstaw prawnych dla rewaloryzacji centrów historycznych miast.

Zagrożenie dla niektórych obiektów zabytkowych, w szczególności pałacowych i dworskich, łączy się m.in. z rozpadem państwowych struktur gospodarczych w rolnictwie. Obowiązki PGR-ów, które użytkowały tego typu nieruchomości, przejmuje obecnie Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa, nie posiadająca wszakże ani środków, ani odpowiedniej kadry do pełnienia nad nimi dozoru. Na liście obiektów zabytkowych, dla których poszukuje się gospodarza (opracowuje ją i aktualizuje Ośrodek Dokumentacji Zabytków przy PSOZ) znajduje się obecnie ok. 1000 pozycji.

W większości państw europejskich krajobraz przestrzenno-kulturowy uznany jest za wyróżnik odrębności regionalnych tradycji i oryginalności miejscowej kultury. W Polsce został on w okresie II wojny światowej poważnie zniszczony, zaś później, w ciągu minio-

nych 40 lat, drastycznie przekształcony i zunifikowany, zarówno wskutek braku dbałości i klęsk ekologicznych, jak i celowych zabiegów zacierających tradycje lokalne i regionalne. Przykładem może być zniszczenie 75% zespołów dworsko-parkowych, woluntarystycznie lokowany przemysł i bezład budownictwa - narastający mimo licznych, lecz całkowicie nieprzestrzeganych norm w zakresie ładu przestrzennego.

Do najpilniejszych działań doraźnych podejmowanych i inspirowanych przez Ministerstwo Kultury i Sztuki należeć będzie:

- zabezpieczenie przed dewastację obiektów niezagospodarowanych i przejmowanych od dotychczasowych użytkowników;
- ustanowienie w ramach instytucji zarządu skarbu państwa, lokalnych agencji zagospodarowania zabytkowych nieruchomości;
- powołanie państwowej fundacji zagospodarowania zespołów dworsko i pałacowo-parkowych dla celów turystycznych, przy wykorzystaniu doświadczeń i pomocy międzynarodowej, w tym PHARE;
- podejmowanie interwencyjnych programów konserwatorskich przy zagrożonych obiektach ruchomych i nieruchomych, np. drewniane budownictwo sakralne, zagrożone kolekcje i zbiory publiczne, zagrożenia ekologiczne, ratownictwo archeologiczne;
- ustanowienie samorządowych służb ochrony zabytków w ramach reformy administracji publicznej.

Podjęcie państwowego programu działań strategicznych uzależnione będzie od wyraźnego zwiększenia wydatków na konserwację zabytków w budżecie państwa.

Myślenie o dziedzictwie narodowym w kategoriach przestrzenno-kulturowych może być pomocne przy planowaniu nowego podziału administracyjnego kraju. MKiS poprzez fachową pomoc wspiera te działania władz wojewódzkich, samorządowych i społeczności lokalnych, które służą odtwarzaniu - a czasem wręcz tworzeniu - poczucia więzi z „małą ojczyzną" i ze swym regionem, dostrzegając w tym ważną funkcję integracyjną w skali całego państwa (przykładem może być regionalna współpraca administracji państwowej i samorządowej Pomorza Nadwiślańskiego, która dotyczy planowania przestrzennego). Ochrona krajobrazu przestrzenno-kulturowego winna się przy tym łączyć z programami ochrony środowiska przyrodniczego. Nowe rozumienie dziedzictwa narodowego ujmuje program badawczy „Synteza kulturowych wartości przestrzeni państwa polskiego", zainicjowany pod auspicjami państwowej służby konserwatorskiej, a obejmujący zagadnienia historycznych, przestrzennych oraz kulturowych zróżnicowań i więzi lokalnych - zarówno w skali całego kraju, jak i w skali poszczególnych jego regionów.

Muzea

Funkcje ochrony i udostępniania dziedzictwa kulturowego, spełniane przez muzea, wymagają stałego ożywiania i unowocześniania. Współczesne muzea nie mogą się ograniczyć do ochrony, przechowywania i opracowywania zbiorów, lecz muszą się stawać aktywnymi instytucjami nauki, edukacji i popularyzacji. Przed muzeami w Polsce stoją dziś zatem w szczególności zadania:

- wzbogacania działalności upowszechnionej i edukacyjnej (odczyty, kursy, pokazy, muzealne lekcje historii, współpraca z instytucjami upowszechniania wiedzy) oraz unowocześniania i uatrakcyjniania sposobów ekspozycji zbiorów;
- rozwijania działalności badawczej i informacyjnej, również wykraczającej swym zakresem poza posiadane zbiory;
- otwieranie swej działalności na środowiska badawcze związane z daną dziedziną, współpraca ze stowarzyszeniami i kręgami miłośników, tworzenie gremiów doradczych przy muzeach, powiązanie działalności muzealnej ze społecznościami lokalnymi (dotyczy to w szczególności muzeów regionalnych, a sprzyja temu przekazywanie poszczególnych muzeów w gestię władz samorządowych);
- ulepszanie ochrony, konserwacji i inwentaryzacji zbiorów. Muzea polskie w swej większości posiadają zdecydowanie niewystarczające systemy bezpieczeństwa, co wynika głównie z braku środków;
- tworzenie i kompletowanie zbiorów o wyraźnych profilach tematycznych; w miarę możliwości takie zwarte merytorycznie kolekcje winny być poszerzane - stojący temu na przeszkodzie brak środków może być częściowo rekompensowany przez wymianę międzynarodową i użyczanie zbiorów.

Przygotowywana ustawa o reprywatyzacji obejmuje również muzealia (a także niektóre księgozbiory). Wedle szacunków ok. 200 tys. eksponatów muzealnych (na ogólną liczbę 12,5 mln) pochodzi z tzw. mienia podworskiego. Również w tym przypadku MKiS, zgodnie z projektem ustawy, zachowa prawo decydowania o zwrocie w naturze muzealiów o szczególnym znaczeniu dla kultury narodowej - przy czym pod uwagę wzięte będą zarówno wartości artystyczne, jak i znaczenie danych obiektów dla zachowanie integralności poszczególnych kolekcji muzealnych.

Ochrona książki

Czytelnictwo książek, a także czasopism - korzystające z wolności słowa i wolności rynku - stanowi świadectwo aktywności kulturalnej demokratycznego społeczeństwa; natomiast jego zanik może być uznany za oznakę degradacji kulturowej.

W polityce kulturalnej państwa rozszerzenie dostępu do książki powinno uzyskać rangę pierwszeństwa. Książka jest zarówno wartością kultury, jak i towarem rynkowym. Na jej społeczny obieg wpływają zatem z jednej strony przeobrażenia kultury duchowej oraz uczestnictwa w kulturze, z drugiej - procesy komercjalizacji i mechanizmy rynkowe.

Działania MKiS na rzecz ochrony i wspierania książki dokonują się w następujących obszarach:

- regulacji w dziedzinie polityki podatkowej i celnej poszerzających dostępność książki na rynku;
- podtrzymywania sieci bibliotek;
- sprawowania mecenatu państwowego w sferze książki (dotowanie i promocja ambitnych wydawnictw periodycznych i nieperiodycznych).

Barierę dostępności książek stanowią dziś często ich ceny, toteż MKiS stale zabiega o możliwie najszersze wyłączenie obrotu książkami z obciążeń podatkowych, które pośrednio wywołują ich wzrost. Zgodnie z decyzją ministra finansów z czerwca 1993 r. w okresie do końca 1993 r. książki nie będą obłożone podatkiem VAT. W tym czasie zapadnie decyzja dotycząca trwałego uregulowania tej kwestii. Zwolnienie popularnych gatunków papieru od cła powstrzymuje wzrost cen książek, wprowadzono jednak 6% stawkę celną obejmującą również książki. Wzrostowi konkurencyjności na rynku wydawniczym, a pośrednio zapobieganiu podwyżkom cen książek, służy też prywatyzowanie przedsiębiorstw księgarskich, domów wydawniczych oraz zakładów poligraficznych, dla których MKiS pozostaje tzw. organem założycielskim. Można liczyć, że tego typu działania po części przyczynią się do bardziej równomiernej i aktywnej dystrybucji książek na terenie kraju, bowiem obecnie - szczególnie w mniejszych ośrodkach - księgarnie bywają zamykane lub zmieniają asortyment sprzedawanych towarów.

Utrzymanie dostatecznie gęstej i równomiernej sieci bibliotek - a zatem pozarynkowego systemu udostępniania książek - pozostaje najważniejszym warunkiem podtrzymywania czytelnictwa i dostępności książek. Decydująca rola przypada tu samorządom, na których - zgodnie z *ustawą o podziale zadań i kompetencji określonych w ustawach szczególnych pomiędzy organy gminy a organy administracji rządowej oraz o zmianie niektórych ustaw*

(z dnia 17 maja 1990 r.), a także z *ustawą o prowadzeniu i organizowaniu działalności kulturalnej* (z dnia 25 października 1991 r.) - spoczywa obowiązek prowadzenia i utrzymywania bibliotek gminnych. W gminach, które nie mogą podołać związanym z tym wydatkom dochodzi do łączenia poszczególnych placówek lub filii bibliotecznych, redukcji personelu lub nawet likwidacji bibliotek.

W chwili obecnej w całym kraju jest 9 770 bibliotek publicznych wraz z filiami (od 1989 r. ubyło 543). Należy podkreślić, iż utrzymanie sieci bibliotek jest zasadniczym zadaniem o charakterze publicznym spoczywającym zarówno na administracji państwowej, jak i administracji samorządowej. Takie zobowiązanie zostało też zawarte w projekcie nowej ustawy o bibliotekach przygotowanej przez MKiS. Przewiduje on również obowiązek przesyłania przez wydawnictwa egzemplarzy obowiązkowych uprawnionym bibliotekom (obowiązek ten był w ciągu ostatnich trzech lat poważnie zaniedbywany) oraz prowadzenie ewidencji pozycji wydawniczych i międzynarodowego indeksu ISBN przez Bibliotekę Narodową, co pozwoli na uzyskanie bardziej rzetelnych danych o rynku książki i planowanie działań zmierzających do korygowania jego mechanizmów.

MKiS w trybie określającym dotowanie zadań państwowych jednostkom niepaństwowym będzie dążyło do utrzymania na rynku wydawniczym wybranych czasopism (m.in. „Literatura na świecie", „Dialog", „Ruch Muzyczny") uznając, że stanowią one ważny element czasopiśmiennictwa kulturalnego o znaczeniu ogólnopolskim. Dotyczyło to będzie również czasopism o zasięgu środowiskowym (np. „Teatr") oraz wysoce specjalistycznych (np. „Ochrona zabytków"). W tym samym trybie MKiS wspierać będzie niektóre niskonakładowe i reprezentujące wysoki poziom czasopisma oraz wybrane ambitne pozycje książkowe.

Kultura artystyczna

Z punktu widzenia mecenatu państwowego przemiany społeczne i gospodarcze w Polsce pociągnęły za sobą zmiany znaczenia i funkcji całej kultury artystycznej - życia literackiego, teatralnego, muzycznego oraz plastycznego. Wraz z likwidacją cenzury ustały przeszkody administracyjne dla swobodnego uprawiania twórczości artystycznej. Nie znalazło potwierdzenia przekonanie, iż z chwilą ustania ograniczeń administracyjnych jedynie możliwości twórcze i kryteria artystyczne decydować będą o sukcesie dzieła lub powodzeniu przedsięwzięcia artystycznego. Pojawiły się nowe - charakterystyczne dla wolnorynkowego, demokratycznego ustroju - uwarunkowania oddziaływujące na stan kultury. Należy tu wymienić w szczególności następujące czynniki:

- o powodzeniu przedsięwzięcia artystycznego w znacznie większym stopniu niż przedtem decydują czynniki pozaartystyczne - takie jak np. promocja czy kwalifikacje menadżerskie;

- wraz z odejściem PRL załamał się funkcjonujący system ocen i hierarchii zjawisk kultury, który - choć oparty m.in. na przesłankach ideologicznych i administracyjnych - był systemem w miarę stabilnym. Obecnie nie wytworzył się jeszcze w pełni nowy, spójny system pozwalający na wyłanianie autentycznych wartości artystycznych. Wiąże się to również z zanikiem krytyki artystycznej. Brakuje debat literackich oraz artystycznych angażujących uwagę opinii społecznej. Czasopisma kulturalne upadają lub z powodu ograniczonego nakładu trafiają do wąskiego grona czytelników;

- pojawienie się i rozpowszechnianie nowych mediów (video, telewizja satelitarna) ogranicza zasięg oddziaływania kultury opartej na tradycyjnych środkach wyrazu i przekazu. Przemiany cywilizacyjne - a przede wszystkim ustrojowe - zdaniem niektórych badaczy kultury spowodowały załamanie się tradycyjnego modelu kultury polskiej dominującego jeszcze od XIX wieku;

- wraz z przekształceniami systemu wartości społeczeństwa polskiego zmieniają się też jego aspiracje kulturalne i oczekiwania. W okresie PRL kultura była do pewnego stopnia substytutem uczestnictwa w autentycznym życiu publicznym - obecnie potrzeby te i aspiracje w sposób naturalny znajdują ujście na innych polach;

- redukcjom budżetu na kulturę towarzyszy trudna często sytuacja materialna ludzi, przede wszystkim zaś inteligencji - głównego odbiorcy dóbr kulturalnych. Powoduje to ograniczenie wydatków związanych z uczestnictwem w kulturze.

Powyższe okoliczności sprawiają, iż zmianom warunków i organizacji życia kulturalnego towarzyszą głębokie zmiany zakresu i charakteru uczestnictwa w kulturze. Dane wskazują zarówno na ograniczenie oferty kulturalnej, jak i na zmniejszenie się audytorium uczestników życia kulturalnego. Ukazują zatem te obszary, które wymagają nie tylko wnikliwej obserwacji, ale przede wszystkim działań o charakterze doraźnym i perspektywicznym. Jako pierwszoplanową uznać należy zatem konieczność podtrzymywania na obecnym poziomie istniejącej oferty kulturalnej. Zmniejszenie jej różnorodności i atrakcyjności prowadzić może bowiem do jeszcze większych rozbieżności z obecnymi oczekiwaniami społecznymi. Znaczącą rolę w przeobrażaniu modelu kultury polskiej mają środowiska twórcze, które m.in. w drodze poszukiwań nowych sposobów wypowiedzi wzbogacają propozycje kierowane do odbiorcy. Szczególna rola przypada tu radiu i telewizji, zarówno rozgłośniom publicznym, jak i prywatnym. Wykorzystując atrakcyjność swego przekazu winny one pobudzać do autentycznego kontaktu z dziełem, a nie zastępować je.

Proces właściwego kreowania polityki kulturalnej, obecnie z konieczności skupiający się w dużej mierze na niepokojących zjawiskach i przemianach społeczno-ustrojowych w obszarze kultury, nie może pomijać uczestniczących w niej twórców. Są oni przecież integralnie złączeni ze swymi dziełami oraz społecznym ich odbiorem. Aby twórcy mogli odgrywać właściwą rolę społeczną, państwo - pełniące rolę mecenasa - powinno zapewnić im zarówno poparcie moralne, jak i materialne. Dlatego tak ważne dla środowisk artystów są prace MKiS prowadzące do zagwarantowania trwałych rozwiązań prawnych, ekonomicznych i instytucjonalnych. Twórcy wnoszą bowiem istotny wkład w rozwój własnego społeczeństwa, mają zatem prawo oczekiwać takiej polityki, która zapewni im podstawy bytowe, pełną swobodę twórczą a dobrze rokującym talentom stworzy perspektywy rozwoju.

Wraz ze zmianami całego prawodawstwa ulega też zmianom struktura instytucji życia kulturalnego. Jej obecny kształt reguluje *ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej* (z 25 października 1991 r.). Infrastrukturę życia kulturalnego tworzą instytucje kultury, które są elementem stabilności polityki kulturalnej państwa na różnych poziomach i zapewniają swoiste minimum kulturowe - w wymiarze zarówno artystycznym, jak i rozmieszczenia przestrzennego. Jednocześnie należy dążyć do nowych rozwiązań organizacyjnych oraz ekonomicznych, które z jednej strony pozwolą na bardziej elastyczne i racjonalne zarządzanie dzisiejszymi instytucjami kultury (np. kontrakty dyrektorskie i artystyczne, możliwość korzystania z rozmaitych mecenatów), z drugiej zaś na swobodne powstawanie nowych - mniej lub bardziej trwałych - form organizacyjnych życia kulturalnego (fundacje kulturalne, impresariaty, agencje artystyczne, festiwale). Rzeczą pilną jest rozważenie możliwości zmian właściwych przepisów prawnych mających na celu:

- zapewnienie elastyczności dysponowania środkami przez ministra kultury i sztuki poprzez zmianą odnośnych przepisów, a w szczególności ustaw: *Prawo budżetowe; ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej* (w tym przepisów wykonawczych do tej ustawy) oraz uchwały nr 76 Rady Ministrów z dnia 9 lipca 1992 r.;
- ujednolicenie systemu gospodarki finansowej instytucji kultury. Nastąpią też odpowiednie zmiany w kreowaniu zasad wynagrodzenia pracowników, z uwzględnieniem nowego prawa układowego wynegocjowanego w ramach „Paktu o przedsiębiorstwie państwowym w trakcie przekształcania".

Należy rozważyć modyfikację przepisów dotyczących przekształceń własnościowych instytucji kultury - aż po ich prywatyzację. Warunkiem dopuszczalności wszelkich przekształceń winno być bowiem utrzymanie niezmienionej funkcji danej instytucji kultury, nie zaś jej status własnościowy.

Niezwykle istotnym zadaniem jest wykształcenie kadr menadżerskich w sferze kultury, działających w instytucjach kultury, w administracji publicznej oraz inicjujących komercyjną działalność na polu kultury. W kraju dopiero powstają nieliczne ośrodki kształcące kadry o tej specjalizacji, np. Ośrodek Kultury Ochota, Studium Menadżerów Kultury Ośrodka Badania Rynku Sztuki Współczesnej i Instytutu Kulturoznawstwa U.A.M. w Poznaniu, Katedra Kultury Polskiej UW. MKiS w swych programach współpracy zagranicznej stara się jednocześnie uwzględniać staże i szkolenia w tej dziedzinie.

W ciągu ostatnich trzech lat spadały realne wydatki budżetu państwa na kulturę. W 1991 r. wynosiły one 1,00% ogólnych wydatków budżetu państwa, w 1992 r. - 0,81%, a w ustawie budżetowej na 1993 r. - 0,72%. Tak niski poziom dotacji pozwala zaledwie na utrzymanie instytucji kultury, lecz nie powstrzymuje procesu dekapitalizacji budynków i urządzeń. Uwzględnić jednak trzeba również wydatki gmin na kulturę. Przeznaczyły one na nią w latach 1991-1992 około 3,7-3,9% swych wszystkich wydatków rocznych.

Pożądane jest również utrzymanie obecnego systemu ulg, dotyczących w szczególności podatków: od wzrostu wynagrodzeń w instytucjach kultury i instytucjach filmowych, od darowizn na cele kulturalne, od dochodów przeznaczonych na działalność kulturalną, a także zwolnień i stawek preferencyjnych w podatku VAT.

Kinematografia

Od 1991 roku trwają działania zmierzające do zmiany *ustawy o kinematografii* (z 16 lipca 1987 r.), a przez to do przekształcenia całej kinematografii według modelu funkcjonującego w rozwiniętych krajach zachodnich. Zasadnicze elementy tego systemu to:

- stworzenie kinematografii producenckiej w odróżnieniu od dotychczasowego modelu reżyserskiego;
- odejście od bezzwrotnych dotacji podmiotowych dla studiów, zespołów, wytwórni i dystrybutorów - i zastąpienie jej dofinansowaniami celowymi;
- preferowanie przy dofinansowywaniu przedsięwzięć mających pozabudżetowe źródła finansowania;
- zrównanie szans instytucji prywatnych i państwowych w dostępie do środków budżetowych.

Nowy system zapobiegnie spadkowi poziomu produkcji fabularnej, pozwoli na zgodny z tendencjami światowymi rozwój koprodukcji (40% środków na produkcje w 1992 r. było pochodzenia zagranicznego) oraz na wejście naszej kinematografii do europejskich orga-

nizacji filmowych, zarówno produkcyjnych (Eurimages), jak dystrybucyjnych (EFDO) stwarzając realne możliwości (już zresztą wykorzystywane) na dofinansowanie produkcji oraz dystrybucję polskich filmów w Europie.

Przekształcenie całości sfery produkcyjnej, a zwłaszcza opracowany w uzgodnieniu z zespołami pracowniczymi i miejscowymi władzami wdrażany obecnie plan restrukturyzacji łódzkiego ośrodka filmowego (obejmujący: zmiany własnościowe polegające na likwidacji poszczególnych wytwórni lub ich przekształcanie w spółki, utworzenie z nowopowstałych spółek jednego holdingu, ograniczenie zatrudnienia, zmianę profilu produkcji przez dostosowanie do wymagań rynku) daje szanse na przyciągnięcie do współpracy producentów amerykańskich oraz nawiązanie ściślejszych związków produkcyjnych z kinematografiami sąsiedzkimi zarówno na wschodzie, jak i na południu. Zaawansowana jest prywatyzacja w sferze rozpowszechniania filmów (ok. 90% kin). Podstawowe znaczenie dla uporządkowania sytuacji na rynku filmu w video będzie mieć nowe prawo autorskie, w którym przewiduje się wprowadzenie surowych kar m.in. dla dystrybutorów kaset video naruszających prawa autorów i producentów. Od jesieni 1992 r. działa system kontroli antypirackiej, realizowanej przez pełnomocników Komitetu Kinematografii, a na ukończeniu są prace nad powołaniem Fundacji Antypirackiej, w której reprezentowane będą polskie i zagraniczne (głównie amerykańskie) organizacje ochrony własności intelektualnej.

Przemiany polityczne wpłynęły na to, że film przestał odgrywać ważną rolę jako narzędzie zarówno krytyki, jak i propagandy społecznej. Dziś zaspokaja ona przede wszystkim społeczne i indywidualne potrzeby. Podstawową część widowni kinowej w Polsce stanowi młodzież. Szczyt aktywności przypada na wiek 17-18 lat, po 24 roku życia następuje gwałtowny spadek i przejście na „udomowiony" odbiór filmu.

Mimo iż spadek widowni kinowej kompensowany jest z nadwyżką przez przyrost odbiorców filmów na wideokasetach i w telewizji, starania o utrzymanie widza w kinie są większe niż kiedykolwiek. Reforma kinematografii sprawiła, iż producenci traktują o wiele poważniej zainteresowania i upodobania odbiorców i coraz częściej łączą z nim treściowe i formalne walory filmów. W tej sytuacji dofinansowywanie dystrybucji zmierza do zapewnienia obecności w kinach produkcji rodzimej i wartościowych dzieł obcych (współczesnych i klasyki). Wspomaganie dystrybutorów wprowadzających te filmy na ekrany, jak i utrzymywanie sieci kin studyjnych - to ściśle powiązane ze sobą sposoby udostępniania widzom filmu artystycznie ważnego w okresie postępującej komercjalizacji kin.

Niezależnie od poczynań repertuarowych podejmowane są różnorodne działania promocyjne i reklamowane mające na celu przyciąganie widza do kin, podnoszony jest w

miarę możliwości ich standard, trwają prace nad przekształceniem tradycyjnych dużych obiektów w nowoczesne kompleksy małych sal kinowych.

W opracowywanym projekcie nowej ustawy o kinematografii przyjęto założenie, że polska kinematografia, będzie wprawdzie dofinansowywana z budżetu państwa (podobnie jak w innych krajach Europy), ale ma być zbiorem samodzielnych instytucji, posiadających zdolność do działań artystycznych i gospodarczych.

Kultura lokalna

Polityka kulturalna nie może być utożsamiana wyłącznie ze zjawiskami z dziedziny kultury artystycznej. Jej zadaniem musi być także wzmocnienie więzi społecznych i promowanie aktywnych postaw obywatelskich. Oddalenie zagrożeń związanych z utratą tożsamości kulturowej na różnych poziomach - od narodowego poprzez lokalny, a na indywidualnym zakorzenieniu w kulturze kończąc - jest szczególną troską państwa. Poczucie tożsamości z „małymi ojczyznami" winno się harmonijnie łączyć z wrastaniem w kulturę narodową - kulturę Wielkiej Ojczyzny.

Odtworzenie systemu samorządów lokalnych i utwierdzenie wspólnotowego charakteru gminy wyznaczają takie cele polityki kulturalnej na szczeblu lokalnym, jak: konsolidowanie wspólnoty, akcentowanie znaczenia lokalnych tradycji oraz wagi ich kultywowania, budowanie poczucia identyfikacji z najbliższym otoczeniem, świadoma ochrona dziedzictwa i wszelkiej działalności twórczej w miejscu jej powstawania. W rozbudowaniu aktywności lokalnych kręgów społecznych oraz ograniczeniu sfer kulturalnego zaniedbania znacząca rola przypada stowarzyszeniom społeczno-kulturalnym, regionalnym i etnicznym. Aktywność kulturalna na rzecz wspólnot lokalnych winna się też skupiać wokół działających na tym poziomie instytucji: szkoły, kościoła, miejscowych instytucji kultury. Polityka kulturalna władz publicznych wszelkich szczebli - przy zachowaniu pełnej swobody wyborów indywidualnych - winna wspierać te działania obywateli i stowarzyszeń, które odpowiadają tradycji, potrzebom oraz oczekiwaniom danych wspólnot lokalnych i które uzyskały społeczną wiarygodność.

Administracja państwowa poprzez Ministerstwo Kultury i Sztuki oraz urzędy wojewodów wspierać będzie konkretne działania społeczności lokalnych służące pobudzaniu uczestnictwa w kulturze, włączając w to także kultywowanie twórczości ludowej i rzemiosła artystycznego.

Kultura mniejszości narodowych jest elementem wzbogacającym kulturę ogólnopolską - jednocześnie nie powinno się jej wyrywać z kontekstu lokalnego. Duże znaczenie dla jej rozwoju ma nastawienie społeczności lokalnych do mniejszości narodowych. Kultura jest obszarem gdzie spotkanie z „innym" dokonuje się w najbardziej pokojowy i atrakcyjny sposób. Na szczególne poparcie zasługują te przedsięwzięcia kulturalne, które podejmowane są wspólnie przez Polaków oraz przedstawicieli mniejszości narodowych.

Działalność kulturalna mniejszości narodowych ożywiana jest przede wszystkim przez ich stowarzyszenia społeczno-kulturalne. Konieczna jest opieka państwa nad działalnością tych stowarzyszeń - w szczególności nad czasopiśmiennictwem, ruchem wydawniczym oraz działaniami na rzecz podtrzymania języka ojczystego. Opiece podlegać powinny również tradycyjne imprezy kulturalne mniejszości narodowych.

Szkolnictwo artystyczne i edukacja kulturalna

Rola szkół artystycznych nabiera nowego znaczenia przy realizacji programu „Dobra i nowoczesna szkoła" przygotowanego przez Ministerstwo Edukacja Narodowej. Szkolnictwo artystyczne nie stanowi jednak wyłącznie „podsystemu" edukacyjnego, uzupełniającego szkolnictwo ogólnokształcące. Oparte jest na własnych, odrębnych zasadach kształcenia ucznia i ma do spełnienia samodzielne cele kulturowe. Zasadę podstawową stanowi w miarę możliwości zindywidualizowane kształcenie ucznia (budowanie relacji mistrz-uczeń), przy zróżnicowaniu tempa i intensywności nauczania.

Szkoły muzyczne I stopnia dają podstawy przygotowania zawodowego umożliwiając najzdolniejszym uczniom dalsze kształcenie w szkołach wyższych szczebli. Szkoły artystyczne szczebla średniego są szkołami zawodowymi i dają podstawy do aktywnej działalności zawodowej w wybranych specjalnościach (muzycznych, plastycznych lub baletowych), jak również przygotowują do podjęcia wyższych studiów artystycznych. Uczelnie artystyczne gwarantując rozwój uzdolnień (talentu) kształcą przyszłych artystów, a także kadrę pedagogów dla wszystkich dziedzin sztuki.

Absolwenci średnich i wyższych szkół artystycznych, po niewielkim przygotowaniu z zakresu technik zarządzania, mogą również podejmować pracę jako pracownicy i animatorzy kultury. Szkoły artystyczne wychowują wrażliwych i świadomych odbiorców sztuki. Rolą wyższych uczelni artystycznych - obok kształcenia w mistrzostwie zawodowym - jest przygotowanie światłych uczestników i inspiratorów szeroko pojętego życia kulturalnego.

Liczba, profil i rozmieszczenie tych uczelni winny być dostosowane do potrzeb ogólnopolskich i regionalnych.

Szkoły artystyczne oddziaływują na lokalne społeczności, spełniając tym samym rolę kulturotwórczą. Nierzadko szkoły takie stanowią na swym terenie jedyną ważniejszą instytucję kultury. Dotyczy to w szczególności szkół I stopnia, które pełniąc funkcje ponadlokalne są jednak szczególnie powiązane ze społecznością jednej lub kilku sąsiadujących gmin.

Rządowy Program Pilotażowy Reformy Administracji Publicznej umożliwia przekazywanie przez MKiS szkół artystycznych samorządom, które wyrażą taką intencję i zagwarantują dalsze funkcjonowanie szkoły. Państwo winno zagwarantować wpływ na rozmieszczenie szkół, plany nauczania, standardy wykształcenia, kryteria ocen, kwalifikacje nauczycieli, tworząc jednocześnie pole do nieskrępowanej aktywności społeczności lokalnych, samorządów, rodziców, stowarzyszeń społecznych w organizowaniu procesu nauczania.

Obecnie w Polsce działa: 246 szkół muzycznych I stopnia, 70 szkół muzycznych II stopnia oraz 24 licea muzyczne, a także 31 liceów plastycznych, 5 szkół baletowych i 16 policealnych. W szkołach wszystkich typów uczy się 72 tysiące dzieci i młodzieży (1% uczących się w całym szkolnictwie podstawowym i 1,7% w szkolnictwie średnim). W 17 uczelniach artystycznych kształci się ponad 8 tysięcy studentów, co stanowi 1,7% wszystkich studiujących.

Konwencja o Prawach Dziecka, ratyfikowana przez Polskę gwarantuje dzieciom prawo do kultury - dostępność książek, teatru, muzyki, filmu. Obowiązkiem państwa jest tworzenie warunków do uczestnictwa dzieci w życiu kulturalnym poprzez:

- zapewnienie kontaktu dzieci z dziełami sztuki;
- przekazywanie wiedzy o zjawiskach kultury;
- organizowanie różnych form aktywności twórczej dzieci, a także rozwijania wyobraźni.

Podstawowym źródłem finansowania edukacji kulturalnej jest i będzie budżet państwa. Ogniwami systemu edukacyjnego szczególnie chronionym, będą:

- szkolnictwo, w nim - szkolnictwo artystyczne;
- instytucje kultury, zwłaszcza biblioteki i muzea.

Obniżenie się poziomu powszechnej kultury muzycznej i plastycznej w polskim społeczeństwie stwarza szczególny obowiązek intensywnego oddziaływania oświatowego. Wspólnym zadaniem Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej będzie wypracowanie nowej strategii kształcenia kadr dla potrzeb edukacji kulturalnej.

Kierunki prac w tym zakresie oraz zapowiedź nowelizacji aktów prawnych odnoszących się do edukacji estetycznej dzieci i młodzieży zostały zawarte w porozumieniu ministra edukacji narodowej i ministra kultury i sztuki, podpisanym 16 lipca 1993 r.

W dziedzinie edukacji kulturalnej przewiduje się również:

- otwarcie instytucji kultury na potrzeby szkół;
- wypracowanie ze środowiskami twórczymi form stałych kontaktów ze szkolnictwem ogólnokształcącym;
- wykorzystanie potencjału organizacji pozarządowych, takich jak PK INSEA (Polski Komitet Międzynarodowego Stowarzyszenia Wychowania przez Sztukę), Polska Sekcja ISME (Międzynarodowe Stowarzyszenie Wychowania Muzycznego) dla szkolnej edukacji kulturalnej.

Polska kultura w Europie i w świecie

Wobec wszelkich instytucji, stowarzyszeń i osób prowadzących bezpośrednią współpracę kulturalną z zagranicą państwo powinno pełnić rolę obserwatora i animatora kontaktów - poprzez rejestrację, upowszechnianie informacji o polskich i zagranicznych międzynarodowych przedsięwzięciach artystycznych i kulturalnych, promocję, wreszcie współfinansowanie zamierzeń szczególnie wartościowych. Istnieją jednak obszary kontaktów kulturalnych, które - ze względu na interes państwa i zgodnie z jego polityką zagraniczną - mają szczególne znaczenie i one właśnie powinny stanowić domenę międzynarodowej aktywności MKiS. Należą do nich:

* Międzynarodowa współpraca kulturalna o walorach integracyjnych.

Rola multilateralnych kontaktów w sferze kultury, zarówno na forum organizacji rządowych, jak i poza nim, ciągle wzrasta. MKiS będzie zatem nadal brało aktywny udział w programach Rady Europy, Wspólnot Europejskich, UNESCO, Rady Państw Morza Bałtyckiego (w szczególności - w programie Ars Baltica) oraz Inicjatywy Środkowoeuropejskiej (np. program „Rok Baroku w Europie Środkowej"), dotyczących kultury i edukacji artystycznej, a także zachowania dziedzictwa kulturalnego.

* Dwustronna wymiana kulturalna z wybranymi partnerami: krajami sąsiedzkimi oraz takimi, z którymi łączą nas związki kulturowe o szczególnym charakterze. MKiS w najbliższych latach zamierza odchodzić od przyjmowanych przedtem, wysoce sformalizowanych zasad kontaktów dwustronnych, preferując wykorzystanie nowych możliwości bezpo-

średnich kontaktów między instytucjami, województwami, samorządami, organizacjami i osobami.

* Kontakty ze skupiskami polskiej mniejszości za granicą.

MKiS wyznacza sobie pięć podstawowych celów:

- umacnianie pozycji polskiej grupy etnicznej w krajach zamieszkania i jej kontaktów z Krajem; działanie na rzecz zapewnienia ochrony praw polskich mniejszości, odpowiadającej standardom międzynarodowym, które wyznaczają również poziom ochrony praw mniejszości zamieszkałych w Polsce; należy dążyć do zagwarantowania polskim wspólnotom za granicą takich warunków, jakie państwo polskie już zagwarantowało mniejszościom narodowym;

- podtrzymywanie polskości w świecie - upowszechnianie znajomości języka polskiego, polskiej kultury i tradycji narodowych;

- pozyskanie polskiej grupy etnicznej dla przebudowy Polski i tworzenia propolskiego *lobby* za granicą;

- współdziałanie z Polonią na Zachodzie w udzielaniu pomocy Polakom w Europie Wschodniej;

- pomoc wybranym instytucjom kultury polskiej za granicą (np. zainicjowany w 1992 r. wieloletni program pomocy konserwatorskiej i inwentaryzacyjnej dla Biblioteki Polskiej w Paryżu).

* Ochrona polskiego dziedzictwa kulturalnego za granicą.

W MKiS działa od dwóch lat pełnomocnik rządu ds. polskiego dziedzictwa kulturalnego za granicą. Do jego zadań należą w szczególności:

- likwidacja skutków ostatniej wojny w dziedzinie kultury m.in. w zakresie rewindykacji dóbr kultury;

- dokumentacja poloniców o szczególnym znaczeniu dla narodowego dziedzictwa kulturalnego;

- badanie problematyki i kontroli wywozu dóbr kultury za granicę.

W chwili obecnej obowiązują stosunkowo restrykcyjne zasady obrotu dobrami kultury z zagranicą. Stowarzyszenie Polski z EWG wymaga stopniowego dostosowywania tych zasad do jednolitych rozwiązań przyjętych w tym zakresie przez kraje Wspólnoty Europejskiej.

Promocja kultury i wymiana kulturalna jest przybierającym na znaczeniu elementem stosunków międzynarodowych; może być skutecznym instrumentem polityki zagranicznej; wzmacnia prestiż kraju na arenie międzynarodowej. Z tych względów wiele krajów podejmuje programy rządowe lub zakłada instytucje rządowe służące takiej promocji. Celowe

jest rozważenie skoordynowania promocji kulturalnej z promocją gospodarczą, i szerzej - promocją wizerunku międzynarodowego Polski. Obecnie potencjał kultury polskiej jest w tej dziedzinie niedostatecznie wykorzystywany.

Nowy ustrój kultury

Głównymi wyznacznikami tworzącego się nowego ustroju kultury są:

- decentralizacja - rozumiana jako przekazywanie części uprawnień MKiS wojewodom;
- orientacja samorządowa - polegająca na przekazywaniu przez administrację państwową części uprawnień administracji samorządowej;
- określenie tzw. sfer chronionych pozostających pod szczególną opieką państwa;
- wspieranie najistotniejszych dla życia kulturalnego instytucji i przedsięwzięć.

W gestii MKiS pozostają instytucje rangi narodowej m.in. Muzea Narodowe w Warszawie, Krakowie i Poznaniu, Wawel, Zamek Królewski, Zamek Ujazdowski, Teatr Wielki w Warszawie, Filharmonia Narodowa, Biblioteka Narodowa, „Zachęta", Stary Teatr, Centrum Rzeźby Polskiej, Państwowe Muzeum Oświęcim-Brzezinka, Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie. Uosabiają one zarówno tradycję i ciągłość polskiej kultury, jak i najwybitniejsze jej współczesne osiągnięcia. Reprezentują i symbolizują polską kulturę za granicą, wyznaczając jednocześnie standardy najwyższej jakości w rodzinnym życiu kulturalnym.

Dla pozostałych instytucji finansowanych z budżetu państwa tzw. organizatorami są wojewodowie. Na utrzymaniu budżetu państwa winny pozostać instytucje o najwyższym poziomie i najistotniejszych funkcjach kulturalnych w danym regionie (niekiedy posiadają one zresztą renomę ogólnopolską, a nawet międzynarodową). Mogą być one w gestii wojewodów lub prezydentów miast.

MKiS wypracowało partnerski model kontaktów z urzędami wojewódzkimi w sprawach kultury konsultując z przedstawicielami wojewodów ważniejsze decyzje programowe, kadrowe i finansowe, które ich dotyczą np. podział środków pochodzących z budżetu państwa między MKiS i wojewodów oraz kwot przeznaczonych dla poszczególnych województw. Dzięki tej współpracy objęto szczególną opieką wybrane instytucje kultury oraz ważniejsze instytucje artystyczne. Sprawą otwartą jest dalsze utrzymywanie zakresu tej współpracy. Budżet państwa nie jest w stanie unieść pełnych kosztów utrzymania i działalności całej dotychczasowej sieci instytucji. Konieczne jest zatem kontynuowanie ewolucyjnych przekształceń mapy instytucji kulturalnych kraju.

Ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (z 25 października 1991 r.) umożliwia pozyskiwanie na nią środków finansowych spoza budżetu państwa. Możliwe są tu następujące kroki:

- przekazywanie samorządom, na ich wniosek, niektórych instytucji kultury drogą komunalizacji;
- finansowy udział samorządu w utrzymaniu instytucji podległej wojewodzie i przez niego zarządzanej;
- współprowadzenie instytucji kultury przez wojewodę i samorząd;
- zwiększanie dochodów własnych instytucji np. poprzez rozwijanie różnego rodzaju usług i prowadzenie działalności gospodarczej;
- racjonalizacja kosztów utrzymania instytucji np. dzięki możliwościom, jakie daje system finansowy obowiązujący w instytucjach artystycznych.

Likwidacja instytucji kultury - z braku środków budżetu państwa na jej utrzymanie - jest ostatecznością. Dotychczasowe doświadczenia pouczają, że możliwe jest uniknięcie - pod warunkiem włączenia się samorządu w ochronę zagrożonej likwidacją instytucji. Rozwiązaniem coraz częściej spotykanym jest przejmowanie przez samorządy np. filii wojewódzkiej biblioteki oraz współudział w utrzymaniu instytucji artystycznej podległej wojewodzie. Jeśli tendencje te utrzymują się przez najbliższe lata, nie dojdzie do drastycznego zmniejszenia liczby instytucji kulturalnych w kraju. Nadal jednak na MKiS i wojewodach spoczywał będzie obowiązek utrzymania tych instytucji, które nie mogą liczyć na przejęcie ich przez samorządy, a których likwidacja byłaby niepowetowaną stratą dla życia kulturalnego.

Ważnym sprawdzianem stanu przygotowania samorządów do podejmowania odpowiedzialności za kulturę, a szczególnie za ważne dla danego terenu instytucje sfery kultury będzie tzw. Program Pilotażowy Reformy Administracji Publicznej, zainicjowany w lipcu 1993 r., a dotyczący zadań administracji państwowej przekazywanych gminom. Dopuszcza on przekazywanie wybranym miastom większości instytucji kultury pozostających dotychczas w ręku wojewodów. W porozumieniach zawieranych przez wojewodów z prezydentami miast uczestniczących w Programie znajdą się zobowiązania do utrzymania przez samorządy wojewódzkich funkcji niektórych instytucji (np. dotychczasowych bibliotek wojewódzkich).

Ustawa o dochodach gmin i zasadach ich subwencjonowania (z 14 grudnia 1990 r.) pozostawia gminom decyzję o wysokości środków łożonych na kulturę. Dane wskazują, że wydatki na kulturę nie są traktowane przez gminy jako pierwszoplanowe. Jest to nie tyle wyraz braku zainteresowania, lecz ograniczonych środków. Mimo wyrażanych niekiedy

obaw o los kultury „oddanej" przez państwo samorządom, doświadczenia potwierdzają słuszność i bezalternatywność tego procesu. Nowy ustrój kultury jest próbą pogodzenia interwencjonizmu państwa z samorządnością. Umożliwia istnienie wielości lokalnych „polityk kulturalnych" różniących się między sobą zawartością programową, wielością budżetu i stopniem zgodności z generalnymi założeniami polityki kulturalnej państwa.

Administracja państwowa i administracja samorządowa dysponują odrębnymi budżetami - wspólnie jednak sprawują mecenat publiczny w sferze kultury. W rozwiniętym systemie finansowania kultury musi być on uzupełniany przez mecenat prywatny. W krajach o demokratycznej tradycji do podstawowych instytucji takiego mecenatu należą prywatne fundacje. W Polsce wciąż rejestrują się nowe fundacje o celach kulturalnych (jest ich bez mała 600), dysponują one jednak najczęściej bardzo skromnymi funduszami. Ograniczone zasoby fundacji prywatnych są też wynikiem słabości rodzimego kapitału oraz zbyt małego jeszcze dostrzegania przez krajowych przedsiębiorców związku między finansowaniem przedsięwzięć kulturalnych a np. korzyściami reklamowymi dla ich firm.

Rola Ministerstwa Kultury i Sztuki

Działalność każdego urzędu zajmującego się sprawami kultury musi pogodzić wymogi wynikające z zasad sprawnego administrowania z materią twórczości i sztuki - z natury swej subiektywną. Napięcie to można zneutralizować, jeżeli w możliwie ścisły sposób określi się funkcje „organizatorskie" ministerstwa, odżegnując się jednocześnie od integracji w procesy twórcze. Nie może to oczywiście oznaczać powstrzymywania się od dokonywania ocen i liczenia się z uznanymi hierarchiami dzieł i twórców. Oceny te powinny jednak dotyczyć wyłącznie merytorycznej wartości dzieła lub społecznego znaczenia przedsięwzięcia, nie zaś jego treści, formy lub osoby autora.

Minister kultury i sztuki pełni wobec środowisk twórczych i instytucji kultury funkcję reprezentanta polityki - nie tylko kulturalnej - państwa. Równocześnie środowiska te dostrzegają w nim reprezentanta swych własnych oczekiwań i postulatów, dzięki któremu ich głos może dotrzeć do kręgów decyzyjnych i może być lepiej słyszalny. Te podwójne - a nieraz przeciwstawne - oczekiwania wymagają przyjęcia postawy równoważącej interes publiczny z działaniami na rzecz jednej sfery życia i jednego środowiska.

Ministerstwu zależy na stałych i bliskich kontaktach z przedstawicielstwami znaczących środowisk twórczych. Wiele stowarzyszeń ludzi kultury stoi dziś wobec wyboru -

między funkcją ochrony interesów socjalno-zawodowych a funkcją towarzystw o charakterze twórczym. MKiS widzi w nich partnera i krytycznego współtwórcę polityki kulturalnej.

Rola MKiS stanowiącego rodzaj centralnego zarządu kultury odeszła w przeszłość. W okresie PRL mecenat finansowych MKiS ściśle łączył się z „mecenatem" administracyjnym, tj. zarządzaniem sprawami kultury. W chwili obecnej funkcje zarządcze ministerstwa ograniczone zostały do sprawowania funkcji organizatora narodowych instytucji kultury oraz kierowania instytucjami szkolnictwa artystycznego. Należy podkreślić, że nie narusza to autonomii powyższych placówek. Stały państwowy mecenat nad istnieniem i działalnością instytucji narodowych znajduje uzasadnienie w ich wyjątkowej randze. Ministerstwo dążyć też będzie do celowego wspierania poszczególnych przedsięwzięć kulturalnych. W szczególności służyć temu powinien system zadań ministra kultury i sztuki, zlecanych w trybie konkursowym - przy czym wnioskodawcami mogą być zarówno instytucje i stowarzyszenia, jak i osoby prywatne. Jedynym kryterium przyznania środków jest merytoryczna wartość oraz społeczne znaczenie zgłoszonego projektu. Opisany system zadań wymagać będzie odpowiedniej zmiany ustawy o urzędzie ministra kultury i sztuki.

Dokonująca się obecnie decentralizacji nie sprowadza się przy tym do przekazywania poszczególnych placówek kultury w zarząd wojewodów lub samorządów, lecz dotyczy również delegowania niektórych funkcji ministerstwa. W miarę kształtowania się nowego ustroju kultury rola MKiS coraz silniej winna się skupiać na stanowieniu norm (prawodawstwo, wyznaczanie standardów świadczenia usług publicznych w sferze kultury), podczas gdy bezpośrednie decyzje i sama organizacja działalności kulturalnej winny spoczywać w rękach administracji samorządowej i wyspecjalizowanych instytucji publicznych.

Działania państwa w odniesieniu do kultury lokalnej winny dążyć z jednej strony do systematycznego decentralizowania działalności kulturalnej, z drugiej zaś do wzmacniania funkcji normotwórczej resortu. Stanowienie standardów usług publicznych w sferze kultury nabiera istotnego znaczenia w kontekście kontynuowania reformy administracji publicznej. Samorządy po okresie przejściowym równoważą i dopełniają działania administracji państwowej w obszarze kultury (organizując i prowadząc: biblioteki, domy i ośrodki kultury, galerie, muzea). Organizacja działań, których bezpośrednie skutki dotyczyć będą konkretnej zbiorowości - kompetencje decyzyjne i realizacyjne - spoczywać powinny w rękach władz samorządowych. Ta kwestia rozstrzygnięta została i ponownie jest podnoszona wobec zamierzeń związanych z powołaniem powiatów. Nie uszczuplając kompetencji władz gminnych buduje się kolejny szczebel administracji publicznej (również samorządowej).

MKiS powinno być współtwórcą i wykonawcą polityki kulturalnej państwa. Pewne elementy powinny być na trwale do niej wpisane (np. decentralizacja, autonomia instytucji kultury czy samorządność), pozostałe winny być przedmiotem dokonywanych wyborów, uwarunkowanych pojawiającymi się potrzebami i dostępnymi możliwościami. Do czasu osiągnięcia stabilnego ustroju demokratycznego na polityce ministerstwa z pewnością w większym stopniu będzie ciążyć konieczność stworzenia w miarę trwałych struktur prawnych, ekonomicznych i instytucjonalnych, na jakich wspierać się będzie życie kulturalne w przyszłości. Nakłada to na MKiS obowiązek inicjatywności w tworzeniu rozwiązań legislacyjnych i instytucjonalnych.

Najważniejszą z przygotowanych przez MKiS ustaw jest ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Nowa ustawa uzupełnia i unowocześnia dotychczasowe prawo autorskie (pochodzące z 1952 r.), regulując m.in. prawa artystów-wykonawców; zasady obrotu prawami w dziedzinie fonogramów, videomogramów oraz programów komputerowych; relacje między twórcą a producentem. Projekt ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych został wniesiony do Sejmu w marcu 1992 r. (prace nad uchwaleniem ustawy przerwane zostały w czerwcu 1993 r. w końcowej ich fazie z uwagi na rozwiązanie parlamentu). Ponadto prowadzone są prace legislacyjne nad projektami ustawy o bibliotekach, ustawy o ochronie dóbr kultury, ustawy o muzeach oraz ustawy o kinematografii.

UCHWAŁA Nr 54/96 RADY MINISTRÓW

z dnia 14 maja 1996 r. w sprawie powołania Polskiego Komitetu Doradczego do Spraw Ochrony Dóbr Kultury w razie konfliktu zbrojnego

W związku z Rezolucją II dołączoną do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r., zwanej dalej „Konwencją Haską", Rada Ministrów uchwala, co następuje:

§ 1

1. Powołuje się Polski Komitet Doradczy do Spraw Ochrony Dóbr Kultury, zwany dalej „Komitetem".

2. W skład Komitetu wchodzi od 13 do 16 osób, w tym:

1) Przewodniczący - Minister Kultury i Sztuki;

2) Członkowie:

a) po dwóch przedstawicieli Ministrów:

- Obrony Narodowej,
- Spraw Wewnętrznych,
- Spraw Zagranicznych;
- Sprawiedliwości;

b) Dyrektor Departamentu Muzeów Ministerstwa Kultury i Sztuki;

c) Naczelnik Wydziału Spraw Obronnych Gabinetu ministra kultury i sztuki;

d) Generalny Konserwator Zabytków;

e) osoby posiadające szczególne kwalifikacje w dziedzinie ochrony dóbr kultury, z zakresu wiedzy technicznej bądź kultury, z zakresu wiedzy technicznej bądź prawnej wskazane przez Przewodniczącego Komitetu;

3) Sekretarz Komitetu wybrany spośród członków Komitetu.

§ 2

Do zadań Komitetu należy:

1) przedstawianie Radzie Ministrów opinii z zakresu działań legislacyjnych, technicznych lub wojskowych, jakie należy podjąć w celu zapewnienia realizacji postanowień Konwencji Haskiej;

2) występowanie do Rady Ministrów z wnioskami mającymi na celu zapewnienie - na wypadek konfliktu zbrojnego - znajomości, poszanowania i ochrony przez siły zbrojnej Rzeczypospolitej Polskiej dóbr kultury znajdujących się zarówno na własnym terytorium, jak i innych krajów;

3) zapewnienie, w porozumieniu z organami administracji rządowej, łączności i współpracy z Komitetami o podobnym charakterze innych państw oraz właściwymi organizacjami międzynarodowymi;

4) udzielanie wyjaśnień, w zakresie realizacji postanowień Konwencji Haskiej, instytucjom i organom państwowym, organom samorządu terytorialnego i organizacjom społecznym.

§ 3

W celu wykonania powierzonych zadań Przewodniczący Komitetu może:

1) zapraszać do udziału w pracach Komitetu ekspertów oraz inne osoby nie będące jego członkami i powoływać grupy robocze;

2) zlecać wykonanie ekspertyz, ocen, tłumaczeń i innych prac.

§ 4

1. Osobom, o których mowa w § 1 ust. 2 i § 3 pkt 1, przysługują diety i inne należności, ze środków Komitetu, z tytułu podróży służbowych na obszarze kraju oraz poza granicami kraju.

2. Wysokość diet i innych należności, o których mowa w ust. 1, ustala się na podstawie przepisów o dietach i innych należnościach z tytułu podróży służbowych na obszarze kraju oraz przepisów o dietach i innych należnościach z tytułu podróży służbowych poza granicami kraju.

§ 5

Obsługę techniczno-administracyjną Komitetu zapewnia Ministerstwo Kultury i Sztuki.

§ 6

Organizację, zakres i sposób działania Komitetu określa regulamin uchwalony przez Komitet.

§ 7

Przewodniczący Komitetu składa Prezesowi Rady Ministrów, raz z w roku, sprawozdanie z działalności Komitetu do końca pierwszego kwartału roku następnego.

§ 8

Uchwała wchodzi w życie z dniem powzięcia.

STANOWISKO

Polskiego Komitetu Doradczego do Spraw Ochrony Dóbr Kultury w razie konfliktu zbrojnego w sprawie realizacji wniosków wynikających z komunikatu końcowego konferencji międzynarodowej poświęconej ochronie dóbr kultury na wypadek zagrożeń czasu wojny i pokoju, przyjęte na posiedzeniu w dniu 28 stycznia 1997 r.

W związku z § 2 uchwały Nr 54/96 Rady Ministrów w sprawie powołania Polskiego Komitetu Doradczego do Spraw Ochrony Dóbr Kultury w razie konfliktu zbrojnego postanawia się:

I. W zakresie upowszechniania i popularyzacji postanowień konwencji z 14 maja 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego

1. Przewodniczący Komitetu wystąpi z prośbą do:

a) Zarządu Telewizji Polskiej o wprowadzenie do programów Telewizji Edukacyjnej cyklu popularyzującego wiedzę na temat ochrony dziedzictwa kulturowego przed zagrożeniami czasu wojny i pokoju.

b) Regionalnych Ośrodków Telewizyjnych o popularyzację problematyki ochrony dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń. Podstawą programów będą ćwiczenia Obrony Cywilnej z elementami ochrony dóbr kultury.

c) Szefa Obrony Cywilnej Kraju o spowodowanie wydania materiałów z konferencji krakowskiej (książki w języku polskim i angielskim, filmu) oraz rozpowszechniania ich w organach zajmujących się obroną cywilną.

2. Sekretarz Komitetu spowoduje rozpowszechnienie materiałów z konferencji krakowskiej wśród osób odpowiedzialnych za ochronę dóbr kultury w kraju.

3. Członkowie Komitetu przedstawią Ministrom propozycje upowszechniania i popularyzacji Konwencji Haskiej w swoich resortach i złożą pisemną informację o planowanych przedsięwzięciach.

4. Komitet podejmie starania mające na celu rozpowszechnienie i popularyzację istniejących i nowoukazujących się wydawnictw dotyczących ochrony dóbr kultury przed zagrożeniami czasu wojny i pokoju. Patronować będzie wydaniu pozycji książkowych „Ochrona dziedzictwa kulturowego w czasie wojny i pokoju" i „Vademecum ochrony dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń".

5. Komitet będzie redagował i wydawał „INFORMATOR" popularyzujący jego działalność oraz materiały dotyczące ochrony dóbr kultury na wypadek konfliktu zbrojnego.

II. W zakresie realizacji postanowień Konwencji Haskiej

1. Przewodniczący Komitetu wystąpi do ministra obrony narodowej o utworzenie w Ministerstwie Obrony Narodowej komórki organizacyjnej lub zespołu osób o specjalnych kwalifikacjach z zadaniem czuwania nad poszanowaniem dóbr kultury i współpracowanie z władzami cywilnymi w myśl art. 7 Konwencji.

2. Komitet zorganizuje:

- w 1997 roku spotkanie z przedstawicielami polskiego Komitetu ICOMOS poświęcone realizacji w warunkach polskich programu Niebieskiej Tarczy;
- w 1998 roku Konferencję poświęconą realizacji przez organy administracji państwowej, samorządowej, organy obrony cywilnej, siły zbrojne Konwencji Haskiej z 14 maja 1954 roku.

III. W zakresie szkolenia osób odpowiedzialnych za ochronę dóbr kultury i wprowadzania nowych rozwiązań

1. Przewodniczący Komitetu wystąpi do ministra spraw wewnętrznych i administracji z propozycją organizacji Międzynarodowego Centrum Szkolenia osób cywilnych i wojskowych odpowiedzialnych za ochronę dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń.

2. Generalny Konserwator Zabytków wystąpi z prośbą do Sztabu Generalnego WP o rozeznanie możliwości opracowania i zgłoszenia przez Polskę rozwiązań technicznych dotyczących:

a) wykorzystania współczesnych środków technicznych w postaci sygnałów i znaków służących identyfikacji chronionych dóbr kultury;

b) naniesienia na mapach wojskowych specjalnych znaków topograficznych oznaczających obszary chronionych dóbr kultury.

IV. W zakresie wdrażania postanowień Konwencji do prawa polskiego

Przewodniczący Komitetu spowoduje, aby w projekcie ustawy „O ochronie dóbr kultury" znalazł się zapis, obligujący osoby i instytucje posiadające dobra kultury do ich ochrony na wypadek szczególnych zagrożeń oraz upoważniający ministra kultury i sztuki do koordynowania działań w tym zakresie i wydawania stosownych przepisów.

REGULAMIN POLSKIEGO KOMITETU DORADCZEGO DO SPRAW OCHRONY DÓBR KULTURY W RAZIE KONFLIKTU ZBROJNEGO

§ 1

Polski Komitet Doradczy do Spraw Ochrony Dóbr Kultury zwany dalej „Komitetem" jest międzyresortowym organem doradczym i opiniodawczym Rady Ministrów w sprawach ochrony dóbr kultury na wypadek zagrożenia bezpieczeństwa państwa i konfliktu zbrojnego w oparciu o Konwencję z 14 maja 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, zwaną „Konwencją Haską" ratyfikowaną przez Polskę w 1956 roku.

§ 2

Podstawą prawną działania Komitetu jest uchwała Nr 54/96 z dnia 14 maja 1996 r. Rady Ministrów w sprawie powołania Polskiego Komitetu Doradczego do Spraw Ochrony Dóbr Kultury w razie konfliktu zbrojnego.

§ 3

Do głównych zadań Komitetu należy:

1) przedstawianie Radzie Ministrów opinii i wniosków z zakresu działań legislacyjnych, technicznych lub wojskowych, jakie należy podjąć w celu zapewnienia realizacji postanowień Konwencji Haskiej;

2) występowanie do Rady Ministrów z wnioskami mającymi na celu zapewnienie - na wypadek konfliktu zbrojnego - znajomości, poszanowania i ochrony przez siły zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej dóbr kultury znajdujących się zarówno na własnym terytorium, jak i innych krajów;

3) zapewnienie, w porozumieniu z organami administracji rządowej, łączności i współpracy z Komitetami o podobnym charakterze innych państw oraz właściwymi organizacjami międzynarodowymi;

4) udzielanie wyjaśnień, w zakresie realizacji postanowień Konwencji Haskiej, instytucjom i organom państwowym, organom samorządu terytorialnego i organizacjom społecznym;

5) przygotowanie ocen, tłumaczeń, a także zlecanie przygotowania ekspertyz i innych prac.

§ 4

Komitet obraduje na plenarnych posiedzeniach oraz grupach roboczych.

§ 5

Członkowie Komitetu obowiązani są uczestniczyć w posiedzeniach Komitetu oraz w powołanych przez niego grupach roboczych, przedstawiać opinie i wnioski w sprawach dotyczących celów i zadań Komitetu.

§ 6

Członkowie Komitetu w razie niemożności wzięcia udziału w posiedzeniu Komitetu lub grupy roboczej obowiązani są usprawiedliwiać swoją nieobecność.

§ 7

Na wniosek Przewodniczącego Komitetu, właściwi Ministrowie mogą odwołać członków Komitetu powołanych na podstawie § 1 ust. 2 pkt 2 lit. a uchwały Nr 54/96 Rady Ministrów z dnia 14 maja 1996 roku.

§ 8

Przewodniczący Komitetu może odwoływać członków powołanych na podstawie § 1 ust. 2 pkt 2 lit. b, c, d i e.

§ 9

Posiedzenia Komitetu odbywają się w miarę potrzeb, przynajmniej 2 razy w roku. Posiedzenia Komitetu zwołuje Przewodniczący.

§ 10

Na pierwszym posiedzeniu Komitet ustala program działania, który powinien w szczególności zawierać:

1) tematykę posiedzeń Komitetu;

2) przybliżone terminy posiedzeń.

§ 11

Sprawy rozpatrywane przez Komitet powinny się kończyć podjęciem postanowienia.

§ 12

Postanowienia Komitetu zapadają zwykłą większością głosów. W razie równości głosów - decyduje głos Przewodniczącego. W głosowaniu biorą udział tylko członkowie Komitetu.

§ 13

Komitet może obradować przy obecności co najmniej połowy ogólnej liczby członków.

§ 14

Przewodniczący Komitetu może zapraszać na posiedzenia Komitetu oraz na posiedzenia grup roboczych ekspertów nie będących członkami Komitetu.

§ 15

1. Z przebiegu każdego posiedzenia Komitetu sporządza się protokół, który powinien zawierać:

1) datę i miejsce posiedzenia;

2) porządek dzienny;

3) treść powziętych postanowień i ich uzasadnienie;

4) wyniki głosowania.

2. Do protokołu dołącza się listę osób uczestniczących w posiedzeniu Komitetu oraz pisemne wnioski lub opinie członków Komitetu w wypadku ich sporządzenia.

§ 16

Sekretariat Komitetu prowadzi Wydział Spraw Obronnych Gabinetu ministra kultury i sztuki.

§ 17

1. W ramach prowadzenia sekretariatu oraz obsługi technicznej Komitetu, Wydział Spraw Obronnych zobowiązany jest w szczególności do przygotowania;

1) materiałów dla Komitetu;

2) zawiadomień o terminach posiedzeń;

3) oraz sporządzania protokołów z posiedzeń.

2. Członkowie Komitetu powinni być zawiadamiani o posiedzeniu nie później niż 7 dni przed wyznaczonym terminem. W zawiadomieniu należy podać miejsce, dzień, godzinę rozpoczęcia obrad oraz projekt porządku obrad. W wypadku gdy przedmiotem obrad będą projekty decyzji, wniosków, zapisy do aktów prawnych itp., należy je przekazać z zawiadomieniem.

3. Postanowienia zawarte w ust. 2 dotyczą odpowiednio osób zapraszanych na posiedzenia Komitetu.

§ 18

Na pierwszym posiedzeniu Komitetu z jego składu wybierany jest sekretarz Komitetu zwykłą większością głosów.

§ 19

Sekretarz Komitetu kieruje pracami sekretariatu Komitetu oraz odpowiada za gospodarkę finansową.

§ 20

Wydatki związane z działalnością Komitetu pokrywane są z budżetu Państwa w części dotyczącej Ministerstwa Kultury i Sztuki w oparciu o opracowany plan.

§ 21

Przewodniczący Komitetu składa Prezesowi Rady Ministrów, raz w roku, sprawozdanie z działalności Komitetu do końca pierwszego kwartału roku następnego.

§ 22

Sprawy nie ujęte w regulaminie rozstrzyga Przewodniczący Komitetu.

§ 23

Regulamin niniejszy może być zmieniony uchwałą podjętą zwykłą większością głosów w obecności co najmniej 8 członków Komitetu.

§ 24

Regulamin wchodzi w życie z dniem uchwalenia.

SPRAWOZDANIE KOŃCOWE ZE SPOTKANIA EKSPERTÓW W SPRAWIE ZASTOSOWANIA I SKUTECZNOŚCI KONWENCJI O OCHRONIE DÓBR KULUTRY W RAZIE KONFLIKTU ZBROJNEGO

Haga, 5-7 lipca 1993 roku

1. W dniach od 5 do 7 lipca 1993 roku odbyło się w Hadze na zaproszenie Rządu Holenderskiego spotkanie ekspertów prawnych i kulturalnych mające na celu przeanalizowanie zastosowania i skuteczności Konwencji o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego (Haga, 14 maja 1954 roku).

Spotkanie zostało zorganizowane przez Ministerstwo Pomocy Społecznej, Zdrowia i Kultury oraz Ministerstwo Spraw Zagranicznych we współpracy z Sekretariatem UNESCO. W spotkaniu, któremu przewodniczył pan Adrian Bios, doradca prawny Ministerstwa Spraw Zagranicznych uczestniczyli eksperci z dziewiętnastu krajów, przedstawiciele UNESCO i dwu organizacji pozarządowych oraz dwu ekspertów występujących we własnym imieniu. Pełna lista uczestników zamieszczona jest w Aneksie do niniejszego Sprawozdania.

2. Minister Spraw Zagranicznych Holandii dr Peter H. Koijmans otwierając spotkanie podkreślił wagę przywiązywaną przez Rząd Holandii do rozwoju międzynarodowych praw humanitarnych, w tym prawa o ochronie dziedzictwa kulturalnego. Wszechstronny przegląd Konwencji z roku 1954 będącej częścią „Prawa haskiego" możemy stanowić istotny wkład w realizację jednego z głównych zadań oenzetowskiej Dekady Prawa Międzynarodowego. Kończąc dr Peter H. Koijmans wyraził przekonanie, że spotkanie ekspertów przyczyni się do ochrony naszego wspólnego dziedzictwa kulturowego, utrata którego daleko wykracza poza same zniszczenia zabudowań, przedmiotów i miejsc. Sprawozdanie ze spotkania zostało przedstawione pani Minister Kultury, Hedy d'Ancona, która wyraziła swoją satysfakcję z faktu, iż spotkanie ekspertów przyniosło owoce w postaci niezbędnych wskazań dla następnego etapu w procesie przeglądu Konwencji z roku 1954 w ramach

UNESCO. Pani Minister następnie podkreśliła, że jedno z zagadnień dyskutowanych podczas spotkania, a mianowicie kształcenie i szkolenie oddziałów wojskowych biorących udział w działaniach oenzetowskich sił pokojowych, zostanie podjęte przez Rząd Holandii w najbliższej przyszłości.

3. Uczestnicy przyjęli Program obrad Spotkania (Aneks II). Przedstawicielka UNESCO przedstawiła okoliczności, które doprowadziły do zwołania tego spotkania i wyjaśniła, iż sprawozdanie zawierające zestaw zaleceń dla Sekretariatu zostało przygotowane przez prof. Patrica Boylana. Wyraziła ona życzenie, żeby rezultaty spotkania stanowiły istotny wkład w dyskusję na ten temat podczas 142 posiedzenia Rady Wykonawczej oraz podczas 27 Konferencji Ogólnej UNESCO. Na zakończenie spotkania przedstawicielka UNESCO podkreśliła, że przedmiot Protokołu Dodatkowego do Konwencji z roku 1954 i jego związki z Konwencją z roku 1970 wymagają dalszej dyskusji.

4. Spotkanie ekspertów rozpoczęło się dyskusją ogólną na temat zastosowania i skuteczności Konwencji z roku 1954 w oparciu o materiały do dyskusji przygotowane przez Holandię, które koncentrowały się w ogólnych kategoriach na możliwych sposobach i środkach wzmocnienia Konwencji z roku 1954.

5. Podczas dyskusji plenarnej spotkanie ekspertów przyznało, że przedmiot i cel Konwencji nadal są ważne i realistyczne oraz że jej fundamentalne zasady mogą być uważane za część międzynarodowego prawa zwyczajowego. Zauważono, że potwierdzenie tych zasad mogłoby być celowe. Jednocześnie zwrócono uwagę, na oczywiste słabe strony w postanowieniach Konwencji oraz braki we wprowadzaniu jej w życie.

Ogólnie zgodzono się, że powszechna akceptacja Konwencji z roku 1954 jest warunkiem niezbędnym dla skutecznej ochrony dóbr kultury w okresach konfliktów zbrojnych. Niedawne przypadki konfliktów zbrojnych ukazały doniosłość ochrony dóbr kultury. Zaobserwowano, że zniszczenie dóbr kultury czasami okazywało się być celem konfliktu zbrojnego. Należy dołożyć starań zarówno na szczeblu państwowym jak też regionalnym i międzynarodowym w celu zwiększenia liczby Państw-Stron Konwencji i popierania wprowadzenia Konwencji w życie oraz bardziej skutecznego stosowania jej przez Układające się Strony. Istniejące organizacje regionalne mogą odgrywać ważną rolę w zachęcaniu do nowych ratyfikacji, przyczyniając się w ten sposób do bardziej zrównoważonej i równomiernej reprezentacji krajów z różnych regionów geograficznych wśród uczestników Konwencji. Ponadto wskazano, że informacja na temat funkcjonowania Konwencji powinna zostać skierowana do osób odpowiedzialnych za jej stosowanie, zarówno wojskowych, jak i cywilów. W związku z tym rozmaici eksperci podkreślali potrzebę właściwego

wzmocnienia stosowanych środków, w tym sankcji w ramach systemów prawnych poszczególnych państw.

Jednym z warunków skuteczności systemu ochronnego Konwencji jest przyjęcie środków zapobiegających zawartych w Konwencji. Podczas spotkania ekspertów zauważano jednak, iż nie zapewniono takich zasadniczych środków, jak przygotowanie i udostępnienie precyzyjnej dokumentacji chronionych dóbr kultury; trzeba temu zaradzić.

6. Następnie spotkanie ekspertów zajęło się dyskusją na temat kwestii materialno-prawnych według sugestii zawartych w materiałach do dyskusji. Kwestie te są podejmowane w poniższych podpunktach.

6.1. Zakres Konwencji

Jakkolwiek uznano za wielce pożądane rozwinięcie międzynarodowego narzędzia prawnego mogącego chronić także dziedzictwo naturalne, zgodzono się co do tego, że zakres Konwencji z roku 1954, ze względu na jej bardzo szczególny charakter, nie powinien być rozciągany na ochronę dziedzictwa naturalnego. System ochrony ustalony dla dóbr kultury w Konwencji z roku 1954 nie odpowiada wymogom systemu ochrony właściwej dla dziedzictwa naturalnego. Uczestnicy przyznali, że ochrona dziedzictwa naturalnego była już podejmowana na innych forach.

Podkreślono wagę ochrony dóbr kultury dla ludzkości. Wyznaczenie dóbr kultury do ochrony w ramach Konwencji wskazywało również na zainteresowanie ludzkości ich ochroną.

Postawiono kwestię, czy słowo „okupacja" w Konwencji z roku 1954 pozwala na stosowanie odnośnych postanowień Konwencji do działań podjętych w ramach działań utrzymywania pokoju.

Dopóki oenzetowskie siły pokojowe działają za zgodą państwa gospodarza takie operacje nie są uznawane za okupację w rozumieniu Konwencji.

6.2. (Specjalny) system ochrony

Używana w Konwencji definicja dóbr kultury była pierwszym zagadnieniem poddanym dyskusji. Definicja przedstawiona w Artykule 1 Konwencji wydaje się nadal w znacznym stopniu możliwa do zaakceptowania przez uczestników, bowiem jak uznano jest ona wystarczająco szeroka, by mogła obejmować całość dziedzictwa kulturalnego potrzebującego ochrony.

Następnie eksperci omawiali system ochrony przewidziany w Konwencji z roku 1954 i rozróżnienie pomiędzy dwoma poziomami ochrony: ochrona ogólna i ochrona specjalna.

Podnoszono i argumenty za, i przeciw ważności czy użyteczności takiego rozróżnienia. Podkreślono tym niemniej, że o ile system ochrony miałby być modyfikowany, poziom ochrony powinien za wszelką cenę być nie niższy niż poziom ochrony już zawarty w istniejących postanowieniach Konwencji z roku 1954 i w innych instrumentach prawnych, takich jak Konwencja o Dziedzictwie Światowym z roku 1972 albo Protokoły z roku 1977 do Konwencji Genewskich z roku 1949.

Wyrażono pewne wątpliwości, co do użyteczności specjalnego systemu ochrony. Procedura wpisywania dóbr kultury do Międzynarodowego Rejestru Dóbr Kultury pod Specjalną Ochroną została uznana za zbyt skomplikowaną. Jeżeli ten system miałby być utrzymany, powinien zostać uproszczony, a mianowicie należy dokonać przeglądu jego warunków i uczynić je bardziej obiektywnymi. W związku z tym można się odwołać do doświadczeń rejestrowania obiektów na Liście Dziedzictwa Światowego w ramach Konwencji z roku 1972. Niektórzy uczestnicy zauważyli jednak, że to obiekty kultury jako takie powinny być używane jako odniesienie.

Zasugerowano, iż należy zapewnić dla poprawienia wymogów wpisywania do Międzynarodowego Rejestru, pewne rozwiązania instytucjonalne w ramach Konwencji z roku 1954, podobne do rozwiązań w ramach Konwencji z roku 1971, ułatwiając w ten sposób zastosowanie specjalnego systemu ochrony.

6.3. Wprowadzanie w życie

Panowało powszechne odczucie, że wprowadzanie w życie Konwencji powinno być wzmocnione oraz że system sankcji zasługuje na dalszą uwagę. Podkreślono, że ataki na dobra kultury zostały już zdefiniowane jako zbrodnie wojenne w Protokole I z roku 1977 do Konwencji Genewskich z roku 1949 i w ramach Konwencji z roku 1954 Państwa-Strony były zobowiązane do nakładania sankcji na poziomie państwowym na łamiących Konwencję. Sugerowano, że takie ataki powinny być ponadto opisane jako zbrodnie wojenne w samej Konwencji Haskiej, na przykład przez sformułowanie dodatkowego instrumentu, takiego jak Protokół do Konwencji.

Uznano, że dwa aspekty tej kwestii sankcji powinny być wzięte pod uwagę: z jednej strony odpowiedzialność państwa za pogwałcenie Konwencji Haskiej, a z drugiej strony indywidualna odpowiedzialność kryminalna, a w tym wypadku osoby odpowiedzialne powinny być ścigane albo przez trybunał międzynarodowy albo przez trybunały państwowe.

6.4. Zniszczenie dóbr kulturalnych w okresach konfliktów zbrojnych nie mających charakteru międzynarodowego

Wyrażono życzenie, iż w sytuacji idealnej ochrona, jaką otacza się dziedzictwo kulturalne w konfliktach wewnętrznych nie powinna się różnić od ochrony, jaką otacza się je podczas konfliktów międzynarodowych. Kwestia ta jednak, co podkreślało kilku uczestników, powiązana jest z zagadnieniem poszanowania suwerenności państwowej. W związku z tym wspomniano możliwą rolę Rady Bezpieczeństwa w zapewnianiu ochrony dóbr kultury podczas konfliktu wewnętrznego stwarzającego zagrożenie dla bezpieczeństwa i pokoju międzynarodowego. Niektóre delegacje wyraziły jednak wątpliwość, co do możliwej roli Narodów Zjednoczonych w ochronie dziedzictwa kulturalnego, szczególnie podkreślając potrzebę zgody państwa gospodarza i przywołując zasadę konieczności militarnej.

W każdym przypadku przygotowanie w okresie pokoju na poziomie państwowym odpowiednich list chronionych dóbr kultury mogłoby z pewnością poprawić ich ochronę w razie konfliktu zbrojnego.

6.5. Kwestie instytucjonalne

Spotkanie ekspertów przeprowadziło szeroką wymianę poglądów na temat tego, czy jest potrzebny organ instytucjonalny w ramach Konwencji z roku 1954. Sformułowano wniosek, że organ wzorowany na Komitecie Dziedzictwa Światowego mógłby przyczynić się do bardziej skutecznego wcielania w życie Konwencji z roku 1954. W związku z tym spotkanie przyjęło do wiadomości rekomendacje profesora Boylana (Dodatek X niniejszego Sprawozdania) dotyczące stosowności zakładania Komitetu i sformułowano rozmaite zadania i funkcje, takie jak monitorowanie, nadzór, edukacji i doradztwo, które mogłoby być podjęte przez taki organ. Wymaga to jednak dalszego opracowania.

Niektóre delegacje wskazywały, że mechanizm instytucjonalny mógłby spełniać ważne funkcje w zakresie oceny podań o (nowe) wpisy do Międzynarodowego Rejestru Ochrony Specjalnej i mógłby sformułować obiektywne i neutralne kryteria dla takich wpisów. Sformułowano również wniosek, iż sprawozdawczość w ramach Konwencji z roku 1954 mogłaby ulec poprawie dzięki rozwojowi takiego mechanizmu instytucjonalnego. Wyrażono odczucie podczas spotkania, że ustanowienie takiego organu mogłoby ponadto poprawić świadomość Państw i jednostek, co do przedmiotu i celu Konwencji z roku 1954, podczas gdy rotacyjne członkostwo w tej instytucji mogłoby zwiększyć zaangażowanie Układających się Stron Konwencji.

Niektórzy uczestnicy wskazywali, przyznając jednocześnie stosowność i konieczność ustanowienia pewnego rodzaju mechanizmu instytucjonalnego, potrzebę wsparcia admini-

stracyjnego i sekretarskiego. Dyskutowane o rozmaitych możliwościach obsługi mechanizmu instytucjonalnego i ich finansowych konsekwencjach. Wedle ogólnego odczucia Sekretariat UNESCO z powodu swego doświadczenia i ekspertyzy mógłby spełniać w tym względzie ważną rolę. Niektóre delegacje podniosły poważne kwestie związane z bardziej proceduralnymi aspektami utworzenia takiego organu. Kwestie te nie były dyskutowane szczegółowo, jakkolwiek wielu ekspertów wskazywało, że w tym względzie praktyka Komitetu Dziedzictwa Światowego i Konwencji z roku 1970 o środkach przeciw nielegalnemu handlowi dobrami kultury mogłyby stanowić wskazówkę, jak podejść do tego zagadnienia. Podczas spotkania dyskutowano również w ramach tego punktu obrad o roli instytucji pozarządowych. Zgodzono się, iż należy maksymalnie wykorzystać ich doświadczenie tak na poziomie praktycznym, jak i edukacyjnym. Niektórzy eksperci zwrócili uwagę na pewne operacyjne funkcje, jakie mogłyby być wykonane przez przedstawicieli instytucji pozarządowych w związku z organem, jaki ma być ustanowiony i/lub UNESCO. Spotkanie przedyskutowało w kategoriach dość ogólnych ustanowienie i możliwe relacje pomiędzy działaniami i siłami pokojowymi Organizacji Narodów Zjednoczonych a wprowadzeniem w życie Konwencji z roku 1954 i kwestię, czy UNESCO mogłoby odgrywać rolę w ramach działań utrzymywania pokoju przez Organizację Narodów Zjednoczonych, tak aby uczestniczyć w zwiększeniu ochrony dziedzictwa kulturowego w okresach konfliktów zbrojnych. Zauważono, że taki udział mógłby mieć miejsce tylko w ramach mandatu udzielonego przez Radę Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych dla działań pokojowych w zgodzie z prawem międzynarodowym i Kartą Narodów Zjednoczonych. Potrzeba posiadania stałych obserwatorów, na przykład przedstawicieli organizacji pozarządowych, ICCROM lub UNESCO, współpraca z siłami pokojowymi Organizacji Narodów Zjednoczonych w tej dziedzinie była ogólnie akceptowana. Spotkanie uzgodniło, że sposoby i możliwe systemy współpracy pomiędzy zaangażowanymi agencjami i instytucjami wymagają dalszej dyskusji.

6.6. Komisarze Generalni/Siły Ochrony

Zgodzono się podczas spotkania, iż ani mechanizm Komisarzy Generalnych ani Sił Ochrony nie funkcjonował dobrze, ale były wahania, co do ewentualnego zniesienia ustalonego systemu i usunięcia postanowień Konwencji z roku 1954 i jej Regulacji na przyszłym etapie procesu przeglądu. Zaobserwowano, że jest to po części rezultat pewnego zaniedbania Konwencji z roku 1954, ale państwa członkowskie były też w najwyższym stopniu powściągliwe w przyznawaniu się do zaangażowania w konflikty zbrojne.

Spotkanie dyskutowało rozmaite sposoby poprawy w tym względzie Konwencji z roku 1954. Niektóre delegacje odniosły się do możliwej roli ICRC (Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża), który mógłby działać jako neutralny pośrednik w przypadku konfliktu, ale inni dyskutanci twierdzili, że mogłoby to doprowadzić do konfliktu interesów tej organizacji, podczas gdy zasadniczy cel Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża to, jak się wydaje, skupienie się na ochronie życia ludzkiego. Zaobserwowano, że Komisja Ustaleń stworzona w oparciu o Artykuł 90 I Protokołu Dodatkowego mogłaby także odgrywać rolę, jakkolwiek wskazywano, że liczba Państw, które zaakceptowały kompetencje Komisji Ustaleń nie pokrywa się z liczbą ratyfikacji I Protokołu Dodatkowego.

Spotkanie podkreśliło wagę rozwijania elastycznego i uproszczonego systemu, jaki mógłby włączać przedstawicieli UNESCO i organizacji pozarządowych w wykonywanie pewnych operacyjnych i prewencyjnych działań. Pod tym względem wspomniano o możliwości stworzenia organizacji w rodzaju „Błękitna Tarcza", która mogłaby działać w nagłych przypadkach lub w sytuacjach, kiedy zaangażowanie się UNESCO stwarzałoby kłopoty. Niektóre delegacje odnosiły się do możliwości dodania do Konwencji z roku 1954 postanowienia zgodnego z Artykułami 9 i 10 Konwencji Genewskich I-III i Artykułami 10 i 11 Konwencji Genewskiej IV.

Niektóre delegacje wskazywały, że przyszły mechanizm instytucjonalny mógłby odgrywać rolę w zapewnieniu UNESCO i/lub organizacjom pozarządowym i stronom konfliktu odpowiedniej dokumentacji i informacji na temat dziedzictwa kulturowego.

6.7. Propagowanie wiedzy i rozumienia

Potrzeba propagowania informacji na temat Konwencji Haskiej była dyskutowana szczegółowo zarówno w aspekcie ogólnym jak i w odniesieniu do innych zagadnień materialno-prawnych.

Niektórzy eksperci podkreślali, że UNESCO powinno być zachęcane do odgrywania ważnej roli w tym względzie. Organizacje pozarządowe i ICCROM także były wymieniane zarówno jako źródła informacji i jako propagatorzy. Uczestnicy zauważyli, że o ile idzie o rozpowszechnianie rozmaite grupy publiczności powinny być zaangażowane. Przede wszystkim szerokie kręgi społeczeństwa powinny zostać wyedukowane co do swego własnego dziedzictwa kulturowego jak i dziedzictwa innych narodów. Świadomość społeczna, jak zauważono, jest nawet bardziej doniosła w dzisiejszym świecie, gdy konflikty zbrojne wciągają znaczną część ludności cywilnej. Wzrastająca świadomość wśród personelu sił zbrojnych, między innymi poprzez rozwój ćwiczeń uznano za inny aspekt zagadnienia

rozpowszechniania informacji. Wskazywano na użyteczność wymiany informacji na temat okolic takich ćwiczeń.

Podkreślano, że praktyczne środki, włączając w to wzory szkolenia powinny zostać rozwinięte w stosunku do ochrony dziedzictwa kulturowego w obliczu zarówno klęsk naturalnych jak i społecznych, a także konfliktów zbrojnych.

Przedstawiano argumenty, że Państwa-Strony Konwencji powinny być bardziej świadome swoich zobowiązań w odniesieniu do szkolenia i edukacji zwłaszcza w okresie pokojowych przygotowań. Wspomniano również o pożytku z wymiany informacji na temat wprowadzania w życie innych międzynarodowych instrumentów w tym samym zakresie. W związku z tym przypomniano o potrzebie włączenia ochrony dóbr kulturalnych w zakres szkoleń wszelkiego rodzaju.

Na zakończenie spotkania wyrażono nadzieję, iż sprawozdanie będzie ułatwiało dalsze dyskusje i proces podejmowania decyzji w UNESCO co do roli i ważności Konwencji Haskiej o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego.

BIBLIOGRAFIA

Opracowali: **pplk dr Andrzej CIUPIŃSKI**, na podstawie: J. Toman, *La protection de biens culturels en cas de conflit arme*, UNESCO, Paris 1994 oraz **mjr mgr Dariusz DREWNIACKI** na podstawie: Wł. SIEROSZEWSKI, *Ochrona prawna dóbr kultury na forum międzynarodowym w świetle ustawodawstwa UNESCO*, Ośrodek Dokumentacji Zabytków, 1974; Boylan Partric J., Review of the Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict (The Hague Convention of 1954) UNESCO, 1993 r.

Aleksandrov Emil Angelov, *La protection du patrimoine culturel en droit international*, Sofia, Sofia Press, 1978, 184 r.

Le Pacte Roerich et la protection internationale des institutions et des valeurs culturelles, Sofia, Sofia Press, 1978, 27 p.

International legal protection of cultural property, Sofia, Sofia Press, 1979, 164 p.

American Commission, 1946, *Report of American Commission for the Protecion and Salvage of Artistic and Historic Monuments in War Areas* (Washington D.C.: U.S. Gobernment Printing Office)

Armee Soisse, 1983, *Conwentions internationals concernant les conflits armées et la neutralité III* (La Documentation Soisse, 51.7/If.).

Association internationale pour la protection des populations civiles et des monuments historiques. „Les Lieux de Genéve", *La guerre moderne et la protection des civils. Vers la solution de cet engoissant probléme*, Genéve, 1943, 107 p.

Auer E.M., „Schutz der Kulturgüter bei bewaffneten Konflikten", IV. „Erfahrungen mit Bergeräumen im zweiten Weltkrieg", *Mitteilungsblatt der Museen Osterreichs* (Vienne), vol. 16, n° 9/10, octobre 1967, p. 159-162.

„Schutz der Kulturgüter bei bewaffneten Konflikten", V. „Technische Richtlinie für Grundschutz in Gebäuden", *Mitteilungsblatt der Museen Osterreichs* (Vienne), vol. 16, n° 11/12, décembre 1967, p. 191-192.

Berezowski C., *Ochrona prawnomiędzynarodowa zabytków i dzieł sztuki w czasie wojny*, [La protection juridique internationale des monuments et des oeuvres d'art En cas de conflikt], Varsovie, 1948.

Berridge G.R., 1991, *Return to the UN. UN diplomacy in regional conflicts* (Basingstoke: Macmillan).

Bernhard M., 1965, *Verlorene Werke der Malerei: in Deutschland in der Zeit von 1939 bis 1954* (Muenchen: Ackerman).

Berti Antonio, „La convenzione per la protezione dei beni culturali in caso di conflitto armato", *Rassegna dell'arma dei carabinieri* (Rome), n° 2, mars-avril 1963, p. 301-310.

Białek Wł., *Ochrona dóbr kultury w czasie zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny,* Warszawa 1995.

Bolla Gérard, „Protection of cultural property during armed conflicts", Dans: International Institute of Human Rights, *Résumé des cours,* 5e session d'enseignement, Strasbourg, 1974, p. GB/1-14.

Boylan Patrick J., *Review of the Convention for the protection of cultural property in the event of armed conflict (The Hague Convention of 1954),* Paris, UNESCO, 1993, 248 p.

Réexamen de la Convention pour la protection des biens culturels in cas de conflit armé (Convention de La Haye de 1954), Paris, UNESCO, 1993, 179 p.

Der Schutz von Kulturgut bei bewaffneten Konflikten in Bild und Wort, Bonn, Bundesministerium der Verteidigung, 1972, 47 p.

„Dokumente zum Schutz der Kulturgüter bei bewaffneten Konflikten (1874, 1899, 1907, 1935, 1954)", *Zeitschrift für ausländisches öffenfliches recht und völherrecht,* Stuttgart, vol. 16, n° 1, 1955, p. 76-102.

British Committe on the Preservation and Restitution of Works of Art. 1946A. *Works of Art in Malta. Losses and Survivals in the War* (London: H.M.S.O.).

British Committe on the Preservation and Restitution of Works of Art. 1946B. *Works of Art in Italy. Losses and Survivals in the War. Part II - North of Bologna* (London: H.M.S.O.).

British Committe on the Preservation and Restitution of Works of Art. 1946C. *Works of Art in Greece: the Greek Islands and the Dodecanese. Losses and Survivals in the War.* (London: H.M.S.O.).

British Committe on the Preservation and Restitution of Works of Art. 1946D. *Works of Art in Germany (British Zone of Occupation). Losses and Survivals in the War.* (London: H.M.S.O.).

British Committe on the Preservation and Restitution of Works of Art. 1946E. *Works of Art in Austria (British Zone of Occupation). Losses and Survivals in the War. Part II - North of Bologna* (London: H.M.S.O.).

Burr H., Safeguarding and Cultural Heritage, Washington, 1952.

Carnegie Iendowment for International Peace, 1921, *The Proceedings of the Hague Peace Conferences* (5 vols) (New York: Oxford Uniwersity Press).

Chamberlin R., 1983. *Loot! The Heritage of Plunder* (London: Thames & Hudson).

Commission de Recuperation Artistique, 1946, *Les chefs-oeuvres des collections privées françaises retrouvés en Allemagne* (Paris: Musée de l'Orangerie).

Corbett P.E., 1971, *The Vietnam Struggle and International Law*, pp. 348-404 in Falk, 1971, q.v.

Coreman P., 1946. *La protection scientifique des oeuvres d'art en temps de guerre* (Bruxelles, Musée Royal).

Crnobrnja M., 1992, *Le Drame Yougoslave* (Rennes: Editions Apogée).

Damna Scientiae Hungaricae, 1947, *Devastationes in Bello Mundi Altero Ortae* (Budapest: Ministry of Culture and Public Education).

De Breucker J., 1975A. *La réserve des nécessités militaires dans la Convention de La Haye du 14 mai 1954 sur la Protecition des Biens Culturels Revue de Droit Pénal et de droit de la Guerre 14*, pp. 255-269.

De Breucker J., 1975B., *Pour Les vingt ans de la Convention de La Haye du 14 mai 1954 sur la Protection des Biens Culturels Revue Belge de Drit International 11*, pp. 535-547.

De Schutter B., 1984, *International Legal Protection of Cultural Property,* pp. 72-98 in *Council of Europe,* 1984, *The Harmonisation of Criminal Law and International Criminal Cooperation as Instrumenst of Protecion* (Strasbourg: Counicl of Europe).

Derection Generale de l'Economie, 1947, *Répertoire des biens spoilés en France durant la guerre, 1939-1945,* (2 vols.) (Berlin: Imprimerie Nationale).

Doswald-Beck L & Cauderay G.C., 1990, *The development of new anti-personnel weapons. International Review of the Red Cross 279*, pp. 565-577.

Estreicher Karol (dir.publ.), *Cultural losses of Poland. Indeks of Polish cultural losses during the german occupation, 1939-1944,* Londres [n.e.], 1944, p. XVII, 497.

Eide A., 1988, *Internal Disturbance and Tensions*, pp. 241-256 in UNESCO, 1988, q.v.

Elbinger L.K., 1990. The Neutrality of Art. *The Roerich Pact's quest to protect art. from the ignorance of man.* Foreign Service Jounrnal April, 1992, pp. 16-20.

Eustathiades Constantin T., „La protection des biens culturels en cas de conflit armé et la Convention de La Haye du 14 mai 1954:, *Études de droit international, 1929-1959, tome III, Athénes, Éditions Klissiounis,* 1959, p. 393-524.

Fabjan Klaus, „Kulturgüterschutz unter besonderer Berücksichtigung des Nahostkonfliktes", *Jahrbuch dr Diplomatischen Akademie Wien* (Vienne), 1971-1972, p. 90-99.

Falk R.A. (editor), 1968-1972, *The Vietnam War and International Law* (3 vols.) (Princeton, N.J.: Princeton University Press).

Falk R.A., 1971, *The International Law of Civil War* (Baltimore: Johns Hopkons Press).

Final Act, Convention, and Protocol adopted by the United Nations Conference on the protection of cultural property in the of armed conflict, together with regulations for the execution of the Convention and resolutions attached to the Final Act. The Hague, May 14, 1954, Londres, H.M. Stationery Office, 1956, 49 p.

Final Act of the intergovernmental Conference on the protection of cultural property in the event of armed conflict. The Hague, 1954, Paris, UNESCO, 1954, 83 p.

Furr Nelson R., *Safeguarding our cultural heritage. A bibliography on the protection of museums, works of art, monuments archives and libraries in time of war,* Washington D.C., The Library of Congress, 1952, 117 p.

Gaagskaya Konventsiya 1954 goda a zashchte kulturnykh tsennostei v sluchae vooruzhennogo konflikta, Moscou, Yurizdat, 1957, 44 p.

Glenny M., 1992, *The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War* (London: Penguin).

Could C.H.M., *Trophy of Conquest. The Misée Napoleon and the Creation of the Louvre* (London: Faber & Faber).

Government of the Netherlands, 1961, *Intergovernmental Conference Convention on the Protection of Cultural Property in the Even of Armed Conflicts, The Hague 1954: Records of the Conference* (The Hague: Staatsdruckkerij).

Guenther-Hornig Margot, *Kunstschutz in den von Deutschland besetzten Gebieten 1939-1945,* Tübingen, Institut für Besatzungsfragen, 1958, 144 p.

„Guerre terrestre et aérienne. La protection des monuments et oeuvres d'art au cours conflits armés: projet de nonvention internationale et exposé des motifs". *Revue de droit international et de législation comparée* (Paris), tome XX, n° 3, 1939, p. 608-624.

Hall Ardelia R., „The recovery of cultural objects dispersed during world war II", *The Department of State Bulletin* (Washington D.C.), vol. XXV, n° 635, 1951, p. 337-344.

„U.S. program for return of historic objects to countries of origin, 1944-1954", *The Department of State Bulletin* (Washington D.C.), vol. XXXI, 1954, n° 797, p. 493-498.

Hones E.R., 1988, Zur Kennzeichnung deskulturguts nach der Haager Konvention vom 14, mai 1954 in Friedenzeiten *Die Offentliche Verwaltung 41,* pp. 538-547.

Houdek F.G., 1988, *Protection of Cultural Property and Archaeological Resources* (New York: Oceana Publications).

Huppert Hens-Henning, *Die Vorbehaltsklausen der militärischen Notwendigkeit in den kriegsrechtlichen Konventionen - dargestellt am Kulturschutzabkommen vom 14. Mai 1954,* Würzburg, Schmitt & Mayer, 1968, 132 p.

Information sur la mise in oeuvre de la convention pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé, Paris 1967.

International protection of cultural property (The), *Preceedings of the American Society of International Law* (Washington D.C.) , 1977, p. 196-207.

Komenski A., La Croix-Rouge des valeurs culturelles, *Journal de Genéve* (Genéve), 23 mars 1939.

Kowalski Wojciech, *Restytucja dzieł sztuki. Studium z dziedziny prawa międzynarodowego*, UŚ, 1993.

Kamiński Tadeusz, „Ochrona dóbr kultury - najwyższym moralnym nakazem i obowiązkiem". *Biuletyn informacyjny Zarządu muzeów i ochrony zabytków* [La protection des biens culturels, un devoir moral suprême] (Varsovie), n° 132, janvier-mars 1979, p. 115-119.

Kalshoven F., 1987, *Constraints on the Waging of War* (Geneva: International Committee of the Red Cross).

Kalshoven F., 1990, Belligerent reprisals revisited, *Netherlands Yearbook of International Law (1990)* pp. 43-80.

„Kregsvölkerrecht: Der Schutz von Kulturgut bei bewaffneten Konflikten", *Unterrichtsblätter für die Bundeswehrverwaltung* (Hambourg), vol. 3, 1964, p. 174-176.

Lavachery Henri Alfred, *Les techniques de protection des biens culturels en cas de conflit armé*, Paris, UNESCO, 1954, 222 p. + 48 p. ill.

Lebi-Strauss C., 1977, *L'Identité* (Paris: Presses Universitaires de France).

Little R., 1975, *Intervention. External Involvement in Civil Wars* (London: Martin Robertson).

Lorentz Stanisław, „Muzeum narodowe podczas powstania Warszawskiego", [La musée national de Varsovie pendant l'insurrection 1944 - extraits des mémoires], *Muzeanictwo* (Poznań), n° 13, 1966, p. 7-10, 205.

Lorenz S., 1947, *Destruction of the Royal Castle in Warsaw* (Warsaw: Ministry of Culture and Art).

Lorenz S., 1954, *Trésors Culturels de la Pologne* (Warsaw: Editions Sztuka).

Lorenz S. (N.D.), *La Canada réfuse de rendre á la Pologne ses Richesses Culturelles* (2 vols.), (Warsaw: National Museum).

Malinowski K., Sieroszewski W., Wybór za granicą wydanych przepisów dotyczących ochrony dóbr kultury, „Bibl. Muz. i Ochr. Zabytków", seria B. t. I, Warszawa 1960.

Merriman J.H., „Two ways of thinking about cultural property", *American Journal of International Law, v*ol. 80, n° 4, p. 831-853.

Miller R.I., 1975, *The Law of War* (Lexington, MA: Lexington Books).

Mulinen Frédéric de, „A propos de l'application en Suisse de la Convention de La Haye pour la protection des biens culturels", *Revue militaire suisse* (Lausanne), n° 4, avril 1965, p. 181-188.

Museum Documentation Centre, Zagreb, *The destruction of museums and galleries in Croatia in the 1991 War* (Zagreb: Ministry of Education and Culture).

Nafziger J.A.R., 1976, UNESCO - contered Management of International Conflict over Cultural Property, *Hastings Law Journal 27*, pp. 1951-1067.

Nafziten J.A.R., 1985, International Penal Aspects of Protecting Cultural Property *International Lawyer 19*, pp. 835-852.

Nahlik Stanisław E., *Grabież dzieł sztuki: Rodowód zbrodni międzynarodowej* [La pillage des oeuvres d'art. Généalogie du crime international], Wrocław, Crocovie, 1958, 482 p.

„Le cas des collection polonaises au Canada: considérations juridiques", *Annuaire polonais des affaires internationales* (Varsovie), 1959-1960, p. 172-190.

Międzynarodowa ochrona dóbr kulturalnych: ochrona prawa w razie konfliktów zbrojnych [La protection internationale des biens culturels: la protection juridique en cas de conflit armé], Varsovie, 1962, 170 p.

Sprawa ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego" [La protection des biens culturels en cas de conflit armé]. *Biuletyn Polskiego Komitetu do spraw UNESCO* (Varsovie), n° 9, 1962, p. 19-21.

Nahlik S., Z zagadnień międzynarodowej ochrony zabytków, „Ochrona Zabytków" 1955, nr 1.

Nahlik S., Międzynarodowa konwencja o ochronie dóbr kultury weszła w życie, „Ochrona Zabytków" 1956.

Nahlik S.E., 1967, Protection internationale des biens culturels en cas de conflit armé. *Recuil des Cours de l'Académie de Droit International de La Haye 120*, pp. 61-163.

Nahlik S.E., 1968, Intéret de l'humanité á protéger son patrimoine, *Annuaire de l'Association des Anciens Auditeurs de l'Académie de La Haye 1967-1968*, pp. 156-165.

Nahlik S.E., 1974, On some deficiencies of the Hague Convention on the Protection of Cultural Property in the Even of Armed Conflict, *Annuaire de l'Association des Anciens Auditeurs de l'Académie de La Haye 1974*, pp. 100-108.

Nahlik S.E., 1988, *Protection of Cultural Property*, pp. 203-215 in UNESCO, (q.v.).

National Fire Protection Association, 1991A, *Protection of Libraries and Library Collections* (ANSI/NFPA Amerycan National Standard 910, 1991 Edition) (Quincy, MA: National Fire Protection Association).

National Fire Protection Association, 1991B, *Protection of Museums and Museum Collections* (ANSI/NFPA Amerycan National Standard 911, 1991 Edition) (Quincy, MA: National Fire Protection Association).

National Fire Protection Association, 1992, *Protection of Historic Structure and Sites* (ANSI/NFPA Amerycan National Standard 913, 1992 Edition) (Quincy, MA: National Fire Protection Association).

National Museum of Korea, (N.D. - ca. 1956), *War Damage to Korean Historical Monuments* (Seoul: National Museum of Korea).

National Museum Warsaw, 1945, *Warsaw Accuses* (Exhibition Guide-Gook) (Warsaw: Ministry of Culture and Art).

Zagadnienia międzynarodowej ochrony dzieł sztuki w czasie pokoju, Księga pamiątkowa ku czci Juliana Makowskiego, Warszawa 1957.

Hahlik S., Międzynarodowa ochrona dóbr kulturalnych, Zbiór tekstów, „Bibl. Muz. i Ochr. Zabytków", seria B, t. IV, Warszawa 1962.

Nieciówna H., „Covereign reghts to cultural property", *Polish year book of international law* (Varsovie), 1971, n° 4, p. 239-253.

Noblecourt A., 1953, La protection des objets de musée durant les conflits armées. (28 pp.) *Troisiéme Conférence de l'ICOM,* Juillet 1953 (Paris: ICOM).

Noblecourt A., Convention pour la protection des biens culturels en cas dc coflit armé, Paris 1957, UNESCO.

O'Keefe P.J. & Prott L., 1989, *Law and the Cultural Heritage,* Vol. III, *Movement* (London: Butterworth).

Office International des Musees, 1939, *La Protection des Monuments et Oevres d'Art en Temps de Guerre* (Paris: Institut International de Coopération Intellectuelle).

Oryslak Stanisław, „Ochrona zabytków - obowiązkiem państwa i powinnością jego obywateli" [La protection des monuments historiques: le devoir de l'État et de ses citoyens]. *Biuletyn informacyjny Zarządu muzeów i ochrony zabytków* (Varsovie), n° 115, mars-avril 1975, p. 142-148.

Pectet J.S., 1952-1960, *The Geneva Conventions of 12 August 1949.* (4 vols.) (Geneva: ICRC).

Polish Ministry of Culture and Art, 1945 *Warsaw Accuses,* (Warsaw).

Polish Ministry of Culture and Art, 1949-1953, *Prace i Materiały Biura Rewindykacji i Odszkodowań*, vols. 9-13 [vol. 9: I. Malarstwo Obce (1949); vol. 10: Straty Wojenne Zbiorów Polskich w Dziedzinie Rękopisów Iluminowanych (1952); wol. 11: II Malarstwo Polskie (1951) - English translations as Polish Paintings (1953); vols. 12 % 13: Straty Wojenne Zbiorów Polskich w Dziedzinie Rzemiosła Artystycznego - Praca Zbiorowa I & II], (Warsaw).

Ptaśnik M., Sieroszewski W., Działalność UNESCO w dziedzinie ochrony dóbr kultury, „Ochrona Zabytków" 1969, nr 4.

Prott, Lyndel V. et O'Keefe , P.J., *Law and the cultural heritage,* vol. I, *Discovery and excavation,* Abingdon, Professional Books Ltd., 1984, 434 p.

Prott L.V., 1989, Problems of Private International Law for the Protection of the Cultural Heritage. *Recueil des Cours de l'Académie de Droit International de La Haye 217,* pp. 219-317.

Rosimer J.J., 1950, *Survival. The Sovage and Protection of Art in War.* (New York: Abelard Press).

Ross E.B., 1980, *Beyond the Myth of Culture* (New York: Academic Press).

Roxan D., 1964, *The Jackdaw of Linz. The story of Hitler's art thefts* (London: Cassell).

Royaume de Belgique, 1953, *Guide Practique pour la Protection des Biens Culturels* (Anvers: Die Sikkel).

Sandoz Y., 1988, Implementing International Humanitarian Law, pp. 259-283 in UNESCO, 1988, (q.v.).

Sieroszewski Władysław, „Konwencja haska z 1954 r. a konflikt na Bliskim Wschodzie" [La Convention de la Haye de 1954 et le conflit du Moyen-Orient], *Ochrona zabytków* (Varsovie), vol. 26, n° 3, 1973, p. 170-175.

Ochrona prawna dóbr kultury na forum międzynarodowym w świetle legislacji UNESCO [La protecion juridique des biens culturels sur le forum international á la lumiére de la législation de l'UNESCO], Varsovie, Biblioteka muzealnictwa i ochrony zabytków, Série B, 1974, 246 p.

Sieroszewski W., Zagadnienia walki z nielegalnym eksportem i importem dóbr kultury na forum UNESCO, „Ochrona Zabytków" 1970, nr 3.

Sieroszewski W., Ochrona prawna dóbr kultury w Polsce, „Biblioteka Muz. i Ochr. Zabytków", seria B, t. XXX, Warszawa 1971.

Sieroszewski W., Międzynarodowe spotkanie w sprawie ochrony i rewindykacji dzieł sztuki, „Ochrona Zabytków" 1972, nr 2.

Sieroszewski W., Konwencja Haska z 1954 r. a konflikt na Bliskim Wschodzie, „Ochrona Zabytków" 1973, nr 3.

Sieroszewski W., Les origines et les principes de la convention de 1970 sur les mosures á prendre pour impecher l'exportation, l'importation et le transfert illicites des biens culturels, „Annuaire de l'A.A.A.", La Haye 1974.

Simon M., 1971. *The Battle of the Louvre. The Struggle to save French Art in World War II,* (New York: Hawthorn Books Inc.).

Schneider J.T., 1935, *Report to the Secretary of the Interior on the Preservation of Historic Sites and Buildings* (Washington, D.C., U.S. Dept of the Interior).

Smallcombe W.A., 1946, *La conservation des objets et documents de musée: expériences au cours de a seconds guerre mondiale*. Mouseion 55/56, pp. 7-16.

Smyth C.H., 1988, *Repatriation of art from the collecting point in Munich after World War II: background and beginnings with reference especially to the Hetherlands* (Third Gerson Lecture, University of Groningen, 13 March 1986) (Maarssen, Netherlands: G. Schwartz).

Solf W.A., 1986, *Cultural Property. Protection in Armed Conflict*, pp. 64-68 *in Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law*, 1986, *Encyclopedia of Public International Law* (Amsterdam: North-Holland Publ.).

Stavenhagen R., 1990, *The Ethnic Question. Conflicts. Development and Human Rights* (Tokyo: United Nations University).

Thomas A.V.W. & Thomas A.J., 1971, *International aspects of the Civil War in Spain 1936-1939*, pp. 111-178 in Falk, 1971 (q.v.).

Thornberry P., 1991, *International Law and the Rights of Munorities* (Oxford: University Press).

Toman J., 1984. La protection des biens culturels dans les conflits armée: cadre juridique et institutionel, pp. 559-580 in *Etudes es essais sur le droit international humanitaire et les principle de la Croix-Rouge en l'honour de Jean Pictet* (Geneva: ICRC Publications).

Treue W., 1960, Art. *Plunder: the fate of works of art in war, revolution and peace* (Translation of Kunsttraub 1957) (London: Methuen).

Tucker H.H., 1988, *Combating the Terrorists. Democratic responses to Political Violence.* (New York & Oxford: Center for Security Studies).

UNESCO, Textes ayant servi de précedents au projet de Convention pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé (UNESCO/ODG/2 18 août 1952).

Protection of cultural property in case of armed conflict: information on the implementation of the Convention for the protection of cultural property in case of armed conflict, The Hague, 1954, Paris, Doc. UNESCO/SHC/MD/1, 1967, 42 p.

La protection des biens culturels en cas de conflit armé: information sur la mise en aeuvre de la Convention pour la protection des biens culturels en ca de conflit armé, La Haye, 1954, Paris, Doc. UNESCO/SHC/MD/1, 1967, 42 p.

Information on the implementation of the Convention for the protection of cultural property in case of armed conflict, The Hague, 1954, Paris, Doc. UNESCO/SHC/MD/6, 1970, 31 p.

La protection des biens culturels en cas de conflit armé: informations sur la mise en aeuvre de la Convention pour la protection des biens culturels en cas de conflit armé, La Haye, 1954, Paris, Doc. UNESCO/SHC/MD/6, 1970, 31 p.

UNESCO, 1984, *The protection of movable cultural property. Compendium of legislative text,* (2 vols.) (Paris: UNESCO).

UNESCO, 1985, *Conventions and Recommendations of UNESCO concerning the protection of the cultural heritage* (Revided edition) (Paris: UNESCO).

UNESCO, 1988, *International Demensions of Humanitarian Law* (Geneva: Herny Dunant Institute; Paris: UNESCO).

UNESCO, 1990, *Third Medium-Term Plan (1990-1995)* [25 C/4 Approved] (Paris: UNESCO).

UNESCO, 1992, *Basic Texts. Manuals of the General Conference and the Executive Board* (1992 Edition) (Paris: UNESCO).

United Nations, 1988, *Universal Declaration of Human Right* (New York: United Nations).

United Nations 199A, *Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice* (New York: United Nations).

United Nations 1990B, *The Blue Helmets. A Review of United Nations Peace-keeping* (2nd edition) (New York: United Nations).

Un Vernau Kurt, *Der Schutz von Kulturgut bei bewaffneten Konflikten,* Göttingen, 1955, 113 p. (Thése de doctorat).

US Committee on conservation of cultural resources, *The protection of cultural resources against the hazards of war. A preliminary handbook,* Washington D.C., 1942, 46 p.

Bedavato Giuseppe, „La protezione internazionale dei monumenti storici contro le offense aeree, con une postilla su iniziative svizzere per la tutela di Firenze". *Rivista di studi politici internazionali* (Florence), 1944, 39 p.

de Visscher Ch., *La protection des patrimoines artistiques et historiques nationaux*, „Recueil de legislation comparé et de droit international", Paris 1939, nr 1.

de Visscher Ch., *La pretecion nationale des objets d'art de monuments historiques*, „Revue de droit intenational et dc legislation comparée", 1935, nr 1.

Varshavsky S.P. & Rest B., 1985, *The Ordeal of The Hermitage. The Siege of Leningrad, 1941-1944,* (Leningrad & New York: Aurota Art Publishers).

Vedovato G., 1944, *La protezione internazionale dei monumenti storici contro le offese aeree,* (Firenze: Rivista de studi politici internazionali).

Verhaegen J., 1987, *Legal obstructions to the prosecution of breaches of humanitarian law. International Review of the Red Cross 261,* (November-December 1987), pp. 607-620.

Visscher C., 1949, *International Protection of Works of Art and Monuments,* (Washington D.C.: U.S. Department of State).

Von Clausewitz, 1968, *On War* [Penguin Classics edition of 1908 J.J. Graham translation of extracts from original *Vom Kreige of 1832*] (London: Penguin Books).

Wilhelm R.J., 1954. La „Croix-Rouge" des monuments. *Revue International de la Croix-Rouge,* pp. 973-815.

Williams S.A., 1978, The International and National Protection of Movable Cultural Property (Dobbs Ferry: Oceana).

Williams Sharon, *The International and National Protection of Movable Cultural Property: a comparative study,* Dobbs Ferry, N.Y., Oceana Publications, 1978, xvii + 302 p.

Wooley Sir L., 1947, *A Record of the Work Done by the Military Authorities for the Pretection of the Treasures of Art and History in War Arean* (London: H.M.S.O.).

Wright Q., 1971, *Francis Lieber's Code for Land Warfare,* pp. 30-109 in Falk R.A., 1971 (q.v.).

Druk AON nr 538/WW

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Akademii Obrony Narodowej
Nr ewid. 50228